

İDARE

DERGİSİ

DAHİLİYE VEKALETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 28

MAYIS– HAZİRAN,1957

Sayı: 246

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER

Sahife

Bizde Mesken Buhranı ve Gecekondlu Meselesi..	Sadık ARTUKMAC	1
İrtikâp Cürmü	Muhtar ÇAĞLAYAN	18
İspanyâ ve İsveçte Nüfus ve Vatandaşlık Mevzuatı ve Tatbik Şekilleri.....	Şevket EKER	35
Âmme İdaresi Bakımından Şehir Plânlaması ve Belediyelerimiz.....	Cevat GERAY	54
Yeni İmar Kanunu	Alâattin HİTAY	66
Büyük Millet Meclisine Yapılacak Müracaatlar	Baha KARGIN	73
Memuriyetlerin Sınıflandırılması.....	Dr. Cemal MIHÇIOĞLU	79
Tedavi Masrafları	Ragıp ÖGEL	100
Poliste Rasyonel Çalışmaya Doğru Yeni Adımlar.....	Turhan ŞENEL	112
Fransız Âmme Hukukunda İdarî Mukavele ve Em- previziyon Nazariyesi.....	Salih TANYERİ	120
YABANCI MEVZUAT :		
İngiliz Tabiiyet Kanunu.....	M. BALASAYGUN	137
Fransa'da Umumi Meclisler	Selâhattin A. KORKUD	
	Ferid GÜRYÜCEL	173
TERCÜMELER :		
Amme İdaresinde Araştırma.....	Doğan AVCIOĞLU	196
Yollar Üzerindeki Katliamı Durdurmak İçin Amerika'da Tatbik Olunan Modern Usuller.....	Naci BABACAN	202
Dış Memleketlerde Yeni Olaylar.....		205
İDARÎ COĞRAFYA		
Çüngüş Kazası İdarî Coğrafyası	Durmuş ERKALE	207

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı	: 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllıkı	: 750 kuruş

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de :

Bulunan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde :

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul edilir.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü**’ne müracaat edilmelidir.

Sahibi : **Dahiliye Vekâleti**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdürü ; **Selim AYBAR**

TETKİKLER

BİZDE MESKEN BUHRANI VE GECEKONDU MESELESİ

YAZAN:

Sadık ARTUKMAÇ

Mahalli İdareler 3. Daire Reisi

Bizde mesken sıkıntısı, ikinci cihan harbinden itibaren, büyük şehirlerimizde ızdıraplı bir hâl almaya başlamış ve gecekondu tâbir edilen gayri fennî ve gayri sıhhi bir takım binaların inşasına sebep olmuştur. Buhran hâlen devam etmekte ve hatta, aşağıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı, diğer şehir ve kasabalarımıza da sirayet eylemiş bulunmaktadır.

Biz bu yazımızda, sosyal dâvalarımız arasına girmiş bulunan mesken probleminin Devletçe halline dair tedbirleri inceliyeceğiz ve buhranın giderilmesine dair olan düşüncelerimizi de arzedeceğiz.

§ I. Mesken buhranının sebepleri ve giderilmesine matuf tedbirler

I. Mesken buhranını doğuran sebepler:

Arz ve talep kaidesi, bilindiği üzere, İktisadî münasebetlerimize ve fiatların teşekkül ve tekevvününe hâkimdir. Serbest piyasaya arzedilen malın talebe nazaran çokluğu fiatın düşmesini, azlığı ise yükselmesini mucip olur.

Mesken ihtiyacının tatmini de, aynı kaideye tâbidir. Eğer mevcut meskene nazaran ihtiyaç daha fazla ise, yâni arza nazaran talep çoksa; bu talebin derecesine göre, bir taraftan kira bedelleri yükselir ve diğer taraftan da ortaya bir mesken buhranı çıkar. Bizdeki mesken buhranı da, bu kaidenin bir neticesidir.

I. Arzı azaltan sebepler

A) Yapı maliyet bedellerinin artması : İkinci cihan harbinin tevhit ettiği krizden mütevellit fiat yükselişleri ve harp sebebiyle kabaran bütçelerin karşılanması için arttırılan veya yeniden ihdas edilen vergiler;

arsa ve malzeme bedellerini, işçilik ücretlerini ve sâir inşaat unsurlarının fiatlarını - umumî fiat tereffüüne muvazi olarak - 5 - 6 misline çıkarmıştır. Diğer taraftan bâzı inşaat malzemesinin istihsâli veya ithali, çeşitli sebeplerle azalmıştır.

Bundan dolayı hususî sermaye, serbest ticaret sahasından daha çok kâr getirecek sahalara kaçmış ve binnetice mevcut meskenlere kâfi derecede yenileri ilâve edilememiştir.

B) Kira bedellerinin dondurulması : Avrupa memleketlerinin çoğunda, fiatların yükseldiği ve paranın satın alma gücünün (işтира kuvvetinin) azalmaya başladığı ânda, kiralar dondurulmuştur. Yâni kira bedelleri sun'î bir şekilde sabit tutulmuştur. Bu tedbirin istihdaf ettiği gaye, vatandaşın ve bilhassa dar gelirli vatandaşın, diğer ihtiyaçlarını karşılamasına imkân vermektir. Bizde de bu yola gidilmiştir. Fakat bizde bu tahdit, 1939 yılından itibaren, kiracı ile mal sâhipleri arasında derin bir huzursuzluk ve gerginlik yaratmıştır.

Bizde kira bedelleri, 26/1/1940 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 3780 sayılı Millî Korunma Kanununun (1) 30. maddesiyle dondurulmuştur. Bu hükme göre: 1. 1939 yılı kira mukavele şartlarında kiracılar aleyhine hiçbir değişiklik yapılamıyacaktır; 2. 1939 senesi son icar mukavelesıyla muayyen olan kira bedelleri hiçbir suretle artırılamıyacaktır; 3. Mahdut ve muayyen bazı hâller hâriç olmak üzere, tahliye dâvası açılamıyacaktır.

Hükümet, 30. madde hükmünün; 11/4/1940 tarihinden itibaren vilâyet merkezi olan şehir ve kasabalarda (2) ve 21/9/1940 tarihinden itibaren de kaza merkezi olan şehir ve kasabalarda (3) tatbikim kararlaştırmış ve bu suretle 30. madde 6570 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği âna kadar buralarda tatbik edilmiştir.

Bahis konusu 30. madde; 3954, 4180, 4648, 5020 sayılı kanunlarla değiştirilmiş ve 6084 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. 6570 sayılı kanun ise, kira problemini yeni bir esasa bağlamıştır :

a) 3954 sayılı kanunla (4); kiralari bir icar mukavelesiyle muayyen olmıyan veya Millî Korunma Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra inşa veya tâdil edilmiş olan yahut da tahliyelerini müteakip kullanma tarzları değiştirilmiş bulunan gayrimenkullerin kira bedellerinin

(1) Düs: 21/433, RG: 4417.

(2) 17 sayılı Koordinasyon kararına bakınız. (RG.:4482, 11/4/1940).

(3) 53 sayılı Koordinasyon Heyeti kararına bakınız. (RG: 4618, 21/9/1940)

(4) Düs: 22/121, RG:

sureti tâyini H k mete bırakılmıştır. H k met bu salahiyete dayanarak 20 Şubat 1941 tarihinde 98 sayılı Koordinasyon kararını neşretmiştir. Kararda; bu gibi gayrimenkullerin kira bedellerini takdir salahiyeti, tadilat komisyonlarına verilmiş ve bu komisyonlarca takdir olunacak gayri s fi iratların kiraya esas ittihaz olunması kabul edilmiştir.

Kanunda; mal sahibinin kendi mesken ihtiyacı için gayrimenkul  tahliye ettirebileceği, Devlete, belediyeye ve hususî idareye ait eml k ve akarın da Millî Korunma Kanununa tâbi olacağı ve kaloriferli mecurların kirasına kömür fiatlarındaki tahavvüller dairesinde H k met e zam yapılacağı (5) esas  vazedilmiştir.

b) 4180 sayılı kanun (6); tahliye hususunda kiracılara on beş günlük bir ihbar müddeti kabul etmiştir. Bu hükme göre, kiracı; mukavelenamenin hitamına 15 gün kala mecuru tahliye edeceğini yazılı olarak kiralayana bildirmek mecburiyetindedir. Aksi h lde mukavele bir sene müddetle ve aynı şartlarla uzatılmış sayılacaktır.

c) 4648 sayılı kanunla (7); kira takdir salahiyeti belediye encümenine verilmiştir. Mobilyalı olarak kiralanan yerlerin kiralarna, belediyelerce takdir edilecek kıymetin yüzde yirmisinin icar bedeline zammı esas  kabul edilmiştir. Mal s hibinin kendi mesken ihtiyacı için tahliye ettirdiği gayrimenkulün bir sene müddetle başkasına kiraya verilemeyeceği kabul edilmiştir. Ve nihayet, mal sâhipleri, bo alan gayrimenkulleri mahalle muhtarlarına veya belediyelere bildirmeye mecbur tutulmuş ve belediyelere bu gibi yerlere elkoymak ve bunları mesken sıkıntısı çekenlere kiralamak yetkisi verilmiştir.

 ) 5020 sayılı kanunla (8); meskenlerin icar bedeline yüzde 20, meskenden gayri yerlerin icar bedellerine ise yüzde 50 zam yapılmıştır.

Ayrıca: 1. Haksız i galin bertaraf edilmesi; 2. Mal s hibinin muvafakati şartıyla devir yapılabilmesi; 3. Tahliye d valarında s r'at temini ve tahliye imkânlarının tevsii; 4. inşaatın teşviki maksadiyle, 1947 senesinden sonra yeni inşaatın kira tahdidinden istisna edilmesi yâni serbestçe kiraya verilmesi; gibi tedbirler alınmıştır. Bu kanunun ne rinden sonra, in aatta nisbî bir artış meydana gelmiştir.

(5) 1/11/1943 tarihli ve 476 sayılı Koordinasyon Heyeti kararına bakınız.

(6) D s: 23/232, RG: 5023.

(7) D s: 25/1341, RG: 5780.

(8) D s: 28/935, RG: 6513.

d) 12 Mayıs 1953 tarihinde yürürlüğe giren 6084 sayılı kanunla (9) kiralarda serbesti ve taraflar arasında normal hukukî münasebetlerin teessüsü hedef itti haz edilmiştir. Bu maksatla, Millî Korunma Kanununun 30. maddesi; meskenlerden gayri yerlerde 1/1/1955 ve meskenlerde 1/6/1955 tarihinden itibaren kaldırılmıştır. Mezkûr müddetlerin hululüne kadar, mesken olan gayrimenkullerin 1939 yılı kiralarna 1954 ve 1955 yılları içinde yüzde yüz, meskenlerden gayri yerlere de yüzde iki yüz zam yapılması esas kabul edilmiştir.

«Mer'iyete vaz'ından hemen iki sene sonrası için gayrimenkul kiralarda mutlak bir serbesti derpiş eyleyen ve bu aradaki devre için de kiralarda nısbî bir zamma mesağ veren 6084 sayılı kanunun hükümleri, bir kısım mülk sahiplerinin kiralarnı alabildiğine yükseltme temayülüne kapılma yüzünden, maalesef beklenenin hilâfına neticeler vermeğe başlamış ve memleketin İktisadî ve İctimaî hayatında ciddi endişeler uyandıran bir kira artışını intaç eylemiştir.» (10).

e) 6570 sayılı kanunla (11) kiralarn tekrar dondurulmuştur. Filhakika mesken kiralarnın serbest bırakılması için tesbit edilen 1/6/1955 tarihine yaklaştıkça «memlekette gayrimenkul inşaatının normal ve ihtiyacları karşılayacak bir seviyeye ulaşacağı ve binnetice bir gayrimenkul buhranının kalmıyacağı ve kira bedellerinin normal bir hadde kalacağı tahmin edilmişti. Fakat memlekette inşaatın hızlanmış olmasına rağmen seviyenin yine ihtiyacı tam karşılayacak dereceye ulaşmadığı, bilhassa memleketin büyük bir kalkınma hareketi içine girmesi bunun neticesi olarak vatandaşların gelir ve kazancının artmaya başlaması, nüfusun çoğalması, köylerden kasabalara, kasabalardan şehirlere ve sanayi merkezlerine nüfus akınının fazlalaşması ve İctimaî hayat ve telâkkilerimizdeki değişiklik sebebiyle aile bölümlerinin başlaması ve bu sebeple yeni aileler için yeni meskenler ve artan iş ve ticaret hareketleri dolayısıyla yeni iş yerlerine ihtiyaç hâsıl olması gibi çeşitli âmiller tahtında bir gayrimenkul buhranının devam ettiği müşahade olunmuştur.

Bunun yanında gayrimenkul sâhiplerinin de kira rejiminin serbest bırakılması karşısında kiracılarından fâhiş kira bedelleri talep etmeğe ve bazılarının ise her ne olursa olsun kiracıların gayrimenkullerinden tahliye ettirmeğe hazırlandıkları, binaenaleyh Millî Korunma Kanununun 30. maddesinin mer'iyetten kaldırılmasının, yeni gayrimenkul kira bedel-

(9) Düs: 34/1299, RG: 8406.

(10) Dr. Reşat Tesal - Mustafa Karaoğlu - Dr. Şevket Müftügil - Cevat Selçuk: Şerhli ve İzahlı Yeni Kira Kanunu. Ankara 1955, s. 35.

(11) Düs: 36/1468, RG: 9013.

leri ve tahliye sebeplerinin tecdidî rejiminin terkedilmesinin memlekette içtimâî, İktisadî büyük buhranlar yaratacağı tesbit olunmuştur.» (12).

Bu sebeple müstakîl ve hususî bir kira kanununa lüzum hissedilmiş ve 18/5/1955 tarihli ve 6570 sayılı «Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun» tedvin edilmiştir (13). Bu kanun ile :

1. 1939 tarihinde mevcut ve bu tarihten sonra kiraya verilmiş olan gayrimenkullerin kira bedellerine günün İktisadî şartlarına uygun derecede yeni zamlar yapılması ;

2. 1947 tarihinden sonra inşa edilmiş gayrimenkullerin kiralarının 12/5/1953 tarihindeki hadlerinde dondurulması ve bu tarihten sonra inşa edilmiş ve bundan sonra inşa edilecek gayrimenkullerin kiralarının da yukarıdaki emsallerini tecavüz etmemesi ;

3. Bilûmum gayrimenkullerin tahliyelerinin yalnız bu kanunda mevcut sebeplere inhisar ettirilmesi yâni şimdiye kadar Millî Korunma Kanununa tâbi olmayanların da tahliye esbabının tahdit olunması ;

4. İmar ve inşa sebebiyle de tahliyenin kabulü ;

5. Kanuna mümanaat edecekler için hapis cezası kabulü ve para cezasının fazlalaştırılması ;

Gibi esaslar vazedilmiştir.

Kısaca, 1938 senesine nazaran fiatların 5-6 misli artmasına mukabil kira bedellerinin bu suretle sâbit bırakılması; hususî sermayeyi, kiraya verilmek üzere mesken inşası için cezbetmemiştir. Binnetice inşaat önemli bir derecede azalmıştır. Halbuki büyük şehirlerimizin çoğunda nüfus devamlı bir surette tekâsûf etmiştir. Bu hâl, mesken sıkıntısını çoğaltmıştır. Nüfus ve inşaat istatistikleri bu sıkıntıyı vuzuhla belirtmektedirler.

C) Yıkılan, yıktırılan veya yanan binalar ve istimlâkler: Meskenin ve umumiyetle binanın ömrü, iyi veya kötü kullanılmasına göre, uzun ve-

(12) Muvakkat Encümen Mazbatasından. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre 10, C. 7, s. 27 - 34.

(13) «Komisyonumuz bundan başka hazırlanacak metnin şimdiye kadar birçok tâdiller geçirmiş olması itibarıyla tatbikatta tereddüt doğurabilecek olan Millî Korunma Kanununun 30. maddesinin tâdili mâhiyetinde değil, hem Millî Korunma Kanununun bugün meriyetten kaldırılması ihtimali karşısında daimiyet vasfını hâiz Ve hem de tatbikatta müstakîl olarak daha kolay tatbik edilmesi mümkün olacak mâhiyette hususî bir kanun hazırlanmasını da faydalı bulmuş ve bu kanun metni bu düşüncelerle hazırlanmıştır.» (Muvakkat Encümen Mazbatasından).

ya kısa olur. Zamanın ve tabîî kuvvetlerin tesiri de âşikârdır. Bu sebeplerle mesken oturulmaz bir hâle gelebilir ve kendiliğinden yıkılır veya sahibi veyahut da belediye tarafından yıktırılır.

İstanbulun mesken meselesini etüd için toplanan bir komisyon, İstanbulda her sene mevcut meskenlerin yetmişte birinin yıkılacak veya çökecek bir hâle geldiğini ve 1942 -1949 senelerinde 11.351 meskenin ikametgâh kadrosundan çıktığını tesbit etmiştir (14).

Yanmış olan binalarla muhtelif âmme müesseseleri tarafından yapılan istismlâkler de, mesken miktarını; buhran yaratacak derecede olmasa bile, azaltırlar.

2. Talebi çoğaltan sebepler

A) Sanayiî inkişafı : Medenî memleketlerde; makina devrinin açılması ve büyük sanayiî inkişafı, büyük halk kitlelerinin şehirlere akın etmesini mucip olmuş ve ortaya bu halkın barındırılması gibi önemli bir sosyal dâva çıkmıştır. Medenî milletler bu dâvayı, kendi imkânları ve bütçeleri dâhilinde hal yoluna koymuşlardır.

Sanayiî inkişafı bizde de tesirini göstermiştir. Filhakika, fabrikaların ve diğer sanayi müesseselerinin kurulduğu merkezlerde nüfus ziyadesiyle artmış ve binnetice ortaya bir mesken meselesi çıkmıştır. Gerçi bu fabrika ve müesseselerden bazıları, lojmanlar inşası suretiyle, memur ve işçilerinin sağlık şartlarını hâiz ve nisbeten konforlu meskenlerde oturmalarını sağlamışlardır. Bununla beraber bu inşaat, talep miktarıyla mütenasip olmamıştır. Ve netice olarak, mesken buhranı devam edegelmiştir.

B) Köylerden şehir ve kasabalara göç: Ziraatimiz, son senelerde makinalaşmış ve bu sayede köylümüzün satın alma gücü ziyadesiyle artmıştır. Diğer taraftan, kara ve demiryollarımız; yurdun en ücra köşelerine kadar uzanmıştır. Bu yolların üzerinde ve hattâ civarında bulunan köyler inkişaf etmiş ve bu köyler sâkinlerinin görgü ve bilgileri artmış ve hayat standartları yükselmiştir.

Filhakika köylümüz, münakale imkânlarının mevcudiyeti sayesinde» mahsulünü istediği yerde ve istediği şekilde satmak fırsatını bulmuştur. Böylece, sık sık şehir ve şehirli ile temasa geçen ve şehre has bâzı im-

(14) Tafsîlât için bakınız: M, Turan Bayazıt; İstan bulda mesken buhranı âmilleri. İdare Dergisi, Mart - Nisan 1952, N. 215, s. 16.

kânlardan da faydalanmış olan köylümüzün hayat seviyesi yükselmeğe başlamıştır. Bunun neticesi olarak, müsait servetli birçok köylüler; köye nazaran imkânları ve konforu daha fazla olan şehir veya kasabalara göç etmeğe başlamışlardır. Maksatları buralarda irat getirecek bir akara sâhip olmak, çocuklarının orta, lise ve yüksek tahsillerini nezaretleri altında yaptırmak ve daha müreffeh bir hayat sürmektir.

Diğer taraftan makinalaşma, zamandan ve insan gücünden tasarrufu sağlamış ve binnetice ziraat işçiliği ile hayatlarını kazanan birçok köylü vatandaş işsiz kalmıştır. İşte bu vatandaşlar, köyleriyle alâkalarını keserek şehirlerde yerleşmeğe ve buralarda iş gücü sâhibi olmaya başlamışlardır. Şehir ve kasabalarda meydana gelmiş olan gecekonduculardan çoğunun bunlar tarafından yapıldığı müşahade edilmiştir.

İstatistik Umum Müdürlüğümüz tarafından 1956 yılında neşredilen «1955 genel nüfus sayımı yüzde on örnekleme usulü ile elde edilen Türkiye neticeleri» adlı broşürde kaydedildiğine göre, 1950 -1955 yılları arasında, Türkiye nüfusu; her yıl şehir ve kasabalarda binde 55, köylerde binde otuz artmıştır. Gerek bu rakamlar ve gerek aynı broşürden gelişigüzel aldığımız aşağıda yazılı rakamlar; nüfusumuzun senelik artış nisbetinin şehir ve kasabalarımızda, köye nazaran, daha çok olduğunu göstermektedir. Köye nazaran anormal derecede yüksek rakamlara bâlîğ olan bu nisbetin, sâdece doğum ve ölüm farkından ileri geldiği iddia edilemez. Buna, köylerden şehirlere vuku bulan akınların da müessir olduğu muhakkaktır.

Yıllık artış (Binde olarak)

<u>Vilâyetler</u>	<u>Şehir ve kasabalarda</u>	<u>Köylerde</u>	<u>Toplam</u>
Adana	90	29	49
Ağrı	100	19	31
Ankara	110	20	57
Balıkesir	49	7	17
Bingöl	93	30	36
Bolu	53	8	13
Bursa	43	16	25
Diyarbakır	64	24	34
Elâzığ	76	14	26

Yıllık artış (Binde olarak)

Vilâyetler Şehir ve kasabalarda		Köylerde	Toplam
Eskişehir	65	9	30
Gaziantep	57	8	26
Hatay	93	26	46
İstanbul	48	162	64
İzmir	40	28	34
Kars	94	29	38
Kocaeli	129	2	33
Kütahya	57	13	20
Muş	100	48	54
Rize	71	12	21
Samsun	58	25	32
Tokat	51	15	22
Yozgat	56	22	25
Zonguldak	58	21	28
Türkiye toplamı	55	22	30

C) Nüfusun «artması : Nüfus artması da mesken buhranını doğuran âmillerdendir. Nüfusumuz, her sene normal olarak artmaktadır (15):

Sayım yılı	Nüfus adedi	Sayımlar arasındaki artış farkı
1927	13.648.00	—
1935	16.158.000	2.510.000
1940	17.821.000	1.663.000
1945	18.790.000	969.000
1950	20.947.000	2.157.000
1955	24.121.000	3.174.000

Nüfusumuzun artışına, dış memleketlerden vatanımıza vâki muhaceretler de tesir etmektedir. Fakat bu ârizî bir hâldir.

(15) Nüfusun normal artışı, bilindiği üzere, mevcut nüfus miktarına - muayyen bir zaman içinde vukubulan-doğumlar ve ölümler farkının eklenmesi ile bulunur.

II. Mesken buhranım önlemeğe mâtuf tedbirler :

Memleketimizde bugüne kadar esaslı ve programlı bir mesken siyaseti takip edilmemiştir (16). Bununla beraber mevzuatımızda, mesken buhranını önlemeğe mâtuf bâzı hükümler mevcuttur.

A) 1580 saydı Belediye Kanununun 15. maddesinin 68. bendi, bu hükümlerden birisidir (17). Bu bent ile belediyelere : a) Ucuz belediye meskenleri inşa ve bunları, mülkiyetini devretmeksizin, ihtiyaç sâhiplerine icar etmek; b) Beldenin inkişaf ve tevessüüne müsait mahallerinde, arsa spekülasyonuna mâni olmak üzere, arazi satın almak ve bunları ihtiyaç sâhiplerine satmak; gibi iki mühim vazife verilmiştir. Şukadar ki bu vazife, 17. maddede belirtilen ihtiyarî vazifeler meyanında gösterilmiştir. Bilâhara 31/3/1950 tarihli ve 5656 sayılı kanunla (18) bu vazifenin, belediye meclisi kararıyle, mecburî vazifeler meyanına alınabileceği kabul edilmiştir.

Belediye Kanununun bu hükmü, normal zamanlar için tesis edilmiştir. Halbuki memleketimizde mesken buhranı, evvelce de belirttiğimiz gibi, ikinci cihan harbinden sonra başlamış ve bu buhranı önlemek maksadiyle, peyderpey kanunî tedbirler alınmıştır.

B) 5218 sayılı kanun ; Ankara Şehri için çıkarılan ve fakat 12. maddesi ile bütün belediyelere teşmil edilen (19) bu kanun :

(16) Belediyelerce ve Devletçe mevzii bâzı tedbirler alınmıştır. Meselâ: Ankara Şehremaneti, Ankara şehrinin Hükümet merkezi ilân edildiği sıralarda; Ankaraya gelen memurları barındırmak maksadiyle ve 583 sayılı kanuna istinaden, Yenişehirde 300 kadar ev yaptırmış ve kiraya vermiştir. Bilâhara bu binaları satmıştır.

Devlet de memurlar için bâzı meskenler inşa ettirmiştir. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti tarafından yaptırılan «küçük memur evleri», Millî Müdafaa Vekâleti tarafından yaptırılan «subay evleri» ve 1945 yılında meydana getirilen «Namık Kemâl Mahallesi» bu kabildendir.

(17) 68. bent şudur: «Ucuz belediye meskenleri yapmak ve belediye nâmına inşaat yaparak icar etmek, beldenin inkişaf ve tevessüüne müsait mahallerinde arazi alarak yeni plâna göre tanzim etmek ve yeniden inşaat yapmak isteyenlere satarak ihtikâra mâni olmak.»

(18) Düs: 31/2022, RG: 7471.

(19) 12. maddedeki bir senelik müddet, 5431 sayılı kanunla kaldırılmış ve bu suretle kanun bütün belediyelere teşmil edilmiştir.

a) Belediyelerin; mesken sıkıntısı çeken vatandaşlara, bâzı kayıt ve şartlarla, ucuz arsa satması ve binnetice mesken inşaatını hızlandırması ;

b) Başkasına ait arsalar üzerine yapılan gecekonduların ıslah ettirilmesi ve işgal ettikleri arsaların bina sâhiplerine temlikî suretiyle hukukî durumlarının meşruiyete icra edilmesi ;

Gibi iki gayeyi istihdaf eylemiştir.

C) 5228 sayılı kanun : Mesken buhranının önlenmesi ve bina yapımının teşviki maksadiyle çıkarılmıştır. Bu kanunla; mesken inşa etmek isteyen kimselere arsa ve kredi temini, vergi muafiyeti ve yapı malzemesinin tenzilatlı tarife ile taşınması esası kabul edilmiştir.

Ç) 6188 sayılı kanun : Tatbikatta müsbet netice vermedikleri anlaşılan 5218 ve 5228 sayılı kanunları yürürlükten kaldırmış ve yeni esaslar vazetmiştir. Filhakika, bu kanunun gerekçesinde şöyle denilmektedir :

«... Mesken buhranını önlemek için başlıca unsurun yapı sâhiplerinin veya yapı kooperatiflerinin mâlî ihtiyaçlarını karşılayacak müesseseleri kurmak ve mevcutlarının mâlî takatlarını takviye etmektir.

Memleketimizde mesken inşa eden eşhası ve kooperatifleri finanse edecek mâlî müesseselerin mahdut ve bunların da mâlî takatlarının zayıf, fâiz haddinin yüksek olması mesken buhranının sürüp gitmesine âmil olmuştur ve olmaktadır. Bu yüzden ruhsatsız olarak yapılan gecekondular binaları şehrin imar ve nizamını da bozmaktadır. Vatandaş ruhsatsız bina inşasını mesken temini gibi en mübrem ihtiyacını karşılamak gibi bir zaruretin şevki ile yapmaktadır. Ruhsatsız bina inşaatına mâni olacak kanunî tedbirler takviye edilmiş olmasına rağmen bu hâlin önüne geçmek mümkün olamamıştır. Mesken ihtiyacı o derece şiddetli bir hâl almıştır ki, ruhsatsız binaların inşaatına, yalnız mâni tedbirlerin kâfi gelmeyeceğini tecrübelerle anlamış bulunmaktayız.

Mer'î kanunlar ucuz mesken inşası için arsa tevziinde fertlere rüçhan hakkı tanımakta ve bunlara dağıtıldıktan sonra kalan arsalar kooperatiflere verilebilmekte idi.

Bu tasarı ile mesken buhranını önlemek, ucuza mal etmek, fakir aileleri mesken sahihi kılmak için kooperatiflere tercih hakkı tanınmasının

faydalı olacağı mülâhaza edilmiştir. Bilhassa Devlete ve şahıslara ait fabrikalarda çalışanların fabrika civarında mesken sahibi olabilmelerini kolaylaştırıcı tedbirlere yer verilmiştir.

Ucuz mesken inşaatı için arsa tedarikinde hâlen mevcut ihtiyacı karşılamak gibi bir düşüncenin dışında uzun vâdeli bir mesken politikasının tatbikına imkân verecek tedbirlerin bu tasarıda yer bulmasına dikkat edilmiş, Hazine, hususî muhasebe ve katma bütçeli idarelerin belediye hududu dâhilindeki arsalarını belediyelerce bir sene zarfında talep edildiği takdirde belediyeye devretmek esası kabul olunmuştur.

5218 sayılı kanunun mer'iyetinden evvel Ankara iskân sâhası dâhilindeki arsaların ucuz mesken için kifayeti mülâhaza edilmiş iken kısa bir zaman içinde meskenlerin bu saha dışına çıkması ilerideki inkişafın şimdiden gözönünde tutulması lüzumu kesin olarak kendisini göstermiştir.

Bu suretle belediyelerin eline geçecek arsalar su, yol, kanalizasyon gibi umumî hizmet masrafları da gözönünde tutulmak suretiyle belediye meclislerince arsa kıymetleri takdir edilecek ve ihtiyaç sahiplerine tahsis olunacaktır.

İnşa edilecek binaların ucuza maliyeti için inşaat malzemesinin Devlet Denizyollarında asgarî tarife ile nakli derpiş edilmiş ve binaların on sene müddetle bina vergisinden muafiyeti hakkında mer'î kanunda mevcut hüküm biraz tevsi edilmek suretiyle ibka olunmuştur.

Buna mukabil ruhsatsız ve ruhsata aykırı binalar kanunla sağlanan muafiyetlerden faydalanamayacaklardır.

Bu kanun fakir ailelerin mesken sâhibi olmalarını kolaylaştıracaktır. Yapılacak meskenlerin ne lüks ve ne de şehre çirkinlik verecek kadar fena olmamalı şarttır. Bu sebeple her şehir ve kasabanın imar seviyesine uygun bina tipleri yapmak maksada varmak için lüzumlu görülmüştür. Bu düşünce ile binaların tipleri, eb'adı, malzeme cinsleri, oda ve müştemilâtı Yapı ve Yollar Kanunu hükümlerine tâbi tutulmamıştır.»

Görülüyor ki, bahis konusu 6188 sayılı kanun ile - diğerlerinde olduğu gibi - gayri nizâmî inşaatı önleyecek tedbirler alınması ve meskensiz vatandaşların meskene kavuşturulması istihdaf edilmiştir. Fakat bu kanunla da arzu olunan netice alınamamıştır.

III. Mesken buhranını önlemek için yeni tedbirler almak zarureti

6188 sayılı kanun dahi, mesken buhranını önleyememiştir. Buna, fikrimizce, müeyyide kifayetsizliği ve kanunun lâıyıkı veçhile tatbik edilemeyişi sebep olmuştur. Bu hâl, yeni tedbirler alınmasını zarûrî kılmaktadır. Bu tedbirler, fikrimizce, şu esasları ihtiva etmelidir :

A) Arsa tevzii sisteminden vazgeçilmeli ve belediyelere, ihtiyaç sâhiplerine kiraya verilmek veya temlik edilmek üzere, münferit meskenler veya apartman daireleri inşası için salahiyet verilmelidir. Bu suretle, meskene ihtiyacı olan ve fakat mâli takati müsait olmayan yurttaşlarımız; arsa spekülasyonlarından ve mesken kooperatiflerinin iyi işlememesinden dolayı zarara uğramamış olurlar.

B) Belediyeler, münhasıran bu işlere sarfedilmek üzere, yeni mâli kaynaklara sâhip kılınmalıdır. Meselâ; belediye bütçesinden muayyen bir nisbette ayrılacak para, belediyeye ait gayrimenkullerin kira bedelleri, 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda yazılı gelirlerden bazılarına yapılacak zamlar, hususî otomobillerden her sene alınacak muayyen bir meblâğ vesaire, bu maksada tahsis olunmalıdır. Bu paralarla bir döner sermaye tesis edilmelidir.

C) Belediyeler, gerekli sür'ati ve kolaylığı temin için, bu konuda 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanununun kayıtları dışında bırakılmalıdır.

Ç) Belediye sınırları içinde kalan hâzineye, özel idarelere, katma bütçeli dairelere ait ve münferit mesken veya apartman daireleri için lüzumlu arazi veya arsalar; belediyelere devir ve temlik edilmelidir. Bu suretle belediyelere intikal eden arazi veya arsaların, belediyelerce maksat dışı kullanılmaması müeyyideye bağlanmalıdır.

D) Belediyelerce inşa edilen meskenler, ihtiyaç sâhiplerine, muayyen şartlar dâhilinde verilmeli ve köyden şehir ve kasabalara devam eden göçleri durduracak hükümler vazedilmelidir. Meselâ' mesken isteyen kimsenin, maişetini temin ile mükellef olduğu ailesi efradı ile birlikte ve belediye sınırları içinde en az iki yıldanberi ikamet etmesi ve bu müddet içinde geçimini o yerde sağlamış olması, kendisinin veya eşinin yurt içinde müstakil bir evi veya mesken inşasına elverişli arsası bulunmaması gibi bağlayıcı şartlar konulmalıdır. Bu sâyede meskenlerin, hakikî ihtiyacı sâhiplerine verilmesi temin edilmiş olur.

E) Münferit mesken veya apartman inşası salahiyetinin doğrudan doğruya büyük şehir bek (üyelerine verilmesi ve diğer belediyelere de bâ-

zı kayıt ve şartlar dâhilinde tanınması, memleket realitelerine daha uygun düşer. Meselâ, bu salahiyet, nüfusu elli bin ve daha yukarı olan şehir belediyelerine (20) verilebilir. Bu suretle; malî durumları ve imkânları müsait olmıyan belediyeler, müşkül duruma düşürülmemiş olur.

Nüfusu elli binden az olan şehir ve kasaba belediyelerine ise, bu salahiyet, belediye meclisinin. teklifi ve valinin mütalâası üzerine Dahiliye Vekâletinin tasvibi ile tanınabilir.

F) İhtiyaç sâhipleri için belediyelerce inşa olunan apartman dairelerinin, daire mülkiyeti esası üzerine devir ve temlik edilmesi temin olunmalıdır.

Bilindiği üzere, Medenî Kanunumuzun 652. maddesiyle bu kanunun tatbik suretini gösteren kanunun 39. maddesi, «bir evin muhtelif katları üst hakkı teşkiline mevzu olamaz.» hükmü ile, kat ve daire mülkiyetine imkân vermemekte (21) ve binnetice mesken sıkıntısının devamına müessir olmakta idi. Bu mahzur, 6/1/1954 tarihli ve 6217 sayılı kanunla (22) bertaraf edilmiştir (23).

Bu kanuna göre müşterek mülkiyet ile şahsî irtifak hakkı mezcedilebilecektir.

a) İlgililer önce aralarında bir mukavele yaparak zemin ve binadaki hisselerini tesbit edeceklerdir. Bu hisseler; o kimselerin münhasıran işgal ve istifade edecekleri kat veya daire kıymeti, arsa ve binanın kıymetleri mecmuu nisbetlerine müsavi olacak şekilde tesbit edilecektir.

b) Daha sonra, ilgililerin her birisi, tâyin edilen hissesi bakımından, arsa ve binanın müşterek mâliki olarak tapuya tescil olunacak ve her hisse üzerinde, hak sâhibi lehine olmak üzere, Medenî Kanunun 753.

(20) Hâlen nüfusu 50.000 den yukarı 17 şehrimiz vardır.

(21) Halbuki bundan evvelki Medenî Kanunumuz olan Mecellenin 1192, 1193 ve 1315. maddeleri, kat ve daire mülkiyetine imkân vermekte ve 1194. maddesi ile de üst hakkı (droit de superficie) denilen hakkı kabul etmekte idi.

(22) Düs: 35/240, RG: 8603.

(23) 2644 sayılı Tapu Kanununun 6217 sayılı kanunla değişik 26. maddesi şudur: «Mülkiyete, mülkiyetin gayri aynı haklara ve müşterek bir arzun hissedarları veya birbirine muttasıl gayrimenkullerin sâhipleri arasında bunlardan birinin veya birkaçının o gayrimenkul üzerinde mevcut veya inşa edilecek binanın muayyen bir katından veya dairesinden veyahut müstakillen istimâle elverişli bir bölümünden münhasıran istifadesini temin gayesiyle Medenî Kanunun 753. maddesi hükümlerine göre irtifak hakkı tesisine veya tesis vâdine mütedair resmî senetler tapu sicil muhafızları veya memurları tarafından tanzim edilir.»

maddesine göre, şahsî irtifak sakları tesis edilecektir. Bu suretle her hissedar; lehine irtifak hakkı tesis olunan kat, daire veya bölümden burasının mâliki imiş gibi tek başına intifa ve istifade edebilecektir.

c) Mukavelede ve tapuya yapılan tescilde, - ilgililerin menfaat ve ihtiyaçlarına daha uygun bir şekil verebilmek için - bu irtifak haklarının devri kabil olduğu ve miras yolu ile intikal edeceği açıkça gösterilecektir.

ç) Ve nihayet, bu irtifak haklarının muhtevası tâyin edilirken; her ilgiliye işgal ve istifade edeceği kat veya daire veyahut da binanın müstakillen istimalde elverişli bölümü meselâ dükkân, mağaza, tavan arası, kömürlük... üzerinde doğrudan doğruya; müşterek mal ve tesisler üzerinde ise diğer ilgililer ile birlikte; kullanma ve faydalanma hakkı verilecek ve bakım mükellefiyeti tahmil edilecektir.

d) Böylece müşterek mülk devamlı bir maksada tahsis edilmiş olacak ve binnetice Medenî Kanunumuzun 627. maddesine göre şüyuun izalesi talebi yapılamıyacaktır (24).

§ II. Gecekonduların kaldırılması dâvamız

Gecekondu adı verilen gayri fennî ve gayri sıhhi mesken tipi, ikinci cihan harbinin başlamasından itibaren daha ziyade Ankara'da görülmüş ve harp sonrasına kadar hemen hemen Ankara'ya has olarak kalmıştır. Hükümet merkezimizin sakinleri arasına katılan küçük esnaf, odacı, hizmetçi, sucu, çamaşırcı, bekçi, kapıcı ve sâire gibi az kazançlı ve basit hayat seviyeli insanlar - kazançları itibariyle - yüksek ev kiralarnı ödeyememişlerdir. Esasen mevcut evler ve apartman daireleri de, miktar itibariyle, ihtiyacı karşılayamamıştır. Bundan dolayı bu şahıslar, ihtiyaçlarını karşılamak için, hâzineye veya belediyeye ait arsalar üzerinde, gecekondu dediğimiz basit barakaların insasma başlamışlardır. Zamanla Ankara'nın her semtine yayılmış olan bu hareket, şimdi Yenidoğan mahallesi adı verilen yerde bunlara gayri resmî arsa verilmek suretiyle, ilgili mercilerce terviç de edilmiştir.

Önceleri hazine ve belediye arsaları üzerine oturtulan bu binalar, sonraları şahıs arsaları üzerine de inşa edilmeğe başlanmış ve böylelikle ferdî mülkiyet hakkına dahi riayet edilmez olmuştur.

(24) Tafsîlât için bakınız: Dr. Abdullah Pulat Gözübüyük (Hâkim); Kat mülkiyeti hakkında mukayeseli inceleme. İdare Dergisi' 1955, N. 231 - 232, s. 70

Bu hâl, 1945 yılı sonlarına kadar devam ve 1946 senesinden itibaren de İstanbul'a ve diğer şehir ve kasabalarımıza sirayet etmiştir (25).

Şehir ve kasabalarımızda ve .bilhassa Ankara ve İstanbul gibi büyük Şehirlerimizde miktarları günden güne artan bu gecekondular evleri, hâlen bir sosyal problem hâline gelmiştir.

I. Gecekondular hakkında Devletçe alınan tedbirler :

A) Evvelce de belirttiğimiz gibi, «memleketimizde ilk defa olarak mesken buhranına karşı bir tedbir olmak ve buhranın doğurduğu gayrin mülkiyet hakkının ihlâlüne müteveccih hareketlerin önüne geçilmek üzere» 5218 ve 5228 sayılı kanunlar kabul edilmiş ve fakat «bu kanunların tatbikatta müsbet bir netice teminine kâfi bulunmadıkları görülmüştür.» (26).

B) Ankara belediyesinin mesken ihtiyacı olanlara arsa tahsis etmesi hakkındaki 5218 sayılı kanun, gecekondular yapanların gecekondulara ait arsa üzerinde mutlak bir . tasarruf hakkına sâhip oldukları yolunda yanlış bir noktai nazar yaratmış ve âmme otoritesinin emri vâkileri kabul etmek zorunda kaldığı şeklinde bir tefsire de yol açmıştır. Bu sebeplerle gecekondular inşaatı artmıştır. Buna son vermek maksadıyla, 6/1/1949 tarihli ve 5431 sayılı «Ruhsatsız yapıların yıktırılmasına ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun 13. maddesinin değiştirilmesine dair kanun» neşredilmiştir.

Kanunun 1. maddesinin son fıkrasında; başkasının mülküne tecavüz suretiyle yapılan inşaatın düzenlenecek tutanak üzerine, belediyece derhal yıktırılması derpiş olunmuştur. Bu suretle, kanunun mer'iyeti tarihinden itibaren, gecekondular inşaatına meydan verilmemek istenmiştir. Fakat bu kanun da, çeşitli sebeplerle, lâıyıkı veçhile tatbik edilememiştir.

C) 6188 sayılı bina yapımını teşvik ve izinsiz inşaat hakkındaki kanun, bir taraftan bina yapımını teşvike müteallik hükümleri tamamlamak ve diğer taraftan da ruhsatsız binaların durumunu ıslah etmek maksadıyla çıkarılmıştır.

(25) Tafsîlât için bakınız: Sami Alaçam; İBD. 1949, N. 47, s. 18.

(26) 6188 sayılı kanunun gerekçesinden.

Bu kanuna göre, gecekondulu evi; imar plânına uygun olarak inşa edilmişse, arsa bina sâhibine temlik edilecektir. İmar plânına aykırı olarak inşa edilen gecekondulu evi ise, yıktırılacaktır.

Ruhsatsız ve başkasının arsası üzerine yapılan ve meskenden gayrı bir hizmet için kullanılan bütün binalar, sâhipleri tarafından yıktırılacaktır. Sâhipleri tarafından altı ay içinde kaldırılmadıkları takdirde belediye tarafından yıktırılacaktır.

II. Gecekondular hakkında yeni ve müessir tedbirler almak zarureti :

6188 sayılı kanunun ruhsatsız inşaata ve gecekondulara taallük eden hükümleri müphemdir ve birçok formalitelerin yerine getirilmesini âmirdir. Halbuki formaliteden uzak, tesirli ve vâzılı hükümlere ihtiyaç vardır:

A) 6188 sayılı kanunun neşri tarihi olan 29 Temmuz 1953 tarihinden önce ruhsatiye alınmadan yapılmış olduğu halde bugüne kadar yıktırılmamış olan binalar hakkında, imar plânlarına uygun inşa edilip edilmediklerine göre, yeni hükümler vaz ve bu suretle eskiden yapılmış olupta hâlen ayakta duran gecekonduların bir ân evvel tasfiyesi temin olunmalıdır. Bu kabil binaların herhangi bir merciden karar istihşâline lüzum kalmaksızın doğrudan doğruya yıktırılmasına belediye reisleri yetkili kılınmalıdır.

B) 29 Temmuz 1953 tarihinden sonra başkasına ait arazi veya, arsalar üzerine inşa edilmiş veya edilecek olan binalar hakkında da, iskân edilmiş olup olmadıklarına göre, yeniden müeyyideler konulmalıdır. İskân edilmeyenler derhal, iskân edilmiş olanlar kısa bir müddet zarfında (meselâ on gün zarfında) hiçbir hüküm istihşâline hacet kalmaksızın belediye reisinin yazılı emriyle yıktırılmalıdır. Böylelikle gerekli sür'at ve kat'iyet temin edilmelidir. Kısaca, İmar Kanununun 6. maddesinin C bendi hükmüne nazaran çok daha sür'atli ve pratik bir hüküm tesis olunmalıdır.

C) Meskenden gayrı bir hizmet için inşa edilen binalar hakkında da aynı muameleler yapılmalıdır.

Ç) Gecekondu inşasını ve arsa spekülâsyonunu önlemek maksadiyle şehir ve kasabaların inkişafı ve belde sâkinlerinin sıhhat, selâmet ve medenî ihtiyaçları ile ilgili olan ve fakat belediye hudutları dışında kalan yerlerde (meselâ iskele, istasyon, liman, hava meydanı, sayfiye, mesire ve mesire evsafını hâiz yayla gibi yerlerde ve göller civarında); alâkalı belediye meclisinin teklifi, Dahiliye Vekâletinin tasvibi ve İcra Vekilleri Heyetinin kararı üzerine, İmar Kanunu hükümleri uygulanmalıdır.

D) Vazifelerini yapmıyan belediye reisleri ile diğer belediye memur ve müstahdemleri hakkında, daha ağır cezai müeyyideler konulmalıdır.

İRTİKÂP CÜRMÜ

M. Muhtar ÇAĞLAYAN
Ankara C. Müddeiumumi Muavini

İrtikâp cürmü, Türk ceza kanununun ikinci kitabının «Devlet idaresi aleyhine cürümler» den bahseden üçüncü babının ikinci faslına dahil 209 ve 210 uncu maddelerinde ifadesini bulmuştur.

1) KORUNMAK İSTENEN HUKUKİ MENFAAT :

Kanun, her memura işgal ettiği mevki itibariyle muayyen hak ve salâhiyet tanımıştır. Memur, kendisine tanınmış olan bu salâhiyetleri kanun hükümlerine uygun bir şekilde kullanabileceği gibi, suiistimal de edebilir. Devlet işlerinin görülmesinde esas olan, memurların bu salâhiyetleri hüsniistimal etmeleri, vazifelerini kanun hükümlerine uygun bir şekilde yapmalarıdır. Millet ve memleket işlerinin iyi bir şekilde tedviri ancak bu sayede imkân dahiline girebilir. Memurların, vazifelerini suiistimal suretiyle haksız para vesair menfaat temin eylemeleri takdirinde, bundan en fazla zarara uğrayacak olan, yine milletin kül halindeki müşterek menfaatleridir.

Bu sebebe binaendir ki; devlet idaresinin millet menfaatine uygun ve normal bir şekilde işleyebilmesinin temini, devletin nüfuz, otorite ve haysiyetinin korunması için kendilerine hükümet işleri tevdi edilen memurların, haksız menfaat temini gayesiyle, vazifelerini suiistimal etmelerine meydan verilmemek icabeder. İşte kanun vâzının, «Devlet, idaresi aleyhine cürümler» i tedvin ve faillerine şiddetli ceza müeyyideleri tertip eylemek suretiyle korumak istediği yüksek hukukî menfaat, budur.

2) CEBRİ İRTİKÂP CÜRMÜ :

Cebri irtikâp'tan bahseden Türk ceza kanununun 209 uncu maddesinin kanunî unsurlarını şu şekilde tahlil etmek mümkündür :

a — Fail, «memur» sıfatını haiz olmalıdır.

b — Bu şahsın, kendisine veya başkasına bigayrihakkın «yani hak-

sız olarak» para itasına vesair menfaatler temin veya vaadine bir kimseyi «icbar» etmesi lâzımdır.

c — Bu icbar keyfiyeti, failin «memuriyet sıfatını» veya «memuriyetine ait vazifeyi suiistimal» suretiyle vuku bulmalıdır.

d — Failde «cürmî kast» bulunmalıdır.

Şimdi bu unsurların izahına geçebiliriz.

a — Fail, memur sıfatını haiz olmalıdır.

Memuriyet sıfatı ceza hukukunu bir çok bakımlardan ilgilendirir. Filhakika ceza kanununun tatbikatında failin veya mağdurun «memur» olması, bazı hallerde suçun kanunî unsuru sayılmıştır. Zimmet (M. 202), ihtilâs (M. 203), irtikâp (M. 209-210), rüşvet (M. 211 ve müteakip), memuriyet vazifesini ihmal ve suiistimal (M. 230 ve 240), memura mukavemet (M. 458, memura hakaret ve tecavüz (M. 266) suçlarında olduğu gibi.

«Memur» sıfatının bir çok suçlarda suçun kanunî unsuru olarak kabulünün sebep ve hikmeti, bu mahiyetteki suçların ancak «bir memur tarafından» veya «memur' aleyhine» işlenebilmelerinin mümkün olması keyfiyettir.

Ceza kanununun tatbikatında kimlerin memur sayılacağı Türk ceza kanununun 3038 sayılı kanunla değişen 279 uncu maddesinde gösterilmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında, ceza kanunun tatbikatında kimlerin «âmmе hizmeti görmekle muvazzaf» sayılacakları tarif ve izah edilmiştir. Birinci fıkrada «âmmе vazifesi» ve «memur», ikinci fıkradaki «âmmе hizmeti» tefriki 3038 sayılı kanunla yapılmıştır. Şu halde memur ile âmmе hizmetiyle muvazzaf olan kimseyi birbirinden ayıran yegâne ölçü, ifa ettikleri faaliyetin mahiyetinde mündemiç bulunmaktadır. Yâni birinci gruba dahil kimseler âmmе vazifesi ifa ettikleri için memur sayılırlar. Diğerleri ise âmmе hizmeti gördüklerinden dolayı âmmе hizmetiyle muvazzaf olan kimse addolunurlar.

Bu vaziyet karşısında her şeyden önce halledilmesi icabeden nokta; kanun vâzının, âmmе vazifesi tâbiri ile neyi kasdetmek istediği ve bu tâbirin hangi bakımlardan âmmе hizmetlerinden ayrılabilceği meselesidir.

Ceza kanunu, «âmmе hizmeti» ve «âmmе vazifesi» tâbirlerini tarif etmemiş ve bu suretle idare hukukuna zımnen atıfta bulunmuştur. Bu iki mefhumu tefrik edecek kıstası bulmak çok müşküldür. İdare hukuk-

çuları daha ziyade âmme hizmetini, âmme hizmeti sayılmayan hizmet ve faaliyetlerden ayırmağa gayret etmişlerdir. Umumiyetle kabul olunan esasa göre; devletin gayeleri, esaslı olan ve olmıyan diye ikiye ayrılmakta, esaslı mahiyette olan gayelerin elde edilmesine matuf faaliyetlere âmme vazifesi, diğerlerine de âmme hizmeti denilmektedir. Âmme vazifesinin devlet tarafından ifası «zarurî» dir . Halbuki âmme hizmetleri fertlere de bırakılabilir. (1).

Âmme vazifesi; âmme menfaatleri için devlet tarafından tahakkuk ettirilmesi zarurî görülen faaliyetlerdir. Âmme vazifesi, devletin kuruluş sebebini, esasını ve nüvesini teşkil eder. En bariz vasfı zarurî oluşu, yani devletin bu vazifeleri zarurî olarak yerine getirmek mükellefiyetinde bulunuşudur. Âmme hizmetleri ise, devlet tarafından ihtiyarî olarak kendi faaliyet sahasına alınan işlerdir. Bunlarda, âmme vazifelerinde mevcut olan zaruret vasfı yoktur. Devlet, bunları cemiyetin refahı için kendi faaliyet sahasına almıştır. (2).

Temyiz mahkemesi, içtihatlarında daha ziyade ifa edilen vazife veya hizmetin vasfı ve mahiyetini dikkat nazarına alarak «memur» tabirini dar manada tefsir etmek yolunu tercih eylemiştir. Yüksek mahkemenin, 279 uncu maddedeki «âmme vazifesi gören memur, müstahdem vesair kimseler» ölçüsünü «devlet hizmeti gören memur» şeklinde tefsir ettiğini görmekteyiz. Nitekim; (...230 uncu madde hükmünün devlet hizmetlerini gören kimseler hakkında kabili tatbik olacağı) na (3), (belediyenin ticaret kasdiyle işlettiği otobüslerde çalışanlarla) (4), (odacı; kaloriferci, arabacı gibi müstahdemlerin ceza kanununun tatbikatında memur sayılamıyacağı) na (5) karar verilmiştir.

Devlet şûrası da bir kararında; (Kanun ve nizamları tatbik ve onların hüsnü tatbikine nezaret etmek ve âmme nizam ve intizamının temin ve icrası ile alâkadar olmak ve heyeti içtimaiye veya heyeti içtimaiyenin menfaati namına hizmet ifa etmek ve icra kuvvetinin mümessili olmak gibi bir âmme hizmet ve vazifesini görmiyen ve binaenaleyh ne otorite ve ne de temşiyet memurlarından olmıyan odacıların 279 unca maddede tayin ve tarif edilen memur ve müstahdemlerden sayılamıyaca-

(1) (Nurullah Kunter. Ceza kanununun tatbikatında âmme vazifesi ve âmme hizmeti tarifleri. İstanbul hukuk fakültesi mec. Sene. 1947. Cilt. 13. Sahife. 755).

(2) Temyiz mahkemesi hususi daire. Ta. 4/3/1947 . es. 173 karar. 816.

(3.) Temyiz mahkemesi. Ceza umumi heyeti. 7/4/1941 . es. 79. karar. 67.

(4) Temyiz mahkemesi. Ceza umumi heyeti. 26/1/1942 . es. 19. karar. 17.

(5) Temyiz mahkemesi dördüncü ceza dairesi. 19/1/1945. esas : 836. karar :522.

ğı gibi, memurun kanununun tarif ettiği memur ve müstahdemler meyanına da giremeyeceğini) içtihat eylemiştir. (6).

b — Memurun, kendisine veya başkasına haksız olarak para itasına vesair menfaat temin veya vaadine bir kimseyi «icbar» etmesi lâzımdır.

«İrtikâp» fiili, tek taraflı bir suçtur. Teşebbüs'ün, memur sıfatını haiz olan kimse tarafından ferde karşı yapılması lâzımdır. Temyiz mahkemesinin ilâmında (7); cebri irtikâp suçunda müteaddi vaziyette olanın memur olduğu, gerek kasıd ve niyeti, gerekse fiilin neticesi bakımından ferdin mağdur vaziyette bulunduğu tebarüz ettirilmiştir.

Madde metninde umumi olarak «... bir kimseyi ...» tabiri kullanıldığına göre; mağdur, hakikî veya hükmi şahıs olabilir. Mağdurun, bazı suçlardan dolayı maznun mevkiinde bulunması şart olmadığı gibi, memurun vazifesini suiistimalinden faydalanması da ehemmiyeti haiz değildir.

209 uncu maddede kullanılan «icbar» kelimesi, «Cebir ve şiddet» i ifade eder. Kanunda, suçun işlenme şekli «icbar» suretinde gösterilmiş ve fakat cebir ve şiddet gösterilirken kullanılacak vasıtaların ne olacağı tasrih edilmemiştir.

Suçun «icbar» unsurunun tahakkuku için, mağdur üzerinde «maddi bir tazyik icrası» şart olmayıp, mağdurun serbest iradesine tesir edebilecek her türlü vasıtaların kullanılması «cebir» teşkil eder. Bu itibarla buradaki «icbar», maddi cebir vasıtası olmaktan ziyade, bir nevi «manevî tazyik» mahiyetini taşımaktadır. Başka bir ifade ile icbar keyfiyeti; istenen para vesair menfaat temin veya vaad edilmediği takdirde, memuriyet nüfuz ve kudretinin kötüye kullanılacağı beyan olunarak, ferdin zihninde kendi aleyhine haksız bir muamelede bulunulacağı korkusu uyandırılmak ve böylece serbest iradesi manevî tesir ve tazyik altında bırakılmak suretiyle, mağdurun mezkûr para vesair menfaati temin mecburiyetinde bırakılması şeklinde tecelli ve tezahür eylemektedir.

Maddî cebir vasıtası kullanılarak haksız menfaat teminine kalkışıldığı takdirde suç, irtikâp olmaktan çıkar ve «yağma» mahiyetini iktisal eder. Temyiz mahkemesinin içtihadı da bu merkezdedir. Nitekim; (hüviyet cüzdanı olmadığını söyleyen mağduru dövmek suretiyle cebir ve şiddet kullanarak parasını aldıkları, şikâyeteye uygun şekilde hüküm ye

(6) Devlet Şur'ası I. Daire. 10/1/1941 . es. 3092. ka. 2900.

(7) Temyiz mahkemesi 5. CD. 8/4/1952 . es. 1070. ka. 1071.

rinde kabul olunan maznunların bu hareketlerinin, bahis mevzuu irtikâp suçunu teşkil etmeyip, yağma mahiyetini haiz olduğu gözetilmeyerek 209/2 inci madde ile mahkûmiyetleri cihetine gidilmesinin yolsuz olduğu na (8) karar verilmiştir. Yine; (cebrî irtikâp suçunun teşekkülü için müessir fiil ikamın şart olmadığı ve ferdin, memurluk nüfuz ve kudretini suiistimal eden memur tarafından iptal olunmak tehlikesine maruz kalan hakkını istihsal mecburiyeti veya memurun kendisini ısrara matuf muamelesinden tevakkı zarureti neticesi haksız menfaat vaadetmesiyle suçun teşekkül edeceği) (9), (cebrî irtikâp suçunun, memurun memurluk nüfuz ve kudretini kötüye kullanmak suretiyle ferdi tazyik etmesiyle başlayarak, bu tazyik muvacehesinde ferdin de memurun haksız muamelesini önlemek mecburiyetiyle, ona menfaat temin veya vaadetmesiyle teşekkül edeceği) ne (10) ve nihayet (cebrî irtikâp suçunun teşekkülü için maddî cebre ve tehdide ihtiyaç olmayıp, tehlikeli bir durumda bulunan bir yaralının muayene ve tedavisi için gayri meşru şekilde para talep olunarak, bu talep karşısında tedavinin tavike uğrayacağı anlıyan veya bundan endişe eden ve bu husus kendisine beyan ve ihsas edilmiş bulunan mağdurun, bu talebi terviç etmek ıztırarında bırakılması suretiyle manevî tazyik ile de cebir unsurunun tahakkuk edeceği) içtihat edilmiştir. (11).

Suçun meydana gelebilmesi için «icbar» unsurunun tahakkuku lâzımdır. Elmalı hükûmet binasının inşası sırasında müteahhit Bahaettin'den para vesaire alarak menfaat temininden maznun inşaat kontrol memurunun, Türk ceza kanununun 209 uncu maddesi gereğince mahkûmiyetine dair verilen hüküm, temyiz mahkemesi hususi dairesince tasdik edilmiş iken; C. baş müddiumumiliği; (...Mahhalli mahkemesince dairei sübutta görülen hadisenin, Elmalı hükûmet binasının dördüncü kısım inşaatına 940 teşrinisani ayında müteahhit Nuri'nin ortağı Abdullah tarafından başlandığı sırada, suçlunun fen memuru sıfatıyla kontrolör olarak tavzif kılınıp, bu vazifenin ifası sırasında memuriyet sıfat ve salâhiyetlerini suiistimal ederek, müteahhitten para ve eşya almak suretiyle bigayrihakkın menfaat teminine mumailleyhi icbar eyleyerek irtikâp suçunu işlemekten ibaret olup, tatbik olunan maddedeki icbar unsurunun mevcudiyeti bahsinde mahkemece mücerret istidlâl binaen kanaat izhar olunması ve bilhassa şahit olarak dinlenen müteahhit Bahaettin, suçluya

(8) Temyiz mahkemesi 5. CD. 2/12/1948 . es. 2773. ka. 2968.

(9) Temyiz mahkemesi 5. CD. 21/4/1951 .es. 1533. ka. 1629.

(10) Temyiz mahkemesi 5. CD. 8/4/1952. esas. 1070. karar. 1071.

(11) Temyiz mahkemesi 5. CD. 4/12/1951. es. 4469. ka. 4565.

bilâhare ödenmek şartıyla ve rızası ile ödünç para verdiğini ve suçlunun, inşaat sırasında plân ve şartnamenin tatbikına memur olup, inşaatın kabul veya ademi kabulüne ve istihkakın alınıp verilmesine bir tesir yapacak mevkiye bulunmadığına ve nitekim işin hitamında kendisinden alacağı parayı alamayınca, hukuk mahkemesine dava açtığına mütedair şahadet muvacehesinde cebir yolu ile menfaat temin edildiğini müsbet delillerin nelerden ibaret olduğu izah ve irae edilmeksizin hüküm fıkrasında yazılı şekilde işin vasıflandırılmasında isabet bulunmadığı) esbabı mucibesıyla itiraz etmiş ve Temyiz mahkemesi ceza heyeti umumiyesi, itirazı varit görerek, tasdik kararını ref ile mahkûmiyet hükmünü bozmuştur. (12).

Cebir ve şiddet, fail tarafından mağdura karşı doğrudan doğruya kullanılabileceği gibi, onun namına hareket eden bir başkası da bu hususta tavsit edilebilir.

Vaad ve ita'nın mevzuunu «para vesair menfaat» teşkil eder. «Para» tâbiri ile sadece madeni para «sikke» ve kâğıt para değil, tekml itibarı âmmе kâğıtları «çek, poliçe vesair senetler gibi» da kastedilmiştir.

«Sair menfaatler» tâbiri ile kanun vâzı; mevzu ve dolayısıyla maddenin tatbik kabiliyetini genişletmiştir. Bu tâbirden, memur için fayda temin eden herhangi bir malı veya her türlü menfaati anlamak iktiza eder. Memurun, bir başkasına olan borcunun ödenmesi, parasız veya piyasa rayicinin yarı fiatı nisbetinde eşya verilmesi, evde parasız oturulması, hediye namı altında bir şey verilmesi vs., gibi.

Temin edilecek para vesair menfaat «haksız» olmalıdır. Yani bunların memura verilmesi «kanunen caiz bulunmamalı» dır. Bir memur, herhangi bir kimsede olan alacağının istifası için vazifesini suiistimal ettiği takdirde fiili, irtikâp olmayıp, Türk ceza kanununun 240 ncı maddesinde ifadesini bulan «memuriyet vazifesini suiistimal» suçunu teşkil eder.

Maddenin açık ifade tarzına göre «para vesair menfaat», memurun kendisine olduğu gibi, «bir başkası için de» temin veya vaad edilebilir, Burada gaye, mağdurun parasını failin, kendisinin veya başkasının menfaatine ahzetmiş olmasıdır. Yoksa alınan para hazineye irad kayıt edilirse suç, irtikâp suretinde vasıflandırılmaz.

c — İbar keyfiyeti failin «memuriyet sıfatı» nı veya «memuriyetine ait vazife» yi suiistimal suretiyle vuku bulmalıdır.

(12) Temyiz mahkemesi ceza umumi heyeti. 27/4/1942. esas : 101. karar :91.

209 ve 210 ncu maddeler 3038 sayılı kanunla değiştirilmezden evvel sadece bu fiilin «memuriyete ait vazifeyi suiistimal suretiyle» yapılmasını nazara alıyordu. 3038 sayılı kanunla yapılan tadıl, «memuriyet sıfatının suiistimal edilmesi» halini de her iki maddeye ilâve ederek, mezkûr maddelerin tatbik kabiliyetini genişletmiştir.

İrtikâp cürmü; vasıf ve mahiyeti itibarıyla memuriyet vazifesini veya sıfatını suiistimalin hususi ve tipik bir şeklidir.

Hiç şüphe yoktur ki «memur» sıfatını haiz olan kimsenin, işgal ettiği mevkîe göre, kanunun kendisine tanıdığı hak ve salâhiyeti meşru bir şekilde ve kanun hükümlerine uygun olarak istimal etmesi esastır. Memur, bu salâhiyeti istediği zaman suiistimal de edebilir. Bu itibarla memuriyet sıfatının veya memuriyete ait vazifenin suiistimali keyfiyeti, «irtikâp cürmü» nün esaslı şartlarındandır ve bu unsur gerek, «memur sıfatı» na. ve gerekse «icbar» unsuruna sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü; failin memur sıfatını haiz bulunmaması halinde, bu sıfatın veya vazifenin kötüye kullanılması bahis mevzuu olamayacağı gibi, aynı zamanda «icbar» kelimesi ile ifade edilmek istenen «ferdin manevî bir tazyik altında bulundurulması hali» nin de ancak memurluk sıfat ve kudretinin suiistimali suretiyle yapılmış olması icabetmektedir. Yine herhangi bir para vesair menfaat. talep edilmiş olmaksızın, mücerret memuriyet sıfatının veya memuriyete ait vazifenin suiistimali, irtikâp cürmünü meydana getirmez.

«Memuriyet sıfatının suiistimali» ile kanun, memurun; yapmakla mükellef olduğu vazifesine müteallik muamelelerden ayrı ve müstakil olarak, kendisine haksız yere para vesair menfaat temini için, memurluk nüfuz ve kudretim âlet olarak kullanması halini kasdetmek istemiştir. Temyiz mahkemesinin içtihadı da bu merkezdedir. Ezcümle; (maznunların beş araba yükü çalının kaçak olduğunu bahane ederek, Şevket Sakarya ve arkadaşlarından, bir miktar para vermedikleri takdirde kendilerini karakola götürmekle tazyik ederek haksız menfaat temin ettikleri... sabit olduğu ve fiilin tazyika müracaat olunarak memurluk sıfat ve nüfuzunu suiistimal suretiyle işlendiği ve maznunların taaddisine karşı mutazarrır olanların haksız yere karakola götürülmek ve takip edilmek gibi haksız muamelelerden kendilerini kurtarmak mecburiyetiyle maznunların arzularını terviç ızdırarında kaldıkları anlaşılmasına göre, fiilin cebrî irtikâp suçunu teşkil ettiği) ne (13) ve (cebrî irtikâbın teşekkülü için memurun, memurluk sıfat ve kudretini suiistimal ederek, kendisinden haksız bir muamelede bulunmakla tazyik ve ferdin de iptal olunmak

(13) Temyiz mahkemesi 5. CD. 9/11/1948. es. 1829. ka. 2665.

tehlikesine maruz kalan hakkını istihsal veya haksız muameleyi bertaraf etmek mecburiyetiyle memurun maksadını terviç etmesi icabedeceği) ne (14) karar verilmiştir.

«Memuriyete ait vazifenin suiistimalı» ise; memurun, fertten haksız yere para vesair menfaat koparmak maksadile kanunun kendisine bahşettiği salâhiyetlerden faydalanması ve onları kötüye kullanması halidir. Bu nevi suiistimalin en müşahhas ve tipik misalini aşağıdaki temyiz mahkemesi ilâmında bulabiliriz : (İkrar ve şahadete göre maznunların fiil ve hareketleri ziyaretepe mevkiinde vazifelerini yapmakta oldukları sırada sıfat ve vazifelerini kötüye kullanarak, üç balya mamul mantar ile yakalanan kaçakçı Bekir Albayrak ve Ömer Cengin'i, 150 lira vermedikleri takdirde ellerini kollarını bağlayıp mallarını götürceklerini söyleyerek, kendilerine bigayrihakkın para vermeğe icbar etmek ve aldıkları bu parayı aralarında paylaşmak suretiyle irtikâptan ibaret olduğu halde, yerinde olmıyan düşüncelerle beraetlerine karar verilmesi yolsuzdur.

d — Failde kastı cürmî bulunmalıdır. Yani gaye; failin, memuriyet veya memuriyetine ait vazifeyi suiistimal suretiyle başkasının parasını kendisinin veya başkasının menfaatine ahzetmesidir. (16)

3) ŞİDDET SEBEPLERİ :

Cebrî irtikâp cürmünün şiddet sebepleri 209 uncu maddenin ikinci fıkrasında şu şekilde gösterilmiştir : (fail; hakim, cumhuriyet müddeiumumisi veya bunların yardımcıları ile sorgu hakimi ise ağır hapis cezası yedi seneden az olamaz).

Bu fıkra maddeye 1/8/1953 tarihinde mer'iyete giren 6123 sayılı kanunla ilâve edilmiştir. Burada kanun vazıı, failin sıfatını dikkat nazarına alarak, irtikâp cürmünün hakim, cumhuriyet müddeiumumisi veya bunların yardımcıları ile sorgu hâkimleri tarafından işlenmesi halini şiddet sebebi saymıştır. Çanak kale mebusu Nusret Kirişcioğlu'nun 6/1/1953 tarihli teklifinde esbabı mucibe olarak; (ceza kanununda rüşvet suçunun hâkim sınıfından olan şahıslar tarafından işlenmesi halinde, daha ağır cezalar konduğu halde, irtikâp suçu için bu esasın nedense ihmal edildiği

(14) Temyiz mahkemesi 5. CD. 1/7/1949 . es. 3450. ka. 2310.

(15) Temyiz mahkemesi 5. CD. 5/3/1948 . es. 692. ka. 763.

(16) Majno şerhi.

halbuki bu suçların, adalet tevziine memur şahıslar tarafından işlenmesi hakikaten acı bir hal olup, daha şiddetli bir müeyyideye tâbi tutulması lüzumlu bulunduğu işaret edilmektedir. (17).

4) TAHFİF SEBEPLERİ :

Suçun hafifletici sebepleri maddenin son fıkrasında şu şekilde zikredilmiştir : (Eğer bigayrihakkın ita veya vaad olunan para veya menfaatin miktarı veya kıymeti az ise cezanın üçte biri indirilir). İta veya vaad olunan para vesair menfaatin az olup olmadığının takdiri tabiatıyla hâkime aittir.

5) İKNA SURETİYLE İRTİKÂP :

İkna suretiyle irtikâp cürmü Türk ceza kanununun 210 ncu maddesinin birinci fıkrasında ifadesini bulmuştur.

Bu fıkraya göre suçun kanunî unsurlarını şu şekilde tahlil etmek mümkündür :

a — Fail, memur sıfatını haiz olmalıdır.

b — Bu şahsın, kendisine veya başkasına bigayrihakkın para itasına vesair-menfaatler temin veya vaadine bir kimseyi «ikna» etmesi lâzımdır.

c — Bu ikna keyfiyeti, failin «memuriyet sıfatını» veya «memuriyetine ait vazifeyi» suiistimal suretiyle vuku bulmalıdır.

d — Failde cürmî kast bulunmalıdır.

Suçun kanunî unsurlarından (a), (c) ve (d) de yazılı olanlar «cebrî irtikâp» bahsinde izah edilmiş olduğu cihetle, burada tekrara lüzum görülmemiştir. Ancak, bu bahiste üzerinde durulması iktiza eden şey «İKNA» keyfiyetidir.

Umumi manada ikna; bir kimseyi kandırmak, inandırmak, herhangi bir husus hakkında onun zihninde kanaat husulünü temin etmek demektir. İrtikâp cürmünün kanunî unsuru olarak ikna; ferde, ödemeye mecbur olmadığı bir parayı ödemek mecburiyetinde olduğunu anlatmakla olur. (18).

(17) T. B. M. M. Zabıt ceridesi, yıl. 1953.

(18) Majno şerhi.

Tatbikatta bu tabir ekseriyetle «icbar» ile karıştırılarak hataya düşüldüğünden, bu hususta son derece dikkatli bulunmak lâzımdır.

Cebrî irtikâpta memur haiz olduğu nüfuz ve kudretini aleyhe istimal edeceğini beyan ve ihsas etmek suretiyle, manevî tazyik altında bulundurarak, işbu haksız muameleden kendisini kurtarmak zaruret ve mecburiyetinde kalan fertten haksız menfaat temin eder.

«İkna suretiyle irtikâp» cürmü ise; kanunen ödenmesi icab etmiyen bir paranın ödenmesi lüzumuna memurun, ferdi inandırması ile teşekkül eder.

Memur, yalan beyanlarıyla kendisini iğfal etmiş, kandırmış olduğu için fert, işbu «ikna» yüzünden, ödediği paranın veya vaad ettiği menfaatin gayrimeşru (haksız) olduğunun farkına varmaz. İşte bu iki nevi irtikâp cürmünü yekdiğerinden ayıracak olan mümeyyiz vasıflar bunlardır. Bu cihet, temyiz mahkemesi 5 inci ceza dairesinin 21/12/1948 gün ve es. 2979. ka. 3166 sayılı ilâmında gayet açık bir şekilde tebarüz ettirilmiştir. Bu cümleden olmak üzere; (Maznunun, Fatma Kılınç ve Ali Kılınç'ı hastahannede apandisit ameliyatı için para ahz ve itasına vaad istihsal ettiği şahitlerin açık ifadesiyle tebeyyün etmiş ve duruşmada dinlenen ehlihibreçe, maznunun muayenehanesinde alması mutad ve müteamil olan ücretin iki liradan ibaret olduğu açıklanmış olmasına göre; temin ve vaad istihsal ettiği paranın gayrimeşru bir mahiyeti haiz olmayıp, muayene ücretinden ibaret bulunduğuna müteallik olmak üzere, maznun tarafından ileri sürülen itirazlarla, tebliğnamenin (1) numaralı bendindeki mütalâa yerinde görülmemiştir. Maznunun, Ali ve Fatma Kılınç'ı apandisit ameliyatı yapmak için para istiyerek maksadı is'af edilmedikçe müstacel ve hayatî bir ehemmiyeti haiz olan bu ameliyeleri yapamayacağını açıklayarak alâkahıları haksız menfaat temini ile vaadine icbar etmiş olduğu gözetilmiyerek, TCK. nun 209 uncu maddesi yerine 210 ncu maddenin tatbikinin yolsuz olduğu) na (19) karar verilmiştir.

Bu mevzuda dikkat edilecek olan bir başka nokta da gerek cebrî olsun, gerekse ikna suretiyle işlenmiş bulunsun, «irtikâp» cürmünün «rüşvet» ile karıştırılmamasıdır. Tatbikatta hâkimlerimizin bu hususta ekseriya hataya düşüklerini görmekteyiz.

İrtikâp cürmünün mahiyeti ve kanunî unsurları yukarıda izah edilmiştir.

(19) Temyiz mahkemesi 5. CD. 11/2/1949 . es. 428. ka. 225.

«Rüşvet» e gelince; bu cürmün teşekkülü için memurun, memuriyetine müteallik muayyen işlerde, vazifesini ifa ederken, kanun hilâfına hareket etmek mukabilinde iş sahibi olan kimse veya onun vasıta olarak kullandığı şahıs ile bir anlaşmaya varması lâzımdır. Burada rüşvet suçunun mevzuunu teşkil eden para vesair menfaat, gerçekten kanunî bir mecburiyeti olmaksızın vermiş veya vaadde bulunmuş olması sebebiyle parayı veren veya arada vasıta olarak kullanılan kimse de memurun suç ortağıdır. Her ne kadar nazari bakımdan bu fark gayet basit gibi görünürse de; tatbikatta bir çok müşkilâta ve yanılmaya sebep olabilir. Carrara'nın dediği gibi, rüşvet almak isteyen memur umumiyetle bunu açıkça ve herkesin gözü önünde talep etmez. Vazifesine müteallik bir işi yapmak için para vesair menfaat temin etmek istediğini ihsas eder. İş sahibi olan kimse de memurun bu maksadını anlar ve işinin yapılamayacağından korkarak parayı verir. Bu husus temyiz mahkemesinin bir çok içtihatlarında açıkça tebarüz ettirilmiştir.

Verem hastahanesi baş hekim muavini bulunduğu sırada kendilerinde verem hastalığı teşhis olunan ve tedavi görmek üzere hastahaneye yatırılmaları talebinde bulunan Nuri Başaran, Halil Tilki ve Musa Kaçar'ı hastahaneye yatabilmeleri için para itasına icbar etmek suretiyle bunlardan gayri meşru menfaat temin ve bu suretle irtikâpta bulunmaktan maznun DR.....ın TCK. nun 209/1 ve 80 inci maddeleri gereğince mahkûmiyetine dair verilen hüküm temyiz mahkemesi 5 inci ceza dairesince tasdik edilmiş ve bu tasdik ilâmına C. baş müddeiumumiliğince; (Maznunun, mağdurlara «para vermez iseniz hastanızı hastahaneye yatırmam» suretinde herhangi bir icbarı veya ikna mutazammın söz sarf ettiğine dair kesin delil bulunmadığı gibi, tashihi katat talebinin reddine müteallik daire ilâmında da bu hususun sabit gösterilemediği ve nitekim Halil Tilki'ye ait ikinci irtikâp hadisesinde, Halil Tüki'nin maznuna, hastahane kendisine yer temin etmesi için 30 lira verdiğinin tasrih edildiği ve Musa Koçar'a ait üçüncü hadisede de Musa'nın maznuna giderek «hastamız çok ağırdır, şu 50 lira parayı al da hemen yatır» diye vukubulan teklifi kabul ederek, parayı alan maznunun Musa Koçar'ı hemen hastahaneye yatırdığı, dairenin sözü geçen red ilâmında tasrih edildiği ve memura memuriyetine ait vazifeyi ifa için para teklifi «rüşvet teklifi» paranın kabulü de «rüşvetin kabulü mahiyetini haiz bulunduğu ve bu halin icbar ve hattâ ikna suretiyle irtikâpla bir alâkası bulunmadığı halde, sabit kabul edilse bile «rüşvet» suçundan mahkûmiyet kararları yerine irtikâp'tan verilen mahkûmiyet hükümünün tasdikinde ve tasdiğe ait kararın tashihine müteallik talebin reddinde isabet mütalâa edilemediği)

esbabı macibesıyla itiraz edilmiş ise de; mezkûr itiraz Temyiz mahkemesi ceza heyeti umumiyesince reddolunmuştur. (20).

Belediye elektrik işletme idaresinin muhasibi olan maznun, Adil Özkurt'un yeni yaptırdığı evine elektrik cereyanı almak için belediye reisliğine yaptığı müracaatının kendisine havale edilmesi üzerine, gerçekten evinde elektrik tesisatı bulunmadığı ve elektrik idaresinde de abone kaydı olmadığı halde, belediye zabıta memurlarından Ali Turgut'a ait aboneyi kendisine kaydedip, bu suretle evine elektrik cereyanı temin edeceği vaadinde bulunarak ondan yüz lira almıştı. Maznunun yapılan mahkemesi neticesinde; TCK. nun 210/1-3 maddesi gereğince mahkûmiyetine dair verilen hüküm, temyiz mahkemesi 5 inci ceza dairesince tetkik olunarak; (...belediye reisliğince Adil Özkurt'un yeni yaptırdığı eve elektrik cereyanı verilmesi hususu, bu husustaki istidaya derkenar edilmek suretiyle kendisine tebliğ edildikten sonra, kanunen yapmağa mecbur olduğu vazifeyi yapmak için Adil Özkurt'tan haksız menfaat temin etmiş olan maznun hakkında ceza kanununun 212 nci maddesinin tatbiki lüzumundan zühul olunmasının yolsuz olduğu) ndan bahsile bozulmuştur. (21).

Yine gümrük üstөгmenі satmak maksadiyle Kilis'e koyun getiren Palulu ve Muşlu koyuncu şahıslardan, koyunlarını kaçak olarak Suriye'ye geçirmelerine müsaade edeceğini vaadederek, 4.000 lira almış ve mahkemece suçu sabit görülerek TCK. nun 210 ve 1918 sayılı kanunun 36 ncı maddeleri gereğince 2 sene 6 ay hapse mahkûm edilmişti. Mezkûr hükümde temyiz mahkemesince tetkik olunarak: (... 2500 koyunun 1918 sayılı kanunun 45 inci maddesi gereğince, 5 inci maddede tayin olunan yollardan başka yerlerden memleket haricine çıkarılmasını teminen ve kanun hükmünün ihlâlüne matuf bir anlaşma zımında gayri meşruiyetini bilerek koyunların sahipleri tarafından maznuna 4.000 lira menfaat temin edildiği tahakkuk ederek, keyfiyet elverişli delillere müsteniden hüküm yerinde kabul edildiği halde, kaçakçılık kanunu ile kendisine mevdu vazifesi icaplarına aykırı hareket eden maznunun, 1918 sayılı kanunun 36 ncı maddesinin üçüncü fıkrası gereğince rüşvet almak suçundan dolayı mes'ul bulunduğu gözetilmiyerek, fiilin mahiyetinin takdirinde hata edilmesinin yolsuz olduğu) esbabı mucibesıyla bozulmuştur. (22)

(20) Temyiz mahkemesi C. U. H. 6/2/1956 . es. 20. ka.22. neşredilmemiştir.

(21) Temyiz mahkemesi 5. CD. 31/3/1950. es. 1286. ka. 1457. neşredilmemiştir.

(22) Yemyiz mahkemesi 5. CD. 15/4/1950. es. 1704.ka. 1705. neşredilmemiştir.

Kilis emniyet kadrosunda bekçi başı olan maznun1946 yılında bakaya olarak askere şevki icabeden ve bu sebepten Kilis askerlik şubesinde aranmakta olup, yakalanması için jandarma bölük kumandanlığına müzekkere yazılan Karamelik köyü nüfuzunda kayıtlı olup, o tarihte Kilis'in Karaali mahallesinde oturmakta bulunan Mehmet Sinnepe namındaki şahsı, bekçi Davut Şahin vasıtasıyla celbederek, 50 lira verdiği takdirde kardeşi askerden gelinceye kadar askere şevki işini geciktireceğini ve vaziyeti idare edeceğini beyan ederek para almış ve yapılan muhakemesi neticesinde; fiili, TCK. nun 210/1 inci maddesine uygun olduğundan, mezkûr madde gereğince mahkûmiyetine karar verilmişti. Hüküm temyiz mahkemesi 5 inci ceza dairesince tetkik olunarak :

(.....çarşı bekçi başısı olan maznunun, bakaya olduğu anlaşılan Mehmet Sinnepe'i askerlik şubesine sevk etmemek için, kendisi ile vardığı anlaşma neticesinde temin ettiği kabul olunan 50 liranın gayri meşru bir para olduğu ayarı bir keyfiyet bulunmuş olduğuna göre; fiilinin irtikâp mahiyetinde kabulüne imkân bulunmadığı ve bu anlaşma zımında rüşvet suçunun teşekkülü için, anlaşmanın memurluk vazifesine taallûku icabettiği cihetle, faaliyetinin vazifesiyle alakası olmadığı hüküm yerinde açıklanan ve bu bakımdan mes'ul tutulması mümkün bulunmayan maznunun mahkûmiyetine karar verilmesinin yolsuz olduğu) ndan bahsile bozulmuştur. (23). Yine çarşı ve mahallât bekçileri kanunu gereğince zabıta mania ve adliye vazifelerini ifa etmekle mükellef ve bu vazifeleri ifa ederken, polisin haiz olduğu hukuk ve salâhiyetlere malik bulunan maznunun geceleyin hususî bir meskende cezaî mes'uliyeti istilzam etmeyecek şekilde kumar oynayanları istismar maksadiyle müdahale ederek, ve icapsız surette haklarında resmî muameleye tevessül edeceği beyaniyle bunları kendisine haksız menfaat teminine icbar ve kastedtiği menfaati de istihsal ettiği (taayyün eden maznunun fiilinin ceza kanununun 209 uncu maddesinde derpiş olunan cebri irtikâp suçu şeraitini cami olduğu ve maznun vazife halinde olduğu gibi, irtikâp suçunun memurluk sıfatı ve nüfuz kudretinin suiistimali suretiyle de teşekkül edeceği gözetilmeden, bahis mevzuu 209 uncu madde yerine 227 inci maddeye müsteniden hüküm tesisinin yolsuz olduğu) na (24). (Orman depo memuru olan maznunun, depoya müracaatla odun mübayaa eden şahıslardan, mübayaa edecekleri odunları seçmelerine müsade etmek için haksız menfaat temin etmesinin, rüşvet almak fiilini teşkil ettiği ve alıcıların odunları seçmesine müsade etmesinde vazife icaplarına aykırı ihlâlî hakkı

(23) Temyiz mahkemesi 5. CD. 30/5/1950. es. 2261. ka. 2407. neşredilmemiştir.

(24) Temyiz mahkemesi 5. CD. 10/7/1951 . es. 2505. ka. 2710.

müeddi bir mahiyet olmadığı ve alıcılardan temin ettiği menfaatin haksızlığı açık bulunduğu cihetle, kanunen ödenmesi icabetmiyen bir paranın ödenmesi lüzumuna ikna ettiği bahis mevzuu olamayacağı gözetilmiyerek, fiilin irtikâp olarak kabulünün yolsuz olduğu)nu (25) ve (...hadisede... köylülerin nakledip hana soktukları iki hayvan yükü kömürün nakliye tezkerelerini ibraz edememeleri üzerine maznunun, orman kanununun 113 üncü maddesi gereğince kaçak olduğu muhakkak bulunan bu kömürler hakkında, kendisine kanunen teveccüh eden vazifeyi yapmamak için onlardan haksız menfaat temin ettiği elverişli delillere müsteniden tezahür ve taayyün etmiş olmasına göre; gayri meşruiyeti açıklanarak temin olunan böyle haksız bir menfaat, 210 ncu maddenin muhtevasına giren irtikâp fiiline mevzu olamayacağı ve maznunun memurluk sıfatını ve nüfuzunu suiistimal ederek, haksız bir muamele yapacağından bahsile 209 uncu madde gereğince kömür nakledenleri tazyik etmiş olmayıp, bilakis kanunen kendisine teveccüh eden vazifeyi yapmamak için onlarla bir anlaşmaya varmış olması dolayısıyla ihlâli hakka mukarin ve ceza kanununun 213 üncü maddesine uygun rüşvet suçu teşkil ettiği) ne (26) karar verilmiştir.

6) HATADAN İSTİFADE SURETİYLE İRTİKÂP :

210 ncu maddenin 3 üncü fıkrasına göre; eğer memur, kanunen alınmaması lâzım gelen bir şey'i diğerinin hatasından bilistifade almış bulunursa bir seneden üç seneye kadar hapsolunur.

Bu fıkradaki suçun mümeyyiz vasfı; memurun, ferdi iğfal etmeksizin, onun bu hususta kendiliğinden düştüğü hatadan istifade ederek menfaat temin etmesi keyfiyetidir.

İtalyan ceza kanunu bu suçu irtikâp'tan çıkarmış ve zimmetin bir nev'i olarak müstakil bir madde halinde tedvin etmiştir. Filhakika İtalyan ceza kanununun 316 ncı maddesinde; (âmmе vazife veya hizmeti ifa edenler, vazife veya hizmeti ifa ederken diğerin hatasından istifade ile haksız surette kendi veya başkası için para vesair menfaat alır veya tevkif ederse...) denilmektedir.

Mezkûr suçun esaslı vasfı, kanunen alınmaması lâzımgelen bir şey'in memur tarafından bir kimsenin hatasından bilistifade alınmış bulunması keyfiyetidir. Temyiz mahkemesi de içtihatlarında bu esası kabul etmiş

(25) Temyiz mahkemesi 5. CD. 29/1/1949 . es. 2177. ka. 305.

(26) Temyiz mahkemesi 5. CD. 3/2/1953 . es. 315. ka. 323.

bulunuyor, Nitekim; (210 ncu maddenin üçüncü fıkrasında yeralan irtikâp fiilinin, memurun ferdi iğfal etmeksizin ferdin bu hususta kendiliğinden düştüğü hatadan istifade ederek haksız menfaat temin etmeiyle teşekkül edeceği) ne karar verilmiştir. (27).

Bu cümleden olmak üzere, muhasebe kâtibi bulunan maznun, tanzim ettiği sarf bordrolarına ilsak edeceğinden bahsile vazifesini suiistimal ederek, alâkadarlardan almağa muvaffak olduğu pulların fazlasını mal edinmiş ve yapılan muhakemesi neticesinde fiili, hatadan istifade suretiyle irtikâp suretinde tavsif ile 22/8/1941 tarihinde TCK. nun 210/2 ve son maddesi mucibince mahkûmiyetine karar verilmiştir.

Maznunun fiili ikna suretiyle irtikâp olup 210 ncu maddenin ilk fıkrası yerine diğer fıkraların tatbikinde isabet bulunmadığından bahsile mezkûr hükmün yazılı emirle bozulması, Adliye vekâletince talep edilmiş ise de; bu talep temyiz mahkemesi 4 üncü ceza dairesince reddedilmiştir. İş bu red kararına karşı C. baş müddeiumumiliği; (maznunun hareketi muhasebe kâtibi bulunması sebebiyle tanzim ettiği sarf bordrolarına ilsak edileceğinden bahsile, vazifesini suiistimal ederek, alâkadarlardan almağa muvaffak olduğu pulları mal edinmekten ibarettir. Burada mağdurlar kendiliklerinden hataya düşmüş olmayıp, salahiyetli memurların yalan söylemesi kendilerini hataya düşürmüştür. Suçlunun sıfat ve vazifesi ve yapılan yalanın pek hafif bir miktara taallük etmesi bu yalana ikna kabiliyetini bahşetmiş, ve alâkalıları inandırmıştır. Bu itibarla alakalıları inandırarak temin edilen menfaat, ikna suretiyle irtikâp suçunu teşkil eder. Nitekim hadisede mağdurlardan Haşan, Ahmet ve Raşit, suçlunun iğfalkâr yalanı inzıam etmeksizin kendiliklerinden hataya düşerek memura fazla pul tevdi etmişlerdir. İşte bu suretle irtikâp, hataen irtikâp suçunun açık bir misalini teşkil etmektedir. Mağdurun hataya düşmesine memurun yalanı veya hileli hareketi sebebiyet vermiş ise iğfali suretiyle irtikâp, ve eğer memurun hareketi inzıam etmeksizin hataya düşülmüş ise hataen irtikâp suçu tekevvün eder. Dosya münderecatına nazaran hadisede mağdurlardan çoğunu suçlunun hileli hareketinin hataya düşürdüğü anlaşılmasına binaen 4 üncü ceza dairesinin red kararında isabet bulunmadığı) ndan bahsile itiraz etmiş ve itirazı ceza heyeti umumiyesi reddeylemiştir. (28). Yine zabıt kâtibi bulunduğu ve aynı zamanda mahkeme baş kâtibine vekâleten noter işlerini de gördüğü sırada iş sahiplerinin bilgisizliklerinden ve hatalarından istifade ederek, kanu-

(27) Temyiz mahkemesi 5. CD. 3/2/1953 . ka. 323.

(28) Temyiz mahkemesi. Ceza heyeti umumiyesi. 23/2/1942 . es. 362. karar. 40.

nen alınması lâzım gelen miktardan fazla ve kayıt harici 16 lira 98 kuruş almak suretiyle irtikâptan maznun.....ın yapılan muhakemesi neticesinde; TCK. nun 210/2-3 Maddesi gereğince mahkûmiyetine dair verilen hüküm; temyiz mahkemesince tetkik edilerek; (Maznunun ödenmesi icabeden noter harcı miktarım fazla göstermek suretiyle iş sahiplerini hakiki miktarlarından fazla harç ödemeye ikna etmiş yani onları bizzat kendi beyanlarıyla hataya düşürmüş olup, onların kendiliklerinden düşmüş olduğu hatadan istifade şekli şahitlerin birbirini teyid eden beyanlarıyla gayri varid bulunmuş olduğu halde, 210 uncu maddenin birinci fıkrası yerine, suç hatadan istifade suretiyle irtikâp şeklinde kabul edilerek, 2inci fıkrasının tatbiki yolsuz görülmüş ise de; aleyhe temyiz olmadığından, bu yolsuzluk bozma sebebi sayılmamıştır. (29).

Hataya düşen şahıs alelâde fert olabileceği gibi, bir daire veya müessese mensubu da bulunabilir.

Suçun tekevvün edebilmesi için, kanunun tâbiriyle «diğer» in hataya düşmesine, memur «kasten» sebebiyet vermiş olmamalıdır. Eğer memur, mağdurun hataya düşmesine kendisi sebep olmuş ise bu takdirde «ikna suretiyle irtikâp» suçunu işlemiş olur.

«Almak» keyfiyetinin, memurun sebebiyet vermediği bu hata yüzünden vukubulması lâzımdır. Hatanın bilmemezlik, yanlışla veya dikkatsizlik neticesi meydana gelmesi arasında fark yoktur.

Fıkra, (diğerin hatasından bilistifade bir şey'i almak, ele geçirmek) hâli derpiş edilmiş olup, iradeden hariç bir sebeple ve meselâ «tesadüfen» bir şey'in alınması keyfiyeti, hataen irtikâp suçunu meydana getirmez. Hadisenin cereyan tarzına göre ya zimmet veya TCK. nun 511 inci maddesinin ikinci bendinde yazılı, başkasına ait olup da bir hata veya tesadüf neticesi olarak eline geçen malda mülkiyet iddiası suçü vücut bulur.

Suç; kanunen alınmaması lâzım gelen bir şey'in diğerin hatasından bilistifade memur tarafından alınması ile tekevvün eder. Aynı zamanda alınan şey'in memurun zimmetine geçirilmiş bulunması da gerekli olup, o şey'in daireye teslimi halinde suç meydana gelmiş sayılmaz.

Failde »cürmî kast» m da bulunması lâzımdır.

(29) Temyiz mahkemesi 5. CD. 6/1/1952 . es. 7633. ka. 1701.

210 ncu maddeye 6123 sayılı kanunla ilâve edilen fıkra, hatadan istifade suretiyle irtikâp cürmünden önceye konulmuş olduğuna göre; mezkûr suçun hâkim veya cumhuriyet müddeiumumileri ile yardımcıları ve sorgu hakimleri tarafından işlenmesi takdirinde, mezkûr fıkra hükmü tatbik edilemeyecek diye düşünmekteyiz.

Suçun hafifletici sebebi, 210 ncu maddenin son fıkrasında gösterilmiştir. Bu fıkraya göre; bigayrihakkın vaad veya ita veya temin olunan para vesair menfaat, miktar veya kıymetçe az ise, cezanın üçte biri indirilir.

İSPANYA VE İSVEÇTE NÜFUS VE VATANDAŞLIK MEVZUATI VE TATBİK ŞEKİLLERİ

YAZAN :
Şevket EKER
Nüfus İşleri Umum Müdür Muavini

İSPANYA :

Bu memleketin İdarî teşkilâtı, şahsiyeti hükmiyeyi haiz olan Vilâyetlere, Vilâyetler de Komünlere ayrılmak suretiyle kurulmuştur. Valiler doğrudan doğruya merkezin birer temsilcisi olarak ifayı vazife etmekte ve kontrol hakkını taşımaktadırlar. Komünlerde Belediye esastır. Üç büyük mıntaka umumî Valilik gibi Eyalet ünvanını haizdir.

Nüfus teşkilâtı Adli sisteme tâbidir. Ahvali şahsiye memurluğu vazifesi Sulh Hâkimleri tarafından yapılmakta olup 5000 nüfustan fazla mahâllere sırf bu işlerde Hâkimlere yardım etmek üzere merkezden mensup kâtipler verilmektedir.

Umumî bir medenî kanunları olmakla beraber yukarıda bahsedilen Eyaletler ayrıca hususi kanunlar tedvin ve ayrı bir tatbik usulü vazetmek salahiyetine sahiptirler.

Bu memlekette muayyen zamanlarda (tahriri nüfus) yapmak mutad değildir. Kütükler bir defa tesis edilmiştir. Ondan sonra Kütükler herhangi bir sebeple ziyaa uğrar ve yangın, sel gibi âfetlerle kullanılmaz hale gelirse alâkalı her vatandaşın Mahkemeye müracaat suretiyle kayıtlarını yenilemek ve aile kütüğünü ihya ettirmek mecburiyeti vardır. Medenî hal sicilleri tek nüsha halinde tutulur. Ne Vilâyet merkezlerinde ve ne de Başkentte Arşiv yoktur. Sadece Madrid'te Adliye Nezaretinde yabancı memleketlerde ikamet eden İspanyol tebaasıyla gemilerde olanlara ait doğum, evlenme, ölüm vak'aları için hususi bir kütük tutulmaktadır.

Nüfus kütükleri dört esas defteri halinde tutulmaktadır ve tek kütük sistemi caridir. Bizde. ve bazı Avrupa Devletlerinde olduğu gibi ayrıca

vukuat defteri yoktur. Halen tatbik edilmekte olan Nüfus Kanunu 86 senelik bir maziye maliktir. «Ley Del Registro Civil» adıyla 17 Haziran/1870 tarihinde tedvin olunmuştur.

Bu kanana göre tutulmakta olan Şahsî Haller Sicilleri :

- 1 — Doğum
- 2 — Ölüm
- 3 — Evlenme
- 4 — Tabiiyet adını taşımaktadır.

Doğum :

Doğumların tescilinde Ebe veya Doktor vesikası esastır. Her nüfus Dairesinin böyle vak'aları mahallerinde tesbit ettirmek için emirlerinde hususî doktorları vardır. Kendileri Ebe veya doktora tevsik ettiremeyenler Nüfus İdaresine müracaat ederler.

İhbar mıntakanın Şahsî Haller memurluğu vazifesini yapan Sulh Hâkimlerine yapılır. Köylerde en yakın Sulh Hâkimlerine haber vermek kâfidir.

İhbar müddeti azamî üç gündür. Vak'anın vuku bulduğu yerin uzaklık derecesine göre müddetin tayini Hâkim'in takdirine bağlıdır. Yani dağlık bölgelerde mevsimin ve iklimin şartlarına uygun olarak bu müddeti sulh hâkimleri uzatabilir. Müddetinde ihbar edilmeyen vak'a sahiplerinden para cezası alınır. Cezayı Hâkimler tâyin eder.

İhbarla mükellef olanlar : Birinci derecede Baba, ikinci derecede Ana, üçüncü derecede aile yakınları ve nihayet komşulardır.

Hastahane, Hapishane, doğum evleri gibi umumî müesseselerle umumî nakil vasıtalarında doğumu ihbar mükellefiyeti bizde olduğu gibi müessese ve taşıt âmirlerine tahmil edilmiştir. Bu ihbarlar Sulh Hâkimliğince ailenin doğum kütüğündeki hanesine kayıt ve tescil edilir. Alâkalıya nüfus hüviyet cüzdanı veya başka bir belge verilmez.

Ancak her ferdin bir nüfus hüviyet cüzdanı taşıması mecburidir. Bunu Polis makamları verir, isteyen şahısların beyanına dayanarak doldururlar.

Doğum kütüklerinde her ferdin doğumundan ölümüne kadar olan ahvali şahsiye değişikliklerine ait şerhler ve kayıtlar mevcuttur.

Ölüm :

Ölümlerin tescilinde de doğumlardaki esaslar caridir. Vak'anın mahallinde doktor tarafından bir raporla tevsiki şarttır. Doktor olmayan köyler en yakın nüfus işlerine bakan Sulh Hâkimlerine müracaat ederler. Esasen ihbarlar bu makamlara yapılmak mecburiyetindedir.

İhbar müddeti (24) saattir. Defin ruhsatı nüfus dairelerince verildiği için cenazenin bekletilmemesi bakımından hemen müracaat vuku bulur. Bazı mıntakalar için köylerde ahvali şahsiye memurları olan Sulh Hâkimine ihbarı alma hususlarında vekâlet eden şahıslar vardır. Bunlar defin ruhsatını verir ve ihbarnameyi asıl vazifeli Sulh Hâkimine süratle gönderirler. Onlar da ölüm kütüklerine kayıt ve tescil eylerler.

Ölümü ihbarla mükellef olanlar : ailenin reisi veya büyüğü, ölen onlarsa veya mevcut değillerse aile fertlerinden her hangi birisidir.

Umumî müessese ve taşıtlarda bu müessese ve vasıtaların mes'ûl âmirleri ihbar vazifesiyle mükelleftirler. Vaktinde ihbar etmeyenlerden Hâkimin kararıyle para cezası alınır.

Evlenme :

Evlenmenin eşkâl ve merasimi her memlekette olduğu gibi şahsi beyan, ilân suretiyle tekemmül etmektedir. Yalnız İspanya'da Katolik olanların nikâhları kilisede ve Papas tarafından akdedilir. Bu esnada Papasın yanında bir nüfus memuru bulunur. Ve akdi müteakip evlenme siciline kaydını yapar.

Katolik olmayanlar doğrudan doğruya medenî nikâh akdettirirler. Evlenme memurluğu vazifesi Ahvali Şahsiye Memuru olan Sulh Hâkimi tarafından yapılır. Kanunî rüşd yaşı 21 dir. Mahkeme kararıyle on sekize indirilebilir. Katolikler kadınların 14 erkeklerin 16 yaşında evlenmesine cevaz vermektedirler. Bu yaşlardan evvel ancak kadının gebe kalması ve evlenme yaşına kadar beraber yaşamaları halinde çocukları olduğu takdirde evlenmesine izin verilmiş ve evlilik muteber sayılmış olur..

Katolik olmayanların boşanmaları mahkeme kararıyle ve muayyen şartların vukuunda mümkündür. Boşanma tescilleri evlenme siciline şerh verilmek suretiyle yapılmaktadır.

Ahvali şahsiye sicillerinde mevcut basit hatalar memurlar, maddî olmayan büyük hatalar hâkimler tarafından tashih olunmaktadır. Yaş

tashihleri hata olarak kabul edilmiştir, memurlar yapabilmektedirler, İsim tashihleri Adalet Vekâletince yapılmakta ve ondan sonra tescil edilebilmektedir.

Yabancı memleketlerde İspanyol vatandaşlarının ahvali şahsiye muameleleri İspanya konsoloslukları tarafından yürütülmekte ve tescil için Adliye Nezaretine bildirilmektedir. Bu sistem bizim yabancı memleketlerde ikamet edip te Türkiye’de nüfus kaydı bulunmayan Türk vatandaşlarının şalisi hâl kütüklerinin İstanbul Eminönü nüfus dairesinde tutulması usulüne müşabihdir. Yalnız İspanya’da kayıtlı olanların dahi doğum, ölüm, evlenme vak’aları kayıtlı oldukları mahallere bildirilmeyerek merkezde tescili keyfiyeti bizim Eminönü kütüğünden ayrılan noktasını teşkil etmektedir.

Tâbiyet :

İspanya Vatandaşlık Kanunu İnsan Hakları Beyannamesinden sonra çıkan müttekâmil kanunlardandır. Kan ve nesil esasına çok yer vermekle beraber toprak esasını da ihmal etmemiştir. Bu kanun 25/Temmuz/954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun esaslarına göre :

I — Asli Vatandaşlık :

Bu kanuna göre İspanya’da İspanyol ana veya babadan doğan çocuklar İspanyol asli vatandaşdır. İspanya haricinde İspanyol erkekten doğan çocuk keza İspanyol’dur. İspanyol kadından doğan çocuk evli olmak şartıyla babanın kanununa tâbidir. Yani ecnebi erkekle evli bir İspanyol kadından doğan çocuk aile vahdetinin muhafazası bakımından babaya tâbi tutulmuştur. Bizde olduğu gibi Türk anadan - nerede olursa olsun - doğan çocuk Türktür, gibi çifte tâbiyete yol açan sistem kabul edilmemiş babanın kanunu hakim kılınmıştır.

İspanya’da ecnebi ana ve babadan doğan çocuklar velisinin tâbiyetinde addedilmektedir. Toprak esasından istifade ettirilmek maksadiyle İspanya’da ecnebi ana ve babadan olan çocuklara rüşd çağma geldikleri zaman İspanyol tabiiyetini ihtiyar edebilmek hakkı tanınmıştır.

II — (Telsik) Müktesep Vatandaşlık :

İspanya’da da bizde olduğu gibi kolay ve zor telsik sistemi câridir. Yalnız kolay telsikte de kısa bir müddet ikamet şartı vardır. Müddetsiz

hemen alınmak istisnâ bir muamele olup takdiri Dahiliye Vekâletine bırakılmıştır ve bu tasarruf İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tekemmül eder.

Uzun ve kısa müddetli ikamet şartlı iktisap Adliye Vekâletinin kararıyla mümkündür. Vekiller Heyeti kararı istemez. Her ikisi de takdirdir. Red halinde hiç bir İdarî ve adlî merciye müracaat kabul edilmemiştir.

Bizim vatandaşlık kanununun beşinci maddesine tekabül eden zor telsik için kendi kanununa göre reşit olan şahsın İspanya’da asgarî 10 sene ikamet etmiş olması ve ondan sonra talepte bulunması şarttır.

Bu ikamet müddetinin ilk yansında yani beş sene zarfında bir İspanyol kadını ile evlenirse on senenin geçmesi beklenilmeden İspanyol vatandaşlığına geçme talebinde bulunarak iktisap edebileceği gibi İspanya’ya sanayi sokan ve bu alanda hizmeti sebkedен kimselerle ziraî, ticarî bir teşekkülün Direktör veya sahibi bulunan veya maarif ve millî iktisat sahasında .fevkalâde mesaisi ve İspanya’ya hizmeti tahakkuk eden ecnebler beş yıllık ikamet sonunda İspanyol vatandaşlığına alınabilirler.

En kısa ikamet müddeti de ecnebi bir memlekette mukim bir İspanyol kadınıyla resmen evlenip te birlikte yerleşmek niyetiyle İspanya’ya gelen ecnebi erkek için iki senedir. Bu müddetin hitamında İspanyol vatandaşlığını talep etmek hakkını haiz olur ve Adliye Vekâletinin kararıyla müktesep vatandaş sıfatını ihraz edebilir.

III — Tâbiyyetin ziyayı :

İspanya’da tâbiyyetin ziyayı üç şekilde tezahür eder :

- a — Tâbiyyetten mahrum kalma veya kaybetme
- b — Tâbiyyetin geri alınması
- c — İskat

Son ikisi sadece müktesep vatandaşlar için tatbik olunur. Aslî İspanyol vatandaşı ıskat edilemediği gibi tâbiyyetinin geri alınması gibi bir mesele de mevzu bahis olamaz. Aslî vatandaş sadece bazı sebepler ve şartların tahakkukunda İspanyol vatandaşlığını kaybeder ve İspanyol tâbiyyetinden mahrum kalır.

a — 1) Tâbiyyetin kaybı : Hükümetten hususî müsaade almaksızın ve kendi arzusu ile başka bir Devlet tâbiyyetine geçen İspanyol vatandaşı, tâbiyyetini otomatik olarak kaybeder.

2 — Yabancı memlekette ikamet hiç bir zaman tâbiyete tesir etmemekle beraber ikametın müddeti kanunla tahdit edilmiştir. Üç seneden fazla bir müddet ve kendi arzusu ile ecnebi bir memlekette oturan şahıs İspanyol tâbiyetini kaybetmiş sayılır ve bu tâbiyetten mahrum kalır. Mecburî oturma veya o memleket kanununun mecburî vatandaşlık izafe, etmesi tâbiyeti kaybettirmez.

3 — Ecnebi bir erkekle evlenen İspanyol kadını kocanın kanunu kendi tâbiyetinde addederse bu kadın İspanyol vatandaşlığı sıfatını kendiliğinden kaybeder.

b — Tâbiyetin geri alınması : Herhangi bir ecnebi yukarıda bahsedilen şerait altında İspanyol vatandaşlığını talep ettiği ve kabulüne karar verildiği zaman bu ecnebiye İspanya kanunlarına her zaman riayet edeceğine dair yemin verilir. Buna rağmen kanunlara riayetsizliği görüldüğü takdirde yine Adliye Vekâletinin kararıyle evvelce kendisine bahşedilmiş olan İspanyol' vatandaşlığı geri alınır.

c — İskat : Sadece müktesep vatandaşlara tatbik edilen ve tâbiyeti gen alma muamelesinden ağır neticeler doğuran vatandaşlıktan çıkarma olayıdır. İskat için, İspanya'nın millî menfaatlerini zedeleyen ve dahilî, haricî emniyetini sarsan hareketlerde bulunmak kâfidir. Bu karar mahkemelerce verilir. Takdir Hâkime aittir. Bu sebepten yani kazaî bir karar olmasından dolayı ıskat edilen şahıs hiç bir otoriteye başvuramaz. Katiyet kesbedince mesele kalmaz ve derhal infaz edilir.

Yalnız hudut harici etmek şart değildir. Esasen ıskat edilenlerle, tâbiyetten mahrum kalanlar idari makamların takdirine muallâk olmak şartıyla İspanya'da serbestçe ikamet edebilirler. İskat sebebi ağırsa ekseriya ve hatta mutlaka idari otoriteler alâkahları sınırdışı etmektedirler.

IV — Tekrar iktisap :

1 — İskat edilen kimse herhangi bir aflu ıskat sebebi kalktığı takdirde tekrar vatandaşlığa alınabilir. Kanunî bir engel yoktur.

2 — Hususî müsaade ile herhangi ecnebi bir Devlet tâbiyetine geçmiş olan eski İspanyol tebaasıyla,

3 — Yabancı Devlet tâbiyetinde bir erkekle evlenmesi ve kocasının kanununa uyarak kocasının tâbiyetine geçmiş bulunması sebebiyle İspanyol tâbiyetinden mahrum kalan İspanya'lı kadınlar, sadece bir beyanname vermek suretiyle İspanyol tâbiyetini tekrar iktisap edebilirler.

V — Evliliğin vatandaşlığa tesiri :

a — Yabancı tâbiyetli bir kadının gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında bir İspanyol erkekle evlenmesi halinde tamamen bizde olduğu gibi ve otomatik surette İspanyol tâbiyetini iktisap etmesi esastır.

b — İspanyol vatandaşı bir kadının ecnebi bir erkekle evliliği halinde ise kocanın kanunu, mecburî olarak, aldığı kadını kendi tâbiyetinde addetmiyorsa İspanyol vatandaşlığını muhafaza eder, kocanın kanunu mecburi tâbiyet izafe ediyorsa İspanyol tâbiyetini kaybetmiş sayılır.

c — İspanya'da kanun muhtelif tâbiyette iki şahsın konsoloslara nikâhlarının akdine müsaade etmemektedir. Taraflar aynı tâbiyette veya biri İspanyol olmak şarttır.

Tâbiyet muamelelerinden hususî bir harç alınmamaktadır. Ancak ufak, tefek mahkeme ve sair masraflar ödetilmektedir.

İSVEÇ

İsveç: Stockholm, Malmö, Göteburg adıyla üç Eyalet ve 24 vilâyetten müteşekkildir. Valiler Kral tarafından tayin olunur. Vilâyetten sonraki küçük kademe Komün'dür. Umumî nüfusu 7.000.000 dur. 1955 sayımına göre Hükümet merkezi Stockholm'ün nüfusu 780.000 dir.

İsveç'de medenî hal sicilleri her yerde bulunan ve adetleri 1900 ü bulan (Paroisse) lerde (Kilise) tutulmaktadır. Yalnız Stockholm'de (30) Paroisse mevcuttur. Bütün İsveç vatandaşları Ahvali Şahsiye değişikliklerini bu parovalara ihbar ederek kayıt fişlerini almağa mecburdurlar. Buralarda ecnebler de ayrıca kaydedilirler.

Ahvali Şahsiye memuru her Parovasdaki Pastör denilen Başpapazdır. Başpapazların nezareti altında muvazzaf memurlar çalıştırılmaktadır. Bu memurların ilk mektep mezunu olması tayinlerine kifayet etmekte ve hemen hepsini genç kızlar teşkil eylemektedir. Mesuliyet medenî hal sicili memuru sayılan Papazlara aittir. Muvazzaf memurların maaşları Hükümet bütçesinden Kiliselere ayrılan özel tahsisattan ödenir. Halktan hiç bir suretle harç ve resim alınmaz. Yalnız senelik vergi tahsilinde bu masraflara tekabül eden bir (%) ayrıca alınır. Vilâyetlerdeki bütün Parovalarda medenî hal sicilleri iki nüsha tutulup birisi merkeze gönderildiğinden (tahrir nüfus) ihtiyacı hiç bir zaman duyulmamaktadır.

İsveçte nüfus sayımları bizimkinden ayrı bir sistemle yapılmaktadır. Yani bizim sayımlarda olduğu gibi hazır nüfus (yerli, yabancı, vatandaş, ecnebi ayırmaksızın) değil mukim ve İsveç sicillerinde kayıtlı nüfus sayılmaktadır. Sayım günü İsveçte bulunmayan, denizlerde veya yabancı memleketlerde olan bütün isveçliler yazılmakta buna mukabil o gün turist olarak bulunan veya muvakkaten oturan ecnebler hesaba katılmamaktadır. Hülâsa nüfus sayımları tamamen tescil esasına dayanmaktadır. İsveç'te 17 nci asırdan beri tatbik edilen usul karışık ve yine Papazlar tarafından yürütülen bir kayıt sistemi idi. Bu usulün mahzurları tesbit edile edile nihayet 1947 yılında mütekâmil ve yeni bir tescil ve nüfus kütükleri sistemi kabul edilmiştir. Bu gün İsveç nüfus muamelâtı ayrı, ayrı üç teşkilât tarafından tedvir edilmek suretiyle vatandaşların ahvali şahsiye ve her türlü yer değişiklikleri bütün nüfus istatistikleri çok muntazam ve sıhhatli olarak tesbit, tescil ve takip olunmaktadır. Bu teşkilât şöyledir :

I — The Central Bureau Of Statistics denilen ve Devletin diğer bütün istatistikleriyle birlikte nüfus hareketlerine müteallik işlerle de meşgul bir şubesi bulunan Maliye Nezaretine bağlı «Krallık Merkez İstatistik Bürosu» dur. Bu büronun başında bir kadın Umum Müdür bulunmaktadır. Nüfus istatistikleri bakımından aşağıdaki nüfus kütükleri dairesiyle hali irtibattadır.

II — «The Civil Registration» denilen ve 27 Vilâyette şubesi bulunan «Nüfus Kütükleri Dairesi» dir. Bu Dairenin rolü teşkilâtı santralize etmek, teftiş ve murakabeyi sağlamak, ölenlerle, hicret edenler ve yıllık sayımlarda meçhul kalan ve eskiden kayıtlı bulunanların kayıtlarını tutmak bir de muhacirlerle alâkalı kayıt kartlarını hazırlamaktır.

«Province Offices» adı verilen ve yukarıdaki merkezî teşkilâta bağlı ve (Vilâyet Nüfus Dairesi) diye tercüme edebileceğimiz şubelerin vazifeleri de şunlardır :

A — Şahıslar, emlak, şirketler ve cemiyetler gibi teşekküllere ait kayıtlar için kullanılan klişeler,

B — isme göre (Alfabetik) ve hüviyet numarasına göre tutulan matbu kayıt kartları,

C — Diğer bazı matbaa işleri.

III — «Parishes Offices» denilen ve 27 Vilâyet nüfus kütüğü Dairesi arasında taksim edilmiş ve adetleri 1900 ü bulan, medenî hal sicili dairesi halinde çalışan ve adına (Mahalle sicili) diyebileceğimiz Kilise

Nüfus Memurluklarıdır. Bunların görevleri arasında iki çeşit defterle bir takım hususî kartların tutulması başlıca mevkii almaktadır.

a — Vukuat Defterleri : Muhtelif cins ve ciltlidirler. Cinsleri de :

- 1 — Meskene göre tanzim edilmiş Parish Baş kayıt defteri,
- 2 — (Parish) e nakledenlere ait (yer değiştirme) kayıt defteri,
- 3 — Doğum, şahıslara yapılan dinî merasim, evlenme, ölüm ve bulunamayan şahıslar için (kayıplar) tutulan defter.

b — Şahsî vesikaları ihtiva eden ve esas defteri sayılan Defteri Kebir

c — Vilâyet nüfus kütükleri dairesinde mevcut klişelerden basılan ve alfabe sırasına göre tanzim edilen kayıt kartları (ki bu kartlar Parishler arasındaki nakiller, doğum ve muhaceretlerden gayri diğer bütün değişikliklere ait bilgileri rapor halinde Vilâyet nüfus kütükleri Dairesine göndermek için de kullanılır.)

Medenî hal sicili vazifesini gören ve nüfusun hakikî vaziyetini gösteren temel vesikalar Parish kayıtları ve esas defter mahiyetinde bulunan Parish defteri kebiridir. Umumiyetle kayıt ve defteri kebir aynı malûmatı ihtiva eder. Fakat Defteri Kebir sayfeleri takmadır. İcabında çıkabilecek haldedir. Her şahsın bir sahifesi vardır. Buna da (Personakt = şahsî vesika) denir. Her çocuk doğuşunda mahallenin papazı tarafından bir Personakt tanzim edilir. Muhacirlerle (Obeginliga) denilen evvelce kayıtlı iken yoklamalarda bulunmadığı için meçhul sayılan ve bilâhare meydana çıkan şahısların Personakt'ları merkez nüfus kütükleri Dairesinde (yani Umum Müdürlükte) tanzim edilir.

Mahallenin Papazı bir şahsın yeniden kaydedilip edilmeyeceğine, edilecekse hangi Parish'e kaydedileceğine resen karar verir. Umumiyetle her insan oturduğu mahalleye kaydedilir.

Doğum tescili :

Doğum vakalarını ihbarla baba, hastahaneler mükelleftirler. İhbar müddeti altı haftadır. Bildirmeyen veya zamanını geçiren mükelleflerden 15 Kuron para cezası alınır. Gayrimeşru çocuk mutaden annesinin üzerine kaydedilir. Babayı aramak mecburiyeti yoktur.

Bulunmuş çocuklar derhal bakım evlerine teslim edilirler. Orada kendisine bir isim takılarak Parish'ce tescili temin edilir. Bilâhare anne,

baba çıkarsa onun üzerine nakledilir. Çocuğuna bakamayan anne de bu müesseseye verilir ve orada iâşe ve ibatesi sağlanır.

Doğumda ihbar babanın yoksa annenin kayıtlı olduğu Parish'e yapılır. Bu Kilisede şahıs olarak vukuat, ailevî olarak defteri kebir denilen esas defterine işler ve Vilâyet Nüfus Kütüğü Müdürlüğüne bildirir.

Kayıt edilen her insanın bir doğum numarası vardır. Erkeklerle tek, kadınlara çift numara verilir. Doğum numaraları 1 - 999 olarak tam sayılardan verilir. Birden 999 a kadar olan numaralar 27 Vilâyete taksim edilmiştir. Meselâ (1) den (99) a kadar olan Hükümet merkezi Stockholm içindir. Bu numaralar günlüktür. Bu bakımdan şahısların numaraları birbirine benzemez. Doğum numarası, kayıt edilen şahsın doğum tarihi ile birleştirilerek bir hüviyet numarası meydana getirilir ve ömrünün sonuna kadar kullanılır. Meselâ 20/Kasım/956 tarihinde Stockholm'da doğan bir kadın 82 numarayı almışsa hüviyet numarasının tertibi şöyledir : (82-20/11/56) sağdan itibaren çift rakamlar doğum numarası - gün - ay - seneyi ifade eder. 82 numarayı başka bir gün alanların doğum tarihleri hangi günün numarası olduğunu gösterir.

İsveç'de dört gün içinde ortalama (300) çocuk doğmaktadır.

Evlenme tescili :

İsveç'de dinî nikâhla, medenî nikâh aynı kuvvettedir. Vatandaş istediği yerde ve dilediği şekilde akit yaptırır. Medenî nikâh eşgâl ve merasimi bütün medenî kanunlarla kabul edilenin aynıdır. Evlenme memurluğu vazifesini bizde olduğu gibi belediye reisleri veya memur edeceği kimseler yapar. Medenî nikâhla evlenenler isterlerse kilisede Confirmation mahiyetinde dinî merasim de icra ettirirler.

Eylenme yaşı normal olarak kadında 17 erkekte 18 dir. Kanunî rüşt yaşı 21 dir. Sadece bu yaşta evlenenlerden rıza aranmaz. Evlenme yaşı olarak tesbit edilen diğer yaşlarda Valinin rızası şarttır. Vali daha aşağı yaşlarda evlenmeye de müsaade edebilir. En aşağı yaş konmamıştır. Fakat 15 yaştan aşağı evlenme örfü teessüs etmemiştir.

Evlenmeler de Parish kayıtlarına tescil olunur. Bilâhare Vilâyet nüfus kütükleri dairelerine buradan bildirilir.

Boşanma için karar vermeye mahkemeler salâhiyetlidir. Hâkimin geniş takdir hakkı vardır. Pastör denilen papazlar ancak sulh teşebbüsünde bulunabilirler.

Ölümler :

Ölüm vak'alarını ihbarla alâkalı her şahıs ve doktorlar mükelleftir.

Ölümler hemen hemen tamamen doktor tarafından görülür ve mutlaka kiliseye yani Parish'e bildirilir. Kilise tescil ederek defin ruhsatı vereceği için müddet 24 saati geçemez.

Bunun için de ceza tehdidi konmamıştır. Çünkü ölünün merasimi kilisede ve Papas tarafından yapılması ve gömme izninin oradan verilmesi esasen zarurî bulunduğundan gizli kalması mümkün değildir.

Ölüm vukuunda Parish ve Vilâyet nüfus kütüğü Dairesindeki o şahsa ait kayıt kapatılır merkezde Umum Müdürlükte yeni bir kayıt açılır.

Yer değiştirmeler :

Bir şahıs oturduğu yeri terk ederek başka bir mahalle gitmek istediği zaman ayrılacağı mahallin Parish Papazına müracaat ederek beraberinde götürmek üzere bir nakil ilmühaberi ister ve elindeki ikamet kartına yazdırır. Gittiği yer Parish'ine de müracaat ederek geldiğini bildirir. Bu mahalle Papazı geldiği yer Parish'inden gelen şahsın Personakt'ını ister. Bu müracaatları yapmaz ve nakil ilmühaberi götürmezse gittiği yer mahalle Papazı adamdan şahsen malûmat ister veyahut dinlemeden kaydını yapar. Mahallede oturan her şahıs böyle yerleşmek üzere gelenleri Parish'e haber vermekle görevlidirler.

Hariçten gelip orada yerleşmek isteyen bir şahıs durumunu Parish memurluğuna bildirmek mecburiyetinde olduğu gibi yabancı memlekete gidip orada kalmak isteyen şahıslar da muhaceret vesikası almak ve memleketi terk edeceği mahalde İsveç polisine tevdi etmek mükellefiyetindedirler. Polis de bu vesikayı, hicret eden şahsın aldığı Parish'e iade eder. Bu suretle muhacirin memleketi terkettiği yer ve zaman kaydedilmiş olur. Ve bu gibilerin Personakt'ları Umum Müdürlüğe gönderilir. Kayıtları sadece orada tutulur.

Umum Müdürlük, yukarıda da vazifelerini sayarken bahsettiğimiz gibi memleket dahilinde veya yabancı memleketlerde Ölen İsveç vatandaşlarıyla, harice giden muhacirlerin ve yıllık sayım yoklamalarında iki sene nenede olduğu bilinemediğinden meçhul kalan ve adına İsveç dilinde «Obefintlga denilen şahısların nüfus kayıtları tutulmakta bu gibiler Parish kayıtlarından çıkarılmaktadır. Bilâhare meydana çıkarak Obefintlgalıktan kurtulan şahısların işlemleri de Umum Müdürlükte yürü-

tülür. Bu suretle bir şahsın çift kaydı olması önlenmiş olmaktadır. Bu kayıtlar da doğum numarasına göre düzenlenmiştir.

En son olarak Parish kayıtlarında Obefintliga olarak tesbit edilerek merkeze intikal ettirilenlerin yekünü 150.000 olarak gösterilmektedir ki yedi milyon nüfusa nazaran binde iki meçhul var demektir. Yeni tescil sisteminin bu miktarı yavaş yavaş azaltacağı umulmaktadır. Zaten bunların çoğunun yabancı memleketlerde yaşamakta oldukları veya ölmüş bulundukları muhakkak sayılmaktadır.

Teftiş :

Parish medenî hal sicilleri Papazlar arasından seçilmiş ve âmir, müşavir sıfatında müfettişler vasıtasıyla teftiş ettirilmektedir ki halen bunların adedi 22 dir.

Vilâyet Nüfus Kütükleri Dairelerinin çalışma sistemi :

Stockholm, Göteborg, Malmö Eyaletlerinin kayıtları kendine mahsus olduğundan geri kalan 24 Vilâyet için hususî makineler alınmış ve yerleştirilmiştir. Bu makinelerin bir kısmı klişeleri yapmak, bir kısmı da klişelerin yardımı ile kartlar basmak içindir. Halen nüfus dairelerinde (ki Umum Müdürlüğün mesuliyeti ve murakabesi altındadır) 90 tane kabartma klişe 75 tane matbaa makinesi mevcuttur. Klişelerin üzerindeki hususî işaretler onların bazılarının matbaa makineleri tarafından mihaniki bir şekilde ayrılmasını temin eder. Şöyleki seçim listeleri hazırlanıp kartlar basılırken seçim hakkı olmayan çocuk ve gençleri ayırarak basılması mihaniki olarak sağlanmış olmaktadır.

Papazlar Vilâyet nüfus dairelerine Parislilerindeki halkın isimlerini ve onlar hakkındaki icabeden bütün malûmatı vererek işin temelini hazırlarlar. Parisliler de tabii bu malûmatı yukarıda kısmen beyan edilen hususî ihbarlar yolu ile temin ederler. Parislilerden gelen malûmat üzerine nüfus dairesinde klişeler yapılır ve bunlardan Vilâyette yaşayan bütün halk için kayıt kartları basılır. Bunlar iki nevidir. Birisi isme göre diğeri doğum tarihine göre. Çünkü aynı aile ismini taşıyan pek çok fertler mevcuttur. Bu şahıslara ait Parislilerden yeni malûmat geldikçe buna göre düzeltmeler derhal yapılır. Binaenaleyh Vilâyet Nüfus Dairelerindeki mevcut kayıtlar ve kartlar Parislilerdeki en son malûmatı ihtiva etmektedir. Bu ahvali şahsiye değişikliklerine ait yani doğum, evlenme, ölüm vakalarına taallûk eden Parish ihbarları Vilâyet nüfus kütükleri

daresince derhal merkezî istatistik "bürosunun nüfus istatistikleri şubesine bildirilir.

Bu kışeler gayrimenkuller ve şirketler için de kullanılır. Bunlardan başka kışe makineleri aşağıda bahsedilecek yıllık yoklama (sayım) listeleri, vergi mükellefleri, vergi tahakkukları ve talep kâğıtları, seçim listeleri, okul çağındaki çocuk ve askerlik mükellefleri vesaire gibi cetvelleri ve çok miktarda resmî evrakı basmak için de kullanılmaktadır.

Senelik Sayımlar :

Her senenin bir Kasımında nüfusun yekûnunu ve gayrimenkul nevi ve miktarı gösteren bir sayım yapılmaktadır. Buna İsveç lisanında (Mantalskrivning) yani varlık yoklaması adı verilmektedir. Bu yoklamalar (Bailiwick) lerce yapılır. Kaide olarak bir kaç Parish bir (Civil Community) ve bir kaç Community de birleşerek (Bailiwick) teşkil etmektedir. Memleket 186 (Bailiwig) den mürekkeptir. Bunların İdarî teşkilâtta karşılığı aşağı yukarı şöyledir :

Parish = Mahalle

Civil Community = Komün, Nahiye

Bailiwig = Kaza

Province = Vilâyet

Her Bailiwing'de Vilâyet nüfus kütükleri daresince bastırılan o mntakaya ait kayıt kartları daima mevcuttur. Vergi tahsili için kullanılan bu kayıt alfabe sırasına göre hazırlanmıştır.

Sayımlar Bailiwig'den bir memur, Papaz ve birkaç Belediye âzasının huzuriyle yapılır. Sayımlarla vergi borçlarının tanzimi ve Parish kayıtlarının yeniden gözden geçirilmesi temin edilmektedir. Her aile reisi ev halkının adedini ve matbu olarak verilen kartta istenilen diğer malûmatı verir. Yalnız oturan her şahıs kendisi için verilen anketi doldurmakla mükelleftir. Bütün bina sahipleri de gayrimenkullerini ve içlerinde oturanları bir listeye (matbu) doldurup vermeğe mecburdur. Aile reisleri ve şahıslar Papazlara verirler. Papazlar da sayım Heyetine tevdi eylerler. Gayrimenkul sahipleri de bu heyete vermişlerdir. İşte bunlar toplanınca karşılaştırılır ve ilk listeler hazırlanır. Bu listelerden bilâhare kışelerle muhtelif cins vergi muamelelerine ait kartlar, şirket ve şahıslara ait gayrimenkul listeleri rey hakkı olanların listeleri vesaire basılır. Eski senelerde kayıtlı olup ta sayımda bulunmayanlar (Obefintlga) olarak merkeze bildirilir.

İskandinav Tâbiyet Sistemi :

İskandinav memleketlerinden İsveç, Danimarka, Norveç vatandaşlık sistemi küçük bazı farklar hariç aynı esas ve prensiplere dayanan müşterek bir kanunla kurulmuştur. Ufak farklar da bünyevî ve İdarî mahiyet taşımaktadır. Meselâ İsveç ve Norveç'te bir yabancının telsik yolu ile vatandaşlığa alınması için aranan 7 senelik ikamet müddeti Danimarka'da 10 sene olarak kabul edilmiştir. Bu müddetler İskandinav olmayan ecnebler içindir. İsveç'te vatandaşlık kanununun 11 inci maddesiyle İsveç vatandaşlığının tekemmülü Kralın tasdikine vabeste olduğu halde Danimarka bunu kabul etmemiştir. İsveç teşkilâtı esasiye kanunu bir İsveç'linin ıskatını sureti katiyede menettiği ve diğer İskandinav memleketleri ıskatı arzu ettiklerinden müşterek kanunun tedvininde - İsveç hariç - Norveç'in ısrariyle ıskat yerine hürriyeti tahdit edici cezalar vazedilmiştir.

İsveç :

Vatandaşlık kanunu geniş mikyasta kan ve nesil esasına dayanmakla beraber toprak esası da bu kanunda yer almıştır. Harpten sonraki mültecilerin kabulünü sağlamak amacıyla kanunda vatandaşlığa kabul bakımından müsamahalı hükümler kabul edilmiştir.

(1/Ocak/951) tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş ve 22/Haziran/950 tarihinde Parlâmentoda kabul edilmiş bulunan (La Loi sur la Nationalite Suedoise) İsveç vatandaşlık kanunu tertip sırasına göre aşağıdaki esasları ihtiva etmektedir:

Aslî Vatandaşlık •.

A — Kanunun birinci maddesine göre aşağıdaki çocuklar doğumu ile birlikte İsveç vatandaşı olurlar :

1 — İsveçli bir babadan olan meşru çocuk

2 — Doğumu ile babanın tâbiyetini iktisap etmemiş veya babası tâbiyetsiz bulunmuş olup ta annesi İsveç vatandaşı olan ve İsveç'te doğmuş bulunan meşru çocuk

3 — İsveçli bir anadan doğan gayrimeşru çocuk

Ve İsveç'te yeni doğmuş olarak bulunmuş çocuk aksi sabit oluncaya kadar İsveç tâbiyetinde sayılır.

B — İsveç vatandaşı bir erkeğin ecnebi bir kadınla evlilik dışı yaşarken dünyaya gelen gayrimeşru çocuklar ana, babanın resmen evlenmeleri halinde henüz onsekiz yaşını bitirmemiş ve evlenmemişlerse aslı İsveç vatandaşı addolunurlar.

II — Müktesep Vatandaşlık :

A — Türk vatandaşlık kanununun beşinci maddesine tekabül eden ve ikamet şartlı olduğu için (zor telsik) adı verilen ve herhangi bir ecnebiye vatandaşlık tevcihinde aranan şartları tesbit eden madde İsveç kanununun altıncı maddesidir. Bu maddeye göre şu beş şartın mevcudiyeti halinde Kral bir ecnebiye İsveç vatandaşlığını tevcih edebilir :

- 1 — Usulü dairesinde vatandaşlık talebinde bulunan
- 2 — 18 yaşını ikmal etmiş olan
- 3 — 7 senedenberi İsveç'te mukim bulunan
- 4 — Namus ve şeref bakımından iyi bir şöhrete sahip olan ve
- 5 — Kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayabilen

Usulü dairesinde talepte bulunmak demek ikamet etmekte bulunduğu yer (Paroisse) nin bağlı olduğu Vilâyet idaresine İsveç tâbiyetini iktisap arzusunu ifade eden yazılı bir beyanda bulunması demektir. Vilâyet makamları gerekli tahkikatı yaparak bu talebi yapan ecnebinin İsveç vatandaşlığına alınıp alınmayacağına karar verir ve alınacaksa Kral kararnamesiyle intaç ederler.

İsveç'te doğmuş ve orada inkitasız ikamet etmekte bulunmuş olan ecnebi 21 yaşını bitirip 23 yaşına girmeden yukarıdaki fıkraya uygun talepte bulunarak İsveç tâbiyetini iktisap edebilir. Bu ecnebi tâbiyetsizse veya ecnebi tâbiyetini, İsveç Vatandaşlığını iktisap yolu ile kaybedecekse 18 yaşını ikmal ettiği takdirde böyle bir beyanda bulunabilir.

Krallık harp halinde bulunduğu zaman düşman Devletten birinin tebaası veya başka bir Devlet tâbiyetini iktisap etmeksizin düşman Devlet tâbiyetini kaybeden kimseler hakkında yukarıdaki fıkra mucibince iktisaba müsaade edilmez.

B — Türk vatandaşlığı kanununun altıncı maddesiyle kabul edilen fevkalâde vatandaşlığın diğer bazı usul ve şartlarla ve (kolay telsik) olarak (İsveç kanununda da yer aldığını görüyoruz :

a) Mezkûr kanunun dördüncü maddesinde: İsveç'te doğmuş ve inkıtasız 18 yaşına kadar ikamet ettikten sonra İsveç tâbiyetini kaybetmiş olan kimse İsveç'te yeniden iki sene ikamet ettikten sonra muayyen usulle talepte bulunduğunda İsveç vatandaşlığını tekrar iktisap edebilir. Hükümü ile ikamet müddeti eski vatandaş için yedi seneden ikiye indirilmek suretiyle vatandaşlığa dönenler için kolaylık bahşedilmiş olanaktadır.

b) Eğer talibin telsike tâbi tutulması Krallık için faydalı olduğuna hükmedilmişse veya mukaddema İsveç tâbiyetinde bulunmuşsa veya bir İsveç tebaasıyla evlenmişse veyahut haiz olduğu şartlar dolayısıyla İsveç vatandaşlığının talibe tevcih edilmesi için başka hususî sebepler bulunursa altıncı maddenin birinci fıkrasında sayılan beş şart mevcut olmasa dahi telsik yolu ile vatandaşlığa alınabilir.

c) Vatandaşlık talebinde bulunan Danimarka, Finlandiya, İzlanda veya Norveç tebaası ise diğer bütün hususî sebepler bulunmasa ve altıncı maddenin ikamet şartına muhalif olsa dahi telsik yapılabilir.

C — Telsik yolu ile İsveç tâbiyetini iktisap eden ecnebilerin İsveç'te mukim ve 18 yaşına girmemiş bekâr çocukları da İsveç vatandaşı olurlar, iktisap bu şartlarla meşru çocuklara saridir.

Bu hüküm evliliğin feshi veya boşanma ile zevalinden sonra veyahut ayrılık sırasında doğmuş ve ananın velâyetine tevdi edilmiş çocuklar hakkında tatbik olunmaz. Yukarda bahsedilen babaya izafetle iktisap, aşağıdaki hallerde de kıyas yolu ile teşmill ve tatbik edilir :

1 — Babası ecnebi olmamak ve çocuk ananın velâyeti altında bulunmamak şartıyla anaya nisbetle gayrimeşru

2 — Dul ananın meşru

3 — Evlilik herhangi bir şekilde zeval bulmuş veya ayrılık kararına bağlanmış olmak dolayısıyla velâyet anaya intikal etmiş meşru çocuklar

Vatandaşlık kanunlarında son zamanlarda kabul edilmeğe başlanan ve gayesi (çifte tâbiyetli) kalmağı önlemek olan yeni bir hüküm İsveç kanununda da yer almıştır. İsveç vatandaşlık kanununun 6 ncı maddesinin son paragrafı «ecnebi bir talibin İsveç vatandaşlığını iktisabı eski vatandaşlığını kaybettirmek için o Devletin Hükümetinin veya salâhiyetli bir makamının rıza ve muvafakati icap ettiriyorsa bunun Vilâyet idaresi huzurunda tevsiki iktisap şartı olarak ileri sürülür» hükmünü koymuştur.

III — İsveç Vatandaşlığının Kaybı :

Bir İsveç’li aşağıdaki hallerde İsveç vatandaşlığını kaybeder :

1 — Kendi talep veya sarih rızasıyla ecnebi bir Devlet tâbiyetini iktisap eden

2 — Başka bir Devletin âmme hizmetinde bir memurluk işgal ederek ecnebi bir tâbiyet iktisap eden

3 — Yukarıdaki fıkralarda belirtilen şekilde İsveç tâbiyetini kaybederek yabancı tâbiyetini iktisap eden ana ve babanın her ikisinin veya sadece bunlardan birinin veya bunlardan birinin İsveç vatandaşı olmayan diğeriyle müştereken velâyeti altında bulunan onsekiz yaşından küçük, evlenmemiş çocuklar da babalarıyla birlikte ecnebi tâbiyetini iktisap ve İsveç vatandaşlığını kaybederler.

4 — Ana, babası evlenme dolayısıyla ecnebi tâbiyetli hale gelen onsekiz yaşından küçük ve bekâr çocuk İsveç’te ikamet etmekte ve onsekiz yaşın ikmalinden evvel Krallığı terkederek ecnebi tâbiyetli hale gelmemiş ise kayıp vuku bulmayacağından İsveç tâbiyetini muhafaza eder.

5 — Ecnebi bir memlekette doğmuş, İsveç’te asla ikametgâh sahibi olmamış ve İsveç’e bağlılığını gösteren şartlar içinde yabancı memlekette oturmuş bulunmayan İsveç tebaası 22 yaşının ikmalinde İsveç vatandaşlığını kaybeder. Bununla beraber evvelden bir talep vuku bulmuş ise Kral bu tâbiyetini muhafaza etmek salahiyetini bahsedebilir. Bu şekilde ziya İsveç tâbiyetini iktisap eden çocuklarına şâmilidir. Onların İsveç vatandaşlığını kaybetmelerini intâç eder.

Çıkma :

İsveç vatandaşlık kanunu dokuzuncu maddesiyle İsveç vatandaşlığını terketmek isteyen kimseye Kral tarafından müsaade edileceğini kabul etmiştir.

Ancak İsveç tâbiyetinden çıkmak isteyen İsveçli henüz ecnebi bir tâbiyete girmemişse bu müsaadenin verilebilmesi için muayyen bir müddet zarfında başka bir Devletin tâbiyetini iktisap etmesi şartı konulur.

Bu hüküm de bu kanunun getirdiği ve Birleşmiş Milletler temayülüne uygun, Dünyadan vatansızlığı kaldırma teşebbüsleri meyanında sayılan bir yeniliktir. Başka bir Devlet tâbiyetini kat’î olarak iktisap etmeden İsveç tabiiyetini terke izin verildiği takdirde ecnebi bir tâbiyete gi-

rinceye kadar Haymatloz kalabilir. Bunu önlemek için yukarıdaki hüküm vazedilmiştir.

Yabancı memlekette oturan İsveç'liye talep ettiği zaman hiç bir şart aranmaksızın çıkma izni verilmez. İsveç'te oturanın Milli Müdafaa Vekâletinin mütalâası alınmak suretiyle müsaade alması kabildir. Askerliğini yapmadan dahi terk mümkünse de tekrar İsveç tâbiyetini iktisap etmek istediği zaman hemen askerliğini yapması talep edilir.

V — Hususî Hükümler :

Danimarka, Finlandiya, İzlanda ve Norveç ile İsveç arasında akdedilen mukavelelerle kendi tebaaları için vatandaşlık konularında özel hükümler kabul etmişlerdir. En mühim maddeleri âkit Devletlerin birinin toprağındaki doğumun diğerinin toprağında sayılabileceği ve bunun asli vatandaşlık unsuruna hâlel getirmeyeceğidir. Ayrıca kanunun üçüncü ve dördüncü maddelerine müteallik tatbikatta âkit bir Devletin toprağında oniki yaşına kadar vaki ikamet diğerinin toprağında ikamet sayılmaktadır.

Bunlardan başka âkit Devletler tebaası diğerinin vatandaşlığına kolay yollarla geçebilmekte ve dilediği zaman bir beyanla eski tâbiyetine dönebilmekte serbest olduğu gibi bunların çocukları da kıyas yolu ile beşinci madde ahkâmından faydalanmaktadırlar.

VI— Evliliğin Vatandaşlığa Tesiri :

İsveç'te 23/Mayıs/924' tarihli eski kanuna göre ecnebî bir erkekle evlenen veya kocası yabancı bir tâbiyet iktisap eden İsveç'li bir kadın İsveç vatandaşlığını kaybederdi. Yeni kanunun tatbikata müteallik Kral karamameleri ve kanunun 18 inci maddesi kadın arzu ettiği takdirde yazılı beyanda bulunmak suretiyle İsveç tâbiyetini muhafaza edebileceğini ve hatta eski kanunla ecnebî ile evlenmesi veya kocasının yabancı bir tâbiyete geçmesi sebebiyle İsveç tâbiyetini kaybeden kadınların Kral tarafından ısdar dilecek talimatname hükümlerine tevfikân bu husustaki arzusunu bildirdikleri takdirde İsveç tâbiyetini tekrar iktisap edeceğini hükme bağlamıştır. Bu beyanın 31/Aralık/1955 tarihinden sonra yapılamayacağı da tasrih olunmuştur, İsveçli bir erkekle evlenen ecnebî bir kadın otomatik olarak İsveç tâbiyetini iktisap etmeyip kolay telsikten faydalanarak ve kendi beyan ve arzusu ile talepte bulunmak şartıyla İsveçlilik sıfatım, ihraz edebilir.

Vatandaşlık mevzuunda idarece alınan kararların istinafi, merkez daireleri ve İdarî otoriteler tarafından verilmiş kararlar hakkındaki muayyen usulle Krala istida suretiyle yapılır. Başka bir şahsın velayeti altında bulunmasına rağmen onsekiz yaşına girmiş bir kimse vatandaşlık ' kanununun istediği talep ve beyanda bizzat bulunmağa mecburdur. Velî veya vasinin tavassutu muteber değildir.

Altıncı maddedeki ikamet müddetleri inkıtaz olarak geçmesi esas olmakla beraber mücbir bir sebeple ecnebi şahsın kısa müddetlerle İsveç'ten ayrılması müddeti kesmemektedir. İkametgâhının İsveç'te bulunması kâfi addedilmektedir.

Vatandaşlığa alınma muamelelerine ait kararlarla, talebin tevsik ve tahkikine ve vatandaşlık kanununun tatbikine müteallik bütün hükümler Kral tarafından ısdar edilen kararnamelerle tanzim edilmektedir.

Vatandaşlık muamelelerinden yalnız telsik için 40 Kuron (2160 kuruş) harç alınır. Diğer işlemler harca tâbi değildir.

ÂMME İDARESİ BAKIMINDAN ŞEHİR PLÂNLAMASI VE BELEDİYELERİMİZ

Cevat GERAY

S. B. Fakültesi Şehircilik Asistanı

I — GİRİŞ

1 — Şehir Plânlaması ve Âmme İdaresi :

«Şehir Plânlaması» veya «İmar Plancılığı» tâbirleriyle ifade edebileceğimiz plânlama faaliyeti (City Planning = Urban Planning), Âmme idaresinin önemli bir veçhesini teşkil eyliyen «plânlama» neveleri arasında yer almaktadır (1). Bilindiği gibi, şehir plânlamasında, mahallî idarelerin bulundukları beldenin fizikî karakteristikleriyle ilgili bir plânlama fonksiyonu bahis konusudur. Bu anlamdaki plânlama, «İdarî plânlama» (Administrative Planning) dan mahiyet itibariyle ayrılmaktadır. Zira, ister İdarî usul veya münasebetlere, isterse çalışma programlarına müteallik bulunsun, İdarî plânlama icra organı için lüzumlu bir kurmay (staff) fonksiyonudur ve bütçe ile personel idaresiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Uzun vâdeli bir fizikî plânlanmanın böyle bir İdarî plânlamaya birçok bakımlardan yardımcı olacağı aşîkârdır. Ancak komünlerin fizikî şekil ve karakteriyle ilgili olan bu uzun vâdeli plân, İdarî plânlanmanın dışında kalmaktadır. Bu bakımdan ikisini birbiriyle karıştırmamak gerekmektedir (2). Bununla beraber, şehir plânlamasında da, her plânlama faaliyetinde olduğu gibi, diğer kimselerden bir takım davranışlar beklenmesi, muayyen gayelerin ve bunlara ulaştırılacak vasıtaların gösterilmesi ve yapılacaktır.

(1) Âmme İdaresi bakımından plânlama, neveleri ve şehir plânlamasının bunlar arasındaki yeri hakkında hemen hemen belli başlı bütün Âmme İdaresi eserlerinde dikkate değer bahisler vardır. Bkz: Morstein MARX, Elements of Public Administration (1949), S. 121-139. Pfifner and Presthus, Public Administration (1946), S. 83 -109. SIMON, SMITHBURG and THOMPSON, Public Administration (1950), S. 423-450.

(2) H. R. POMEROY, «The Planning Process and Public Participation» in An Approach to Urban Planning (Editors: BREESE and WHITEMAN), 1953 S. 9-10

işlerin sıraya konulması bahis konusu olmaktadır (3). Bu bakımdan İdarî plânlama ile yakın bir ilgi görülmektedir. Filhakika, köy ve şehir plânlamasını kendisine başlıca konu edinen «Şehircilik» (Town and Country Planning), bugünkü şümüllü anlamıyla de, bir takım plânlı inşaat ve imar hareketlerini sevk ve idare, murakabe etme bilim ve sanatı olarak tanımlanmaktadır (4).

Şehir plânlamasının Âmmе İdaresi ile olan ilgisini yakından görebilmek için, imar plancılığının muhtelif safha ve vechelerini kısaca gözden geçirmekte fayda vardır.

2 — Şehir Plânlamasının Muhtelif Safhaları :

İmar Plancılığı faaliyetinin başlıca üç safhası şunlardır :

A — Plânların çizilmesine esas olacak donelerin tesbiti ve bilgi toplanması (Survey)

B — Araştırma sonuçları ve doneler, şehrin muhtelif özellikleri nazarı itibara alınarak şehir imar plânının çizilmesi (Design)

C — Tasdik edilen şehir plânının gerçekleştirilmesi (Realization)

Şimdi bu üç safhayı kısaca açıklamaya çalışalım :

A — Araştırma ve Etüd (Survey) :

Plânın şehrin gerçek ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve uygulanma kabiliyetini haiz olabilmesi bakımından, plâna esas olacak olan bilgilerin toplanması zarurîdir. Bu sebeple, şehrin jeolojik ve iklim özellikleri; tarihî, arkeolojik ve mimarî karakteri; münakale durumu; endüstriyel ve ticarî faaliyetler; nüfus miktarı, kesafeti ve hareketleri; Sağlık şartları ve mesken vaziyeti; açık sahalar, ziraî topraklar, arsa fiatları; su, elektrik, kanalizasyon, havagazı gibi umumî hizmetler hakkında sağlam ve doğru bilgiler toplanmalıdır (5). Bunu zaman zaman tekrarlayarak gidişatı takip etmekte fayda vardır (6)

(3) SIMON ve diğerleri, a. g. e., S. 425.

(4) Fehmi YAVUZ, «Şehirciliğimizin Bugünkü Durumu ve Genel Meseleleri» nin iskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, (S.B.F. iskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayını, No. 1), 1955. S. 18-19

(5) Sir Patrick ABERCROMBIE, Town and Country Planning, (1952)

(6) Fehmi YAVUZ, Şehirciliğimiz Hakkında Mukayeseli Raporlar (1956), S. 59-60.

B — İmar Plânının Çizimi (Design) :

Şehir plânının bilfiil çizilmesi daha ziyade bir mühendislik işidir. Burada, yapılan araştırma ve etüde ' istinaden şehrin inkişafına en uygun düşen bir plânın çizilmesi bahis konusudur. Böyle şümullü bir plânın önemli bir fonksiyonu, iskân, sanayi, ticaret v.s. gibi mıntakaları ve araziden istifadenin esaslarını göstermesidir. Diğer bir fonksiyon ise, şehrin caddeleriyle münakale şebekesine, resmî binalara, açık ve yeşil sahalara, âmme hizmetlerine taallük etmektedir (7).

C — Plânın Gerçekleşmesi (Realization) :

Asıl güç olan husus, şehre şekil verecek olan plânın tatbik edilebilmesidir. Bu safhada, plânı tatbik edecek olan idarenin hukukî yetkileri kadar malî kaynaklarının da büyük ölçüde rolü vardır.

Âmme İdaresi bakımından üzerinde önemle durulacak nokta, imar plânının gerçekleştirilebilmesi için gerekli tatbikat plân ve programlarıdır. Bu bakımdan uzun vâdeli bir malî plân lüzumlu görülmektedir (8). Zira, plânlama, «sosyal bakımdan arzu edilen ile ekonomik bakımdan mümkün olabileni telif etmeyi» zarurî kılmaktadır (9). .âmme hizmetlerinin işletme ve bakım masraflarını, nâzım plâna müstenit kapital yatırımlarını ve şümullü bir gelir programını ihtiva edecek olan böyle uzun vâdeli malî bir plânın tatbikini kolaylaştıracak olan üç İdarî usul (device) vardır :

- I — Teklif edilen yatırımların sırasını gösterir bir liste (Priority list)
 - II — Beş yıllık bir yatırım bütçesi (Capital Budget)
 - III — Şehrin yıllık bütçesi (Annual City Budget).
- Malî plân bu üç İdarî usulle birlikte yürütülecektir (10).

(7) THE INTERNATIONAL CITY MANAGERS ASSOCIATION. Local Planning Administration. (1948) S. 8 - 9

(8) Ibid, p. 268.

(9) J. WHITTLE and J. M. HIRSH, «The Realization of A Development Plan» in Town and Country planning Textbook. (Editörü: APRR), 1950. S. 518.

(10) Local Planning Administration, S. 268.

Programlamanın ve malî plânlamanın faydaları şöylece sıralanabilir (11) :

I — Projeler, halkın en âcil ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir şekilde ve beldenin malî imkânlarına uygun bir nisbette tatbikat bulur.

II — Muayyen zümre veya bölgelerin menfaatlerini gözetin baskı guruplarının yersiz tesirlerinden korur,

III — Malî imkânların temini için tedbirler alınması kabil olur,

VI — Personel ve malzemeden istifadeyi kolaylaştırır,

V — Lüzumlu teknik çizimler için müsait zaman kazandırır,

VI — Gerekli gayrimenkullerin müsait bir piyasa fiatıyla veya kullanılmayan şehir emlakından teminini kolaylaştırır.

Yukarıdaki açıklamalarımızı kısaca özetlersek, imar plânlarının tatbikini temin için, yapılacak işler arasında bir sıralama yapılması ve bu işler için gerekli malî kaynakları sağlayan, muhtelif yılları içine alan bir bütçe hazırlanması zarureti aşikârdır (12).

3 — Şehir Plânlaması İçin Teşkilât :

Şehirlerin plânlı bir şekilde gelişmelerine eski ve ortaçağlarda da rastlanmaktadır (13). Sanayileşme ve şehirleşmenin çok hızlandığı son yüz yıl içinde, şehirlerin plânlı bir şekilde gelişmeleri lüzum ve ihtiyacı kendini daha çok hissettirmeğe başlamıştır. Hele geniş sanayi ve ticaret merkezlerinin plânsız gelişmelerinin kötü neticeleri (14) o kadar çok ızdırıp verici olmuştur ki bilhassa büyük şehirlerin şumullü bir imar plancılığı gütmeleri zarureti, acilen ve kuvvetli bir şekilde ortaya çıkmıştır (15). Böyle şumullü imar plânlarının ihzârı ve tatbiki görevi belediyelere veya

(11) Argie ps. 270

(12) İmar plânlarının müessir bir şekilde tatbiki için ileri sürülen malî plânlar hakkında daha geniş bilgi için bkz.: W. H. BLUCHER, «Fiscal Programming», in An Approach to Urban Planning (Edited by BREESE and WHITEMAN) 1953. S. 93-105

(13) A. B. GALLION, The Urban Pattern, 1951. S. 12-40

(14) Şehirlerin plânsız veya plânlı bir şekilde gelişmeleri hakkında bkz.: James DAHIR, Communities for Better Living, 1950. s. 1-9

(15) W. A. ROBSON, «Bugünün Büyük Şehirleri» başlıklı mukaddime, Great Cities of the World. 1954. S. 88

daha umumî bir deyimle şehir idarelerine yahut bunlara bağlı ihtisas organlarına yüklenmiş bulunuyor (16).

Şehir plânlaması işinin iyi yürütülebilmesi için, bunun daimî bir görev olarak mahallî idarenin bünye ve faaliyeti ile kaynaşması gerekmektedir (17). Gerek programların tatbiki, gerekse icra uzvunun bu konudaki çalışmalarında müşavir ve kurmay (staff) vazifesini görmesi bakımından, plânlama devamlı bir idari vetiredir ve organizasyonun kompleks bünyesinden tamamen ayrılmasına imkân yoktur (18). Bu sebeple, şehir plânlaması işini görenlerin daimî olarak vazifede bulunmaları zarureti vardır (19). Bu vazifenin amatör bağımsız, komisyonlar marifetiyle yürütülmesi de iyi sonuçlar vermemektedir (20). İşte bütün bu sebeplerle, imar işlerini görmek üzere, icra uzvuna bağlı olarak devamlı bir teşkilât kurulması lüzumu açıktır.

II —TÜRKİYE'DE ŞEHİR PLÂNLAMASI VE BELEDİYELER

Türkiye'de, şehir ve kasabaların imar plânlarını hazırlama ve tatbik vazifesi belediyelere bırakılmıştır (21). Belediyelerin bu vazifelerine müteallik mevzuat, 16/Ocak/1957 tarihinde yürürlüğe giren. 6785 sayılı İmar Kanunu ile daha realist bir veçhe kazanmış bulunuyor (22).

Belediyelerimizin şehir imar plâncılığı ve âmmeye idaresi bakımından ana görevleri şunlardır :

1 — Beldenin halihazır haritasını, imar ve yol istikamet planlarıyla kanalizasyon plânlarını yaptırmak,

(16) Bu konuda daha geniş bilgi ve Amerikan tecrübesi için bkz.: R. A. WALKER, The Planning Function in Urban Government (Mahallî İdarede Plânlama Vazifesi), 1951.

(17) Local Planning Administration, s. 35.

(18) SIMON ve diğerleri, a. g. e. , S. 443.

(19) WALKER, a. g. e., S. 332

(20) Aynı eser, S. 165 ve 330-333.

(21) Belediyelere imar plâncıyı vazifesini yükleyen hükümler, 1580 Sayılı Belediye (Mad. 15/fıkra 30), 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha (Mad. 262-265) ile 6785 sayılı İmar Kanunlarında yer almıştır.

(22) Cevat GERAY, «Yeni İmar Kanununun Bazı özellikleri», Siy. Bil. Pak. Der., C. XI, No. 4 (1956), S. 139.

2 — Tasdik olunup kesinleşmiş bulunan plânlar tatbik etmek üzere dörder yıllık imar programları hazırlamak ve bu programların tatbiki için lüzumlu ödeneği ve kadroları yıllık bütçeye koymak.

Şimdi bu iki ana görevi inceliyelim.

1 — Plân Yaptırma Mecburiyeti :

Memleketimizde imar plânı yaptırma mecburiyeti, Ankara Şehrinin İmar Müdürlüğü Teşkilât ve Vezaifine dair 28. V. 1928 tarih ve 1351 sayılı kanunla ilk defa sadece Ankara şehri için derpiş olunmuştu. Bu mecburiyet, sonradan, 14. IV. 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu ile bütün belediyelere teşmil edilmiştir. Yine aynı yıl içinde çıkarılan 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, yirmi bin ve daha fazla nüfuslu belediyelere, üç yıl içinde, beldenin tevsi ve ıslahı için müstakbel şekil projesini tanzim ettirmek mecburiyetini yüklemiş; nüfusu iki sayım arasında % 15 den fazla nisbette artış gösteren fakat yirmi binden az nüfuslu olan yerlerin belediyelerini de bu mecburiyete tâbi tutmuştu. Keza, ay m kanuna göre, yangın, zelzele veya başka bir âfet veya harp sebebiyle harap olmuş yerlerde de en çok altı ay zarfında yeniden tanzim ve imar için plân ve projelerin yapılmasını mecburi kılmıştır. 21. VI. 1933 tarihli ve 2290 sayılı mülga Yapı ve Yollar Kanunu, neşri tarihinden itibaren her belediye için beş yıl zarfında müstakbel şehir plânını tanzim ettirmek mükellefiyetini koymuştu (23).

Konulan bu umumî mecburiyet, 1933 yılından bu yana birçok beş yıllar geçtiği halde yerine getirilememiştir. Bugün, mevcudu 860'ı bulan belediyelerimizden ancak üçte birine yakın bir kısmının (24) imar plânlarını tanzim ettirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak, 1955 yılında Ankara'da toplanan İmar Kongresi'ne sunulan raporlarda bazı büyük şehirler ve iktisaden az gelişmiş kasabalar hariç, kasaba ve şehirlerimizin çoğunda, imar plânları yapılmış olmasına rağmen, bu plânların tatbikatına ait mühim işlerin başarılamamış olduğu belirtilerek, «İmar Plânlarının çoğunun ameli fayda sağlamaktan uzak birer vesika halinde, belediye reislerinin odalarını bir resim gibi süslemekte olduğu» açıkça ifade edilmişti (25) . Maamafih, adı geçen kongre raporlarında, imar plânı yaptırma mecburiyeti meselesine geniş ölçüde temas olunmuştur. «İmar Plânları-

(23) Fehmi YAVUZ, Şehircilik Ders Kitabı, Ankara, 1953. S. 74 - 75

(24) İller Bankası Çalışmaları, Ankara: 1956

(25) 1955 İmar Kongresi. (Ankara: 1955) Rapor III. S. 24

nın Düzenlenmesi» başlıklı raporda, tatbikatta edinilen tecrübelerin imar plânlarının o gün yürürlükte olan prensip ve şekilleriyle tanzimine devam olunmasının doğru bulunmadığı kanaatini uyandırdığı, plânların tamamen yeni esaslara göre hazırlanmasını temin edecek yeni mevzuatın teklif edilmesinin uygun olacağı belirtilmekteydi (26). Yine aynı raporda, «henüz plân yapılması zarurî bir hal almamış olan ve inkişaf imkânları daha uzun zaman için mevcut bulunmayan kasabalara imar plânı yaptırma mecburiyetinin konulmaması, bunlar için imar plânı yerine o kasabanın pek mahdud genişlikteki inşâ ve imar hareketlerine yardım edecek ve yol gösterecek küçük ölçekli- bir nâzım plânın yapılması, bazı nizam ve kaideler konulması; fakat imar plânının mutlak bir zaruret halinde olduğu şehirler için etüd edilmiş, tatbik için malî imkânlar temin edilmiş ve ihyaya uygun plânlar yapılması sağlanmalıdır» denilmekteydi (27). Bir beldenin imar plânının yapılıp yapılmaması hususunun teşkil olunacak mütehasıs kurulların tetkikatı ile tâyin ve tesbit olunması lüzumuna aynı satırlar arasında temas edilmişti.

6785 sayılı İmar Kanunu, imar plânı yaptırma mecburiyeti hususunda realist bir usul ve esas ortaya getirmiş bulunuyor. Yeni kanun, imar plânı yaptırmayı sadece bazı belediyeler için mecburî kılmış, diğerleri için böyle bir mecburiyet koymamıştır. Kanunun 26. maddesine göre: a — Tasdikli halihazır haritası bulunmayan belediyeler beldenin halihazır haritasını yaptırmak mecburiyetindedirler; b — Nüfusu beş binden yukarı olan belediyeler imar ve kanalizasyon plânlarını yaptırmaya mecburdurlar; c — Nüfusu beşbinden aşağı olan belediyeler, belediye meclislerince tesbit edilecek belirli yolların istikamet plânlarını yaptırmakla mükelleftirler; d — Nüfusu beşbinden az olan belediyeler beldenin inkişafını, belediyenin teknik eleman ve malî durumunu göz önünde bulundurarak, belediye meclisi kararıyla, imar ve kanalizasyon plânlarını yaptırabilirler. Kanunun koyduğu bu esaslara göre, imar plânı yaptırma mecburiyetinde olmayan belediyelerimizin sayısı 600 civarındadır (28). Bütün belediyelerimizin toplamı 860 civarında olduğuna göre, yaklaşık olarak belediyelerimizin yüzde yetmiş bu mecburiyetin dışında bırakılmış, demektir. Böyle bir sistem içinde küçük belediyelerimizin büyük külfetten kurtulmaları mümkün olmuş, ancak bütün bütün de serbest bırakılmamışlardır. Hiç olmazsa muayyen yolların istikamet plânlarını yaptırmak zorundadırlar. Malî imkânları ve teknik eleman durumu elverişli olan be-

(26) a. g. e. S. 21

(27) a. g. e. S. 22

(28) «Belediyelerimiz», Türk Belediyecilik Derneği Yayını, No. 10 (Ankara 1056)

lediyeler için bu konuda teşebbüse geçebilmek fırsatı da açık bulundurulmuştur. Halbuki kanun tasarısında 5 binden az nüfuslu belediyelerin istikamet plânlarını yap turnaları kaydı yoktu. Bu gibi belediyelerin büsbütün bundan istisna edilmelerinin bilhassa kurulmakta olan kasabalar için ileride zorluklar doğuracağı, plânsız olarak kurulmuş bir kasabanın sonradan plânlanmasının mahzurlu, hatta imkânsız olabileceği mülâhazasıyla, hiç olmazsa 3000 den yukarı nüfuslu yerlerde yol istikamet plânlarını yaptırmak mecburiyetinin konulması kanunun müzakeresi sırasında teklif olunmuştu. Muvakkat Encümen ise, belirli yolların yol istikamet plânlarını yaptırmaları mecburiyetini 5 binden az nüfuslu bütün belediyelere teşmil etmiş ve teklif bu şekilde kanunlaşmıştır (29).

Yukarıda da belirtildiği veçhile, nüfusu 5 binden az olan yerlerin belediyelerinin bazı kayıtlar altında, beldenin imar plânını tanzim ettirmesine müsaade olunmuştur. Bu takdirde beldenin malî imkânları ve belediyenin teknik eleman durumunun elverişli olması ve belediye meclisinin bu yolda karar vermesi gerekmektedir. Kanaatimizce bu gibi beldeler için imar plânının yaptırılmasına kesin bir zaruret olup olmadığı hususunun tarafsız bir ihtisas kurulunca tayin ve tesbiti daha uygun olurdu.

Görüldüğü gibi İmar Kanunu belediyelerimizin imar plânı yaptırma vazifelerini daha realist bir usule ve esasa bağlamış bulunuyor. Maamafih, şehir plânlaması bakımından asıl mühim olan nokta, beldenin ihtiyaçlarını en iyi bir şekilde karşılayabileceği hususunda ittifak olunsa bile, bu plânların tam bir tatbikat bulabilmesidir.

2 — Plânların Gerçekleştirilmesi :

İmar plânlarının tahakkuku için belediyelerimizin haiz bulundukları hukukî yetkiler ve sahip oldukları malî kaynaklar, belediye idarecilerinin tarafsız çalışmaları ve halkın müzaharetinin temini elbette ki birinci derecede rol oynar. Bu etüdün şumulü bakımından, plânların tahakkuku mevzuunda önemli olan nokta, bu konudaki işlerin bir programa bağlanması ve lüzumlu gelirlerin temini ile bütçeye konulması hususudur. Bu bakımdan gerek mülga Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nda, gerekse yeni İmar Kanunu'nda âmir hükümler bulunmaktadır.

6785 sayılı İmar Kanununun 30. maddesi gereğince, her belediye, plânın tasdikini müteakip, kendi malî imkânlarına göre, bu plânı tatbik etmek üzere dört yıllık imar programı hazırlayacaktır. Bu programın tat-

(29) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İ. 59, (30.IV.1956), C: I, s: 221 -223.

biki için lüzumlu tahsisat ile bu programın tatbiki ve beldenin imar faaliyetleri için lüzumlu fen adamı veya fen heyeti kadrosunu belediyeler her yıl bütçesine koymakla mükelleftirler.

Demek oluyor ki imar plânlarının tatbiki konusunda belediyelerimize yüklenen iki ana görev vardır: 1) Malî imkânlarına göre dört yıllık program hazırlamak, 2) Bu programın tatbiki için lüzumlu ödenek ile teknik eleman kadrolarını yıllık bütçelere koymak.

İmar Kanunu, yukarıdaki iki esası vazetmekle beraber, bu programların hangi esaslara göre hazırlanmak gerektiği hususunda teferruata girmemiştir. Bu hususların, hazırlanması gereken nizamnamede belirli prensip ve esaslara bağlanması yerinde olur. Ancak, İmar Kanunumuzun adı geçen maddesi muvacehesinde, belediyelerin imar plânlarının tahakkuku için lüzumlu işlerin önem sırasını tesbit ve tâyin etmeleri; bu işleri bu sıraya göre yıllara dağıtmaları gerekmektedir. Buna muvazi olarak, malî imkânların önceden realist bir şekilde tahmini ile bu işler için gerekli ödenek ve teknik eleman kadrolarının muhtelif yıllık bütçelere konulması, yani bir nevi malî plânlama yapılması gerekmektedir.

Böyle bir programlamanın ve malî plânlamanın, imar plânlarının müessir bir şekilde tatbiki ve verimli olmasını sağlaması bakımından taşıdığı önem büyüktür (30).

III — TÜRKİYE’DE ŞEHİR PLÂNLAMASI İÇİN TEŞKİLÂT

Bilindiği gibi, Türkiyede şehir plânlaması işleri belediyelere tevdi olunmuştur. Birkaç büyük belediye (İstanbul, İzmir, Ankara gibi) hariç, imar plancılığı için ayrı bir teşkilât yoktur. Her belediye, bu işi kendi teşkilât bünyesi içinde yürütmeğe çalışmaktadır. Ankara belediyesi bu bakımdan ayrı bir özelliğe sahip bulunmaktadır. Filhakika, Ankara’da, belediyeye bağlı olarak fakat hususî bir kanunla kurulmuş bulunan bir îmar Müdürlüğü teşkilâtı vardır.

Bu konuda bir örnek vermiş olmak maksadiyle Ankara Şehri İmar Müdürlüğünü ele almak istiyoruz.

Ankara şehri için hükmî şahsiyeti haiz bir îmar Müdürlüğü kurul-

(30) Mevzuumuzun dışında kalması dolayısıyla, bunun, vatandaşların mülkiyet - serbestileri bakımından sonuçları burada zikredilmemiştir.

ması lüzumu, Bütçe Komisyonu mazbatasında şu sebeplerle açıklanmaktadır (31) :

1. Türkiye Cumhuriyetinin başkenti olan Ankara şehrinin «Cumhuriyetin şerefi ve gayesinin ulviyeti ile mütenasip bir intizam ve mükemmeliyete mazhariyeti» çok mühim ve millî bir meseledir.

2. Büyük malî fedakârlıklara, mesaisi muntazam ve yüksek bir programa göre tanzimine şiddetle ihtiyacı olan bu işi, malî kudreti çok zayıf bir teşkilâtı yetersiz bulunan Ankara Şehremanetinin başaramayacağı birkaç senelik tecrübeler sonunda anlaşılmıştır.

3. Esasen Devlet bütçesinden Ankara Şehremanetine bu maksatla muhtelif yardımlar yapılmaktadır.

4. «Asrî ve fennî bir imar programına tevfikân yapılması gereken önemli ve esaslı işlerin birân evvel intacı ve gerekli tesisatın vücuda getirilmesi için Devlet bütçesinden büyük mikyasta nakdî yardıma mazhar ve icraatında azamî serbesti ve salahiyeti haiz, fakat neticesi icraat ve faaliyeti hakkında santimine ve eh küçük teferruatına kadar hesap vermeğe mecbur olacak bir müdiriyet teşkili lüzumu hissedilmiştir.»

Yukarıdaki mucip sebeplere binaen kabul edilen 1351 sayılı kanunla, Kendisine kanunla verilen işlerle iştigal etmek maksadiyle Ankara Belediyesine bağlı (32), fakat hükmi şahsiyeti haiz bir İmar Müdürlüğü kurulmuştur (33).

Ankara Belediyesi İmar Müdürlüğü Teşkilâtı :

Ankara Belediyesi İmar Müdürlüğünün teşkilâtı bir şema halinde gösterildiği takdirde (Organizasyon Tablosu eklidir) sırasıyla aşağıdaki organlar kademesini görürüz :

- 1 — Belediye Reisi,
- 2 — İmar İdare Heyeti,
- 3 — İmar Müdürü,
- 4 — Şube Şeflikleri.

Bunları şimdi kısaca gözden geçirelim :

(31) Fehmi Yavuz, Ankaranın İman ve Şehirciliğimiz, 1952. S. 38.

(32) İlk kuruluşunda, Müdürlük Dahiliye Vekâletine bağlı idi. 1937 de 3196 sayılı kanunla Belediyeye bağlandı.

(33) Ankara Belediyesinin İmar İşleri Hakkında Bkz.: Sadık ARTUKMAÇ,, «6785 sayılı kanun muvacehesinde Ankara Şehri İmar İdaresinin ve Ankara Belediyesinin Durumu» İl. ve Bel. D. No. 137

1 — Belediye Reisi :

İmar Müdürlüğü hükmi şahsiyetini temsil eden en yüksek icra uzvu olan Belediye Reisi, idare heyetinin başkanıdır. İdare Heyetinin kararlarının icrası ona mevdudur. Memur ve müstahdemlerin tâyini bakımından geniş yetkileri vardır.

2 — İmar İdare Heyeti :

Belediye Başkanının başkanlığı altında, Maliye, Dahiliye, Nafia, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletlerine mensup birer üye, Dahiliye Vekâleti Hukuk Müşaviri ile bir mütehassıstan ve İmar Müdüründen müteşekkil olan bu heyet kendisine kanunlarla verilmiş bulunan vazife ve yetkileri yerine getirir.

İmar ve Yol tatbikat planları ile tatbikat programlarının tanzim ve tâdili, bütçe mevzuları hakkında aldığı kararlar ve bununla ilgili olarak verdiği mütalâa ile imar plânlaması faaliyetinin esasına tesir eder.

3 — İmar Müdürü :

Belediye Reisinin teklifi, Dahiliye Vekâletinin inhası üzerine Vekiller Heyetince tâyin olunan müdür, plânlama işlerinin yürütülmesinde esas koordinatör ve belediye reisinden sonra gelen yüksek idareci mevkiindedir. Birçok memurların tayininde teklif ve inha yetkisini haizdir. İmar Heyeti kararlarının plâncılık işlerine müteallik bulunanlarının tatbikinde başlıca rolü oynar.

4 — Şube Şefleri :

İmar Müdürlüğünün emri altında, imar bütçesi kadrolarına gösterilen esaslara göre tâyin olunmuş bulunan Şube Şefleri işlerin yürütülmesini temin ederler. Şube Şeflerinin emrinde lüzumu kadar teknik eleman, memur ve müstahdem bulunmaktadır.

İmar Müdürlüğü Teşkilâtı şu şubelerden meydana gelmektedir :

I — İnşaat Şubesi : Bilûmum inşaat projelerinin imar plân ve mevzuatına uygunluğunu tetkik ve tasdik eder. Buna bağlı bir de «kaçak inşaat» bürosu vardır.

II — Plân - Etüd Şubesi : İmar ve parselasyon plânlarının hazırlan-

ması ve bunlarla ilgili tekliflerin etüdünü yapar. Münferit inşaatın çaplarını tetkik eder.

III — Harita Şubesi : Etüd ve Proje Şubesinin teklif ettiği imar ve parselasyon plânlarının, haritaların tersimini yapar. Teksir ve Arşiv büroları da vardır.

IV — Aplikasyon Şubesi : Plânların araziye tatbikini ve yer gösterme işini görür.

V — Hukuk Müşavirliği : Hukukî işlerde mütalâa verir, adli merciler önünde Müdürlüğün hukukunu savunur.

VI — Muhasebe Şefliği : Personel ve malî işleri yerine getirir.

VII — Yazı İşleri Şefliği : Evrak ve müracaat büroları vasıtasıyla yazı işlerini ifa eder.

IV — NETİCE

Bu yazıda âmme idaresi bakımından şehir plânlamasının esaslarını açıklamağa ve bu konuda belediyelerimize yüklenen vazifeleri belirtmeğe çalışmış bulunuyoruz. Keza, belediyelerin imar plâncılığı işlerini yürütmeleri için lüzumlu teşkilâta bir örnek olmak üzere, Ankara Belediyesi imar Müdürlüğünün kuruluşu hakkında da kısaca bilgi verilmiştir.

Netice olarak, şehir plânlaması için âmme idaresinin plâncılık hakkındaki prensiplerinden faydalanılma zarureti ifade etmek isteriz. Başta imar Kanunu olmak üzere, imar ve şehircilik mevzuatımızın belediyelere yüklediği imar plâncılığı işlerinde, bilhassa imar plânlarının tahakkukuna çalışılırken, tatbikat programlarına ve malî plânlamaya hususî bir önem atfedilmesi zarureti vardır. Aksi halde, plânların tahakkuku güçleşir veya diğer tesirlerle yanlış istikametlere yönelebilir.

YENİ İMAR KANUNU

YAZAN:
Alâaddin HÎTAY
Ankara Vilâyet Hukuk İşleri Müdürü

Büyük Millet Meclisince 9/7/1956 tarihinde kabul edilip 16/7/1956 gününde Resmî Gazete ile yayınlanan 6785 sayılı İmar Kanunu 61. madde gereğince 17/1/1957 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Memleketin mesken dâvası ve imar hareketleriyle çok yakın bir ilgisi bulunan bu kanunda, inşaat yaptıracakların riayete mecbur oldukları hükümlerle, bu hükümlere aykırı hareketlerde bulunacaklar hakkında ve Belediyelerin idare cihazının bu aykırılıkları ne suretle kontrol edeceklerini ve ne yolda ıslahî cihetine gidileceğine ve ıslahî kabil olmayan inşaatın durdurulması ve yıktırılmasına dair çok esaslı maddeler sevk edilmiş bulunmaktadır.

Kanun dört bölümden ibarettir. Birinci bölüm yapı ve ruhsat işlerine tahsis edilmiş olup inşaat yaptıracakların riayete mecbur oldukları hükümleri açık olarak belirtmektedir.

Kanunun birinci maddesi mutlak bir ifade ile Belediye hudutları içindeki resmî ve hususî bütün yapıların bu kanun hükümlerine tâbi olacağını belirtmiştir. Eski kanunda da bu yolda bir hüküm var idi ise resmî yapıların Belediyelerden ruhsat almadan inşaata başladıkları veya kanunun tâyin, tarif ve tahdit etmiş olduğu hükümlere pek riayet edilmediğini şahsî müşahedelerimize istinaden söyleyebiliriz.

Kanunda yapı tâbiri hiç tereddüde yer bırakılmayacak bir şekilde tarif edilmektedir. Binaenaleyh ruhsat işinde önemli bir rolü bulunan yapı tabirinin açıklanması Belediyelerin ruhsat verme işinde büyük bir kolaylığı mucip olacaktır.

Belediye sınırları içinde yapılacak bütün yapılar için belediyelerden ruhsat alınması mecburî kılınmak suretiyle, kanun, inşaatın başlanmadan önce kanun hükümlerine uygunluğunu bidayeten kontrol etmek imkânını sağlamıştır.

Bu duruma göre yapı ruhsatiyesi almak için iş sahipleri Belediyelere bir dilekçe ile müracaat edecek, tapusu varsa arsasının çapını dilekçeye bağlayacak ve kanuna uygun olarak hazırlanmış mimarî, istatistik, tesisat, plân ve proje, resim ve hesaplarından gerekli olanları istidasına ekleyecektir.

Ruhsatiyesi alınmış yapılarda mal sahibi inşaatının iç ve dış teşkilâtında bir değişiklik yapmışsa bu değişiklikleri ihtiva eden yeni plân ve projelerini Belediyeye vermek suretiyle yeniden ruhsat alacaktır..

Kanun, ruhsatiye almak için Belediyeleri veya varsa müstakil imar müdürlüklerini yapılan müracaatlara 30 gün içinde müsbet veya menfi cevap vermeyi mecbur tutmaktadır. Eski kanunda bu müddet 15 gün olarak tesbit edilmişti. Tatbikatta maalesef bu müddet pek çok uzamakta olduğu müşahade edilmekte idi.

Bu kerre konulmuş olan 30 günlük müddet içinde cevap alamayanlar mahallin en büyük mülkiye âmirine yazı ile müracaat ederek durumu bildirecekler mülkiye amirleri kendilerine yapılan bu müracaat üzerine 10 gün içinde belediyelerin müsbet veya menfi bir cevap verilmesini mecbur tutacaktır.

Bu hüküm eski kanunda yoktu. Bir yenilik olmakla beraber eski kanunda da 15 gün içinde cevap verilmediği takdirde müracaat sahibi inşaatına başlamak hakkını kazanıyordu. 15 gün içinde cevap alamıyan vatandaş inşaatına başlayarak ekseriya kanunun men ettiği hususları da yapmaktan kendini alamıyor ve bu suretle şehir imar işlerinde bir başı bozukluk doğarak neticesinde estetik bakımdan olduğu kadar fennî bakımdan da bir çok mahzurlar meydana geliyordu. Yeni hükümlerle bu mahzur ortadan kalkmış bulunduğundan kontrol ve disiplin bakımından yeni kanunun daha cezri hareketi kanaatımızca da uygun bulunmaktadır.

Ruhsatsız veya kanuna aykırı yapılar hakkındaki hükümler :

Ruhsat alınmadan başlanılan yapılar derhal durdurulur. Ancak ruhsatsız başlanılmış inşaatın devam edip etmemesi hususuna gelince i

A — Yapı, kanun ve talimatnamelere, imar ve istikamet plânlarına uygun ise kanunun 4. maddesi yerine getirilmek şartıyla (yani belediyeden ruhsat alınarak) 5 kat ceza alınmak suretiyle ruhsatiye verilir ve inşaaata devam edilir.

B — Yapı, kanun ve talimatnamelere, imar ve istikamet plânlarına uygun bulunmuyorsa mümkün olduğu takdirde düzeltilmesi, düzeltmek imkânı yoksa yıktırılması için ilgiliye yazı ile tebligat yapılır. Mal sahibi tebliğ gününden itibaren yapışım düzeltmeden veya yıktırmadan inşaata devam ederse yapısının kanuna aykırı kısımları belediye encümenince yıktırılır.

C — Yapı başkasının mülküne tecavüz edilmek suretiyle yapıldığı takdirde yetkili fen adamlarınca hazırlanacak rapor üzerine inşaat derhal durdurulur.

Yapı kanun ve talimatnamelerin hükümlerine, imar istikamet plânlarına uygun ise mal sahibinin kanunen muteber muvafakati alınincaya veya mülkiyet durumu tapu idarelerince veya mahkeme karar ile tâyin ve tesbit edilinceye kadar inşaata devam edilmez. Şayet kanun, talimatname ve imar plânıyla istikamet plânlarına uygun değilse Belediye Encümenince yıkma kararı verilerek inşaat yıktırılır.

Ç — Yapı ıslah edilemeyecek veya esasen ruhsat verilemeyecek inşaatlardan ise durum mal sahibine yazı ile tebliğ edilir. Tebliğ tarihinden itibaren üç gün içinde keyfiyet Belediye Encümenine bildirilerek yıkma kararı istenilir. Encümenler kararlarını bildirim tarihinden itibaren 15 gün içinde vermeğe mecburdurlar. Karar verildiği tarihten itibaren 5 gün içinde Belediye Reisliğince yazı ile mal sahibine bildirilir. Yapı sahipleri yıkma kararlarına karşı 7 gün zarfında yetkili idare heyetlerine itiraz edebilirler. İdare Heyetleri bu kanun ve talimatnameler hükümleri çerçevesinde 15 gün içinde durumu inceleyerek bir karara bağlar ve alâkalılara tebliğ eder. Müddetinde itiraz olunmayan kararlar kesinleşir. Yıkma kararma karşı vaki olacak itiraz üzerine Devlet Şûrası nezdinde Belediye aleyhine icranın tehiri hakkında dâva açılıp karar istihsal edilirse de inşaata yine devam olunamaz.

Kanunda Belediye Encümenlerinin yıkım kararlarına karşı 7 gün içinde İdare Heyetlerine itiraz olunacağı belirtilmiştir. 7 günlük mehil Belediyece mal sahibine encümen kararının tebliğ edildiği günden başlar. Umumî hükümlere göre mehlin sonu genel tatil günlerine rastlıyorsa ertesi günü alâkalı tarafından itiraz dilekçesi İdare Heyetine verilmesi lâzımdır.

Kanun, İdare Heyetlerini itirazen inceleme yaparken imar kanunu ile çıkacak talimatname ve kararnamelere bağlı tutmuştur. İdare Heyetlerince yapılacak tetkiklerde bu kanun ve talimatname hükümlerine aykırı bir hal bulunduğu takdirde Belediye Encümen kararları bozulabile-

çektir. İdare Heyetleri kendilerine gelen itiraz evraklarını 15 gün içinde bir karara bağlamak mecburiyetindedir.

İdare Kurulları tarafından verilmiş yıkım kararlarına karşı ikinci derecede Devlet Şûrasına müracaat olunabilir. Devlet Şûrası hadiseyi bu kanun ve buna müsteniden çıkacak nizamname ve talimatname hükümleri içinde inceliyerek idare kurullarınca verilmiş kararları tasdik veya bozar. Bu arada ihtiyati tedbir mahiyetinde icranın tehiri hakkında Devlet Şûrasınca bir karar ittihaz edilmiş olsa dahi inşaata devam edilemeyeceği kanunda açık olarak belirtilmiştir.

Kanun burada yenilikler getirmiş bulmamaktadır. Yapıların fennî sorumluluğunu üzerine alan meslek mensuplarını yapıları ruhsat ve eklerine uygun olarak yaptırtmağa mecbur tutmaktadır. Mal sahipleri aksine hareket ettikleri takdirde fennî mesuliyeti üzerine alan meslek mensubu durumu 5 gün içinde Belediyece bildirecektir. Bu yolda hareket etmiyen meslek mensupları için Belediye Encümenleri 100 liradan 1000 liraya kadar para cezası vermekle beraber aynı belediye hudutları içinde bir aydan bir yıla kadar yapacakları projeleri ve deruhte edecekleri fennî mesuliyetleri kabul etmemeye karar verir. Bu kesinleştiği takdirde tatbik olunmakla beraber mensup oldukları meslek odalarına da tamim edilir.

Belediye Encümenlerince verilen yıkmaya ve ıslah kararları, yapı sahibine veya fennî sorumluluğu üzerine almış olan meslek mensubuna yazılı olarak bildirilir. Bildirim tarihinden itibaren 7 gün içinde yıkılmayan veya verilen mehil zarfında ıslah edilmeyen yapılar Belediyece yıktırılır.

Ancak kanun vazı burada Belediye Encümenlerine bir takdir hakkı bırakmıştır. Mevsim icaplarına göre 7 günlük mehil münasip görülecek müddet kadar uzatılabilir. Bu takdir keyfiyeti yıkmaya elverişli bulunmayan mevsimlerde halkın kolaylıkla iş görebilmesini sağlamağa matuftur. Meselâ şiddetli bir kış veya ara vermeyen bir yağmur gibi tabii hadiseler yıkmaya süresini uzatmağa sebep olabilir.

Ruhsatlı inşaat :

Belediyeden alınmış ruhsatiye üzerine inşaata başlayacak olanlar tekrar belediyeye bir dilekçe ile müracaat ederek yapı yerinin gösterilmesini isteyeceklerdir. Belediye dilekçenin verildiği tarihten itibaren resmî tatil günleri hariç 15 gün içinde yapı sınırlarını, röperlerini göstermekle mükelleftir. Kanunun koyduğu 15 günlük süre içinde Belediye ya-

pı sahibine yerini göstermezse, mal sahibi ruhsat ve eklerine ve imar durumuna uygun olmak şartıyla yapısına başlama hakkını kazanır.

Yapıya başlama müddeti ruhsat tarihinden itibaren bir yıldır. Bu süre içinde yapıya başlanmadığı veya yapıya başlanıp ta her ne sebeple olursa olsun, ruhsat müddetiyle birlikte 4 yıl içinde inşaat bitirilmediği takdirde evvelce verilen ruhsatın hükmü kalmaz ve yeniden ruhsat almak lâzım gelir.

4 yıllık imar programı içine girmeyen yerler için, imar plânı bu gibi yerlerde uygulanıncaya kadar Belediye buralardaki arsa sahiplerine geçici mahiyette olmak üzere inşaat ve tesislerin yapılmasına müsaade verebilir. Buna dayanılarak da ruhsat istenilebilir.

Bu gibi yapılar 10 yıl için inşa edilebilecektir. Buralarda yapılacak inşaat tarzının Belediye Meclislerince kabul edilecek talimatnameye uygun olması şarttır. Talimatnameye uygun olarak yapılacak bu kabil inşaatın geçici inşaat veya tesisler olduğunun da tapuya şerh verilmesi lâzım gelmektedir. Plân tatbik edilirken zamanı gelince Belediye Encümeni kararıyla yapıların yıktırılması mal sahiplerine yazı ile bildirilir. Bildirim tarihinden itibaren 30 gün içinde yıkılmayan bina ve tesisler Belediye tarafından yıktırılır. Şayet 10 yılın sonunda bu yerlerde imar tatbikatı yapılmayacaksa, Belediye Encümeni kararıyla plân tatbikatına kadar müddet yeniden uzatılabilir. Ancak bu uzatılan müddet plân tatbikatına geçilmesini durduramayacağı gibi mal sahibine de bir hak bahşetmez..

Yapı yerlerinde ruhsat ve eklerinin bulundurulmasını kanun mecburî kılmaktadır. Bu hükme riayet etmeyenler hakkında da ceza tatbik olunacaktır.

Kanun yeni hükümle kalfa ve taşeron gibi yapı işleriyle uğraşanların fennî mesuliyetler deruhte etmesini men etmektedir. Fennî sorumlulukların ancak ihtisas ve işgal mevzularına göre mühendis ve mimarlar tarafından yüklenilebileceği kabul edilmektedir. Çıkarılacak bir talimatname ile de mühendis ve mimarlardan gayri fen adamlarının yetki ve sorumluluk sınırları tesbit edilecektir. Bu hükümlerle imar işleri başı bozuk ve zevksiz inşaat tarzlarından kurtulmuş olacak bununla beraber ihtisasa da yer verilmek suretiyle haklı bir dâvanın fiilen tatbikatına başlanmış olunacaktır.

Ancak yurdun her tarafında imar ve bilhassa mesken işi hızla ilerlerken yeter derecede mimar ve mühendis olmadığına da şuracıkta belirtmek yerinde olur. Teknik Üniversitenin ve mimarî akademisinin yetiştirdiği elemanların bugün için kâfi olmadığını hepimiz şahsî müşahadeleri-

mizle biliyor ve görüyoruz. Yetişen mimar ve mühendislerin daha çok büyük merkezlerde toplandıkları bir hakikattir. Vilâyetlerde ve kazalarda belediyelerin mimar ve mühendis bulmakta ne kadar güçlük çektikleri de bir vakıdır. Bu itibarla imar kanununun fen adamlarına yüklemiş olduğu bu vazifelerin lâıkiyle yapılabilmesi için de pek çok elemana ihtiyaç hissedileceğı tabiidir.

Kanun 16. madde ile yeni bir hüküm koymak suretiyle sıhhi ve medeni mesken dâvasını da halletmek yoluna girmiştir. Ruhsatsız veya müsamaha neticesinde yapılmış öyle inşaatlar vardır ki içinde oturanlar tabiatın güneşinden ışığından ve havasından tamamen mahrum bir durumdadırlar. İşte bu maksatla 16. madde yapı bitince kullanılması için Belediyeden izin alınmasını mecburî tutmaktadır. Yapı sahibinin yazılı isteğı üzerine fen ve sağık mensuplarınca inşaat muayene ve tetkik edilerek ruhsat ve eklerine uygun olduğı ve kullanılmasında fen ve sağık bakımından mahzur görülmediğı takdirde yapıya kullanma izni verilecektir. Kullanma izni alınmadan yeni yapılar belediye hizmetlerinden bilhassa elektrik havagazı gibi tesislerden faydalanamayacaklardır. Bu ehemmiyetli bir müeyyidedir. Binaenaleyh mal sahibi inşaatını ruhsat ve eklerine uygun olarak yaptırmayı daima göz önünde tutacaktır.

Ruhsatiye ve eklerine aykırı yapılmış veya ruhsatsız başlamış yapıların Belediyeye veya vazifelendirilecek kimselerin verdiğı raporlar gereğince derhal durdurulması icabetmektedir. Aykırılıklar fen adamlarınca tesbit olunarak ıslahı mümkün olanlar ıslah, mümkün olmayanlar da yıktırılacaktır.

Şayet bu kabil yapılar herhangi bir suretle iskân ve işgal edilmiş ise bu takdirde mal sahibine yapılacak tebligatla en çok 15 gün içinde binanın boşaltılması istenilecektir. Buna rağmen boşaltmayan kimseler hakkında mahkmeden alınacak tahliye kararı ile binanın zorla boşaltılması cihetine gidilecektir.

Bu suretle sağığa elverişsiz, fennî mahzuru bulunan binalarda vatandaş oturtulmayacaktır. Binaların bilhassa fen, sağık, İçtimai emniyet, mahalli hususiyet ve kullanılacak malzeme bakımından ne gibi şartlara tâbi tutulacağı ve hangi vasıfları haiz bulunacağı nizamname ve talimatname ile tesbit edilecektir.

Şehrin mimarî ahengi bakımından kat adedi, kat yüksekliğı, derinlik vaziyetleri ile komşu hudutları, yol ve su kenarları kara ve demiryolu

mihverlerine, tarihî ve bedîî kıymeti olan eski eserlere ve arkeolojik sahalara mesafelerle parsel cephesi ve parsel eb'adı ve parseller içerisinde yapılacak binaya verilecek azamî inşaat sahası yine nizamname ve talimatname ile tesbit edilecektir.

Kanun yürürlüğe girdiğine göre bu nizamname ve talimatname henüz neşredilmemiştir. Bu itibarla yapı için müsaade isteyen vatandaşlara belediyeler bugün için cevap verecek bir durumda değildir.

Ümit ederiz ki şu günlerde talimatname ve nizamname neşredilerek hem vatandaşın işini süratle yapması bakımından hem de belediyelerin talepleri karşılaması yönünden kolaylığı mucip olsun.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE YAPILACAK MÜRACAATLAR

YAZAN:

Baha KARGIN

Vilâyetler İdaresi Umum Müdür Muavini

Vatandaşların, çeşitli işlerden dolayı Büyük Millet Meclisine yapacakları müracaatlar, idare kademelerini de yakından alâkadar eden bir mevzudur. Hangi işler için Büyük Millet Meclisine müracaat edilir, müracaatlar nasıl yapılır, nasıl tetkik edilir? Bu yazımızda bu cihetleri tetkik etmeğe çalışacağız.

Müracaatın mevzuu :

Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 82 nci maddesi, vatandaşların gerek resmî makamlara ve gerekse Büyük Millet Meclisine hangi hususlarda müracaat edebileceklerini tayin etmiş bulunmaktadır. Bu müracaatlar; vatandaşların hem kendi şahıslarına, hem de âmmeye müteallik hususlardan dolayı yapılabilir. Bu maddeye göre: Türkler; gerek şahıslarına, gerek âmmeye müteallik olarak kanunlara ve nizamlara muhalif gördükleri hususlarda merciine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine münferiden 'veya müctemian ihbar ve şikâyetle bulunabilirler. Şahsa ait olarak vuku bulan müracaatın neticesi istida sahibine tahriren tebliğ olunur.

Bu maddeyi tahlil edersek aşağıdaki neticeleri elde etmiş oluruz :

1 — Müracaat, hem şahsa ait, hem de âmmeye ait hususlardan dolayı yapılabilir. Bir kimse şahsa ait bir işten dolayı müracaat ederse bu bir şikâyet, âmmeyi alâkadar eden bir husustan dolayı müracaat ederse bu da bir ihbar mahiyetini alır.

2 — Şahsa veya âmmeye taallük eden hususlardan dolayı yapılacak bu müracaatlarda vatandaş herhangi bir iş dolayısıyla kanuna ve nizama aykırı bir hareket gördüğünü bildirebilir. 82 nci maddenin metninde (Kavanin ve nizamata muhalif gördükleri hususatta...) tâbiri vardır. Binaenaleyh fert, bir işin gerek kendisi, gerekse âmme için kanun ve nizama aykırı olarak cereyan ettiğini görür ve bu görüşünde de hüsnüniyet sahibi olursa bu müracaatı yapabilir. Yoksa, bu işe ait bütün vesikaları gör-

müş olması, işin teferruatına ait bütün muameleleri bilmesi gibi, esasen kendisinin yedi iktidarında bulunması mümkün olmayan hususların fertten talep edilmesine imkân olmaz.

3 — Vatandaş bu müracaatını ait olduğu mercie veya Büyük Millet Meclisine yapabilir.

4 — Bu müracaatlar, her fert tarafından ayrı ayrı yapılabileceği gibi, bir çok kimseleri alâkadar eden işlerde bu kimseler tarafından toplu olarak ta yapılabilir.

Müracaatın şekli ve takip ettiği seyir :

Büyük Millet Meclisine yapılacak bu gibi müracaatların şekline ve bunların muamelelerine ait hükümler, Meclisin Dahilî Nizamnamesinde yer almış bulunmaktadır. Bu hükümlere göre :

Meclis Reisi, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 82 nci maddesi mucibince Türklerin gerek şahıslarına, gerek âmmeye müteallik olarak kanunlara ve nizamnamelere muhalif gördükleri hususlarla bir hakkın ihkak edilmemesi veyahut ihmal edilmesi üzerine gönderilen arzuhalleri ve bu mahiyetteki telgrafları, ürerlerine bir numara koydurup hususî bir deftere kaydettirdikten sonra Arzuhal Encümenine havale eder.

Ancak diğer bir Encümence tetkik olunmakta bulunan bir teklife müteallik arzuhaller, Reis tarafından doğrudan doğruya o Encümene havale olunur.

Arzuhal Encümeni de böyle bir havaleyi yapabilir.

Meclise verilecek istidaların, istida sahibi tarafından imza edilmiş olması, şöhreti ile oturduğu yerin gösterilmiş bulunması, istida bir kaç imzayı ihtiva ediyorsa içlerinden en az birinin oturduğu yerin tasrih edilmiş olması icap eder.

Arzuhallerin bir meb'us vasıtasıyla takdimi de caizdir. Bu takdirde o meb'us kendi vasıtasıyla verdiği şerh ile arzuhalin altına imzasını koyar.

Müracaatların tetkiki ve intacı :

Büyük Millet Meclisi Dahilî Nizamnamesinin tadil edilen ve 8 Aralık 1955 tarihli Resmî Gazetede neşredilmiş bulunan 53 üncü maddesi, Büyük Millet Meclisi Arzuhal Encümenine havale edilen arzuhallerin hangi esaslara göre tetkik edileceğini ayrı ayrı izah etmektedir.

Bu maddeye göre Encümen kendisine havale edilen arzuhalı aşağıdaki esaslara göre tetkik eder :

1 — Müracaat,

a) Adlî, İdarî veya askerî kaza mercilerinden birinin kararına iktiran eden,

b) Adlî, İdarî veya askerî kaza mercilerinden birinde tetkik-’ edilmekte olan,

c) Halli; adlî, İdarî veya askerî kaza mercilerinden birinin kararma bağı bulunan, hususlardan şikâyeti tazammun ettiği takdirde talebin tetkik mevzuu yapılamıyacağı.

2 — Müracaat, son kararı almaya salahiyetli İdarî merci tarafından henüz kat’î bir karara bağlanmamış bir hususa taallük ettiği takdirde arzuhal sahibine, Encümence yapılacak bir muamele olmadığı ve ait olduğu mercie müracaat etmesi lüzumu bildirilir.

3 — Birinci ve ikinci bendin dışında kalan hususlara taallük eden müracaatlar ise, lüzum görüldüğü takdirde, ait olduğu mercilerden muktazi malûmat alındıktan sonra tetkik olunarak karara bağlanır.

Bu kararın bir sureti alâkalı Vekâlete ve arzuhal sahibine tebliğ olunur. Şimdi bu maddenin muhtelit bendlerine göre misaller verelim :

1 — Bir kimse, diğer bir kimsedeki alacağını alamadığından bahsi- le şikâyet etse ve buna ait arzuhal de Arzuhal Encümenine gelmiş olsa, Encümen yaptığı incelemede bu işin meselâ bir hukuk mahkemesinin (adlî kaza mercii) kararma iktiran ettiğini anlarsa, bu talebin tetkik mevzuu yapılamıyacağını istida sahibine bildirecektir. Zira, mahkemenin bu husustaki kararma karşı kanun yollarına yani Temyiz Mahkemesine müracaat etmesi arzuhal sahibi için mümkün olan bir keyfiyettir.

2 — Gizli nüfusların yazımı hakkındaki 2576 sayılı Kanuna göre vaktinde bildirilmeyen gizli nüfus vak’aları dolayısıyla tayin edilecek olan para cezası, İdare Hey’eti tarafından karara bağlanır. Şu halde bir kimse, kendisine tertip edilen böyle bir para cezasından şikâyetle Büyük Millet Meclisine müracaatta bulunursa ve Arzuhal Encümeni tarafından yapılan inceleme sonunda bu cezanın bir İdare Hey’etinin (İdarî bir kaza mercinin) kararına iktiran etmiş olduğu anlaşılmış olursa, bir İdarî kaza mercisinin kararma iktiran eden bu muamele dolayısıyla bu talebin tetkik mevzuu, yapılamayacağı istida sahibine bildirilecektir.

2576 Sayılı kanuna göre nüfus para cezası tayinine dair olan İdare Hey'etleri kararları, mezkûr kanunun mahsus bir maddesine göre kat'î mahiyettedir. İdarî kazanın kat'î mahiyette olmayan kararlarına karşı da üst dereceli diğer bir İdarî kaza merciine müracaat etmek mümkündür. Bu suretle kaza idare hey'etlerinin kararlarına karşı vilâyet İdare Hey'etlerine, Vilâyet İdare Hey'etleri kararlarına karşı da Devlet Şûrasına müracaat edilebilir. Vergi mevzularında da İtiraz Tetkik Komisyonlarının kararlarına karşı Vergiler Temyiz Komisyonuna ve bunun kararlarına karşı da Devlet Şûrasına müracaat olunabilir.

3 — Eğer müracaat, böyle adlî, İdarî veya askerî kaza mercilerinden birinin kararma- iktiran etmiş olmayıp ta bu mercilerde henüz tetkik edilmekte bulunan bir hadiseye ait ise durum yine aynı olacaktır.

Meselâ: Bir kimse, bir hadise dolayısıyla bir memurdan Büyük Millet Meclisine şikâyet etse ve Arzuhal Encümeni de yaptığı inceleme sonunda bu hadise dolayısıyla bu memur hakkında bir Asliye Ceza Mahkemesinde muhakeme devam etmekte olduğunu anlarsa, böylece hadise bir adlî kaza merciinde tetkik edilmekte bulunduğu için bu müracaatın tetkik mevzuu yapılamıyacağını istida sahibine bildirir.

Diğer taraftan, meselâ, bir idare hey'etinde yahut bir vergi İtiraz Tetkik Komisyonunda tetkik edilmekte olan ve henüz bir karara bağlanmamış bulunan bir hadise hakkında da aynı şekilde muamele yapılacak demektir.

4 — Diğer taraftan, halledilmesi adlî, İdarî veya askerî bir kaza merciinin kararına vâbeste olup ta henüz bu mercilere intikal etmemiş veya ettirilmemiş bir hadise hakkında Arzuhal Encümenine gelen şikâyet ve ihbarlarda da aynı surette muamele yapılması icap etmektedir. Yani, Encümen bu gibi müracaatlarda dahi, talebin tetkik mevzuu yapılamayacağını müracaat sahibine bildirecektir.

5 — Müracaat, son kararı almaya salâhiyetli İdarî merci tarafından henüz kat'î bir karara bağlanmamış bir hususa taallük ettiği takdirde arzuhal sahibine, Encümence yapılacak bir muamele olmadığı ve ait olduğu mercie müracaat etmesi lüzumu bildirilir. Dahilî Nizamnamenin 53 üncü maddesinin bu hükmüne misal olarak, gayri menkule tecavüzün def'i halındaki 5917 sayılı Kanuna göre idare tarafından verilen kararları zikredebiliriz.

Bu kanuna göre hakikî veya hükmî şahısların zilyet bulundukları bir gayri menkule başkası tarafından tecavüz edildiği zaman, o gayrimenkul zilyedinin ve zilyet birden fazla ise içlerinden herhangi birinin

müracaatı üzerine, kazalarda kaymakam ve vilâyet merkez kazalarında vali veya bunların vazifelendirecekleri memurlar tarafından tahkikat yapılır, neticede müracaat sahibinin o gayrı menkulün zilyedi bulunduğu ve böyle bir tecavüz de mevcut olduğu anlaşılırsa Vali veya Kaymakam tarafından verilecek bir kararla bu tecavüz men ve defedilerek gayrimenkul, mahallen zilyedine teslim olunur. 5917 sayılı Kanunun 5 inci maddesine tevfikân Vali ve Kaymakamların bu hususta verecekleri kararlar kafidir.

İşte 5917 sayılı Kanunun şümülüne girip te henüz Vali veya Kaymakam tarafından kat'î bir karara bağlanmamış bir hadise dolayısıyla Arzuhal Encümenine intikal edecek olan müracaatlarda, arzuhal sahibine, Encümence yapılacak bir muamele olmadığı ve ait olduğu mercie müracaat etmesi lüzumu bildirilir.

6 — Dahilî Nizamnamenin sözü geçen muaddel 53. maddesinin 3. bendinde: (Birinci ve ikinci bendin dışında kalan hususlara taallük eden müracaatlar ise, lüzum görüldüğü takdirde, ait olduğu mercilerden muktazi malûmat alındıktan sonra tetkik olunarak karara bağlanır) denilmektedir.

53 üncü maddenin birinci bendi; adli, İdarî veya askerî kaza mercilerinin kararlarına iktiran eden veya bu mercilerde tetkik edilmekte olan yahut halledilmesi bu mercilerin kararma bağlı bulunan hususlara; ikinci bendi de son kararı almaya salâhiyetli İdarî merci tarafından henüz kat'î bir karara bağlanmamış hususlara taallük ediyordu ve bunlara ait bazı misalleri yukarda vermiştik.

Üçüncü bendine gelince: Yukarıdakilerin dışında kalan hususlara ait vâki olacak müracaatlarda Arzuhal Encümeni, lüzumlu malûmatı topladıktan sonra işi tetkik ederek bir karara varacak ve bu kararın bir suretini alâkalı Vekâlete ve arzuhal sahibine tebliğ edecektir.

Yine Meclisin Dahilî Nizamnamesinin tadil edilen ve 8 Aralık 1955 tarihli Resmî Gazete'de intişar eden 59 uncu maddesine göre: Vekiller, Encümence ittihaz olunup kendilerine tebliğ olunan karar üzerine almış oldukları karar ve yapmış oldukları muameleyi nihayet iki ay içinde Encümene bildirirler.

Encümen, bu bildirimleri de haftalık karar cetvelinde neşretmekle beraber bunlardan lüzum gördüğü herhangi bir muamele ve kararın bir. mazbata ile umumî hey'ette görüşülmesini isteyebilir.

Müracaatla alâkalı diğer hükümler :

Fertler tarafından Büyük Millet Meclisine yapılacak müracaatla alâkalı olarak Meclis Dahilî Nizamnamesinin diğer bazı hükümleri de şunlardır :

1 — Af veya cezaların hafifletilmesi hakkındaki istidalar, mahkûmlar yahut bunların akrabası tarafından takdim olunabilir. Bunların müzakeresinde Adliye Vekilinin veya göndereceği daire rüesasından birinin bulunması şarttır. İstek nazara şayan görülürse arzuhal bir inha kararına bağlanarak Adliye Encümenine gönderilir.

Bu encümen, icap ederse bir kanun teklifi ile keyfiyeti heyeti umumiyeye arzeder.

2 — Meclise sunulan arzuhaller hakkında her hafta Encümence; arzuhallerin numarasını, sahiplerinin isimlerini, oturdukları yeri ve arzuhallerin hülâsasını ve bu hususta ittihaz olunan kararlar esbabı mucibesini bildiren bir cetvel tanzim olunarak bastırılır ve bütün Vekillere ve meb'uslara dağıtılır.

Her meb'us, cetvelin dağıtılması gününden başlayarak bir ay içinde, Arzuhal Encümeninin bir arzuhal hakkında verdiği karar ne olursa olsun, bunun hey'eti umumiyede tetkik ve müzakeresini isteyebilir. Bu halde Encümen o arzuhal için bir mazbata tanzim ve takdim eder. Bu müddet geçtikten sonra Encümen kararları kat'iyet kesbeder.

Netice :

Büyük Millet Meclisinin, vatandaşların müracaatlarını kabul ederek bunları yukarıki sayfalarda tafsilâtiyle izah ettiğimiz şekilde muameleye tâbi tutması, yüksek icraî salâhiyetinin bir neticesidir. Ancak yine yukarda Meclis Dahilî Nizamnamesinin muaddel 53 üncü maddesini incelerken gördüğümüz gibi, Büyük Millet Meclisi; kendisine yapılacak müracaatlarda halledilmesi adlî, İdarî veya askerî kaza mercilerine ait bulunan hususlarla, neticelendirilmesi bir İdarî merciin kararma bağlı olan cihetlerin evveleminde ve kanunlarla verilmiş salâhiyetlere göre intacını o merci ve makamlara bırakmaktadır.

Bu ise, kanunun tefevvuku prensibinin tabii bir neticesidir.

**TÜRKİYE VE ORTA DOĞU ÂMME İDARESİ
ENSTİTÜSÜNCE TERTİPLENEN «YÜKSEK İDARECİLER
KONFERANSI» NDA YAPILAN KONUŞMALAR SERİSİNDEN
MEMURİYETLERİN SINIFLANDIRILMASI**

Dr. Cemal Mihçioğlu

Devlet memuriyetlerinin, ödev, yetki ve sorumlulukları esas alınarak sınıflandırılması, personel idaresinin en önemli konularından biridir.

Bugün Birleşik Amerika ve Kanada gibi bazı memleketlerde gerek Özel teşebbüslerde, gerek çeşitli âmme idarelerinde geniş ölçüde kullanılan «sınıflandırma» (kadro tasnifi) tekniğinin gayesi, başta âdil bir ücret sisteminin kurulması olmak üzere, personel idaresi ile ilgili çeşitli işlemlerin yürütülmesini kolaylaştırmak, bunlar için rasyonel bir temel hazırlamaktır.

İşlerin ödev, yetki ve sorumluluklarını esas olarak yapılmış bir sınıflandırmaya dayanan bir personel idaresi, bize rasyonel bir personel sisteminin nasıl olması gerektiği hususunda açık bir fikir verecektir.

Bundan başka sınıflandırma konusu memleketimiz bakımından da büyük bir aktüeli değer taşımaktadır. Bilindiği gibi, memur maaşlarının kifayetsizliğinden doğan çeşitli tazyikler, bu arada devletin eleman bulmakta ve mevcut elemanları muhafazada karşılaştığı güçlükler, son yıllarda hükümeti memur meselesini sistemli bir şekilde ele almaya mecbur etmiştir. Bu arada, 1951 yılından itibaren Maliye Vekâleti Tetkik Kurulu tarafından memur meselesi üzerinde incelemeler yapılmış, yabancı memleketlere bazı elemanlar gönderilerek oralarındaki tatbikat da bir dereceye kadar tetkik edilmiştir. Maliye Vekâleti Bütçe ve Malî Kontrol Umum Müdürlüğünde, bu çalışmalardan da faydalanılarak son şekli verilen Devlet Personel Kanunu tasarısı, 1955 yılında mütalâa sorulmak üzere muhtelif Bakanlıklara, Devlet müesseselerine ve Üniversitelere gönderilmiş ve son olarak 4/VI/1956 tarihli Başbakanlık tezkeresi ile Büyük Millet Meclisine intikal ettirilmiştir. Tasarının gerekçesi, metinde mütenakız birtakım hükümlerin yer almış olmasına rağmen, bütün Devlet memuriyetlerinin ödev, yetki ve sorumluluklarına göre bir sınıflandırmaya tâbi

tutulup ona göre ücret ödeneceğini sarahaten ifade etmektedir. Görülüyor ki sınıflandırma tekniğinin anlaşılmasında, günün meselesi haline gelmiş olması bakımından da fayda vardır.

Umumî olarak tasnif mefhumu

Umumî olarak «sınıflandırma» (tasnif), tâbirin de açıkça ifade ettiği gibi, eşya ve hadiselerin çeşitli sınıflar içinde gruplandırılması demektir. Sınıflandırma ameliyesi sırasında, bazı bakımlardan birbirine benzeyen şeyler aynı sınıfa, bu bakımlardan birbirinden ayrılanlar farklı sınıflara dahil edilirler. Yani benzerlikler ve ayrılıklar sınıflandırmanın esasını teşkil eder. Bir eşya veya vâkılar kümesini sınıflandırmadan önce, tasnifin hangi esasa veya esaslara dayanacağını tesbit etmek lâzımdır. Etrafımızdaki eşya ve hadiseler çeşitli yönlerden birbirlerine benzedikleri (veya birbirinden ayrıldıkları) için çeşitli tasniflere müsait bulunurlar. Bu itibarla, tasnife esas olarak seçilecek hususun, tasniften beklenen faydaya tâbi olacağı muhakkaktır.

Bir kütüphanedeki kitaplar, farklı bilgi sahalarını birbirinden ayırmak ve kitapların kullanılmasını kolaylaştırmak maksadıyla, edebiyat, tarih, felsefe, iktisat, hukuk v.s. gibi geniş gruplar içinde bir sınıflandırmaya tâbi tutulur. Müellif ismine göre yapılan bir sınıflandırma ise, eserleri yazarların ismini bilenlerin aradıkları kitapları bulmalarını kolaylaştırmak ve bir müellif tarafından yazılmış bütün eserleri gösteren kartları bir arada toplamak gibi faydalar sağlar.

Memuriyetlerin tasnifi

Devlet memuriyetlerini (kadroları) de muhtelif bakımlardan tasnif etmek mümkündür. Memuriyetler, meselâ aldıkları ücretin miktarına, tâyinlerin hukukî mahiyetine, tâyini yapan makama, bağlı oldukları teşkilâta ve yaptıkları işin cins ve mahiyetine göre muhtelif tasniflere tâbi tutulabilirler.

Fakat bizim burada bahis konusu etmek istediğimiz tasnif, yukarıda saydıklarımızdan farklıdır.

Burada anladığımız mânadaki sınıflandırmanın esas birimini teşkil eden «sınıf» (class) ı şu şekilde tarif etmek mümkündür :

«Sınıf», ödev ve yetkileri, giriş imtihanları, maaş tesbiti, terfi, nakil v.s. gibi hususlarda aynı işleme tâbi tutulmalarını gerektirecek derecede birbirine benzeyen kadroların teşkil ettiği bir gruptur.

Burada «sınıf» bir kadrolar grubu olarak tarif edilmekle beraber nev'i şahsına münhasır bazı kadroların tek başlarına bir sınıf teşkil etmeleri mümkündür.

«Sınıf» (class) tâbiri, bizim burada kullandığımız mânada ilk defa olarak bundan 45 - 50 yıl kadar önce kullanılmış ve o zamandan bugüne kadar geçen müddet zarfında umumî bir kabule mazhar olmuştur.

Bu tasnifin gayesi ise, personel işlerinde, yukarda kısmen temas edilen ve ilerde daha teferruatlı bir şekilde ele alınacak olan bazı kolaylıklar sağlamaktır.

Bu noktada sınıflandırma mefhumunun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için önemli bazı noktaların aydınlatılmasına ihtiyaç vardır :

1. Tasnife tâbi tutulan, kadroları işgal eden memurlar değil, o kadroların tazammun ettiği ödev, yetki ve sorumluluklardır. Yani tasnifin konusunu memur değil kadro teşkil eder. Memurların sahip oldukları vasıflara ve kabiliyetlere göre sınıflandırılması da personel idaresinin bazı işlemleri, bu arada «işe yerleştirme» ve «tezkiye» bakımından faydalı olabilir. Fakat memurun şahsî vasıflarına göre yapılacak böyle bir sınıflandırma, gerek dayandığı esas, gerek yönelmiş bulunduğu gaye itibarıyla «kadro tasnifi» nden farklıdır. Meselâ kadro tasnifinin önem itibarıyla başta gelen gayesi ücretlerde eşitlik sağlamaktır. Memurları, haiz oldukları vasıflara göre sınıflandırıp benzer vasıflara sahip olanları - kendilerine aynı ücret ödenmek üzere - aynı sınıfa dahil edince, yaptıkları işler güçlük ve mes'uliyet derecesi bakımından birbirinden farklı olmasına rağmen, sırf aynı vasıf ve kabiliyetlere sahip bulundukları için kendilerine aynı ücret ödenecek demektir. Böyle bir durumun ise rasyonel bir personel sistemi ile kabili telif olmadığı meydandadır.

2. Sınıflandırmada esas olan, kadroyu işgal edenin rütbe veya unvanı da değildir. «Kadro», kendisini işgal eden veya edecek olan şahıstan tamamen ayrı, bir ödev, yetki ve sorumluluklar mecmuasını ifade eder. Bu bakımdan kadronun mevcudiyeti de dolu bulunmasına bağlı değildir. Nasıl ki bir oda herhangi bir şahıs tarafından işgal edilsin edilmesin mevcutsa, kadro da kendisini işgal eden şahıstan müstakil olarak mevcut bir varlık teşkil eder. Aynı sebepten, dolu bir kadronun memurun ayrılması dolayısıyla inhilâl etmesi, kadro tasnifi bakımından durumda bir değişiklik doğurmaz. Esasen bir kadronun maaşı ve kadro için müracaat edecek namzetlerde aranacak vasıflar tasnif ameliyesi neticesinde belli olacağına göre, kadroların doldurulmadan önce tasnif edilmesi lâzımdır.

Bu da gösteriyor ki bir yerde «tasnif» tekniğinin tatbik edilebilmesi için plânlı bir İdarî çerçevenin mevcudiyeti şarttır. Muhtelif kadrolar arasındaki münasebetlerin vuzuhtan mahrum bulunduğu, memurların kendi vazife ve salahiyetlerinin nelerden ibarte olduğunu bilmedikleri bir yerde tasniften fayda beklemek beyhudedir.

3. Bir kadroya tâyin edilen bir şahsın, o kadronun lüzum gösterdiği vasıflara tam mânasiyle sahip bulunmaması o kadronun sınıfında herhangi bir değişiklik doğurmaz. Aynı şekilde, memurun, kadronun icabettirdiğinden daha yüksek vasıflara sahip bulunması da kadronun dahil bulunduğu sınıfın değiştirilmesini gerektirmez.

Bu birbirine zıt iki hal, sadece memurla yapmakta olduğu iş arasında bir intibaksızlık bulunduğunu gösterir. Esasen sınıflandırma usulünün gayelerinden biri de, namzetlerde işin gerektirdiği vasıfların mevcudiyetini şart koşturmak suretiyle bu gibi intibaksızlıkların ortaya çıkmasını önlemektir.

4. Bir kadronun tazammun ettiği vazifelerin, o kadroyu işgal eden şahıs tarafından büyük bir basan ile yerine getirilmekte olması o kadronun daha yüksek bir sınıfa sokulmasını icabettirmedeği gibi, işin gereken ihtimam ve başarı ile yerine getirilmemesi de kadronun daha aşağı bir sınıfa dahil edilmesini icabettirmez.

Aynı kadrolara tâyin edilen muhtelif kimselerin, o işleri yaparken gösterdikleri başarı derecesi arasında farklar bulunacağı muhakkaktır, işin yapılması sırasında gösterilen başarı, «kadro» nun değil «memur» un bir hususiyetini teşkil eder, işteki başarı derecesi, tezkiye amelîyesi bakımından önemli olup o kadronun dahil bulunduğu sınıf üzerinde müessir olmaz.

5. «Kadro» ile «memur» un birbirinden sarîh olarak tefrik edilememesi, tasnif mefhumunun hakikî mahiyetinin anlaşılması bakımından bazı güçlüklerle yol açar. Bazı kimseler, kadroları terkip eden faaliyetleri, geniş ölçüde, memurun sahip olduğu şahsiyetin yarattığını iddia ederler. Gerçekten, melekeye dayanan işler dışındaki memuriyetlerde, kadroyu işgal eden memurun şahsiyetinin gerek müsbet, gerek menfî mânada önemli bir rol oynadığı inkâr edilmez bir hakikattir. Kabiliyetli bir memura, durum ve şartların bir icabı olarak âmirlerin yeni yeni vazifeler verdikleri veya memurun bizzat kendi teşebbüsü neticesinde zamanla munzam birtakım vazifeler deruhte ettiği hiç de nadir değildir. Bu gibi durumlara, bilhassa, çok çeşitli faaliyetleri ihtiva eden, idari makamlardakilerin astlarına vazife tevzii hususunda geniş bir yetkiye sahip bulundukları ve

memurların kapasitelerinin çok üstünde veya d nunda bulunan vazifelere tâyin edildikleri daire ve müesseselerde rastlanır. Maamafih bu durumlar, kadro tasnifi tekniğinin mahiyet ve gayesini değiştirm zler. Nitekim muayyen bir kadronun, vazife ve salahiyetlerinde hiçbir değişiklik husule gelmeksizin, kalite itibariyle birbirinden çok farklı kimseler tarafından işgal edilmesinin mümkün olduğuna biraz yukarıda işaret etmiştik. Bu itibarla, kadroyu terkip eden vazife ve salahiyetlerde, sebebi ne olursa olsun (ister memurun şahsiyeti, ister başka bir sebep) kadronun bünyesinde önemli bir değişiklik vukua geldiği takdirde yapılacak şey o kadroyu yeni baştan sınıflandırmaktır.

Kadro tasnifi, mahiyet itibariyle devamlı bir envantere benzetilebilir. Zamanla ortadan kalkan sınıflar tasnif plânından çıkarılır ve ortaya çıkan yeni sınıflar plâna ilâve edilir. Gerek envanter, gerek tasnif, fiili durumu olduğu gibi aksettirirler. Mevcutta vukua gelen değişiklikler, mevcuda yapılan il veler, eksilen kalemler, hem tasnifte (tasnif4 plânında) ve hem de envanterde paralel birtakım değişmeler doğurur.

Memuriyetler sınıflandırılırken, esas itibariyle birbirine benziyen kadrolar, teşkilâtın neresinde (hangi Bakanlıkta) bulunurlarsa bulunsunlar, halihazır unvanları ve almakta oldukları ücretler ne olursa olsun aynı sınıfa dahil edilirler. Bu sınıflara dâhil olan kadrolar, personel idaresine müteallik birçok işlemlerde aynı muameleye tâbi tutulmalarını gerektirecek kadar önemli benzerlikler gösteren kadrolardır. Her sınıfa verilecek tek bir unvan, o sınıfa giren bütün kadroların hüviyetini vâzıh ve karışıklığa meydan vermiyecek bir şekilde belirtir. Bir sınıfa dâhil kadrolar için müracaat edenlerde aynı tahsil, tecrübe, bilgi, ustalık ve kabiliyetler aranır. Namzetler aynı imtihanlara tâbi tutulur. Esas itibarile aynı çalışma şartlarının mevcudiyeti halinde bahis konusu kadrolara aynı ücretler ödenir.

Yukarıda sayılanlar tahdididir, yani bu hususların gerçekleşmesi bir «sınıf» m mevcudiyeti için lâzım ve kâfidir.

Sınıflandırmanın sağladığı faydalar

1) Sınıflandırma, devlet hizmetinin bütünü ve parçaları hakkında kuşbakışı bir fikir verir. Sınıflandırma ameliyesi neticesinde hazırlanan tasnif plânı, devlet hizmetinin ne şekilde teşkil tlandırılmış bulunduğunu, ihtiva ettiği kadroların cins ve miktarını, personel giderlerini ve bunların dağılış tarzını, her Bakanlık veya teşkilât şubesindeki kadroların cinslerini, bunların meslek itibariyle dağılışını v.s. yi açık bir şekilde gösterir.

2) Maaşlarda çeşitlik sağlar. Maaş ve ücretlerin tesbitinde, yapılan işin güçlük ve mes'uliyet derecesinden ziyade kıdemin ve diğer âmillerin esas olarak alındığı yerlerde maaş bakımından memurlar arasında büyük haksızlıklara yol açıldığı görülür. Meselâ birkaç günde öğrenilen ve yaratıcı hiçbir kabiliyete ihtiyaç göstermeyen basit büro işlerinde çalışan bazı kimselerin sırf hizmette uzun müddet kaldıkları için, kendilerinden çok daha ağır, mes'uliyetli ve ihtisasa taallûk eden işler gören memurlara nazaran çok daha yüksek maaşlar aldıkları sık sık görülen hallerdendir.

Devletin muhtelif kadrolara ödediği ücretler, sadece o kadroların tazammun ettiği hizmetlere bir karşılık teşkil etmekle kalmaz, aynı zamanda o işleri yapmak için lüzumlu vasıflara sahip elemanları devlet hizmetlerine cezbeden bir teşvik vasıtası hizmeti görür. Bu bakımdan, maaş ve ücretlerin, ehliyetli elemanları devlet kadrolarına celbedecek, devlet Hizmetlerinde çalışmakta olan elemanları muhafaza edebilecek ve kendilerini daha verimli bir şekilde çalışmaya sevk edebilecek bir seviyede bulunması lâzımdır. Görülüyor ki, devlet kadrolarının tazammun ettiği vazife, salahiyet ve mes'uliyetler, bu kadroları dolduracak elemanlarda aranacak vasıflar ve kadroları işgal edeceklere ödenecek ücretler arasında karşılıklı bir münasebet vardır.

Bu üç husus arasındaki mantikî münasebet böylece ortaya çıktıktan sonra, yapılacak iş gerek maaşları, gerek namzetlerde aranacak vasıfları, kadroların tazammun ettiği vazife, salahiyet ve mes'uliyetlerin mahiyetine, güçlük ve önem derecesine göre tesbit etmektir.

Bu gayeleri gerçekleştirmek için yapılacak şey ise, 1) Güçlük ve mes'uliyet derecesi bakımından yeter derecede birbirine benziyen kadroları bir «sınıf» içinde toplamak ve bunu müteakip 2) Bu sınıfları güçlük derecelerine göre bir sıraya koymak, yani aralarında bu bakımdan bir hiyerarşi tesis etmektir, işte kadro tasnifi tekniğinin mahiyeti de esas itibarıyla bundan ibarettir. Her kadronun tazammun ettiği iş tasnife esas olarak alınır, aynı şekilde işlem görecektir derecede birbirine benziyen kadrolar ayrı birer sınıf içinde toplanır ve sınıflar kendi aralarında güçlük bakımından bir derecelendirmeye tâbi tutulur. Her sınıfın bir unvanı ve ayrıca o sınıftaki kadroların bellibaşlı faaliyetlerini sayan ve namzetlerde bulunması gereken vasıfları zikreden bir «sınıf tasviri» (class specification) bulunur.

Aynı sınıfa giren kadrolar aynı isimle anılır, bunlara aynı vasıflara sahip kimseler tâyin edilir ve aynı şartlar altında her birine aynı ücret ödenir.

3) Eleman tedariki işini kolaylaştırır — Eskiden memuriyete giriş imtihanları daha ziyade mekteplerdeki imtihanlara benzediği halde, bugün hiç olmazsa Amerika ve Kanada gibi bazı memleketlerde herşeyden önce namzedin yapacağı işin muhtevasına bakılmakta ve namzette o işin başarılmaması için ihtiyaç duyulan bilgi, maharet ve kabiliyetlerin bulunup bulunmadığını tesbit edecek testler, tanzim edilmektedir. Hattâ zamanımızda kullanılan birçok testler, kadronun tazammun ettiği işlerin namzede bilfiil yaptırılması şeklindedir. Birçokları da o kadrodaki işlerin tatmin edici bir şekilde yapılabilmesi için lüzumlu istidatların ölçülmesi gayesine mâtuftur. İşte iyi bir tasnif plânı, kadronun tazammun ettiği işler hakkında sarîh malûmat ihtiva etmek suretiyle bu gibi testlerin tanzimine esas olur. Yine tasnif plânının mevcut bulunduğu yerlerde, personel dairesi her defasında, açılan kadroları vazife ve salâhiyetlerini ve namzetlerde aranacak vasıfları tesbit külfetinden kurtulmuş olur. Zira tasnif plânı bu hususta ihtiyaç duyulan bütün malûmatı ihtiva eder.

Elde bir tasnif plânı bulunduğu takdirde, boşalan bir kadronun doldurulması gerektiği zaman, gazetelere konacak ve belediye binaları, postahaneler v.s. gibi umumî yerlere asılacak memuriyet ilânlarına, o sınıfın tasnif plânındaki tasviri aynen alınır. Böylece o kadro için müracaat edecek namzetler, bahis konusu işin adı, mahiyet ve muhtevası ve aranacak vasıflar hakkında vâzıh bir fikir edinmek imkânını bulurlar.

4) Tezkiye ve terfî işlerinde rasyonellik sağlar — Her kadronun tazammun ettiği işin neden ibaret olduğunu vâzıh bir şekilde gösteren sınıf tasvirleri, tezkiye ameliyesine de esas olur. Bir memurun işini verimli bir şekilde yapıp yapmadığını tesbit edebilmek için vazife ve salâhiyetlerinin kesin olarak bilinmesi lâzımdır. Tasnif plânlarındaki sınıf tasvirleri bu hususta ihtiyaç duyulan bütün malûmatı da ihtiva eder.

Tezkiye ameliyesî personel idaresinde önemli bir yer işgal eder. Liyakatin esas alındığı yerlerde, memurun işteki başarı derecesini gösteren tezkiyeler, terfilerde nazarı itibare alınan faktörlerden birini teşkil eder.

Memurlar arasında tensikat yapılmak icabettiği zamanlarda ilk olarak yol verilecek kimseler, bahis konusu sınıf veya teşkilât şubesinde en az verimle çalışan kimselerdir. Bunlar ise ancak iyi işleyen bir tezkiye sistemi sayesinde tesbit edilebilir.

Muayyen bir derecede başarı göstermeyen memurların devlet hizmetlerinden çıkarılması icabeder. Bir memurun bu asgarî seviyeyi karşılayıp karşılamadığını gösterecek vasıta da yine iyi bir tezkiye sistemidir.

Tezkiyelere modern imtihan tekniğinde testlerin geçerliğini denemek için de müracaat edilir. Önce muhtelif memurlar teste tâbi tutulur. Eğer, neticede verimliliği aldıkları tezkiyelerle sabit olan memurlar testte muvaffak olur ve aldıkları tezkiyelerden verimli bir şekilde çalışmadıkları anlaşılanlar testte başarı gösteremezlerse, başka bir deyimle tezkiyelerin derecesiyle test sonuçları arasında yüksek bir korelasyon varsa, bahis konusu test maksada hizmet edebilecek demektir. Muhtelif testlerin nisbî geçerlik derecesini tâyinde, bir testin muhtelif kısımlarına verilecek puan değerini tesbitte ve imtihana girenler içinde hangi puvana kadar alan namzetlerin kabul, hangilerinin reddedileceğinin kararlaştırılması gibi hususlarda da tezkiyelerden faydalanılır. Test usulünün değeri hakkında henüz kesin bir şey söylenememekle beraber, modern bir tasnif plânını kuranların, tezkiye ameliyesinin kadroların vazife ve salahiyetlerine istinat ettirilmesine zemin hazırlamaları gerekir.

Sistemli bir tasnif plânının bulunduğu yerlerde «terfi» mefhumu ile «maaş artımı» arasında bariz bir fark vardır. Memurun maaşı, vazife ve salahiyetlerinde bir değişiklik olmadan yükseltiliyorsa, terfi değil alelâde bir «maaş artımı» (bizim yeni Devlet Personel Kanunu tasarısının ifadesiyle «ufkî terfi») bahis konusudur. Maaştaki yükselme, ancak memurun vazife ve salahiyetlerinin güçlük ve mes'uliyet derecesinde vukua gelen bir artmayı takip ettiği takdirdedir ki «terfi» telâkki edilir. Maaş artımı, hem memurun kîdemini, hem de iş başında gösterdiği başarıyı mükâfatlandırmak gayesine yönelmiştir.

Terfi, bir memurun daha hafif ve az mes'uliyetli bir işten daha güç ve ağır mes'uliyetli bir işe yükselmesi demek olduğuna göre, terfi politikasının gerektiği şekilde yürütebilmesi için her kadronun terfi merdivenindeki yerinin bilinmesi icabeder. İşte bütün bu malûmatı tasnif plânından kolaylıkla temin etmek mümkündür.

Çok kere âmirler, astlarının terfii hususumda dışarıdan gelen devamlı tesirlere mâruz bulunurlar. Kadroların vazife ve salahiyetlerine dayanan bir tasnif sisteminin mevcudiyeti ve terfi edecek elemanların tespitinde — bazı memleketlerde yapıldığı gibi — merkezi bir personel dairesinin yetkili kılınmış bulunması yukarıdan gelecek tesirlere karşı âmirler için bir nevi kalkan teşkil etmektedir.

5) Nakilleri kolaylaştırır — Tasnif «nakil» ameliyesinin rasyonel bir şekilde yapılması için de bir esas teşkil eder. Bir memurun bir işten diğerine nakledildiğini farzedelim. Şayet o işin tazammun ettiği vazife ve mes'uliyetler güçlük ve önem itibarıyla memurun halihazırda işgal ettiği kadronun vazife ve mes'uliyetlerinden daha aşağıda ise bu nakil bir nevi

rütbe tenzili, yüksekse terfi mahiyetinde telâkki edilmek icabeder. Birinci halde memura karşı bir haksızlık teşkili eden nakil ameliyesi, ikinci halde liyakat esasını ihlâl etmektedir. Halbuki her kadronun vazife ve salâhiyetlerini açık bir şekilde gösteren bir tasnif sisteminin mevcut olduğu yerlerde bahis konusu kadrolar birbiriyle kolayca karşılaştırılmak suretiyle bu türlü haksız ve yanlış işlemlerin önü alınmış olur.

6) Unvan ve tâbirlerde yekneksaklık sağlar — Her sahada olduğu gibi, personel idaresi sahasında da, kullanılacak tâbir ve ifadelerin açık ve vâzıh olmasında büyük faydalar vardır. Devlet hizmetlerindeki çeşitli kadrolara verilen unvanların, herkes tarafından aynı seklide anlaşılması ve daima aynı şeyi ifade etmesi birçok bakımlardan lüzumludur. Devlet kadroları mütemadiyen bütçe ve maaş, tâyin, terfi nakil v.s. gibi çeşitli işlemlere mevzu teşkil ederler. Bu işlemlerin sıhhati, geniş ölçüde, kullanılan tâbirlerin ilgililer tarafından yeknesak bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır.

Kadroların tazammun ettikleri vazife ve salâhiyetlere dayanan bir sınıflandırmanın ve dolayısıyla yeknesak sınıf unvan ve tasvirlerinin mevcut olmadığı yerlerde, kullanılan unvanların kadroların vazife ve salâhiyet muhtevası hakkında doğru bir fikir vermemesi ihtimali fazladır.

Nitekim 1910 yılına takaddüm eden senelerde Chicago belediyesi Civil Service Commission'ı, personel idaresinin çeşitli safhalarını İslah teşebbüsünde bulunmuş, fakat diğer sebepler yanında memuriyet unvanlarının bahis konusu işlerin muhtevası hakkında doğru bir fikir vermemesi, hatta çok kere insanı yanıltacak bir durumda bulunması yüzünden gayretleri akamete uğramıştı. Ancak bundan sonradır ki modern mânada, yani kadroların unvanını değil, vazife ve salâhiyetlerini esas alan bir sınıflandırmaya gidilmiş ve personel idaresi böylece rasyonel bir temele istinat ettirilmişti.

Gerçekten, aynı unvanı taşıyan kadroların hakikatte birbirinden çok farklı olduğu veya birbirine benziyen kadrolara farklı unvanlar verildiği sık sık müşahade edilen bir haldir.

Yeknesak memuriyet unvanlarının bulunması şatafatlı unvanlar altında basit, işlere yüksek ücretler ödenmesi gibi suiistimallerin önüne geçer.

7) Bütçelerde vuzuh temin eder — Kesin bir terminolojiye dayanan ve standart ücretlere temel teşkil eden bir kadro tasnifi sistemi, bütçenin hazırlanmasında da vuzuh ve kolaylık sağlar.

Yeni kadro talebinde bulunan makamlar, uzun izahata lüzum kalmadan, ne gibi kadrolara ihtiyaç duyduklarını tasnif plânında yazılı unvanları kullanmak suretiyle kolayca ifade ederler. Kullanılan her unvanın kesin ve üzerinde ittifak edilen bir mânası ve yine önceden tespit edilmiş bir ücret baremi bulunduğu için, bütçeyi tasvip edecek makam da ne gibi yeni hizmetlere ve ne miktar munzam masraflara ihtiyaç duyulduğunu sarahatle anlamış olur. Böylece sınıflandırma, bütçe makamlarını, talep edilen kadroları işgal edecek memurların fiiliyatta ne gibi işlerde kullanılacağını araştırmak külfetine katlanmaksızın, vaki talepleri daha büyük bir vukufu tartmak ve değerlendirmek imkânına sahip kılmaktadır. Bir tasnif plânının bulunmadığı yerlerde taraflar arasında böyle müşterek bir anlayış sağlamak çok kere mümkün olmaz.

Kadrolar için standart unvanlar tespiti ve bütçe işlemlerinde bunları kullanma mecburiyetinin vazedilmesi, lüzumundan fazla sayıda veya ihtiyaçtan yüksek derecede kadroların tesis ve idamesine mâni olur.

8) Organizasyonun ıslahına hizmet eder — Sınıflandırma işi yapılırken esas itibarıyla mevcut kadrolar olduğu gibi ele alınır, incelenir ve hangi sınıflara girmeleri gerekiyorsa o sınıflara dâhil edilirler. Tasnif uzmanları bu işi yaparken, ayrıca bahis konusu teşkilâtı organizasyon bakımından ıslah gayesini de gözönünde bulundurabilir ve bu bakımdan faydalı olabilecek malûmatın teminine çalışabilirler. Tasnif uzmanları bu hususta daire âmirlerinin ve bütçe makamlarının dikkat nazarını celbettiği takdirde, teşkilât içinde gereken ıslahatı yapmak ve bütçede önemli tasarruflar sağlamak imkânı hâsıl olabilir.

Birleşik Amerika federal idare teşkilâtını reorganize etmek maksadiyle Franklin D. Roosevelt'in başkanlığı zamanında kurulan bir araştırma komitesinin raporunda bu konu ile ilgili olarak ileri sürülen aşağıdaki mülâhazalar ilâhi çekicidir :

«Kadroların ve onların çeşitli yönlerden birbiriyle olan münasebetlerinin teferuatlı bir şekilde analizi, bu kadroların bulunduğu dairenin teşkilât bünyesinin gözden geçirilmesine ve tâdiline de geniş Ölçüde esas olacak bir şekilde kullanılmalıdır. Tasnif ameliyesi sırasında ortaya çıkan görev tedahülleri, vazife ve salâhiyetlerin tevziinde değişiklikler yapılması lüzumunu ortaya koyar. Tasnif sırasında, teşkilâtteki salâhiyet tedahüllerinin veya boşlukların meydana çıkacağı, muhakkak gibidir. Mevcudiyeti böylece keşfedilen bu gibi aksaklıkları, teşkilât bünyesinde bir değişiklik yapmadan bertaraf etmek kolay kolay mümkün olmaz.»

Daha sonra raporda şöyle denilmektedir :

« 1. Ücretlerde teadül sağlama düşüncesi bir tarafa, kadro analizi tekniği, organizasyon bünyesinin ıslahına esas teşkil etmek üzere, icra organındaki en yüksek kadrolara kadar teşmil edilmelidir. Yüksek kadroları bu maksatla inceleme vazifesi kesin olarak tesbit edilip merkezi personel dairesinin veya daha başka bir makamın uhdesine verilmelidir.

2. İdari plânlama için daha başka merkezî daireler teşkil etmek tercihe şayan görülebilirse de, merkezi personel ve bütçe dairelerinin başında bulunan kimseler, icra organında girişilebilecek organizasyon ve reorganizasyon hareketlerinde hükümet başkanının başlıca müşavirleri olmalıdır, Merkezi personel dairesinin başında bulunan zat, devlet teşkilâtının bünyesini ıslah hususunda gereken tavsiyelerin yapılmasında bütçe dairesinin başındaki zatla yakından işbirliği etmelidir. Bu işi devamlı bir faaliyet olarak ele almak ve hiç olmazsa her yılın bütçesi ile aynı zamanda organizasyonun ıslahına müteallik bazı tavsiyelerde bulunmak icap eder. Devlet, mahiyet itibariyle statik bir mekanizma olmadığına göre bünyesinin daimi olarak gözden geçirilmesi gerekir»...

«Personel müdürlerinin organizasyon plânlama faaliyetiyle bilhassa yakından ilgilenmeleri şarttır. Zira teşkilât bünyesi personelin, hassaten âmirlerin ve yüksek kademelerdeki idarecilerin mânevîyatı üzerinde doğrudan doğruya müessir olur. Yetki ihtilâfları, görev tahsisinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar, çalışmalardaki tedahüller veya boşluklar bozuk bir organizasyonun ârazım teşkil eder. Bu durumların hepsi de personelin, bu arada yüksek rütbeli memurların mânevîyatı üzerinde çok kötü tesirler yapar.»

Sınıflandırma işi ile organizasyon işi arasındaki yakın ilginin bâriz tezahürlerini bazı müesseselerin teşkilât bünyelerinde müşahhas bir şekilde görmek mümkündür. Meselâ, Birleşik Amerika'da Tennessee Vadisi İdaresi ve federal Tarım Bakanlığı, organizasyon plânlama dairelerini personel dairelerinin bünyesi içine sokmuşlardır. New Hampshire federe devletinde kadroların sınıflandırılması, ücret, bütçe ve organizasyon işleri aynı teşkilâtın uhdesine verilmiş bulunmaktadır. UNNRA, tasnif işini personel dairesinden alarak organizasyon şubesine bağlamıştı.

Maamafih tatbikatta umumiyetle bu iki görev teşkilâtın hangi kısmına ait olursa olsun aralarındaki yakın ilgi takdir edilmekte, organizasyon incelemeleriyle tasnif maksadiyle yapılanlar arasında bağ kurulmakta ve bunlardan birinden elde edilen malûmattan diğer sahada da faydalanılmaya çalışılmaktadır. Kadroların incelenmesi sırasında birçok organizasyon zaafı da ortaya çıkmaktadır.

Gerçekten tasnif ve organizasyon şubelerinin birleştirilmesinde önemli faydalar vardır. Bir kere her iki şubenin çalışmalarında da en masraflı ve en çok zaman alan iş, mevcut durum hakkında icabeden malûmat ve vâkıaların toplanmasıdır. Her iki görevin de ihtiyaç gösterdiği malûmat ve vâkıalar ise aşağı yukarı birbirinin aynıdır.

Her iki faaliyet sahasında da teşkilât gayesinin ve bu gayeyi gerçekleştirmek için lüzumlu personelin cins ve miktarının, haberleşme, otorite ve terfi hatlarının bilinmesi esastır. Tatbikatta hemen hemen her tasnifçi, incelemeleri sırasında müşahade ettiği organizasyon zaafından, vazife ve mes'uliyetlerin kesin bir şekilde tesbit edilmemiş bulunmasından şikâyet eder.

Bu iki fonksiyonun birleştirilmesi, teşkilât birimleri arasında aşırı ihtisaslaşmadan doğan bazı mahzurları da bertaraf edecek, çalışmalardaki tedahüller, iki grup arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklar ve bundan mütevellit kayıplar önlenmiş olacaktır. Zaten her iki sahaya da esas itibarıyla aynı vasıflara sahip kimseler alınmakta ve kendilerine aynı prensip ve teknikler öğretilmektedir.

Kadroların sınıflandırılması maksadiyle toplanan malûmatın, o teşkilâtta mevcut organizasyon zaafalarını ortaya koyması ve bu zaafın giderilmesine hizmet etmesi tasnifin tâli bir sonucu olmakla beraber, bazı hallerde önem bakımından tasnifin asıl gayelerini dahi gölgede bıraktığı görülmektedir. Birçok hallerde iş değerlendirme faaliyetleri neticesinde organizasyonda ve çalışma usullerinde gerçekleştirilecek ıslahat, bütün bu ameliyenin masraflarını karşılayacak derecede önemli tasarruflara müncer olabilir.

Sınıflandırmadan, personel idaresinin — imtihan, tezkiye, nakil ve terfiler, organizasyonun ıslahı gibi — yukarıda sayılan çeşitli işlemlerinin rasyonel bir esasa istinat ettirilmesi bakımından faydalanılması mümkün olmakla beraber, tatbikatta bundan bazı sahalarda gerektiği şekilde istifade edilmediği görülmektedir. Bazı yerlerde tasnif sistemleri sadece muayyen birtakım maksatlar — meselâ imtihan ve eleman tedariki işini rasyonelleştirmek — için tesis edilmekte, sınıflandırmadan diğer sahalarda faydalanmak cihetine gidilmemektedir.

Memuriyetler Nasıl sınıflandırılır

Sınıflandırmada, önce teşkilâtı vücuda getiren memuriyet veya kadroların ödevleri ve ayırıcı özellikleri hakkında bilgi toplanır. Sonra birbirlerine benzeyen kadrolar «sınıf» lar halinde gruplandırılır. Bunu müte-

akip, her sınıf için, o sınıfın şümul sahasını belirtecek ve bilâhara ilgili kadroların o sınıfa dahil edilmesinde rehber vazifesi görecektir «sınıf tasvirleri» kaleme alınır. Nihayet her kadro (memuriyet), teşkil edilen sınıflardan birine fiilen dahil edilir.

Sınıflandırma ameliyesine girişilmeden önce, yetkili âmirlerin ve ilgili memurların tasnifin mahiyet ve gayesi hususunda tenvir edilmeleri, bilâhare doğabilecek bazı mukavemetlerin ortaya çıkacak anlaşmazlıkların önlenmesi bakımından son derece lüzumludur.

Şimdi bu safhaları kısaca gözden geçirelim :

Kadrolar hakkında bilgi toplama :

Kadroların sınıflandırılması sırasında, her kadronun içinde yer aldığı teşkilâtın gayesi, organizasyonu ve çalışma usulleri hakkında bilgi sahibi olmak tasnifçi için bir zarurettir. Bu malûmatın temini için baş vurulacak en yetkili kaynak, bahis konusu teşkilâtın başında bulunan âmirdir. Ayrıca teşkilât şemaları ile yıllık raporlar, ilgili kanun ve nizamlar, bu hususta tasnifçiye aydınlatacak başlıca vesikalardır. Tasnifçi, bu vesikaları inceledikten sonra, teşkilâtın başındaki âmirle şahsen temas etmek suretiyle, istediği bütün umumî bilgileri elde edebilir.

Bahis konusu kadronun hakiki değerini belirtebilmek için, teşkilât hakkında elde edilecek genel malûmattan başka, yine teşkilât hakkında daha hususi mahiyette başka bazı malûmata da ihtiyaç vardır. Meselâ bir büro memurunun yapmakta olduğu işin gerçek değerini kavrayabilmek için, o büronun çalışma tarzını, — sadece işlemlerin birbirini takip ediş sırasını değil aynı zamanda herbir işlemin önem derecesini — bilmek lâzımdır.

Keza bir memurun maiyetindeki muayyen miktarda memuru murakabesi altında bulundurduğunu bilmek kâfi değildir. O kimsenin, maiyetindeki memurların çalışmasından sorumlu yegâne şahıs olup olmadığının da bilinmesi lâzımdır. Meselâ böyle bir şahsın, kendisini birçok meseleler hakkında karar vermek külfetinden kurtaran bir âmirin yakın murakabe ve nezareti altında iş görmekte olması pekâlâ mümkündür. Ayrıca o şahsın maiyetindeki memurların başkalarını murakebe edip etmediklerinin, bazı yardımcıların mesaisinden faydalanıp faydalanmadıklarının da bilinmesi gerekir.

Münferit kadrolar hakkında bilgi toplanmasında şu usullerden faydalanılmaktadır :

1. İlgili memurlara soru kâğıtları doldurtmak.
2. İşi yapıldığı yerde bizzat müşahade etmek.
3. Memur ve âmirlerle şifâhî görüşmeler yapmak.

Bu usullerden son ikisi pahalıya mal olduğu için tatbikatta daha ziyade ilgililere soru kâğıdı doldurma usulü kullanılmaktadır. Diğer taraftan tecrübe de bu usulün diğerlerinden daha itimada şayan olduğunu göstermiştir. Eğer soru kâğıdı iyi bir şekilde tanzim edilmişse, ilgili memurlara güven telkin edecek ve onların işbirliğini sağlayacak bir hava içinde tevzi edilmiş ve doldurulmuş tarzı hakkında açık ve vazih izahat verilmişse, tasnifçiler muhtaç oldukları malûmatı elde edebilecekler demektir.

Memurlara doldurtulacak soru kâğıtlarındaki sorular, kadroların başlıca ödev ve sorumluluklarını ortaya çıkaracak şekilde tanzim edilir. Cevaplandırılmış soru kâğıtları, ait oldukları kadroların birer «tasvir» ini teşkil eder. Soru kâğıtları genel bir kaide olarak memurlar tarafından doldurulur ve onların âmirleri tarafından gözden geçirilirler. Âmirlere, bu cevapların doğruluğundan sorumlu bulundukları açık bir şekilde bildirilir. Âmir, ilgili memurun sorulara verdiği cevapları değiştirmeyip, lüzum gördüğü ilâveleri kendisine ayrılan özel sütuna kaydeder. Bütün bu malûmat, gerekiyorsa bilâhare tasnifçi tarafından ilgililerle şahsen görüşülmek suretiyle tamamlanır.

Memurlara, soru kâğıtları ile birlikte, bunların nasıl doldurulacağını gösteren izahatı muhtevi kâğıtlar da dağıtılır. Hatta icabında memurların iştirakile toplantılar tertip edilerek soru kâğıtlarındaki her kalemin tasnifçiler tarafından izahı ve memurların sormak istiyebilecekleri soruların cevaplandırılması imkânları sağlanır.

İlgili memurlara soru kâğıtları doldurtulması halinde, tasnifçinin, bahis konusu kimselerle bilâhare temasa geçip bazı cevapları tavzih etmesi gerekir. Bu usul, esas malûmatın toplanmasında zamandan tasarruf ettirir. Bununla beraber, kadro hakkında hususi mahiyette önemli birtakım bilgilerin ihmal edilmesi tehlikesi daima mevcuttur. Bu hal, soru kâğıdı doldurma usulünün zaafından ileri gelebileceği gibi, tasnifçilerin inceledikleri kadrolar hakkında kâfi derecede bilgiye sahip olmamalarından da doğabilir. Bu kabil ihmallerin önüne geçmek için, sınıflandırılan teşkilâtta uzun yıllar çalışmış ve oradaki kadrolar hakkında esaslı bilgi sahibi en az bir kişinin müşavir sıfatıyla tasnifçiler refakatine verilmesinde fayda vardır. Bu gibi kimseler, her kadro hakkında toplanacak malûmatı gözden geçirir ve teferruata müteallik bilgilerden hangilerinin önemli, hangilerinin önemsiz olduğu hususunda tasnifçileri aydınlatır-

lar. Böylece hem tasnifçilerin işi kolaylaşmış ve hem de yapılan değerlendirme daha sağlam bir esasa istinat ettirilmiş olur.

Sınıflandırmanın yapılması :

Sınıflandırmaya esas olacak malûmat (cevaplandırılmış soru kâğıtları) toplanıp bir araya getirildikten sonra tasnifçilerin yapacağı iş bu bilgileri tahlil ederek kadroları «sınıf» lar halinde gruplandırmaktır.

Geniş çaplı teşkilâtlarda umumiyetle şöyle bir usul takip edilmektedir :

İlk merhale olarak, tasnifçiler, memurların doldurup âmirlerinin gözden geçirdiği soru kâğıtlarını geniş birtakım kategoriler (ki bunlara bazan «servis» adı verilir) içinde toplanmak üzere okur, sonra da her kategoriye isabet eden soru kâğıtlarından işin cinsi itibarıyla birbirine benzeyen, fakat güçlük derecesi bakımından farklı olanları ayrı «seri» ler içinde gruplandırırlar. Meselâ büro işleri kategorisi içinde, çeşitli güçlük derecelerine tekabül eden daktilolar kendi aralarında bir seri teşkil etmektedir. Keza, yardımcı hizmetler veya bakım hizmetleri diye adlandırılabilir bir kategori içinde, «Marangoz Yardımcısı», Marangoz Kalfası», Marangoz Ustası» gibi sınıflar bir seri teşkil ederler.

Bundan sonra yapılacak şey, bahis konusu seriler içindeki kadroları ait oldukları sınıflara dâhil etmektir. Bir seri içindeki muhtelif güçlük derecelerini aksettiren «sınıf» lar, her kadronun muhtevası biraz ilerde ele alacağımız faktörlerin birer birer incelenmesi suretiyle yapılacak değerlendirme ameliyesi sonunda ortaya çıkacaktır.

Tatbikatta yukarıdakine nazaran daha az kullanılan diğer bir metot da cevaplandırılmış soru kâğıtlarının hepsini bütün kadrolar hakkında yeter derecede bilgi sahibi olduğu farz olunan bir tasnifçiye havale etmek tir. Burada tasnifçi, — muvakkat mahiyette olmak üzere — ihtiyaç duyulacağını tahmin ettiği birtakım sınıflar (daktilo, büro memuru, polis memuru v.s. gibi) önceden tesbit eder. Tasnifçi, soru kâğıtlarını inceledikçe bu sınıflara yenilerini ilâve eder ve tedricen yapılması gereken değişiklikleri yapar.

Kolaylıkla tahmin edilebileceği üzere, bu usul, ancak küçük çaplı âmme idarelerinde ve son derece ehil tasnif uzmanları tarafından tatbik edilebilecek bir usuldür.

Hülâsa, hangi metod kullanılırsa kullanılsın, neticede soru kâğıtları ayrı ayrı tomarlar halinde gruplandırılacak, bu tomarlar çalışmalar iler-

ledikçe elde edilecek bilgi ve tenkitlerin ışığı altında gözden geçirilecek, değiştirilecek ve nihai «sınıf» lar vücuda getirilecektir.

Muvakkat sınıfların teşkili sırasında veya bu ameliyenin tamamlanmasını müteakip, tasnifçinin «sınıf 'tasvirleri» ni hazırlaması icabeder. İlerde daha teferruatlı bir şekilde izah edilebileceği üzere, bu «tasvir» ler bahis konusu sınıflara dâhil edilecek kadroların mahiyetini belirtir ve o kadroların ihtiva ettikleri başlıca işlerden misaller verir. Tatbikatta, sınıf tasvirlerini yazan, sınıfın tazammun ettiği tipik işlerden örnekler veren tasnifçi, umumiyetle sınıf için muvakkat bir unvan kararlaştırır ve o sınıfa dâhil kadrolara tâlip olacak nazmetlerde bulunmasını lüzumlu gördüğü vasıfları tesbit eder. Tasnifçinin ayrıca terfi hatlarını, yani o sınıfa nerelerden ve o sınıftan nerelere (hangi sınıflara) terfi edileceğini de göstermesi ve hatta ödenmesi gereken maaş miktarları hakkında tavsiyelerde bulunması da mümkündür. Böylece ortaya çıkan sınıflar, teşkilâtın muhtelif şubelerindeki tasnif çalışmalarını yakından takip etmiş ve dolayısıyla işin heyeti umumiyesi hakkında bilgi sahibi bulunan diğer tasnif çiler tarafından da gözden geçirilir ve geçici mahiyette de olsa, gerek şekil, gerek üslûp bakımından yeknesak, umumî bir tasnif plânına varılmaya çalışılır.

Tasnif ameliyesi sırasında teşkil edilen sınıfların unvanları tesbit edilip tasvirleri kaleme alındıktan sonra her sınıfa dahil edilecek kadroların bir listesi yapılır. Bunlar, fikir ve tavsiyeleri sorulmak üzere ilgili dairelerin başında bulunan amirlere arz edilir. Bu kimselerle sınıflandırma işini yapanlar arasında toplantılar tertip edilir ve üzerinde ihtilâfa düşülen hususlarda icabında gereken değişiklikler de yapılarak, bir anlaşmaya varmaya çalışılır.

Muvakkat sınıf tasvirleri kaleme alınıp, geçici sınıflar teşkil edildikten sonra, sınıflandırma ekibi işin ilk safhasını tamamlamış demektir. Bundan sonra tasnifçilerin yapacağı iş, bu safhadaki çalışmaların neticesi olan muvakkat plâni, incelemek ve icabeden tâdiller yapılmak üzere, sınıflandırma ile görevlendirilmiş bulunan makama takdim etmektir. Bu makam, ufak tefek bazı değişiklikler dışında, sınıflandırma ekibinin kendisine sunduğu plâni umumiyetle olduğu gibi kabul etme temayülündedir. Bunu müteakip bahis konusu makam, tasnife tabi tutulan teşkilât şubelerinin başında bulunan âmirleri yapılan işten haberdar etmek ve onların tenkit ve tavsiyelerini almak istiyecektir. Bu hususta tatbikatta şöyle bir usule başvurulmaktadır :

Her teşkilât şubesinde mevcut kadroların bir listesi hazırlanıp başında bulunan âmire takdim edilir. Bu liste yeni sınıf unvanlarını, mev-

cut kadrolardan hangilerinin bu sınıflara dâhil edildiğini, her kadroyu işgal etmekte olan memurun ismini ve halihazır maaş miktarını ihtiva eder.

Âmirler, tenkitlerini bildirmeden önce, sınıflandırmayı yapan makamdan tasnif hakkında umumî mahiyette izahat isterler. Bundan başka memurların ve memur teşekküllerinin bu konuda ileri sürecekları fikirler bulunabilir, işte tasnif plânına bu tenkit ve tavsiyelerin ışığı altında nihaî şekli verilir. İlgililerin bu husustaki fikir ve tavsiyelerinin gereken itina ile ele alınması çok önemli olmakla beraber, bazı hallerde muayyen çevrelerden yükselen şikâyetlere rağmen plânın kabul edilip tatbik mevkiine konması gerekebilir.

Kabul edilen plânın basılıp yayınlanması ise, bütün ilgili çevrelerin istifadesi bakımından faydalıdır .

Sınıflandırma Faktörleri :

Yukarıda, sınıflandırma ameliyesi sırasında işin cinsi itibariyle birbirine benziyen, fakat güçlük derecesi bakımından farklı olan kadroların, daha geniş bazı gruplandırmalardan sonra «seriler» içinde toplandığından bahsetmiştik, işte sınıflandırmanın esas birimi olan sınıfların teşkili asıl bundan sonra başlar.

Şimdi de bu sınıflandırma sırasında göz önünde bulundurulması gereken faktörlerden bahsedeceğiz.

Bu faktörleri aşağıdaki gruplar içinde toplamak mümkündür :

- A. Kadronun tazammun ettiği faaliyetlerin güçlük ve müdillik derecesi.
- B. idare ve murakabeye müteallik vazife ve mes'uliyetler.
- C. Murakabe ile ilgili olmayan ödev ve sorumluluklar.
- Ç. Kadroyu işgal edeceklerde bulunması gereken vasıflar.

Yukarıda sayılan faktörlerin birbirinden tamamen ayrı şeyler oldukları zannedilmemelidir. Çok kere bunlar arasında yakın bir münasebet bulunduğu görülür. Meselâ bir kadronun icra ettiği veya mâruz bulunduğu murakabe, onun gerek güçlük, gerek sorumluluk derecesi ile yakından ilgilidir.

Aynı sınıfa girecek kadroların bu faktörlerden her birine eşit ölçüde sahip bulunmaları gerekmez, iki kadro, bu faktörlerden bazıları bakı-

mından birbirinden geniş ölçüde farklı oldukları halde, bütün faktörlerin ortalaması alındığı zaman birbirine yaklaşabilir ve dolayısıyla aynı sınıfa dâhil edilebilirler.

Şimdi bu faktörleri kısaca inceleyelim :

A. Kadronun güçlük ve mûdillik derecesi — İnsanların, işleri ferdi mizaç, eğitim ve yetiştirme farkları gibi sübjektif sebeplerden dolayı güç veya kolay bulmaları o işlerin güçlük derecesini tâyinde bir kıstas olarak kullanılamaz. (Misal ; Makina ile yazmasını bilemeyen bir kimseye daktiloluk işinin çok güç gelmesine mukabil, aynı işin yetiştirilmiş bir daktiloya kolay gelmesi)

Bir işin güçlük veya kolaylığını tesbitte kullanılacak objektif kıstaslar şunlardır :

1. İşin memurun eline hangi merhalede geldiği,
2. Vazifenin memura tahsis şekli,
3. İşin icra tarzı, memurun elinde geçirdiği safhalar ve memurun verdiği kararlar.
4. İşin başkalarının murakabesine tabi oluş derecesi.
5. İşin çeşitliliği ve şümülü.

İşin bahis konusu memurun eline gelmeden önce ve sonra geçirdiği safhalar, o kadronun güçlük ve bilhassa sorumluluğuna tesir edebilir. (Misal : A ve B daireye gelen mektupları cevaplandırmaktadırlar. A'nın yazacağı cevapların muhtevası daha önceden bir başkası tarafından tesbit edilip kısa notlar halinde kendisine bildirilmekte, buna mukabili B» cevapların muhtevası hususunda bizzat karar vermektedir. Bu yüzden B'nin işi A'nın kine nazaran daha güçtür.)

İşler, memurlara, güçlük derecelerine bakılmaksızın yani tesadüfî bir şekilde dağıtılıyorsa, bunların güçlük derecesi nisbeten uzun bir zaman süresi içinde birbirinin aşağı yukarı aynı olacaktır. Buna mukabil âmirler memurlarına vazife tahsisinde bulunurken işleri inceleyip nisbî güçlük derecelerine göre bir ayırmaya tabi tutuyor ve ona göre muhtelif memurlara dağıtıyorlarsa memurların yaptıkları işler arasında güçlük derecesi bakımından farklar bulunacağı muhakkaktır. İşin yapılış tarzı da güçlük üzerinde müessir olabilir. Meselâ kütüphaneye gelen kitapları fişlere geçiren iki memurdan biri bu işi müellif adına göre yaptığı halde diğeri muhtevayı inceden inceye tetkik edip ona

göre bir tasnif yapmak ve fişlere işlemekle görevlendirilmiş bulunabilir. Burada ikinci memurun işi muhakkak ki birinciye nazaran çok daha güçtür.

Bir kadronun başka bir kadronun murakabesine tabi oluş derecesi de onun güçlük veya kolaylığı hakkında bir fikir verebilir. Âmirinin yakın murakabesi altında çalışan bir kimsenin işi nisbeten kolay telâkki edilmek icab eder. Keza, işin yapılması sırasında âmirin işi yakından takip etmesi hali ise, memuru serbest bırakıp neticeyi tamamlandıktan sonra gözden geçirmesi halini de birbirinden ayırmak lâzımdır. İkinci hal, — güçlük bakımından durumda bir değişiklik doğurmamakla beraber — işin sorumluluk derecesinde bir ağırlaşmayı ifade eder ve bahis konusu kadronun daha yüksek bir sınıfa sokulması istikametinde müessir olur.

İşteki çeşitlilik, başka bir deyimle işin muhtelif unsurlardan meydana gelmiş bulunması, aşağıda belirtildiği üzere işin güçlüğü üzerinde müessir olur veya olmaz.

1. Kadroyu terkip eden çeşitli unsurlardan herbirinin güçlük derecesi, bahis konusu memurda daha üstün bir bilgi ve maharete ihtiyaç gösterecek kadar yüksekse işin güçlüğü artar. Buna mukabil bir kapıcının veya basit büro işleri ile uğraşan bir kimsenin çeşitli işler yapmakta olması işin güçlüğünü arttıran bir âmil sayılamaz.

2. Kadroyu teşkil eden bu çeşitli unsurlardan herbirinin tekerrür derecesi pek fazla değilse, çeşitlilik işin güçlüğünü artırır. Eğer bu işler (veya meseleler) sık sık tekerrür ediyorsa, bunları yapmak (veya halletmek) için kullanılacak usuller bir defa öğrenildikten sonra esas itibariyle aynen tekrar edilecek ve dolayısıyla işin güçlüğü o kadar fazla olmayacak demektir.

3. Bahis konusu çeşitli işler, farklı mesleklerle ve iş sahalarına taallük etmekte ve dolayısıyla birbirinden bariz bir şekilde farklı bulunmakta iseler işin güçlüğü yine artacaktır.

B. İdare ve murakabe ile ilgili ödev ve sorumluluklar — Bir kadronun hakikî önem derecesini tayin edebilmek için onun başkaları üzerinde icra ettiği murakabenin mahiyetini esaslı bir şekilde incelemek lâzımdır.

İdare ve murakabenin çeşitli şekillerde icra edilmesi mümkündür. Murakabe şahsî ve şifahî temas suretiyle yapılabileceği gibi, yazılı talimat çıkarmak, mutavassıt âmirler vasıtasıyla dolaylı bir temas sağlamak suretiyle de icra edilebilir. Âmirler astlarının işini merhale merhale

veya sondaj suretiyle kontrol etmek, onların soracakları hususları aydınlatmak veya bilâhare aşağıdakiler için emsal teşkil edecek meselelerde karar vermek suretiyle de murakabe vazifelerini yerine getirebilirler.

Bir kadronun idare ve murakabe ile ilgili vazife ve mesuliyetleri incelenirken şu hususların göz önünde bulundurulması lâzımdır :

1. Kadronun ihtiva ettiği murakabe ile ilgili vazifelerin çeşitleri,
2. Murakabeye tabi tutulanların teşebbüs kabiliyetlerinin ve takdir haklarının ne dereceye kadar tahdit edildiği.
3. Murakabe edilen teşkilâtın büyüklüğü.
4. Murakabe edilen teşkilâtın müdillliği, ihtiva ettiği fonksiyonların önem ve çeşitlilik derecesi.

Bir kadronun murakabeye müteallik yetkileri tahlil edilirken, hakiki durumun anlaşılabilmesi için, onun bizzat mâruz bulunduğu murakabenin araştırılması da lüzumludur.

Murakabenin sıklığı, kaide olarak, astların teşebbüs kabiliyetlerinin ve takdir haklarının tahdit edildiğini gösterir.

C. Murakabe ile ilgili olmayan ödev ve sorumluluklar — Kadroların idarî mahiyette olmıyan vazifeleri son derece çeşitlidir. Bunlar içinde sınıflandırma bakımından bilhassa önem taşıyan bazdan şunlardır :

1. Kadronun, takip edilecek siyasetin tesbitine ve çalışma plânlarının yapılmasına esas olan tavsiyeleri. Her ne kadar bu gibi tavsiyeler daha ziyade idari kadrolardan gelirse de, idari yetkileri olmıyan baza kadroların da bu kabil tavsiyelerde bulunmaları mümkündür. Rasyonalizasyon uzmanlarının ve diğer teknik uzmanların yaptıkları tavsiyeler buna misal olarak gösterilebilir.

2. Kadronun başkalarının emniyetinden sorumluluk derecesi. Sanayide kullanılan zehirli gaz maskelerinin gaz geçirip geçirmediğinin, lokomotif ve vagonlarda emniyet tertibatının kifayetli olup olmadığının kontrolü gibi işler buna misal olarak gösterilebilir.

3. Para, menkul kıymetler ve diğer kıymetli eşyanın muhafazasından sorumluluk. Mamafih bu gibi kıymetli eşyanın muhafazasından sorumluluk her zaman o kadroyu daha yüksek bir sınıfa dahil etmek için kâfi bir sebep değildir. Meselâ böyle bir kadronun, üst bir kadronun devamlı kontrol ve murakabesine tabi olması, usule müteallik kontrol vası-

talarının mevcudiyeti (her gün hesap çıkarma mecburiyeti gibi) bu güçlüğün derecesini geniş ölçüde azaltabilir.

4. İşin yapılması sırasında memurun göstermesi gereken dikkat ve itinanın derecesi de sınıflandırma üzerinde müessir olabilir. İşte dikkat ve itina gösterme, aslında işgal ettiği kadro ne olursa olsun her memur için tezkiye sırasında göz önünde bulundurulması gereken bir faktör olmakla beraber, hata ihtimallerinin fazla ve bundan doğacak neticelerin ağır olduğu kadrolarda bunu ayrı bir sınıflandırma faktörü telâkki etmek zarureti vardır. Mutlak bir doğruluk ve mükemmeliyetin zaruri bulunduğu istatistik ve muhasebe işleri ile hassasiyete geniş ölçüde ihtiyaç gösteren mühendislik kadroları bu tip işlere misal olarak gösterilebilir.

5. Kadroların halkla olan temasları (bu temasların derecesi) de tasnif sırasında göz önünde bulundurulması gereken bir husustur.

6. Başkalarının yaptığı işi «gözden geçirme». Bunun bahis konusu kadronun sınıflandırılması bakımından bir önem taşıyabilmesi için, işi gözden geçiren şahsın, çıkarılan neticelerin ve alınan tedbirlerin isabet derecesini kontrol etmesi ve bilhassa bahis konusu işlem ve kararları değiştirme yetkisine de sahip bulunması lâzımdır.

Ç. Lüzumlu vasıflar — Kadroların tazammun ettiği vazifelerin yerine getirilebilmesi için lüzumlu vasıflar başlıbaşına bir sınıflandırma faktörü olmamakla beraber, yukarıda sayılan ve kısaca izah edilen diğer faktörler hakkında az çok fikir veren bir ölçü mahiyetindedir.

Gerçekten, bir işi yapmak için lüzumlu vasıflar, o işin güçlük derecesi hakkında bir fikir verebilir. Basit işlerin az bir eğitim ve tecrübeye, güç işlerin ise daha uzun bir eğitim ve tecrübeye ihtiyaç göstereceği muhakkaktır.

TEDAVİ MASRAFLARI (*)

HAZIRLIYAN .
Ragıp ÖGEL
 Divanı Muhasebat Azası

Hastalanan memurların resmî veya hususî sıhhat müesseselerinde tedavileri için gerekli masrafların bütçeden ödenmesine başlandığından, bu güne kadar, tatbikat sahasında beliren içtihad ve mütalaaları bir araya toplamak suretiyle ; ilgilileri tenvir ve bu kabil muamelelerinde kendilerine yardım etmek istedik.

Tedavi masrafı bütçeden ödenecek olanlar :

Gerekli masrafları bütçeden ödenmek suretiyle resmî veya hususî sıhhat müesseselerinde tedavi edilecek olanlar, dairelerin barem kanunlarına tâbi olarak istihdam ettikleri maaşlı veya ücretli memurlardır. Çeşitli hizmetliler veya geçici hizmetliler zümresine dahil olan ücretlilerin tedavi masrafları bütçeden ödenmemektedir.

Maaşlı memurlardan vazife başında iken hastalananların resmî veya hususî sağlık müesseselerinde tedavi masrafları bütçeden ödeneceğine ve bunların kanunen izinde bulundukları müddetleri de vazife başında geçmiş sayılacağına göre bu izinleri kullandıkları sırada hastalanmaları halinde aynı şekilde tedavi olunacaklardır.

Maaşlı memurlardan vekâlet emrine alınanlar veya kadro açığına çıkarılanlara gelince, bunlar, açıkta bulundukları müddetlerden yalnız açık maaşı aldıkları sırada hastalanmaları halinde resmî ve hususî sağlık müesseselerinde tedavileri masrafları bütçeden verilmek lâzım gelip gerek vekâlet emri maaşları ve gerek kadro açığı maaşları kesildikten sonra hastalananların tedavi masrafları verilemeyecektir. Zira 13/12/1944 tarih ve 3/1926 No. 11 tedavi talimatnamesinin birinci maddesinde (aylık alan memurlar ile açık maaşı alanlar) m bu talimatnameden istifade edecekleri tavzih edilmiş olduğundan açık maaşları kesilmiş bulunanlara

(*) Devam edecek

maaşsız kaldıkları sırada hastalanmaları halinde bütçeden tedavi masrafları ödenmesi kabul edilmemiştir.

Bareme tabi ücretli memurların ise, ancak vazife başında yani ücretlerini aldıkları esnada veya ücretlerini almak suretiyle kanunen mezun bulundukları sırada hastalandıkları takdirde resmî veya hususî sıhhat müesseselerinde yapılacak tedavi masrafları bütçeden verilecektir.

Tedavi masrafı telakki olunacak masraflar :

Resmî veya hususî sağlık müessesesinde tedavi için bütçeden yapılacak masraflar üç grupta toplanmaktadır.

- 1 — Tedavi mahalline gidip gelmek için yol masrafı ve yevmiye
- 2 — Tedavi masrafı
- 3 — Teçhiz ve tekfin masrafı

Gerek maaşlı memurların gerek bareme tabi ücretli memurların hastalanmaları halinde, sağlık müessesesine gidip gelmeleri için ihtiyar edecekleri yol masrafı ile bu yolculukları yüzünden verilecek yevmiye ve bunların vefatları halinde teçhiz ve tekfin masraflarının ne suret ve şartlarla ödeneceği başlıca iki kanun maddelerinde toplanmıştır.

Bunlardan biri ve bu gün dahi yürürlükte olanı 4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi olup ; bu maddeye göre hastalananların yol masrafı ; tedavi masrafı ve tedavi edilmekte iken ölenlerin cenaze masrafı bütçeden verileceği kabul edilmiştir. Diğeri de 6245 sayılı harcırah kanunu olup, bu kanun ile 4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesindeki yol masrafına ait hüküm kaldırılarak yerine 18 inci madde konulmuş ve 55 inci maddesile de bir mahalle giderken yolda veya muvakkat vazife mahallinde vefat eden memurların teçhiz ve tekfin masrafları ile cenazelerini nakil için gerekli masrafın bütçeden verilmesine müsaade edilmiştir. Bu yeni hükümlere göre bütçeden ödenebilecek masraflar şunlar oluyor :

-
- 1 — Yol masrafı
 - 2 — Tedavi masrafı
 - 3 — Tedavide iken ölenlerin teçhiz ve tekfin masrafı
 - 4 — Yolda veya muvakkat vazife mahallinde ölenlerin tekfin ve teçhiz masrafı ile cenaze nakil masrafı ;

Bu masraflardan ilk üçü, bütçelerde hususî olarak (4598 sayılı kanun mucibince ödenecek tedavi masrafları ve harcırahları) adıyla açılmış bulunan bölümden ödenecek, 4 üncü cenaze nakil masrafı ise bütçelerin harcırah tertiplerinden mahsup olunacaktır.

Doktor raporu :

Talimatnamenin 2 inci maddesine göre, hastaların bir sıhhat müessesesinde yatarak veya ayakta tedavisine bulundukları mahaldeki resmî tabip raporu ile lüzum gösterilmesi şarttır.

Talimatnamenin bu hükmü mucibince, hastanın tedavisine lüzum göstermek vazife ve salâhiyeti, hastanın bulunduğu mahaldeki resmî doktora aittir. Bu doktor, hastanın mensup olduğu dairenin doktoru olabileceği gibi, hastanın mensup olduğu dairenin doktoru yoksa, bulunduğu mahaldeki resmî doktor olabilecektir. Bulunulan mahaldeki resmî doktor, şüphesiz ki hükümet doktorudur. Ancak hükümet doktoru yoksa, belediye doktorunun da o mahalde bulunan resmî doktor sayılacağı tabiidir. Hatta belediye doktoru da mevcut değilse o mahalde diğer daire şubelerinde çalışan doktor da resmî sıfatı haiz bir doktordur. Meselâ o mahalde bulunan sıtma savaş doktoru veya orada bulunan resmî bir fabrikanın doktoru da hükümet doktorunun yerine geçecektir.

Ayrıca doktor istihdam eden dairelere mensup memurların hastahaneye şevki salâhiyeti münhasıran bu doktora tevdi edilmiş olduğundan, daire doktoru lüzum göstermedikçe, diğer doktorların yani hususî doktorların vereceği sevk raporlarının kabul edilmeyeceği talimatnamenin 2 inci maddesinde ayrıca tasrih edilmiştir.

Anî ve müstacel vakalarda, daire doktorundan rapor alınmadan, hastanın bir sağlık müessesesine yatırılması hali de tatbikatta tahaddüs eylemiştir. Meselâ daire doktorundan sevk raporu alınmasına mütehammil olmayan vakalarda, hastanın sağlık müessesesine yatırılması zarureti hasıl olabilir. Böyle bir zaruret karşısında tedavi masrafının verilmesine müsaade edilmiştir. Zira sağlık müessesesi hastayı yatırıp tedavi altına almakla hastalığının müesseseye şevkini mucip bir ehemmiyette bulunduğunu kabul eylemiş olmaktadır. Netekim Divanı Muhasabat Birinci dairesinin 18/4/1945 tarihli bir kararında, gerçi talimatnamenin 2 inci maddesinde memurlara tedavi masrafı verilebilmek için bunların bir sıhhat müessesesinde yatarak veya ayakta tedavilerine bulundukları mahaldeki resmî tabip raporu ile lüzum gösterilmesi şartı mevcut olup bu şart dairesinde muamele yapılması tabii bulunmakta ise de herhangi bir su-

retle ani olarak hastalanarak derhal tıbbî müdahaleyi icap eylemek bakımından sıhhat müessesine götürülüp tedavi altına alınan memurların o anda dairesi doktorundan rapor alınması mümkün olamayacağı tabii bulunduğundan bu gibi hallerde bulunduğu mahallin sıhhat müessesesine götürülerek tedavi edilecek memurlar hakkında dairesi doktorundan rapor alınmasına lüzum görülmemiştir. Yalnız daire kararında işaret olunduğu üzere hastanın yatırıldığı müessese, hastanın bulunduğu mahaldeki resmî sağlık müessesesi olması lâzımdır. Zira, hastanın bulunduğu mahal haricinde olan bir sağlık müessesesine veya hususî bir müesseseye yatırılması şekil ve şartları talimatnamenin 4 ve 5 inci maddesinde ayrıca tasrih kılınmıştır.

Memur mezunen bir mahalde bulunmakta iken burada hastalanırsa, bulunduğu yerdeki resmî doktorun gösterdiği lüzum üzerine sağlık müessesesinde tedavisinin icra olunabileceği tabiidir. Meselâ bir memur mezunen Ankara'ya gelmiş ve burada mensup olduğu vekâlete hastalığını bildirerek dairesi doktorunca Ankara'daki bir hastahaneye sevk edilmiş olursa tedavi masrafını vermek lâzımdır. (Daire : 1 12/3/945)

Resmî doktorların yapacağı tedavi :

4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi ile bütçeden ödenmesi kabul olunan tedavi masrafı, resmî veya hususi sağlık müessesesinde yapılan tedaviye taallûk eden masraflara münhasırdır.

Bu sebeple gerek memurun bulunduğu mahaldeki resmî doktor tarafından ve gerek memurun mensup olduğu daire doktoru tarafından muayenesi icra olunan hastaya verilen reçetelerin hasta tarafından yaptırılması halinde, bu reçete masrafları ödenmeyecektir. Hatta Divanı Muhasebat Birinci dairesince bu babda ittihaz olunan 25/2/941 tarihli bir kararda evinde hastalanan bir memura daire doktoru tarafından yapılan muayenesinde hastanın hastahaneye şevkine mahal görülmeyerek istirahat verilmiş ve bazı ilaçlar tavsiye edilmiş bulunursa, bu tavsiye sağlık müessesesinden yapılmamış olduğundan bu reçete bedellerinin bütçeden ödenmesine kanunun müsait olmadığı zikredilmiştir.

Resmî doktorların yapılmasını isteyecekleri tahlillerin masrafı :

Hastanın bulunduğu mahaldeki resmî doktor veya daire doktoru tarafından muayenesi yapılarak meselâ idrar veya kan vesaire tahliline lüzum gösterildiği takdirde; bu tahlillerin resmî sağlık müesseselerince yapılması halinde tahlil masrafının bütçeden ödenmesi kabul' edilmiştir.

Zira bu tahlil yapıldıktan sonradır ki resmî doktor, hastanın sağlık müessesesine şevki lâzım gelip gelmeyeceğine karar verecektir. Netekim birinci dairenin 6/7/955 tarihli bir kararında daire doktorunun evvel emirde idrar ve kan tahliline lüzum göstermesi üzerine Refik Saydam Hıfzıssıhha Müessesesinde bu tahlillerin yaptırılması halinde memura bu masrafın ödenmesi lâzım gelip gelmiyeceği hususunda Sağlık Bakanlığı ile yapılan muhaberede vekâletten alınan 4/7/955 gün ve 6601 sayılı yazıda (malûm olduğu üzere bir hastalığa esaslı teşhis konulabilmesi için klinik muayenelerinden başka, çeşitli laboratuvar muayenelerine de ihtiyaç olup bu teşhis konulduktan sonra tedavi safhası başlayacağından daire doktorlarınca teşhise vasil olmak için yapılmasına lüzum görülmüş olan, kan vesaire gibi laboratuvar muayenelerinin de ücretlerinin tesviyesi muvafık olacağı) bildirildiğinden hastanın yaptırdığı tahlil masraflarının bütçeden tesviyesi kabul edilmiştir.

Hastanın gönderileceği sıhhat müessesesini kim ve nasıl tâyin edecektir ?

4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesinde bahsolunan sıhhat müesseseleri resmî ve hususî olarak ikiye ayrılmıştır.

Hasta memurların, bulundukları mahallerdeki resmî sıhhat müesseselerine resmî doktorlar tarafından, bu arada daire doktoru tarafından, doğrudan doğruya sevk olunabilecekleri talimatnamenin 2 inci maddesinde zikredilmiştir.

Hatta daire doktorlarınca lüzum gösterilmedikçe diğer doktorların verecekleri raporların kabul olunmayacağı da maddede tasrih edilmiştir. Maddede zikredilen diğer doktorlar tabiri ile resmî olmayan doktorlar yani hastanın muayene olduğu hususî doktorlar demek olduğunda şüphe yoktur. Hususî doktor tarafından muayene olunan hastanın sağlık müessesesine şevkine lüzum görüldüğü takdirde bu lüzumun Ancak resmî doktor tarafından teyit edilmesi halinde sağlık müessesesine sevk olunacağı tabiidir. Yalnız resmî doktorların bu lüzuma işaret eden raporunun hastanın sağlık müessesesince tedavi altına alınmasından evvel veya sonra olmasında mahzur olmamak icabeder. Çünkü hastanın resmî sağlık müessesesince tedavi altına alınmış bulunması, hastalığın ciddiyet ve ehemmiyetine delili telakki olunmak doğru olur. Tatbikatta müstacel hallerde hususî doktor tarafından verilecek sevk raporlarının da kabul edildiğine yukarda işaret edilmiştir.

Hastayı bulunduğu mahaldeki resmî sağlık müessesesinde tedavi ettirmek esastır. Bu itibarla hastanın bulunduğu mahaldeki resmî sıhhat müessesesinde hastayı yatıracak bir yer bulunmazsa veya yer bulunduğu halde o resmî müessesede hastanın tedavisine fennî sebeplerle imkân görülmezse, yer bulunmaması veya fennî imkânsızlık bu müessese başhekimî tarafından tasdik edilmiş bulunmak şartile, hastayı o mahaldeki hususî sağlık müessesesine yatırmak tedavi ettirmek ve masrafını bütçeden ödemek caiz olacağı talimatnamenin 4 üncü maddesinde beyan edilmiştir. Hastanın bulunduğu mahaldeki resmî sağlık müesseseleri birden fazla olur ve bunların hiç birinde yer bulunmaz veya hiç biri fennî sebeplerle istenilen tedaviyi yapamayacak durumda iseler ; yer yokluğunun veya tedavi imkânsızlığının o mahallin sağlık müdürü tarafından beyan ve tasdik edilmesi iktiza eder.

Talimatnamenin 5 inci maddesinde ; hastanın bulunduğu yerde ; tedavi yapabilecek resmî veya hususî bir sağlık müessesesi bulunmadığı veya mevcut bu müesseselerde fennî sebeplerle tedavi imkânsızlığı bulunduğu takdirde resmî tabibin (Daire doktoru) hastayı en yakın olan bir sıhhat müessesesine doğrudan doğruya sevk edebileceğı gösterilmiştir.

Hatta 5 inci maddede, resmî tabibler, hastanın bulunduğu yerde tedaviyi yapabilecek resmî veya hususî sağlık müessesesi bulunmadığı veya mevcut bu müesseselerde fennî sebeplerle tedavi imkânsızlığı bulunduğu takdirde, hastayı lüzum gördüğü herhangi bir mahaldeki herhangi bir müesseseye de gönderebileceğı tasrih edilmiştir. Bu suretle resmî doktor tarafından hastanın en yakın bir sağlık müessesesine veya lüzum gördüğü mahalde ki bir müesseseye sevk edilmesi için, hastanın bulunduğu mahalde bir sıhhat müessesesinin bulunmadığını veya mevcut müessese- nin kifayetsizliğini tevsika lüzum olduğu tabii görülmek iktiza eder. Çünkü tedaviye elverişli bir müessese yokluğunu vej'a kifayetsizliğini yalnız resmî tabibin takdirine bırakmak, talimatnamenin yokluk ve kifayetsizlik hakkında vazeylediğı tevsik esasına muhalif olsa gerektir. Tatbikatta buna benzer bir hadise de geçmiştir. Hasta bir memur, dairesi doktoru tarafından doğrudan doğruya hususî bir müessese olan İstanbul şifa yurduna sevk edilmiş ve yapılan tedavi masrafının bütçeden ödenmesi istenmiştir. Divanı Muhasebatça bu babda ittihaç olunan kararda (4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesi mucibince verilecek tedavi ve yol masrafları hakkındaki talimatnamede takip edilen usul, hastanın evvelâ resmî müesseselerde tedavisine bakılmak olduğu açıkça görülmektedir. Kanuna müsteniden tanzim edilmiş bulunan talimatnamenin 5 inci maddesiyle daire doktorlarına tanınan salahiyet, sadece hasta memurların bulundukları mahalde veya başka mahaldeki resmî sıhhat müesseselerinde tedavi-

lerine lüzum göstermekten ibaret bulunduğu ve binaenaleyh başka mahalde olsa bile resmî veya hususî sıhhat müesseselerinden hangisinde tedavi edileceğinin talimatnamenin 4 üncü maddesindeki tarifât dairesinde, yani resmî sıhhat müesseselerinde yer bulunmadığı veya tedavilerine fennî sebeplerle imkân olmadığı bu müessese baş hekimleri tarafından ve müteaddit sıhhat müesseseleri olan yerlerde de vilâyet sıhhat ve İçtimai muavenet müdürleri tarafından tasdik edildiği takdirde hasta memurlara hususî müesseselerde yapılan tedavi ücretleri ödeneceği hakkındaki hükmün tatbiki muktazi bulunduğu ve bu itibarla hasta memurların hususî sıhhat müesseselerinde tedavilerinde bu esasa riayet zarurî olduğu cihetle hastanın mensup olduğu daire doktoru tarafından tedavi yerinin hususî bir müessese olan şifa yurdu olarak tâyini caiz görülmediği) beyan olunarak masraf kabul olunmamıştır.

Hastanın kaplıcalara sevkı usulü :

Resmî doktorların verecekleri rapor üzerine; hastaların bir sağlık müessesesine yatırılıp tedavi ettirilmesi mümkün olduğu halde kaplıcada tedavi edilecek hastaların kaplıcalara şevki için yalnız resmî doktor (Daire doktorunun) raporu kâfi görülmemektedir.

Çünkü 25 Ağustos 952 tarihli resmî gazetede neşredilmiş bulunan 7/7/952 tarih ve 13540/3 sayılı kararnamede (fizyoterapi levazimini ihtiva eden ve münhasıran hasta kabul eden Bursadaki Çekirge askerî hastahanesiyle aynı vasıftaki diğer müesseselerde ve yine münhasıran hasta kabul etmek üzere Sağlık Bakanlığınca ruhsat verilmiş olan kaplıcalarda sağlık kurulunca verilen rapora istinaden yapılan tedaviye ait masraflarla yol paraları ödenir.) denilmek suretiyle sözü edilen kaplıcalara hastaların şevki için resmî doktorların raporları kâfi görülmeyip sağlık kurullarınca verilecek raporlara ihtiyaç görülmüştür.

Sağlık kurulu, Tıp Fakültesi klinikleri raporları :

Sağlık kurulları, tam teşekküllü hastahanelerde mevcut olan sağlık kurullarıdır. Tıp Fakültesi klinikleri de birer sağlık kurulu olması hasebiyle bu kurula mensup doktorlar tarafından düzenlenen müşterek imzalı raporların sağlık kurulu raporu mahiyetinde olduğu Sağlık Bakanlığından bildirilmesi üzerine Tıp Fakültesi klinik raporları da Divanı Muhasebat Birinci Dairesinin 22/7/953 tarihli kararıyle sağlık kurulu raporu olarak kabul edilmektedir.

Resmî veya hususî sıhhat müessesesi

Sağlık müesseselerinin hangilerini resmî ve hangilerini hususî telâkki etmek lâzım geleceği Büyük Millet Meclisince müttehaz 823 sayılı kararla belirtilmiştir. Bu karara göre resmî sıhhat müessesesi tabirinden maksadın umumî veya hususî dairelere veya belediyelere veya evkafa ait hastahanelerle askerî hastahaneler, sanatoryumlar, prevantoryumlar, doğum evleri olduğu anlaşılmaktadır. 2219 sayılı kanunda gösterildiği üzere hakikî veya hükmi şahıslar tarafından açılmasına müsaade edilmiş bulunan hususî hastahaneler ise hususî sıhhat müesseselerinden sayılmaktadır.

2219 sayılı kanun hususî hastahaneler kanunudur. Birinci maddesinde: (Devletin resmî hastahanelerinden veya hususî idarelerle belediyelerin hastahanelerinden başka yatırılarak hasta tedavi etmek veya yeni hastalık geçirmişlerin zaiflerini yeniden eski kuvvetini buluncaya kadar sıhhi şartlar içinde beslemek ve doğum yardımlarında bulunmak için açılacak olan sağlık yurtları hususî hastahanelerden sayılır) denilmiştir.

Dispanserde tedavi :

Kasabalarımızın bazılarında açılmış bulunan resmî dispanserlerde, memurlar ayakta veya yatarak tedavi altına alınmaktadırlar. 1593 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanununa göre dispanserler, ya Sağlık Bakanlığı tarafından veya belediye veyahut hususî idareler tarafından açılmış bulunduklarından, dispanserleri resmî sağlık müessesesi olarak kabul eylemek yanlış bir telâkki değildir. Gerçi dispanserlerin tesis maksatları salgın hastalıklara karşı mücadele olduğundan bu maksadın haricinde, hastahaneler gibi her hastayı kabul ve tedavi ile mükellef değildirler. Lâkin dispanseri idare eden doktor tarafından dispanserde gerek yatarak ve gerek ayakta tedavi altına alınması kabul edilmiş bulunan memurlara bu müesseselerce yapılan tedavi münasebetiyle tavsiye edilen ilâç ve tıbbî malzemenin hasta tarafından hariçten temin ve tedariki halinde, reçete bedellerinin bütçeden tesviyesini kabule mütedair bir cereyan ve temayül baş göstermiştir.

Ancak dispanser doktorluğunca tanzim olunup hasta memur tarafından bir eczahaneden temin olunacak ilâç ve tıbbî malzeme bedellerinin hasta memurlara bütçeden tesviye ve iadesi için bu reçetelerin dispanser tarafından verilmiş olduğunun sabit olması lâzımgeleceği şüphesizdir. Bu sebeple bedeli memura iade edilecek reçetelerin ya dispanser antetini ha-

vi kâğıtlara, yazılması veya - dispenserde antetli reçete kâğıdı kullanılmamakta ise - dispenseri idare eden resmî doktor tarafından reçetenin tasdik edilmiş bulunması icab eder.

Reçetelerin bu suretle tasdik edilmesinin sebebi açıktır: Zira yukarıki fıkraların birinde denildiği üzere, hasta memurların resmî doktora müracaatı üzerine bu doktor tarafından verilecek reçeteler bedeli ödenmemektedir. Lâkin dispenserde yapılan tedavi dolayısıyla verilmiş bulunduğu sabit olursa masrafın memura iadesi iktiza eder.

Arzolunduğu gibi dispenserlerde yapılan tedavi masraflarının kabulü için tedavi talimatnamesine, salahiyetli mercilerce henüz bu hususta gereken hüküm ilâve edilmemiş olduğundan dispenserlerde yapılacak tedavi dolayısıyla hasta memurların sarfedecekleri reçete bedellerinin bütçeden tesviyesi için bugün elde kati ve istinat olunacak bir içtihad ve karar mevcut değildir.

Hususî klinikte tedavi :

Doktorların hususî surette çalışmak üzere açtıkları muayenehanelere giderek yaptırılan tedavi masraflarının bütçeden tesviyesi kabul olunmamıştır. Çünkü bu kabil klinikler Sağlık Bakanlığından alınan malûmata göre hususî hastahaneler hakkındaki 2219 sayılı kanunda tarif edilen hususî sağlık müesseselerinden sayılmaktadır. Nitekim Divanı Muhasebat Genel Kurulunun 22/3/945 tarihli bir kararında, mütehasıs doktorun kliniği, 2219 sayılı kanunun tarif eylediği hususî sağlık müesseselerinden addedilmediğinden bu klinikte icra edilen tedavi veya ameliyat için hastanın harcadığı paranın kendisine tesviyesine imkân görülemediği gösterilmiştir.

Dışını çıkardıktan sonra gece yarısı dışının kanamaya başlaması üzerine hususî muayenehaneye giderek tedavi gören memurun sarfeylediği vizite ücreti ile muayenehaneye gidip gelme yol masrafı da Birinci Dairenin 14/3/945 tarihli bir kararıyla red olunmuştur.

Evde hususî doktora yaptırılan tedavi :

Hastalanan bir memurun evine hususî bir doktor davet ederek alacağı reçeteyi yaptırması halinde bu babda sarfeylediği paranın hastaya iadesine imkân olmadığı Birinci Dairenin 16/3/946 tarihli kararında gösterilmiştir. Zira kanuna nazaran memura ödenecek tedavi ücreti bir sağlık müessesesinde ayakta veya yatarak yapılan tedaviye münhasırdır.

Hatta sağlık müessesesinde tedavi edildikten sonra bir müddet istirahat etmesi kaydiyle evine gönderilen memurun istirahatte bulunduğu sırada celbettiği doktordan aldığı reçete masrafının memura iadesine imkân olmadığı gibi bu doktora verilen vizite masrafı da ödenemeyeceği aynı kararda yazılıdır.

Hastanın evinde tedavisi tıbbi bir zarurete dayandığı takdirde bu tedavi için hastanın sarfeylediği paranın iadesine imkân görülmüştür. Böyle bir hadiseye ait olarak Divanı Muhasebat Genel Kurulunca ittihaz edilen 2/7/956 tarihli kararı hlsaten buraya nakledeyim.

Bir memur dairede iken birdenbire hastalanarak evine naklolunmuş ve daire doktoru tarafından yapılan muayenesinde miyokard enfarktüs teşhis olunarak 20 gün müddetle evinde tam bir yatak isirahatine ve istirahat sırasında kalb radyografisinin yaptırılmasına lüzum gösterilmiş olmakla evinde radyografisini yaptırmış olduğundan bu yoldaki masrafı ile reçeteye müstenit ilc masrafının btçeden tesviyesi uygun görülmüştür. Zira hastanın sağlık müessesesine nakli hayatı için tehlikeli olduğu raporunda gösterilmiştir.

Tedavi masrafları :

Resmi doktor tarafından sağlık müessesesine sevkolunan hastanın gerek ayakta ve gerek yatarak tedavisinde sağlık müessesesince yapılan masraflar, bu müesseselerin faturaları üzerinden o müesseselere btçeden ödenmesi, hasta tedavi masrafını kendisi demiş ise ödediği paranın btçeden kendisine iade olunması talimatnamenin 9 uncu maddesinde gösterilmiştir.

Hastaların hastahanelerde yatırılacakları odaların sınıflan bunların barem derecelerine göre tâyin olunup talimatnamenin 7 nci maddesinde gösterilmiştir. Memurlar barem derecelerine göre yatırılacakları sınıflarda yatak bulunmadığı ve tedavinin yatak bulunacağı zamana tehiri de fennen caiz olmadığı takdirde üst sınıflara ait yataklarda yatırılabilir. Sağlık müessesesi 3 sınıflı ise, baremin 1-5 inci derecelerine mensup memurlar birinci sınıfa, 6-11 derece mensupları, 2 nci sınıfa, 12 ve daha aşağı derece memurları da 3 nc sınıf yatağa yatırılıp bu sınıflara mahsus ücret alınacaktır. şayet müessese iki sınıflı ise 1-5 derece memurları 1 inci sınıfta, diğerleri ikinci sınıfta yatırılacaktır.

Bu dereceler barem dereceleri olduğundan ücretliler de kendi derecelerine göre müstahak bulundukları yataklarda yatırılacaktır. Burada s-

zû edilen barem dereceleri; memurların fiilen işgal eylemekte bulundukları kadrolara ait barem dereceleri. Bilindiği gibi baremin 7 nci ve daha yukarı derecedeki kadrolarına 2 derece aşağıda bulunan memurlar tâyin edilebileceğinden bunların dereceleri de tâyin edildikleri kadroların derecesidir. Diğer taraftan baremin 6 ve daha aşağı derecelerindeki kadrolar karşılık gösterilmek suretiyle buralara daha aşağı derece maaşla tâyin olunanların dereceleri de fiilen aldıkları maaş dereceleri. Tedavi altına alınan hastaya sarfolunan ilâç ve levazım bedelleri bütçeden ödeneceği gibi, yatırılarak veya ayakta tedavi altına alınan hastanın sağlık müessesesince filmi çektirilmeğe, röntgeni veya tahlilleri yaptırılmağa lüzum gösterilirse bunların da müesseseye ödenmesi gerekir. Bundan başka çamur banyoları, ziya banyoları yaptırılmak ve fiziki aletlerle tedavi edilmek lâzım geldikde bunların ücretleri de ödenmek lâzım gelir. Müessese ameliyata lüzum görürse, ameliyat, narkoz, vesaire masrafları hastahane faturası mukabilinde ödenmek icabeder. Lâkin hastahanece hastanın ağzına yapma diş konulmuş veya kron geçirilmiş ise, bunlar için bütçeden para ödenmeyeceği talimatnamenin 3 üncü maddesinde tasrih edilmiştir.

Sağlık müessesesinin reçeteleri :

Gerek yatarak tedavi edilen ve gerek ayakta tedaviye tâbi tutulan hastalara sağlık müessesesince ilâç ve levazım verilmeyerek bu ilâç ve malzemenin hasta tarafından alınması tavsiye edilebilir. Bu takdirde hastanın bu ilâç ve levazımı hariçten tedarik ederek sarfylediği parayı bütçeden geri almağa hak kazanacağı talimatnamenin 9 uncu maddesinde tasrih olunmuştur.

Bu hakkın tahakkuku için hastanın alacağı ilâç ve levazımın sağlık müessesesinin resmi antetini havi hususî reçete kâğıtlarına hastahanece yazılıp hastaya verilmesi icabeder. Hasta bu reçeteyi bir eczahanede yaptırır, sarfylediği parayı, bu resmî antetli reçeteyi ibraz ederek bütçeden geri alabilir.

Nitekim Divanı Muhasebat Genel Kurulunca müttehad 22/7/945 tarihli bir kararda şöyle denilmektedir: «Talimatnamenin 9 uncu maddesinde gerek resmî ve gerek hususî sıhhat müesseselerinde yatarak tedavi sırasında mevcut olmamasından veya aynı müesseselerde yapılan ayakta tedavi sırasında gösterilen tıbbî lüzuma müsteniden hasta tarafından hariçten tedarik olunan tedavi maddelerinin bedelleri ibraz edilecek faturalara müsteniden hastaya ödenir.» denilmekte olup bu maddeye göre bir-

sıhhat müessesesinde tedavileri resmî tabip veya daire doktoru raporu ile kabul edilenlere tedavi masrafı verilebilmesi bunların resmî veya hususî sıhhat müessesesindeki ayakta tedavileri sırasında gösterilen tıbbî lüzuma dayanarak bu müesseselerce tanzim kılınacak reçeteler üzerine ilâçların kendileri tarafından hariçten tedarik edilmesiyle mümkün bulunduğu ve sözü edilen hasta memurun belediye ve mevki hastahanelerinde tedavi edildiği kabul edilse bile ibraz eylediği reçetelerde bu hastahanelerdeki doktorların hususî antetlerini havi olduğu ve hariçten alınan ilâçların hastahanelerce gösterilen tıbbî lüzuma binaen tedarik olduğu da tevsik edilmemiş olduğu cihetle bu reçeteler muhteviyatına hastanın sözü edilen hastahanelerde yapıldığı bildirilen ayakta tedavisi sırasındaki hastalığına müteallik olduğu anlaşılamamakta ve alınmaları da tıbbî lüzuma müstenit bulunduğu bu hastahaneler tarafından ayrıca tasdik edilmemiş bulunmakta olduğundan masrafin bütçeden tesviyesi kabul edilmemiştir.

İstirahat devresinde ilâç tedariki :

Sağlık müessesesince tedavi edilerek çıkarılan ve raporunda bir müddet istirahat ve tedaviye devam olunması gösterilen memurun, istirahat müddeti esnasında o sağlık müessesesine müracaatla aldığı resmî antetli reçetelerle ilâç yaptırmış bulunması halinde bunların bedellerinin hastaya ödenmesi Divanı Muhasebat Genel Kurulunun 27/12/945 tarihli kararıyla tecviz edilmiştir. Ancak bu kabil reçetelerin tedavisi yapılan hastalığa taallûk etmesi lâzım olup başka bir hastalığa ait olanları kabul edilemez. Çünkü hasta bir memurun resmî doktorun lüzum göstermesine mahal kalmadan sağlık müessesesine kendiliğinden müracaatla alacağı resmî reçeteler için sarfeylediği paraların iadesinin caiz olmayacağı Genel Kurulun 27/12/945 tarihli kararında gösterilmiştir. İstirahat devresinde; memurun tedavi sırasında almış bulunduğu resmî reçeteleri sırf kendi arzusuyla tekrar yaptırması halinde yaptığı masrafin iadesi mümkün görülmediği yukarıki kararda tebarüz ettirilmiştir. Çünkü memur sağlık müessesesinde gerek yatarak gerek ayakta tedavisi sırasında kendisine verilen reçeteleri tedavinin ikmalinden veya hastahanedен çıkarılmasından bir müddet sonra doğrudan doğruya şahsî arzusuyla tekrar ve defaatle yaptırmasının tıbbî bir lüzuma istinat eylediği sabit değildir.

POLİSTE RASYONEL ÇALIŞMAYA DOĞRU YENİ ADIMLAR
İSTANBUL EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ SUÇ HARİTALARI
BÜROSU, KUMANDA AMİRLİĞİ VE IŞIKLI ODA

YAZAN:
A. Turhan ŞENEL
İstanbul V. Maiyet Memuru

PLÂN

- I) Suç Haritaları Bürosu
- A) Giriş
- B) Suç haritaları ve büroca haritaya işlenen asayişe müessir fiiller
 - I) Cinayet (Öldürme)
 - II) Yaralama
 - III) Hırsızlık
 - a) Meskenden
 - b) Ticarethaneden
 - c) Gayrı meskûn yerlerden
- C) Suç haritalarının Poliste önemi
 - II) Kumanda Amirliği ve Polis imdat telefonları
 - III) Işıklı oda

*
 * *

D) SUÇ HARİTALARI BÜROSU

A) GİRİŞ :

Sosyal hayatın icapları ve içinde bulunduğumuz sürat asrında milletler bekalarını temin ve millî hudutlar cahilinde huzur içinde yaşayabilmek için devamlı bir yenileşme zorunluğu içinde teknik alanda yapılan

yeni hamlelere ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Bu, teknikde, pratikte böyle olduğu kadar fikir hayatında da böyledir.

Ordumuzda göze çarpan yenileşme hareketleriyle polisteki yenileşme hareketleri de böyle bir zorunluğun neticesidir. Dahilde âmmе emniyet ve asayişini muhafazaya memur müsellâh bir icra uzvu olan poliste yenileşme hareketleri bu bakımdan sevinilerek ve hatta övünülerek karşılanmaktadır.

Polisimizde, muayyen zamanlarda yapılan sıçramalar halinde, yenileşme ve modernleşme hareketleri gözümüze çarpmaktadır. Polisin motorize edilmesi, muhaberatını (ekseri vilâyetlerimizde bulunan polis telsiz istasyonları sayesinde) sürat ve emniyetin temini bu sıçramaların müsbet neticeleridir. Bu meyanda aşağıda izah edeceğimiz yeni bir hamle ile de polisimiz rasyonel çalışmaya doğru yeni bir adım daha atmış olmaktadır. İstanbul Emniyet Müdürlüğünde atılan bu müsbet adımın şimdilik hiç olmazsa diğer büyük vilâyetlerimize de teşmili arzuya şayandır.

B) SUÇ HARİTALARI VE SUÇ HARİTALARI BÜROSUNCA HARİTALARA İŞLENEN ASAYİŞE MÜESSİR FİİLLER :

Aslında sistem İngiliz polis teşkilâtı (Scotland Yard) tarafından kullanılmaktadır. Bizdeki oradan adaptedir. Scotland Yard'daki suç haritaları bürosunun İngiliz Devlet ricali tarafından da sık sık ziyaret edildiği söylenmektedir.

İstanbul Emniyet Müdürlüğünde bu maksat için kullanılan harita elde mevcut İstanbul haritalarının en büyüğü olup 1/5000 mikyasındadır. Haritaya asayişe müessir fiillerden en mühim üç tanesi işlenmektedir. Bunlar,

I) Cinayet,

II) Yaralama,

III) Hırsızlık,

Hırsızlık fiili üç şekilde mütalâa» edilmektedir.

a) Meskenden,

b) Ticarethaneden,

c) Gayrı meskûn yerlerden.

Harita idari taksimatı havidir. Bilindiği gibi polis de idari taksimata mütenazır olarak İmzalarda Emniyet Amirliği, nahiyeelerde başkomi-

serlikler ve karakollara ayrılmaktadır. Haritada bu ünitelerin hudutları ayrı ayrı renklerle işaretlenmiştir. Günlük icraat raporlarından alınan neticelere göre bu üç suç haritaya küçük flâmalarla işlenmektedir. Flâmalar cinayet için siyah, yaralamalar için kırmızı ve hırsızlık için yeşil renklidir. Hırsızlığa dalâlet eden yeşil renkli filâmaların haritaya raptedildiği iğnenin başlığı kırmızı renkte ise hırsızlık gayrı meskûn yerden, kahverengi ise ticarethaneden ve pembe renkli ise meskenden yapıldığına dalâlet eder.

Bütün filâmalarda (ki bunlar müselles şeklindedir) siyah başlıklı iğneler bu suçlardan faili meçhul kalanlara delâlet eder.

Son yirmi dört saat zarfında işlenen bu suçlardan biri haritaya önce dik dörtgen şeklinde bir filâma ile işlenir-ki böylece o gün işlenen suçların yeknazarda görülmesi mümkün olur. Yirmi dört saat sonra bu filâmalarda müsellese çevrilir. Sene sonunda eski yıla ait filâmalar yeni seneninkiler işlenmek üzere sökülür. Henüz failleri yakalanmamış suçlara ait filâmalar ikinci bir harita üzerine alınır ve failleri yakalanıncaya kadar çıkarılmaz. Bu büroca ayrıca bütün senenin mutalarına istinaden suç grafikleri çizilir. Scotland yard'ın her suç için ayrı bir harita kullandığı söylenmektedir.

C) SUÇ HARİTALARININ POLİSTEKİ ÖNEMİ :

Bu haritaların, polis çalışmalarındaki bir sürü müsbet faidelerinden kanaatimizce en mühimlerini şöyle sıralamak kabildir.

I) Polis çalışmaları hakkında bir fikir vermesi ve alınacak polis tedbirlerinde bir rehber rolünü oynaması bakımından,

II) Suçların çeşitli bakımdan arzettiği hususiyetler bakımından,

Bunları da şöyle gruplandırmak mümkündür :

a) Mevsimlere göre suçların artış veya eksilişleri (suçluluğun mevsimlere dağılışı ve en çok suç işlenen mevsimler),

b) Suçların işlendiği mntıkların hususiyetleri ve bu hususiyetlerin suçluluğa tesir derecelerinin anlaşılması bakımından,

Şimdi bu hususları birer birer izah edelim :

I) Polis çalışmaları hakkında bir fikir vermesi ve alınacak polis tedbirlerinde bir rehber olması bakımından suç haritalarının polisteki

Haritalar üzerinde suçlar işlendikten sonra yek nazarda suçların şehrin muayyen bölgelerinde kesif bir şekilde toplandığı görülür. Suçlarda bu yer yer öbeklenmeler yani muayyen yerlerdeki kesafet bu mıntıkalarındaki polis teşkillerinin takviyesi ile önleyici zabıta bakımından en müsbet şekilde rol oynayan motorize ekip faaliyetlerinin arttırılması zorunluğunu doğurur.

Bundan başka polis çalışmaları hakkında ilgililere en doğru fikri suç haritaları verebilir. Şöyleki ; faaliyet sahası gayet dar bir karakol mıntıkası içinde haritaya işlenen asayişe müessir fiillerden hırsızlık (cinayet ve yaralama suçları zuhuru önceden kestirilemeyen cürümler olması bakımından) suçu gayet fazla işlenmiş ise ve karabol mevcudu tam ise akla gelen ilk ihtimal karakolun vazifesinde gevşek davranmasıdır. Çünkü hırsızlık, cinayet ve yaralama suçlarından farklı olarak, alınan sıkı polis tedbirleri ile önlenmesi, daha doğru bir ifade ile az işlenir bir suç haline getirilmesi mümkündür.

Harita üzerinde faili meçhul kalmış suçların da işlendiğini zikretmiştik. Bu sayede bu suçların daima göz önünde bulunması unutulmak ihtimallerini ortadan kaldırır ve üst kademelere, gerek mıntika karakollarına gerekse ilgili şubeye bu suçların hali hazır durumlarını öğrenme ve çalışmaları devamlı murakabe imkânını vermektedir.

II — SUÇ HARİTALARININ SUÇLARIN ÇEŞİTLİ SEBEBLERDEN ARZ ETTİĞİ HUSUSİYETLER BAKIMINDAN ÖNEMİ:

a) Mevsimlere göre suçların artış veya eksilişleri :

Mevsimlerin suç ve suçluluk üzerindeki tesirleri çok eski zamanlardan beri fikir adamları tarafından münakaşa edilegelmiş bir mevzudur. İstanbul emniyet müdürlüğünde 1951 —1956 yılları arasında asayişe müessir üç fiil (Hırsızlık - Yaralama - Öldürme) üzerinde yaptığımız bir incelemede şu neticelere vardık :

MEVSİMLİK ORTALAMA

SUÇ	İLK. B.	YAZ	SON. B.	KIŞ
Hırsızlık	191	218,7	165,5	192,2
Yaralama	191	105,5	95,5	83,5
Öldürme	1,9	3,6	2,03	2,36

Şemadan açıkça görüldüğü gibi hırsızlık ve öldürme cürümleri yaz aylarında fazla, yaralama ise ilkbahar da artmaktadır. Bu suçlardan hırsızlık suçunun en çok işlendiği mevsimler yaz ve kıştır. Bu fazlalığın sebebi suçun işlendiği muhitlerle mevsimlerin hususiyetinden ileri gelmektedir. Şöyleki :

1) Yaz aylarında Anadolu'dan İstanbul'a bir akın başlamakta (tş bulmak için) ve aynı şekilde şehir içinde de yazlıklara şehir sakinlerinin göçleri başlamaktadır. İş bulmak için gelenlerin iş bulamayışları ve yazlıklara göçenlerin boş bıraktıkları meskenler hırsızlığın artışı amilidir.

2) Yaz mevsiminin hususiyeti icabı plaj ve diğer mesire yerlerinde bu cürümlerin işlendiği görülmektedir. Buna tabir caizse mevsim suçluluğu denebilir.

3) Kış mevsiminde ise zikrettiğimiz hususların tam tersi olmaktadır.

Muhitin suç ve suçluluk üzerine tesirine gelince ; hırsızlık cürümlerinin umumiyetle yoğun olarak işlendiği mntıkalar oteller mntıkaları, mazannai sui eşhasın bol bulunduğu yerler ve plajlardır. Bundan başka zikrettiğimiz şehir içi göçleri dolayısıyla boş bırakılan meskenler mntıkası da sayılabilir.

Yaralama cürümlerinde 6136 sayılı kanunun tatbikatı neticesinde hissedilir bir azalma müşahade olunmaktadır. Yaralama cürümleri daha ziyade genel evlerin bulunduğu sokaklarla eğlence yerlerinin bol bulunduğu yerlerde kesiftir ki bu muhitin suçluluğa tesiri bakımından ehemmiyetli bir noktadır.

1954-1955 yıllarına nazaran 1956 da öldürme cürümlerinde bir artış müşahade edilmektedir. İklimin suç işlemeğe tesiri ile birlikte düşünülecek diğer bir husus sosyal sebeplerdir. Aşağı yukarı bütün öldürme suçlarında sebepler geçimsizlik ve kıskançlık olup suç mahalli ikametgâhlardır. Bundan çıkarılacak netice öldürme cürümlerinde artış sebebi noksan zabıta tedbirleri değil ıslaha muhtaç sosyal zorunluklardır. Fakat zabıtanın çalışması hakkında müsbet bir puvan olarak şunu da kayıt etmek lâzımdır ki 1951 -1956 yılları arasında asayişe müessir fiillerden hırsızlık yaralama ve hatta öldürmede hissedilir bir düşüş vardır. Şöyle ki :

YIL	HIRSIZLIK	YARALAMA	ÖLDÜRME
1951	3418	1327	28
1952	2851	1711	48
1953	2517	1345	28
1954	2071	993	21
1955	1694	685	24
1956	1564	587	27

1951 -1952 ve 1953 yıllarında fazla görülen yaralama ve öldürme suçlarındaki artışı 1954 -1955 ve 1956 yıllarında farklı bir düşünüş takibi 15 Ağustos 1953 de yürürlüğe giren 6136 sayılı kanunun ve iyi bir polis çalışmasının neticesidir.

b) Suçların işlendiği mntıkaların hususiyetlerinin suçluluğa tesir derecelerini anlaşılması bakımından suç haritalarının önemi :

Bütün bir senenin suçları bahsi geçen haritalar üzerine işlendikte suçların kesif olarak bulunduğu muhitlerin durumlarının düşünülmesi zorunluğu kendiliğinden meydana çıkar. Şöyle ki her suç aşağı yukarı işlenmesine uygun zeminlerde temerküz etmekte ve bu muhitlerde suçun işlenmesini kolaylaştıracak şartlar mevcut bulunmaktadır. Hırsızlıklar yazın büyük bir kısım halkın yazlığa giderek boş bıraktıkları muhitlerde (Kışın aksi) temerküz etmekte aynı şekilde yazın plajlar mntıkası hırsızlığın kesif bulunduğu yerler olmaktadır. Aynı şekilde bu suç otellerin bol bulunduğu mntıkalarla mazannai sui eşhasın devamlı bulundukları mntikalarda kesif olarak temerküz etmektedir. Aynı şekilde ticarethanelerin iş yerlerinin sabahçı kahvelerinin bol bulunduğu yerlerde de hırsızlıklar toplanmaktadır. Buna karşılık yaralama suçlarının fazla işlendiği yerler eğlence yerleri ile genel evlerin bulunduğu muhitlerdir. Öldürme suçlarının hemen hepsinde sebep geçimsizlik, kıskançlık ve gayri meşru yaşamak olup suç yeri ikametgahtır.

Bütün bu söylenenlerden bir netice çıkarıp hülasa etmek lâzım gelirse denebilir ki ;

Suç haritalarının yapılması vukuatın yakından takibi, alınacak polis tedbirlerine rehber olması, şehrin en çok suç işlenen mntıkları ile bu mntıkların hususiyetlerinin bilinmesine yardım etmesi ve polis çalışmalarının bir muhasebesinin yapılması ve daha rasyonel çalışmaya imkân hazırlaması bakımından çok yerinde atılmış ve mühim bir adımdır.

II — KUMANDA ODASI (KUMANDA ÂMİRLİĞİ) :

Kumanda odası şehirde her türlü hadiselerden dakikası dakikasına haberdar olmak, alınması gereken acil tedbirlerin tek elden alınmasını temin etmek gayesine hizmet eden bir kuruluştur. Bu meyanda polisin vatandaş hizmetinde daha verimli çalışması ve her an hizmete en seri seli ide koşabilmesini teminen burada üç polis imdat telefonu vatandaş emrine amade kılınmıştır. Her hangi bir şekilde yardıma muhtaç vatandaş bu numaralardan birine müracaat ettikte derhal hüviyeti tesbit edilmek-

te adresi alınmakta, hakkında ihbar yaptığı kimseye ait polise verebileceği bütün malûmat ihbar fişleri denilen fişlerle doldurulmakta, gün, saat, dakika da yazıldıktan sonra muntika karakolu da durumdan haberdar edilmektedir. Müstacel hallerde duruma müdahale için ayrıca hadise mahalline en yakın motorlu ekipler gönderilmekte ve polis duruma en seri şekilde müdahale edebilmektedir. Polis imdat telefonları, Emniyet telsizi ve Kumanda âmirliği Koordinasyonu icraat bakımından pek müsbet neticeler vermektedir. Zabıtayı mania ve adliye bakımından bu günkü çalışma tarzı eskiye nazaran çok daha müessir olmaktadır. Ayrıca kumanda odasında şehrin yine 1/5000 mikyasında mufassal bir paftası bulunmakta ve bu harita üzerinde şehirde mevcut bütün polis teşkilatı (Polis noktalarına varıncaya kadar) Polis telsiz istasyonları, Emniyet müdürlüğü emrindeki bütün motorlu ekipler, Süvari polis kuvvetleri ufak sembollerle gösterilmektedir. Randevu saatlerinde ekiplerin telsizle verdiği malumata göre bulundukları yerler sembollerle harita üzerinde işaret edilmektedir. Haritaya bir bakışta günlük faaliyette bulunan ekiplerin, Devlet büyüklerinin, Valinin ve Emniyet Müdürünün bulundukları yerleri görmek kabil olmaktadır. Bundan başka ,bu sistem sayesinde vukuu bulan her hangi bir hadiseye müdahale için en yakın polis kuvvetleri ile motorlu ekiplerin hadise yerine şevki ve yapılan polis icraatının kumanda odasından âmirler tarafından takibi kabil olmaktadır. Yine aynı şekilde muayyen zamanlarda yapılan arama taramaların harita üzerinde takibi yapılmakta ve icraatın seyri hakkında malumat sahibi olmak kabil olmaktadır.

Bu sistemin mütemmimi olarak yeni ihdas edilen tekmiil alma amirliği günün muayyen saatlerinde bütün karakollardan o günkü durum hakkında tekmiil almakta ve üst makamları durumdan haberdar etmektedir. Bu sayede polis her an uyanık durmakta, amirler her şeyden günü gününe haberdar olmakta çalışmaları ve aldıkları tedbirler bu devamlı ikazlar sayesinde matluba en muvafık şekilde olmaktadır.

III — Işıklı oda :

Yeni tesislerin sonuncusu ışıklı odadır. Sistem Amerikadan adaptedir. Amerikada gerek eyalet polisinden (State poliçe) ve gerekse F.B.t. (Federal Bureau Of İnves Tigation) denen federal polis tarafından kullanılmaktadır. Esası soruşturmada soruşturmayı yapan memurla diğer vazifelilerin suçlu tarafından tanınmasını önlemektir. Bunun için suçlu karanlık bir odada kuvvetli ziya tevcih edilmiş sahnemsi bir yere oturtulur ve vazifeliler huzurunda kendisine bir mikroфона bağlı amplifikatör

sayesinde kuvvetli seda veren bir hoparlör kullanmak suretile tahkikat için lüzumlu sualler sorulur. Bizdeki tatbiki sırasında suçlular üzerinde psikolojimken kuvvetli tesirleri olduğu görülmüştür. Bundan başka bu oda soruşturmayı yapan memurun tahkikatı nasıl ele alıp derinleştirdiğini delillerle suçlunun yakalanmasına kadar geçen safahatın hazıruna anlatılması dolayısı ile bir de öğretici rol oynamaktadır. Gönül arzu eder ki milli hudutlar dahilinde âmme emniyet ve asayişini teminle mükellef, vatandaş huzur ve sükûnunu, can ve mal emniyetinin bekçisi, ağır vazifelerle muvazzaf polisimizle rasyonel ve müessir çalışmaya imkân veren bu ileri adımlar diğer Vilâyetlerimizde de atılsın.

**Fransız âmme hukukunda idari mukavele
ve
empreviziyon nazariyesi (*)**

Yazan : Salih Tanyeri
Adalar Kaymakamı

1 — Mukavele mefhumu ;

Mukavele iradelerin borç tevliid eden mutabakatıdır. Bu kısa tariften anlaşılacağı üzere mukavele tamamen tekemmül etmiş bir hukuki muameledir. Bunu diğer hukuki muamelelerden ayıran unsur borç tevliid etmesidir. Bu unsur mukavelevi durumlarda kanunî ve tanzimi vaziyetler ve şart tasarruflar arasındaki esaslı farkı vücuda getirmektedir.

Tarif dört unsur ihtiva etmektedir.

I — İradelerin mutabakatı

II — İradelerin karşılıklı mutabakatı

III — Bir hukuki vaziyet ihdas etmek arzusu

IV — ihdas edilmek istenen hukuki vaziyetin umumi, gayrı şahsi olmayıp ferdi olması

I — İradelerin mutabakatı ;

Tekmil mukaveleler irade uyuşmasının, mutabakatının mahsulüdür. Lâkin bütün irade mutabakatları mukavele değildir. Jez'in dediğı gibi kanun da iradelerin mutabakatından hasıl olmaktadır. Fakat bunun mukavele olmadığı bedihidir.

II — Mukavelenin teşekkülü için irade mutabakatının karşılıklı olması lâzımdır. Meselâ kanun veya bir idare meclisi karan iradelerin iki taraflı mutabakatı değildir.

III — Mukavele hukuki bir vaziyet ihdas etmelidir. Meselâ evlen-

(*) Devam edecek

me muamelesi umumi hatları itibariyle yeni bir hukuki vaziyet ihdas etmez. Müessesenin statüsü esasen vazı kanun tarafından ihdas edilmiştir. İzdivaç tarafları bu statüye idhal eder. Memur tayini de mukavele değildir. Zira tayin tasarrufu memur için yeni bir hukuki vaziyet ihdas etmeyip kendisini esasen mevcut olan statüye idhal eder. Buna mukabil satış bir mukaveledir. Çünkü ihdas olunan yeni vaziyet tarafların iradelerinin eseridir.

IV — İhdas edilen hukuki durum umumi, gayrı şahsi olmayıp ferdi olmalıdır. Hukuki durumu akitler kendi isteklerine göre tanzim ederler. Meselâ satış mukavelesinde bayi ve müşteri mevzuu, fiyatı, karşılıklı ifa ve eda şartlarını serbestçe tayin ederler. Bilakis izdivaçda, memur tayininde alakadara tatbik edilen hukuki durum umumi bir statü olup herkes için aynıdır.

2 — İdarenin âmme hizmetlerini ifa ederken yapmış olduğu mukaveleler iki büyük grup teşkil eder.

Birinci grup ; bir âmme hizmetinin temin ve ifası maksadiyle yapılan ve âmme hukuku rejimine, bu hukuka has kaidelere tabi olan hakiki idari mukaveleler, ikinci grup ise idare tarafından âmme hizmetinin ifası maksadiyle ve fakat hususi hukuk kaidelerine göre yapılan medeni hukuk mukaveleleridir. Bunlara idare mukaveleleri de denilir. Birinci gruptakilere misal nafia ve âmme hizmeti imtiyaz mukaveleleri, İkincilere misal mubayaa icar ve isticar mukaveleleridir.

İdarenin yaptığı bütün mukaveleleri idareye müteallik muayyen bazı müşterek kaidelere tabidir. Bunlar salahiyyete, rızaya, mevzua, sebebe müteallik kaidelerdir.

II

İdari mukavelelerle idarenin hususi hukuk mukavelelerinin tefriki

3 — Âmme hükmi şahıslarının gerek ferdlerle gerekse kendi aralarında yapmış oldukları mukaveleler iki büyük kategoriye ayrılır.

1 — Hakikî idari mukaveleler

2 — İdarenin hususi hukuk mukaveleleri

Bunların gerek neticeleri, gerekse ihtilaf halinde tabi olacakları ka-

za organı bakımından yekdiğerinden kesin olarak tefriki lâzımdır. Bu tefrikin kıtası nedir ?

Uzun zaman idare hukukuna hakim olan hakimiyet ve temşiyet tasarrufları nazariyesinin terkinden sonra bu iki kategori mukavelenin tefriki kolay olmamıştır. Meselâ Fransada epey münakaşa mevzuu olduktan sonra ihtilaf mahkemesinin 8 şubat 1873 tarihli Blanco kararı ile idari kazanın salahiyeti âmme hizmeti mefhumuna bağlanmış ve jürisprü dansın bu temayülü iki mukavele kategorisinin tefrikinde de bir kıtas olarak kabul ve âmme hizmetlerinin tanzim ve ifası maksadı ile yapılmış olanların hakiki idari mukaveleler ve âmme hizmeti ile bir ilişkisi olmayanların hususî hukuk mukavelesi olduğu beyan edilmiştir. Ancak bidayette cazip ve basit görünen bu kıtasın kâfi olmadığı bilhassa Şûrayı Devlet ve İhtilaf mahkemesinde kanun sözcüleri tarafından ileri sürülen iddialarla tezahür etmiştir. Filhakika Terrier davasında kanun sözcüsü Romien şöyle demiştir :

Gerçekden idarenin âmme hizmetlerinin tanzimine veya ifasına müteallik olarak gerek mukavele, gerekse tasarruf yolu ile vücade getirdiği muameleler idari kazanın salahiyetine giren idari operasyonları vücade getirmektedir. Lâkin idarenin bir âmme hizmeti için âmme hükmi şahs olarak hareket etmekle beraber bilihtiyar hususî hukuk şartlarına tâbi kalmak arzusunda bulunması mümkündür. Bu takdirde tasarruflar, kolektiviteyi ilgilendirmekle beraber hususi hukuk tasarrufu hüviyetini ihtisap ederek ferdler arasında cari hukuku hususiye şartlarına tabi kalırlar.»

4 — İdari mukavelelerin kıtasının tayini ve bunlarla hususi hukuk mukavelelerinin tefriki halen çok ince ve o nisbette mudil bir nazariyenin doğmasına sebep olmuştur.

Mukavelenin vasfını tayine yarayan şartlar çok mütenevvidir. Bir mukavele şu üç sebepten birisi ile iki kategoriden birine dahil olur.

- 1 — Mukavelenin mahiyetini bizzat kanun tayin etmiştir.
- 2 — Tarafların iradeleri tayin etmiştir.
- 3 — Mukavelenin mevzuu tayin etmiştir.

Şu halde İdarî mukaveleleri şu şekilde bir tasnife tâbi tutmak mümkündür.

- 1 — Kanunun tayini suretiyle İdarî olanlar
- 2 — İçtihadî kıtaslarla İdarî olanlar

İşaret etmek lâzımdır ki kanunun tayini dolayısıyla İdarî olan mukavelelerde kanun bilfarz nafia mukaveleleri idaridir tabirini kullanmamış, bu gibi mukavelelerden mütehaddis ihtilâfların hal merciinin idare mahkemesi olacağını göstermek suretiyle bunları İdarî kategoriye ithal etmiştir.

İçtihadî kıstaslara gelince :

1 — Bir âmme hükmî şahsının iştiraki;

İçtihada göre bir mukavelelerin İdarî olabilmesi için ilk şart taraflardan birinin âmme hükmî şahsı olmasıdır. Bu umumî şarttan çıkan neticeler şunlardır :

a — Fertler arasında yapılmış bir mukavele İdarî olamayacağı gibi idarenin mukavelesi de olamaz. Bununla beraber 17 Haziran 1938 tarihli kararname âmme teşekkülleri veya bunların imtiyazcılar tarafından yapılmış âmme emlakini işgal mukavelelerini İdarî olarak vasıflandırmıştır. Diğer taraftan halen Fransada gaz ve elektrik teşebbüsleri için gerek imtiyazcı gerekse âmme müessesesi İdarî mukavele yapabilmektedir. Diğer taraftan fertler arasındaki bir mukavele, akitlerden birinin fiilen bir âmme hükmî şahsı nam ve hesabına hareket etmesi halinde istisnai olarak İdarî olabilmektedir. «Şûrayı Devlet 30/Ocak/1931 tarihli Societe Brossette kararı. Bir ihracat kontuvarı tarafından işe nezareti nam ve hesabına yapılan mukavele»

b — Fertler arasında mün'akit bir mukaveleye idarenin iştiraki onun İdarî olması için kâfi değildir. «D. Ş. 21/11/947 Societe Boulanger Kararı. Bir ihtilâfta çalışma vekâletinin mümessillerinin müdahalesi ve sanayici ile personeli arasındaki mukaveleye imzalarının konulmuş olması Devleti mukavelede taraf yapamaz»

c — idare tarafından bir fert hesabına yapılmış mukavele İdarî olur mu? ilk nazarda yukarıda idare nam ve hesabına hareket eden fertlerin yaptıkları mukaveleler için söylediklerimize muvazi olarak buna menfî cevap vermek icap ederse de içtihad böyle bir mukavelelerin fert hesabına yapılmış olmakla beraber üstün salahiyet (exorbitant) şartlarını ihtiva etmesi halinde İdarî olabileceğini kabul etmiş gözükmektedir, ihtilâf mahkemesi 27/3/952 tarihli Millî denizcilik ofisi kararı; Diğer taraftan Şûrayı Devlet 12 Aralık 1930 tarihli Ste des moteurs gnomes et Rhone kararında Fransız devleti tarafından yabancı bir devlet hesabına ve Fransız İdarî mukavele umumî şartnamesine tevfikân akdettiği bir mukaveleyi İdarî saymıştır.

2 — Mukavele bir âmme hizmetine bağlı olmalıdır.

Mukavelenin bir âmme hizmeti faaliyetine bağlı olması bu gün dahi umumî olarak onun İdarî vasfının bir şartı olarak mülâhaza edilmektedir. Bu şart bir takım meseleler ortaya koymuştur.

I — Mukavelenin âmme hizmetine bağlı olması ne demektir.

II — Mukavelenin İdarî olması için bu şart zarurî midir.

III — Mukavelenin İdarî olması için bu şart kâfi midir.

Binaenaleyh :

I — Âmme hizmetinin tarifi ;

İçtihad İdarî mukaveleyi tarif hususunda âmme hizmeti mefhumunu en geniş manasında benimsemiştir. Buna göre âmme hizmeti; bir âmme hükmî şahsının tahakkuku umumî menfaat için zarurî olan ve fakat hususî teşebbüsün ifada kifayetsiz bulunması sebebiyle bizzat deruhte ettiği faaliyetlerin heyeti umumiyesidir.

Bu tarif âmme hizmetinin klâsik tarifi olup Fransada hükümet komiserleri ve bizzat Şûrayı Devlet tarafından kabul ve ifade edilmiştir. Bununla beraber âmme hizmetinin daha dar manada alınması lâzım geldiği kanaatinde olan bazı müellifler bunu İdarî mukavelenin tarifinden çıkarmayı tercih ederler. Bunlara göre mukavelenin İdarî olmasının birinci şartı bunun idare tarafından umumî menfaat maksadiyle yapılmış bulunmasıdır.'

II — Mahkeme içtihatlarına göre mukavelenin İdarî olması ancak onun bir âmme hizmetine müteallik bulunması ile kabildir. Filhakika Fransız Devlet Şûrasının bu husustaki kararları gayet vazıhtır. Meselâ 25/10/935 tarihli Duchene kararında «bahse konu mukavelenin mevzuu bir âmme hizmetinin ifası olmadığından hususî hukuk mukavelesi vasfı arz etmektedir» âmme hizmetinin ifasına taallük etmeyen bu mukavele mahiyeti itibarıyla de bir hususî hukuk mukavelesidir. İdarenin ileri sürdüğü şartlar onun hususî hukuka tebaiyet vasfını değiştiremez. İhtilâf mahkemesi 22/11/951»; Bununla beraber bazı müellifler hakikatte âmme hizmeti şartının İdarî mukavele nazariyesi içinde büyük bir mevkii olmadığı ve bunun «kıtasının mukaveledeki üstün salahiyet şartlarının mevcudiyetine irca edildiği kanaatindedir. Ezcümle M. Chapus «responsabilite publique et responsabilite privee» isimli eserinde bu hususu gayet vazıh olarak ileri sürmüşse de bir taraftan da mukaveleye hususî hukukun fevkinde şartlar dercini mümkün kılmak için âmme hiz-

meti maksadının mevcudiyetinin zarurî olduğunu ileri sürmek suretiyle garip bir şekilde tenakuza düşmüştür. Şûrayı Devlet de yeni bazı kararlarında üstün salahiyet şartlarının mevcudiyetinin bir âmme hizmeti faaliyetine yabancı bir mukaveleyi İdarî yapabileceğini kabul etmiş gözükmektedir.

III — Bütün bu izahattan çıkan netice mukavelenin İdarî olabilmesi için ilk iki şartın lâzım ve fakat gayrı kâfi olup üçüncü bir şartın da tahakkuk etmesi hususudur. Bu da üstün salahiyet şartıdır. Buna göre bir mukavelenin İdarî olabilmesi için bunun ihzarında tarafların âmme hukuku usullerini kabul etmiş olmaları lâzımdır.

Bu usul şunları ihtiva etmektedir :

- 1 — Mukavelenin şekli
- 2 — Salahiyet şartı
- 3 — Üstün salahiyet şartı ki mukavelenin esas kıstasını teşkil etmektedir.

Prensip olarak mukavelenin akdi için kullanılmış şekillerin onu İdarî yapmak hususunda kâfi olmadığı kabul edilmelidir. Hauriou gibi bazı müelliflerle Leon Blum gibi bazı kanun sözcüleri ve bazı İdarî mahkemeler mukavelenin şeklinin onun İdarî olması için kâfi olduğu kanaatini izhar etmişlerdir. Houriou'nun Terrier kararına yazdığı not Blum'un Granit des Vosges kararındaki konkluzu ve Aisne mahkemesinin 27 Aralık 1926 tarihli bir kararı bu hususta vazih fikirler ihtiva etmektedir. Fakat İdarî şekillerden istihraç edilen bu kıstas yüksek mahkemeler tarafından kabul edilmemiştir. Filhakika ihtilâf mahkemesini 1/5/926 tarihli Templier, 18/12/932 tarihli Razes, temyiz mahkemesinin 30/3/926 tarihli Bonsergeant kararları çok açık olarak mukavelenin mahiyetinin tayininde şeklin rol oynamayacağını derpiş etmektedir. Filhakika Templier kararında yüksek mahkeme «mücerret şekil sözü geçen siparişlere İdarî bir vasıf izafe edemez» demek suretiyle bu kanaatini vazih olarak ifade etmiştir. Keza Razes kararında «satışın İdarî şekilde yapılmış olması ihtilâfa adlî kazanın bakmasına mani değildir» demektir. Buna mukabil mukavelenin akdinde hususî hukuk usulünün tatbik edilmiş olması da mutlak onun hususî hukuk mukavelesi olmasını intaç etmemektedir. Meselâ temyiz mahkemesi 14/1/935 tarihli Cie des eaux de Royat kararında «noterlikte tanzim suretiyle yapılmış İdarî mukavele» hükmü ile ihtilâfın hallinin idare mahkemesine ait olduğunu tebarüz ettirmiştir.

2 — Salahiyet şartı :

Taraflar mukavelede ihtilâf halinde müracaat edilecek mahkemeyi tayin etmiş olabilirler. Bu mahkeme idari veya adlidir. Böyle bir şart mukavelenin mahiyetinin tâyni hususunda bir kıtas olabilir mi? Bu herşeyden evvel böyle bir şartın muteber olup olmadığının bilinmesine bağlıdır. Mahkeme içtihatlarına göre salahiyet şartı ancak münderiç bulunduğu mukavelenin hakikî mahiyetine uygun bulunduğu takdirde muteberdir. Filhakika :

1 — Eğer mukavele mevzuu veya hükümleri itibariyle İdarî ise meselâ âmme emlakine müteallik veya hususî hukuka nazaran üstün salahiyet şartlarını muhtevi bulunuyorsa adli kazanın salahiyetine mütedair şartlar kıymetsizdir. Bunun gibi idarenin hususî emlakine müteallik bir mukavelede İdarî kazanın salahiyeti hakkında şart hükümsüzdür.

2 — Eğer salahiyet şartı mukavelenin diğer kıtaslarla tebeyyün eden hakikî mahiyetine uygunsa muteberdir. Ancak bu takdirde de lüzumsuz bir delil mahiyetinden başka bir kıymet taşımaz.

3 — Salahiyet şartı ancak bir halde mukavelenin mahiyetinin tayini hususunda ehemmiyetli bir rol oynar. Bu da tamamiyle, ileride göreceğimiz, üstün salahiyet şartı vasfını haiz olmayan bazı şartların mevcudiyeti halinde hakimnin bunlarla birlikte salahiyet şartından tarafların hakikî niyetlerini istihraç edebilmesi halidir.

4 — Üstün salahiyet şartı (Clause exorbitant)

Hususî hukuka nazaran üstün salahiyet şartı bugün gayrı kabili münakaşa olarak İdarî mukavele nazariyesinin merkezi, esasî unsurunu teşkil etmektedir. Filhakika mukavelede bu kabil şartların mevcudiyeti bunun İdarî karakterinin belli başlı kıtasıdır. Lâkin bu mefhum mutlak bir vuzuhtan mahrum olup tahlili müşkülât arz etmektedir.

Bu tahlile girişmeden evvel üstün salahiyet şartına izafe edilen rolün esasî üzerinde durmak lâzımdır.

Bir mukavelede üstün salahiyet veya hususî hukuka aykırı şartın mevcudiyetinin ona İdarî vasfı vermesinin iki sebebi vardır. Bunlardan birisi sübjektif diğeri objektiftir.

1 — Sübjektif esas ;

Mukaveleye üstün salahiyet şartının derci evveleminde tarafların mukavele serbestisinin bir işareti gibi gözükmektedir. Mukavelenin mev-

zuu itibariyle bizzarur idari olması hali dışında taraflar âmme temşiyeti usulü ile hususî hukuk temşiyeti usulü arasında hakkı hıyara maliktir. Bunlar mukaveleye hususî hukuka mugayir şartlar ithal ettikleri takdirde kendileri âmme hukuku usulünü yani İdarî mukaveleyi seçmiş sayılmalıdır.

Bu vaziyette üstün salahiyyet şartının rolü sübjektiftir. İçtihat şu formüllerle bunu tecviz etmiştir: «Taraflar mukaveleyi hususî hukuk şartları içinde (veya hususî hukuka aykırı şartlar dahilinde) yapmak hususunda anlaştıklarından...»

Tarafların niyetlerinin bu araştırılması idare hakimi tarafından sık sık kullanılan ve mukavelenin, teker teker onu İdarî yapmakta kifayetsiz olan, şartlarının heyeti umumiyesinden tarafların niyet ve maksatlarının istidlâli metodu olan karineler hüzmesi usulünde de gözüktür. Bazı müellifler ve bu arada Jez İdarî mukavelenin bu sübjektif ve iradî anlamını kuvvetle tebarüz ettirmektedir. Jez mukavelenin İdarî olup olmadığı belirtilmek için şu iki suale cevap verilmek lâzım olduğu mütalâasıdır :

1 — Mukavele bir âmme hizmeti ifası için mi yapılmıştır?

2 — İdare ve akidi bir İdarî mukavele yapmak niyetinde midir?

Bununla beraber umumî kanaata göre bu sübjektif kıstas tek başına meselenin halli için kâfi değildir.

2 — Objektif esas ;

Buna göre üstün salahiyyet şartı vazih olarak hususî hukuku aşığından mukaveleye İdarî vasıf izafe etmektedir. Filhakika üstün salahiyyet şartları tamamiyle âmme hukukuna hastır. Bu itibarla bunların tefsir ve tatbikinden çıkan meseleler de âmme hukuku meseleleri olmak lâzım gelir.

Üstün salahiyyet şartı idare ile akidi arasında ve birinciye İkincisi hakkında üstün yetkiler izafe eden ve bu suretle medenî mukavelelerin esasını teşkil eden akitlerin eşitliği prensibini ihlâl eden üstün bir şarttır. Mahkeme içtihatları şu formülle bu tarifi kabul etmiş gözükmektedir : «Mukavele âmme kudretine hususî hukuktan üstün bir imtiyaz tanıyan hiçbir şartı ihtiva etmediğinden hususî hukuk mukavelesidir.»

Bazı müellifler de bu şartı âmme kudretinin imtiyazına irca etmektedir.

Gerçekten İdarî mukavelelerin ifası umumî nazariyesi akit ile idare arasında idarenin müteaddit yetkilerini ihtiva etmektedir. Bunlar akitlerin eşitliği fikri ile idare edilen medenî mukavelelerde mevcut değildir. Bu imtiyazlardan birisi mukavelede münderiç olduğu takdirde tabiatıyla hususî hukuktan üstün bir salahiyet şartını teşkil etmektedir. Bunun en tipik misali de akidin kusuru sebebiyle idarenin resen icraî karar ittihazı salahiyetidir. İdareye bir taraflı olarak akidin vecibelerini ifadaki kusuru için mukavelenin feshi, ıskatı, raşa gibi müeyyidelerin tatbiki salahiyetini tanıyan şartlar da üstün salahiyet şartı olarak sayılmaktadır.

5 — İdarî mukavelelerin ilmî ve İçtihadî kıstasını tabiatıyla çok mücmel olarak belirttikten sonra bir mukaveleye ve meselâ nakliye mukavelesine bunları tatbik edelim.

Nakliye mukavelesi bir mukavele olup bununla bir fert bir ücret tahtında bir âmme hükmi şahsı nam ve hesabına insan ve eşya naklini taahhüt eder.

Tariften de anlaşılacağı üzere nakliye mukavelesinin nakliye âmme hizmeti imtiyazından tefriki lâzımdır. Tekmil âmme hizmeti imtiyazları gibi daima bir İdarî mukavele olan bu imtiyazın mevzuu nakliye olmakla beraber bu diğerkinde olduğu gibi idare nam ve hesabına değildir.

Nakliye mukavelelerine, hususiyle deniz nakliyesine müteallik olanlarına mütedair içtihat hususî hukuk mukaveleleri ile İdarî mukavelelerin tefrikindeki umumî kıstasları tatbik etmektedir. Bunlar hassatan harp zamanında devletle deniz nakliyecileri arasındaki münasebetler sebebiyle pek mebzuldür.

Devletle kumpanyalar arasında mün'akit nakliye mukavelesi üstün salahiyet şartını ihtiva etmediği ve kumpanya doğrudan doğruya hizmetin ifasına çağırılmayıp bunun ifasını bizzat üzerine alan devlete gemisini ve taifesini kiralamakla iktifa ettiği takdirde bir hususî hukuk mukavelesi (time charter) mukavelesidir. Her iki harpte akdedilmiş bu tip pek çok mukavele Şûrayı Devlet tarafından hususî mukavele olarak kabul edilmiştir.

Buna mukabil deniz nakliye mukavelesi gerek hususî hukuk şartlarından başka şartlar içinde akdedildiği, gerekse donatanın gemisini icar etmekle yetinmeyip âmme hizmetinin ifasını bizzat üzerine aldığı takdirde İdarîdir. İhtilâf mahkemesi 7/11/922 tarihli bir kararında «donatan orduyu ve malzemeyi gemisi ve taifesi ile bizzat nakletmekle mükellef olduğundan» mucip sebebiyle ihtilâfin hallinin Şûrayı Devlete ait olduğuna karar vermiştir.

Son harpte bu prensipler içtihat tarafından devletle deniz nakliyat kumpanyaları arasında mün'akit mukavelelere 11/7/938 tarihli kanunun 20 ve 21 inci maddelerinin uygulanması suretiyle tatbik edilmiştir. Bu hükümler, el koyma rejimi yanında, iki nevi tip mukavele tanımak suretiyle bir mukavelevi rejim derpiş etmekte idi. Bunlar devleti tamamiyle müstecir ve hizmetin sahibi yapan Çarter parti ve nakliyatın ifasında kumpanyayı devletin yerine koyan vekâlet idi. Bunların her ikisi de âmmе hukuku mukavelesi olarak kabul edilmiştir. Vekâlet mukavelesi akit donatanı âmmе hizmetinin ifasına iştirak ettirmesi sebebiyle İdarî idi. Çarter ise üstün salahiyet şartlarını (clauses exorbitants) ihtiva etmesinden dolayı İdarî olmuş bulunuyordu. Yüksek mahkeme bir kararında «mukavelenin müddeti yalnız devletin iradesine tâbidir. Nakliyecî üstündeki nezaret deniz ticareti nakliyat servisi tarafından icra edilmektedir» demek suretiyle mukavelenin üstün salahiyet şartlarını ihtiva etmesi sebebiyle İdarî olduğunu kabul etmişti.

6 — Mahiyetini ve kıstasını bu suretle belirttiğimiz İdarî mukavelenin ifasında akit bazı sebepler dolayısıyla zarara uğradığı takdirde bunun neticesi ne olacaktır.

Hususî hukukta bildiğimiz ve mukavelelere tatbik ettiğimiz mücbir sebep (force majeure) nazariyesi şüpheşizdir ki burada da tatbik edilecektir. Ancak İdarî mukavelelerin ifasında ve bilhassa bunların en tipik misali olan imtiyaz mukavelelerinde öyle hadiseler olur ki onlara mücbir sebep nazariyesinin tatbikine imkân bulunamaz. Çünkü vücade gelen hadise tam manasiyle mücbir sebep değildir. Fakat bu hadiseler muvacehesinde akit ifaya devam ettiği takdirde mahvuharap olacak ve bir noktada artık hizmetin ifasına devam imkânı maddisi kalmayacaktır. Bu halde hizmetin ifasından sarfinazar edilmesine imkân tasavvur edilemeyeceğine göre meseleye bir hal tarzı bulmak lâzım gelecektir.

Borçların ifasında tarafların maruz kaldıkları bazı müşkülât vardır. Hususî hukukta bunların heyeti umumiyesi mücbir sebep umumî tabiri altında toplanmış ve kanunlar bu gibi ahvalde olunacak muameleyi derpiş etmiştir. Ancak üzerinde durduğumuz hadise, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, tam manasiyle mücbir sebep değildir. Malûmdur ki mücbir sebep telâkki edilen hadiselerde vecibenin ifası imkânsız hale gelmektedir. Halbuki bahsini ettiğimiz hadiselerde vecibenin ifasının maddî imkânsızlığı mevcut değildir. İfa mümkündür. Fakat mukavelenin yapıldığı anda tahmin ve derpişi mümkün olmayan bazı hadiseler sebebiyle bu çok fahiş bir şekilde mümkün olmaktadır. O kadar ki akidi iflâsa sürükleyecek ve bu suretle de hizmet akamete uğrayacaktır. Hususî hukukta

bunun ehemmiyeti yoktur. Zira mukavele taraflar için kanun hükmündedir ve mukavelede tarafların eşitliği prensibi hakimdir. Bu itibarla birini diğerine tercih imkânı yoktur. İstidraten işaret edelim ki orta çağda kanonistler mukavelelerde zımnî olarak «rebus sic stantibus» şartının mevcut olduğunu, binaenaleyh bunların akit günündeki şartlar içinde ifasının gerektiğini kabul etmişlerdi. Binaenaleyh ifa gününde şartlar değiştiği takdirde mukavelenin yeniden gözden geçirilmesi lâzımdı. Lâkin bu hal tarzı uzun müddet devam etmemiş ve Fransada 19 uncu asırda muhtariyeti irade nazariyesi önünde çekilmeğe mahkûm kalmıştır.

Âmme hukukunda ise herşeyden evvel göz önünde bulundurulması gereken husus âmme hizmetinin istimrar ve temadisidir. Akidin harabiyete düşer olması sebebiyle ifada vukua gelecek inkita âmme hizmetini de sekteye uğratacak ve bundan umumî menfaat haleldar olacaktır.

Filhakika böyle bir hal vukuunda İdarî mukavelelere has olan üstün salahiyet yolu ile el koyma, muvakkaten emanet usulü ile idare, mukavelenin ıskatı veya fesih cihetine gitmek mümkündür. Ancak bunların da büyük mahzurları vardır. Bir kere el koyma veya muvakkaten emanetle idare hususunda devlet hazır değildir. Buhran zamanlarında bu hazır olmayış normal zamanlara nazaran daha da fazladır. Ne personeli, ne tecrübesi ve ne usulleri vardır. Diğer taraftan hizmetin risklerinden akidi bu şekilde kurtarmak da adaletsizlik olur. Fesih de idareyi yeni bir akit aramak mecburiyetinde bırakır. Zaman gaip edilir. Âmme hizmeti uzun zaman inkitaa uğrar. Bu itibarla fesih her zaman umumî menfaati tatmin etmez. Binaenaleyh bu usullere müracaattan evvel hizmetin te-

İşte Fransız âmme hukukunun mahkeme içtihatlarından çıkararak tatbik ettiği emprevizyon nazariyesi böyle bir zarurettten husule gelmiştir.

Buna göre akidin iradesinden müstakil ve İdarî mukavelenin akdi sırasında tahmin ve derpişi gayrı kabil hal ve vaziyetler bahis mevzuu akdin ifasını imkânsız kılacak derecede bunun malî hükümlerini sarstığı» alt üst ettiği ve ifanın akit için mahvu harabiyeti mucip olacak derecede ağır malî külfeti mucip olduğu takdirde de akit, vecibelerini ifaye devamı sıkı bir şekilde mecbur olmakla beraber mukaveleli idarenin bu vaziyetlerden neşet eden açığın bir kısmını kendi uhdesine alarak vaki müşkülâtı yenmek hususunda kendisine yardım etmesini istemek hakkına maliktir. Bu; bordo gaz şirketi davasındaki konklüzyonunda kanun sözcüsü M. Chardenet'nin belirttiği gibi imtiyaz sahibini servet sahibi yapmak veya onu teşebbüsün tekmil risklerine karşı himaye etmek değildir.

Sadece müteahhidi mukavele ekonomisine ağır bir darbe indiren ve tarafların in'ikatta hiçbir suretle tahminlerine imkân olmayan hadiseler sebebiyle ifası tehlikeye girmiş olan âmme hizmetinin temadisini sağlayacak duruma getirmektir, istisnâî buhran devirleri geçtikten sonra tabiatıyla mukavelenin normal ifa şartları avdet edecektir. Diğer taraftan Jeze'in dediği gibi bu yardım makul ve hakkaniyet kaidelerine uygundur. Eğer akit taraflar buhranı ve bunun İktisadî neticelerini tabiinin etmiş olsalardı bu takdirde mukaveleye mütenazır hükümler koyabilirlerdi.

7 — Tariften de anlaşılacağı üzere tamamen âmme hukukuna has olan bu nazariyede esas mukaveleden doğan bir vecibenin ifasına hukukan mecbur olan borçlunun alacaklıdan düçar olduğu harabiyetten kurtulmak ve taahhüdünü ifaya imkân bulmak için gayrikabili içtinap olan muayyen bir malî yardımı talep etmek salahiyetidir.

Görülüyor ki emprevizyon mukavelenin ifası sırasında lahik olarak akide tazminat haklan temin eden hadiseler umumî nazariyesi içinde yer almaktadır.

Nazariyeye hakim olan fikirleri incelemeyen evvel bunu ortaya koyan kararı gözden geçirmek lâzımdır.

Bilindiği gibi emprevizyon nazariyesi âmme hukukuna içtihad yolu ile girmiş ve yine mahkeme içtihatları ile bugünkü mükemmel şeklini bulmuştur. Nazariye ilk defa Devlet Şûrasının 30 Mart 1916 tarihli Bordo gaz şirketi kararı ile vücade getirilmiştir. Bu karar hülâsa olarak şöyledir :

«İmtiyaz mukavelesi imtiyaz sahibi ile bunu veren idarenin karşılıklı vecibelerini tanzim etmektedir. İmtiyazcı mevzuu bahis hizmeti mukavelede açıklanmış şartlar içinde ifaya mecburdur. Buna mukabil imtiyaz mevzuu hizmetten faydalananlardan mukavelede belirtilmiş ücreti almak hakkına maliktir. İktisadî hal ve vaziyetler sebebiyle mevadî iptidaiye Batlarındaki tahavvülât, hadisenin durumuna göre, imtiyaz sahibinin lehinde veya aleyhinde netice veren bir ihtimal (alea) teşkil eder ve neticesi tamamen akide ait olur. Taraflardan her biri taahhüde girişmeden evvel yapacakları hesap ve tahminlerde bu ihtimali dikkat nazarına almak mecburiyetindedir. Lâkin Avrupada kömür istihsal bölgelerinin mühim bir kısmının düşman işgali altında bulunması, bir taraftan gemilere harp hizmetlerinde kullanılmak üzere hükümetçe el konulması ve diğer taraftan deniz harplerinin şiddeti ve temadisi sebebiyle deniz nakliyatının çok müşkül olması neticesi hava gazı istihsalinin maddeî iptidaiyesi olan

kömürün fiyatında husule gelen yükseliş mutad manasında istisnâî olmakla kalmayıp istihsal değerinde her türlü hesapları aşan ve tabiatıyla in'ikatta taraflarca tahmin edilebilen azamî haddin üstünde bir dereceye varmış ve bunun neticesi mukavele ekonomisi sarsılmış, alt üst olmuştur. Kumpanya bu anormal vaziyetin imtidadınca bidayette derpiş edilen şartlarla hizmetin ifasını temine mecbur olamayacağını beyan etmiştir. Bütün bunlardan çıkan netice şudur. Kumpanya kömürün tonunun mukavelede gazın azamî fiyatı olarak mülâhaza edilen rakama tekabül eden 28 frankın üstündeki tezayüdüne katlanmak mecburiyetinde tutulamayacağı iddiasında haksız ise de şartnamenin teşebbüsün normal bir ihtimali karşısında bulunuluyormuş gibi tamamen tatbikim kabul etmek müfrit bir tarzı hal olur. Buna mukabil muvakkat müşkülâta nihayet vermek için kumpanyanın malik olduğu tekmili istihsal vasıtaları ile ve mukavelenin normal tatbikine imkân vermiyen hususî şartlarla hizmetin temadisini icap ettiren umumî menfaati de göz önünde tutarak bir tarzı hal aramak lâzımdır. Bu maksatla bir taraftan kumpanya imtiyaz mevzuu hizmeti sağlamak mecburiyetindedir. Diğer taraftan yalnız bu muvakkat devre zarfında mücbir sebep vaziyetinin külfetli neticelerinin bir kısmına katlanmalıdır. Mukavelenin makul tefsiri bunu icap ettirmektedir. Netice olarak şikâyeti mucip kararın iptali ve tarafların ait oldukları Vilâyet konseyine gönderilmesi icap eder. Taraflar kumpanyanın mülâhaza edilen devre zarfında hizmete devamını sağlayacak hususî şartlar üzerinde müzakere yolu ile rızâî bir anlaşmaya varamadıkları takdirde konsey mukavele dışı hal ve vaziyetler sebebiyle kumpanyaya verilecek muhik tazminatın miktarını tesbit etmelidir.»

8 — Kararın tahlilinden nazariyeye hakim olan şu fikirler çıkmaktadır.

1 — Emprevizyon nazariyesi mukavele dışı bir vaziyete çare bulmak için tesis edilmiştir.

Bu mukavele dışı fikri emprevizyonun kullanılabileceği halleri tahdid etmiştir. Maksat herhangi bir buhran değildir. Bu tabir gayrı tabu, istisnâî bir vaziyete, mukaveleyi alt üst etmek ıstılahım teyit ve tekit eden fikre delâlet etmektedir.

Diğer taraftan mukavele dışı vaziyet mefhumu mukavelenin şartlarından çıkan bir mefhumu da ihtiva etmektedir. Birdenbire zuhur etmiş vaziyet mukavele dışı olduğundan bunun hükümleriyle idare edilemez. Binaenaleyh bunu halle matuf kaideler mukavele şartlarına yabancı, onlardan tamamıyla ayrı kaideler olmak lâzımdır.

Nihayet mukavele dışı vaziyet fikri mukavelenin ifası safhasında bulunduğundan imkân nisbetinde mebdce, mukavelenin aslına dönüşü, ric'ati ifade eder. Empreviziyonun cevaplandığı vaziyet anormal olduğundan nazariyenin bu durumu izale etmesi ve mukavelenin yeniden ifasına imkân vermesi lâzımdır. Aksi takdirde mukavelenin feshi icap eder. Bu fikir nazariyenin tatbikini zaman itibariyle tahdid etmektedir.

2 — Nazariyeye hakim olan ikinci fikir âmme hizmeti mefhumu ve bunun icaplarıdır.

Âmme hizmetinin icapları, hassaten bunun daimilik prensibi nazariyenin mekanizmasında ve izahında önemli bir rol oynamaktadır. Nazariyenin esas gayesi âmme hizmetinin ifasında temadiyi temindir. Filhakika yüksek mahkeme içtihadını «kumpanya tarafından hizmetin temadi ettirilmesini gerektiren umumî menfaat» prensibine istinat ettirmiştir. Bu fikir nazariyenin tatbik şartlarını da tayin etmektedir. Filhakika Şûrayı Devlet 28/11/952 tarihli yapı işçileri kooperatif şirketi dâvasında «dâvacı şirketin empreviziyon nazariyesinden istifale talebinde bulunamayacağına, zira bunun sadece âmme hizmetinin ifasının temadisini sağlamağa yaradığına, binaenaleyh mefsuh bir mukaveleye kabili tatbik olamayacağına karar vermiştir.

Bundan başka sözü edilen fikir empreviziyon nazariyesinin hukukî neticelerini de izah etmektedir.

Filhakika bir taraftan empreviziyon nazariyesi akidin mukavelenin ifasına devam mutlak vecibesini ihtiva etmekte, diğer taraftan bizzat idarenin akide yardım vecibesi bunun ışığı altında hakikî manasım bulmaktadır. Bu yardımı zarurî kılan sebep hakkaniyet mülâhazası olmayıp akidin malî müzayakası sebebiyle âmme hizmetinin inkitasına veya tamamen ademi ifasına mani olmaktır.

3 — Empreviziyon nazariyesi akit tarafların iş birliği formülü ile mukavelenin ifasındaki buhranı hal etmektedir. Bu formülde hâkim fikir buhranın hallinde iki akidin bir iş birliği yapmalarıdır. İki taraf müşkülâtı yenmek için enerjilerini, imkânlarını birleştirmek mecburiyetindedir.

4 — Empreviziyon nazariyesi idare hukukuna hastır. Hususî hukuk mukavelelerine kabili tatbik değildir.

İdarî mukavelelerde devlet akitlere hususî hukukun tanımadığı bazı külfetler tahmil etmektedir. Çok ağır müeyyideler altında bu vecibeleri ifaya mecbur tutulan akit, idare hukukunun empreviziyon formülü altında kendisine tanıdığı bir taviz alabilmektedir.

9 — Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi mahkeme içtihadı ile âmme hukukuna girmiş olan bu nazariye 1916 danberi kıymetini muhafaza etmiş ve birçok kararlara tatbik edilmiş ve yeni yeni tekâmüllere mazhar olmuştur. Filhakika hemen işaret etmek lâzımdır ki 1916 yı takip eden senelerde birkaç büyük karar nazariyeyi tavih etmiş ve onu âmme hizmeti imtiyazlarından başka diğer İdarî mukavelelere de teşmil etmiştir.

Daha sonra Şûrayı Devlet nazariyeye iki esaslı sarahat ithal etmiştir. Nazariyenin içtihadî tarihçesinin bu safhalarından birine ve diğerine Fransız İktisadî hayatında vücuda gelen ve 1916 da derpiş edilmemiş olan veya hiç değilse henüz vüs'atından, şümulünden, muhtevâsından şüphe edilen değişiklikler sebep olmuştur.

İlk merhalede birinci cihan harbini takip eden senelerde imtiyaz sahiplerinin mukavele harici vaziyetlerine sebebiyet vermiş olan iktisadî sarsıntıların, bilhassa maliyetin kat'î surette yükselişini intaç eden paranın yeni bir kıymet üzerinden ayarlanmasından itibaren neticelerini tevlitte inkıtaa uğramayacakları tezahür etmişti. İlk mukavelevi vaziyetlere avdet ümidinin hayal olduğunu gösteren bu İktisadî tahavvül Şûrayı Devleti 1932 de Cie des tramways de Cherbourg kararında empreviziyon halinin sonuna müteallik vazih kaideler kabulü suretiyle nazariyeyi tamamlamağa sevk etmiştir.

Diğer bir İktisadî hadise de müdahaleciliğin veya güdümlü iktisadın inkişafıdır. Bunun neticesi şu olmuştur. Empreviziyon vaziyetinin sebebi olan İktisadî karışıklıklar eskiden devletin taammen haricinde bulunurken bu sefer devletin kendisinden sadır olmuş ekonomik tedbirlerden mütevellit hadiseler sık sık husule gelmeğe başlamıştır. Bu suretle nazariyenin yeniden gözden geçirilmesi zarureti hasıl olmuştur. Bazıları, yanlış olmakla beraber, liberal iktisat için yapılmış olan nazariyenin güdümlü ekonomi çerçevesi içinde bozulacağım, şeklini değiştireceğini ümit etti. Her hal ve kârda mukavelelerin sarsılmasına sebebiyet veren ekonomik hadiselerde bundan böyle sık sık hissesi olan devlet İdarî mücbir sebebiyle empreviziyon arasındaki farkı tekrar ortaya koydu. Şûrayı Devlet bu iki nazariyenin karşılıklı tatbik sahalarını yeniden tesise ve empreviziyonun muhitini tavihe mecbur oldu. Bu husus ileride empreviziyonun şartları istikra edilirken izah olunacaktır.

10 — Nazariye yalnız İdarî mukavelelere ve bunların da bir kısmına tatbik edilebilmektedir. Hususî hukuk mukavelelerinin tamamen dışın-

da kalmaktadır. Bunu Jez şöyle izah etmektedir. İdarenin hususî hukuk mukavelelerinde akit âmme hizmetinin ifasına iştirak etmez. Binaenaleyh olağanüstü hadise sebebiyle hizmetin inkıtı bahis mevzuu değildir. Pequignot ise şu izahı vermektedir. Hususî hukuk mukavelelerinden mütevellit ihtilâfların çözümü yeri adli kazadır. Hukuk hakimi bunlara kanunu medenî veya ticaret kanununu tatbik eder. Bunlarda ise empreviziyon nazariyesinin yeri yoktur. Bu itibarla nazariye hususî hukuk mukavelelerine tatbik edilemez. Diğer taraftan empreviziyonun bütün İdarî mukavelelere tatbik edileceği de söylenemez. Meselâ devlet tahvilleri hamillerinin para üzerinde yapılan bir operasyon neticesinde piyasanın alt üst olması sebebiyle empreviziyona müstenit bir tazminat talebinde bulunmaları kabili tecviz değildir. Bu misaller taaddüd ettirilebilir. Bunun için nazariyenin ancak tekmil şartlarını ihtiva eden İdarî mukavelelere tatbik edilebileceğini söylemek daha doğru olur. Görüleceği üzere empreviziyon nazariyesi herşeyden evvel akidin bütçe açığını istilzam ettirmektedir. Başka bir ifade ile bir mukaveleye bu nazariyenin tatbiki için akidin ifa neticesinde idareden alacağı karşılık bedelden fazla bir tediye bulunmuş olması lâzımdır. Bu açık, mukavelenin mevzuunu teşkil eden faaliyete müteallik gelir ve gider arasında bir muvazene yapılarak takdir edilir. Bundan şu netice çıkmaktadır ki ancak mevzuu sınaî veya ticarî karakterde bir faaliyetten ibaret olan mukaveleler için empreviziyon nazariyesi tatbik edilebilir. Bu formül idareye meselâ mukaveleli bir memurun hizmete alınması gibi muayyen bir hizmet veya mükellefiyet ifasını tazammun eden mukaveleleri nazariyenin şümülû dışında bırakmaktadır.

11 — Şimdi empreviziyonu meydana getiren hadiseleri gözden geçirelim:

Yukarıda in'ikatta tahmin ve derpiş edilemeyen ve mukavele ekonomisini alt üst eden istisnâ İktisadî olaydan bahsetmiştik.

Malûmdur ki bir mukavelede kâr ve zarar ihtimali aynı derecede mevcuttur. Buna alelâde ihtimal ismi verilir ve neticesi tamamen akidin şahsına raci olur. Bu hususta Şûrayı Devlet 1916 danberi şu formülü kullanmaktadır: İktisadî hal ve vaziyetler sebebiyle mevadî iptidaiye fiatlarındaki tahavvül mukavelenin kazanç ihtimalini teşkil eder. Bu, halin icabına göre, müteahhidin lehinde olacağı gibi aleyhinde de olabilir. Taraflar taahhüde girişmeden evvel yapacakları tahminî hesaplarda bu ihtimali göz önünde bulundurmamak mecburiyetindedir.

Bir de bunun karşılığında fevkalâde ihtimal vardır ki bu, tarafların in'ikatta yapabildikleri bütün hesapları bozan, derpiş edebildikleri azami haddi aşan, mukavele ekonomisini alt üst eden hal ve vaziyettir. İşte böyle bir ihtimalin vukuu iledir ki empreviziyon iddiasında bulunulabilir.

Ancak müşkülât ele alınan bir mevzuda iddianın alelâde mi yoksa fevkalâde ihtimal mi olduğunun tesbitindedir. Akit- taraf fevkalâde ihtimal mefhumunu tevsi etmek, ona kendi menfaatlerinin icap ettirdiği derecede genişlik vermek için azamî gayret sarfeder. Filhakika mesele Şûrayı Devlette 9/11/921 de karara iktiran eden Ste commerciale des carbures dâvası sırasında uzun münakaşaya sebep olmuştur.

YABANCI MEVZUAT

İNGİLİZ TABİİYET KANUNU (1948)

ÇEVİREN :
Muharrem BALASAYGUN
Tetkik Kurulu Müşaviri

Oturum 6. Fasl 56 MADDELERİN TERTİP VE TANZİMİ

KISIM — I

İngiliz Tabiiyeti

Madde :

- 1 — Vatandaşlık sıfatından mütevellit İngiliz tabiiyeti.
- 2 — Bazı İrlandalıların İngiliz tabiiyetinde kalmalarının devamı.
- 3 — Birinci maddenin (3.) fıkrasında sayılan memleketler teb'ası ile İrlanda tabiiyetinde olanların cezaî mesuliyetlerinin tahdidi. İrlandalıların ve İngiliz himayesi altında bulunanların durumları.

KISIM — II

İngiltere Kırallığı ve Müstemlekeler Vatandaşlığı Doğum ve Nesep yoluyla Vatandaşlık

- 4 — Doğum suretiyle vatandaşlık.
- 5 — Nesep yoluyla vatandaşlık.*

Tescil Suretiyle Vatandaşlık

- 6 — 1. maddenin (3.) fıkrasında sözü edilen memleketler teb'ası ile İrlanda tabiiyetinde olanların tescili ve İngiltere Kırallığı ve Müstemlekeler vatandaşı olanların karılarının tescili.

- 7 — Küçüklerin tescili.
- 8 — 1. maddenin (3.) fıkrasında sayılan memleketlerde tescil.
- 9 — Vatandaş olarak tescil edilmenin hükümleri.

Tabiiyete kabul (Telsik) suretiyle Vatandaşlık

- 10 — Yabancıların ve İngiliz himayesindeki kimselerin telsiki.

Arazi ilhaki yoluyla Vatandaşlık

- 11 — Arazi ilhakında kabinenin, kararname ile vatandaşlığı tayin ve tesbit edebilme yetkisi.

İntikal Devresi Hükümleri

- 12 — Bu kanunun meriyete girişinden önce İngiltere Kıratlığı ve müstemlekeler vatandaşlığına girmiş bulunan İngiliz teb'ası.

- 13 — Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte vatandaşlığı tayin edilmemiş bulunan İngiliz teb'ası.

- 14 — Evlenme sebebiyle İngiliz tabiiyetinden çıkmış olan kadınlar.

- 15 — İngiliz tabiiyetinde kalma beyanında bulunmadıklarından dolayı İngiliz vatandaşlığını kaybeden kimseler.

- 16 — Ebeveyninin İngiliz tabiiyetini kaybetmeleri yüzünden İngiliz tabiiyeti ziyaa uğrayan kimseler.

- 17 — Bu kanunun meriyetinden önce tescil edilmemiş olan doğumlar.

- 18 — Bu kanunun yürürlüğüne bağlı bulunan vatandaşlığa alınma talepleri.

Vatandaşlıktan çıkma ve vatandaşlıktan ıskat

- 19 — Çifte tabiiyetli olmaktan ötürü vatandaşlıktan çıkma.

- 20 — Vatandaşlıktan ıskat.

- 21 — Başka memleketlerde vatandaşlıktan ıskat edilmiş olanların İngiltere Kırallığı ve Müstemlekeler vatandaşlığından da ıskatları.

- 22 — Müstemlekelerde ve İngiliz İmparatorluğunun diğer memleketlerinde ıskat.

KISIM — III

Müteferrik Hükümler

- 23 — Nesebi tashih olunan çocuklar.
- 24 — Babanın ölümünden sonra doğan çocuklar.
- 25 — Tereddüt ve şüphe halinde verilecek vatandaşlık vesikası.
- 26 — Devlet Vekilinin, Valinin veya Yüksek Komiserin takdir hakları.
- 27 — Beyyine.
- 28 — Bu kanuna aykırı hareketler.
- 29 — Kabine kararnameleri, nizamname ve talimatnameler.
- 30 — Protektoralar ve İngiliz himayesi altındaki devletler.
- 31 — Vatandaş olarak doğanlarla diğer İngiliz teb'ası şahısların mevcut kanunlar muvacehesindeki hukukî durumlarının tayini.
- 32 — Tefsirler.
- 33 — Man adası ile Manş kanalı adaları.
- 34 — Kanunun kısa adı mer'iyete girişi ve kaldırılan kanunlar.

EK MADDELER

- 1. ek : Sadakat yemini
- 2. ek : Telsik ehliyeti
- 3. ek : Bu kanunun 13. maddesine göre vatandaş olmıyan İngiliz teb'ası.
- 4. ek : Kaldırılan kanunlar.

Kısım I : Doğuştan vatandaş olan İngilizlere müteallik kanunlar.

Kısım II : Sair kanunlar.

İngiliz Tabiiyet Kanunu, 1948

İngiliz tabiiyeti ile Birleşik Kır allık ve Müstemlekeler Vatandaşlığı hakkında hükümler tesisine mütedair kanun (30/Temmuz/1948)

Hali hazır parlâmentoda toplanmış bulunan Ruhanî ve cismanî Lordların ve Avam Kamarası mensuplarının muvafakat ve tavsiyeleri dairesinde ve salâhiyetleri cümlesinden olarak Haşmetli Majesteleri Kır al tarafından aşağıdaki hükümler tesis olunmuştur :

KISIM I

İNGİLİZ TABİİYETİ

**Vatandaşlık
sıfatından mütevellit
İngiliz tabiiyeti**

1 — (1) Bu kanun hükümlerine göre Birleşik Kır allık ve müstemlekeler tabiiyetinde olan veya bu maddenin (3) üncü fıkrasında sözü edilen memleketlerden herhangi birinde halen mer'i bulunan kanunlara göre o memleketlerin tabiiyetinde bulunan her şahıs işbu Vatandaşlık sıfatından mütevellit olarak, İngiliz tebaalığı statüsünü haiz olacaktır.

(2) Bu statüyü haiz bulunan her hangi bir kimse İngiliz tebaası veya Commonwealth vatandaşı olarak tanınabilir. Bu itibarla, gerek işbu kanunda gerek bundan evvel meriyete girmiş olan veya ileride meriyete girecek bulunan kanunlarda vesair kanun hükmündeki mevzuatta, yer alacak «İngiliz Tebaası» veya «Commonwealth vatandaşı» gibi tabirler aynı manayı ifade edecektir.

(3) Yukarıda sözü geçen memleketler şunlardır : Kanada, Avustralia, Yeni Zelanda, Cenubî Afrika Birliği, Newfoundland, Hindistan, Pakistan, Cenubî Rhodesia ve Seylan.

**Bazı İrlandalıların
İngiliz tabiiyetinde
kalmalarının
devamı**

2 — (1) Bu kanunun meriyetinden hemen önce İngiliz tebaası olan bir kimse, bu kanunun birinci maddesindeki hükümlerden dolayı İngiliz tabiiyetini kaybetmiş olmayacaktır. Ancak aşağıdaki hususların tamamına veya herhangi birine istinaden

İngiliz tabiiyetinde kalma arzusunu her hangi bir anda yazılı bir beyanla Devlet Vekiline bildirmiş olmalıdır. :

(a) Birleşik Kırallık tâç hizmetinde bulunmak veya bulunmuş olmak

(b) Birleşik Kırallık hükümetince veya her hangi bir İngiliz müstemlekesi, protektorası, manda altındaki devleti ve İngiliz vesayetine bırakılmış arazi hükümeti tarafından verilmiş bir İngiliz Pasaportunu hamil bulunmak,

(c) Birleşik Kırallık ile veya İngiliz müstemlekeleri protektoraları veya yukarıda sözü edilen İngiliz memleketleri ile veraset, ikamet v.s. gibi alâka ve münasebetleri mevcut olmak.

(2) 16 yaşına basmamış küçükler lehine yukarıdaki fıkraya istinaden verilecek beyan çocuğun velisi veya vasisi olduğunu Devlet Vekiline isbat eden kimse tarafından yapılabilir.

(3) Bu kanunun yukarıdaki 1 inci maddesinin 3 numaralı fıkrasında belirtilen memleketlerde halen mer'i bulunan mevzuattan her hangi birinde, İrlandalıların İngiliz tabiiyetinde kalmalarını teminen bu kanunun hükümlerine muvazi hükümler konulmuş ise o kanun hükümlerine göre İngiliz tebaası olan her hangi bir şahıs aynı zamanda bu kanuna göre de İngiliz tebaası sayılır.

1 ci maddenin (3)

**numaralı fıkrasının
da sayılan memle-
ketler tebaası ile
İrlanda
tabiiyetinde
olanların cezaî me-
suliyetlerinin tah-
didi. İrlandalıların
ve İngiliz hima-
yesinde olanların
hukukî durumları**

3 — (1) Birleşik Kırallık ve Müstemlekeler vatandaşlığını iktisap etmiş bulunan İrlandalı veya İngiliz tabiiyetli bir şahıs, bu kanunun 1 inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında sayılan memleketler- den birinde veya İrlanda'da veyahut diğer yabancı bir memlekette yaptığı veya ifa edemediği her hangi bir hareketinden dolayı Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin her hangi bir kısmında protektoralarda, vesayet altındaki yerlerde mer'i bulunan kanunlara göre suçlu sayılmayacaktır. Meğer ki :

- (a) İşlediği veya ifa etmediği fiil yabancılar için bir suç teşkil etmiş olsun, veyahut
- (b) İşlenen veya ifa edilmeyen fiil bu kanunun 1 inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında sayılan memleketlerden birinde veya İrlanda'da vaki olmuşsa, fiilin vuku bulduğu yer yabancı bir memleket olduğu takdirde bu hareket o memlekette bir suç sayılmış olsun.

Ancak, bu fıkra hiç bir suretle, 1894 ve 1948 tarihli Ticareti Bahriye kanunlarına aykırı bir surette tatbik edilmeyecektir.

- (2) Birleşik Kırallık ve Müstemlekeler akşamının her hangi bir yerinde, protektoralarda, vesayet altındaki yerlerde her hangi bir kanunun veya kanun mahiyetindeki bir kararın hükmü icabı olarak işbu kanunun mer'iyete girdiği sırada cari olan veya bu kanundan önce bu yerlerde yürürlüğe girmiş bulunan kanunlar, bunları tadile salahiyetli makamlarca değiştirilmedikçe İngiliz tabiiyetinde olmayan İrlandalılar hakkında olduğu gibi İngiliz tebaasına da aynı suretle şâmil ve sari olacaktır.
- (3) 1914 ve 1919 tarihli «Yabancıların takyid ve tahdidi» (Aliens Restriction acts) kanunlarında veya bunlara istinaden isdar olunan emirnamelerde geçen «yabancı» tabiri İngiliz himayesindeki bir şahsa şâmil olmayacaktır.

KISIM II

İNGİLTERE KIRALLIĞI VE MÜSTEMLEKELER VATANDAŞLIĞI

DOĞUM VE NESEB YOLU İLE VATANDAŞLIK

Doğum suretiyle vatandaşlık.

4 — Birleşik Kırallık ve müstemlekeleri dahilinde bu kanun meriyete girdikten sonra doğan her şahsın doğum suretiyle Birleşik Kırallık ve müstem-

lekeler vatandaşı olması bu maddenin hükümleri icabındandır.

Şu kadar ki, doğumu anında aşağıdaki şartlardan birine tâbi ise o şahıs İngiliz vatandaşı olamayacaktır :

- (a) Babası yabancı bir memleket tarafından Majeste Kırallık nezdine gönderilmiş olmakla beraber hukukî ve cezaî muaflıktan da faydalanmakta ve aynı zamanda İngiltere ve müstemlekeler vatandaşı bulunmamakta ise,
- (b) Babası düşman bir yabancı olup doğum düşman tarafından işgal edilmiş bir memlekette vukua gelmiş ise.

Neseb yolu ile vatandaşlık

5 — (1) Bu kanunun meriyete girmesinden sonra Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olan bir babadan meydana gelen bir şahsın neseb yollu ile Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olması bu madde hükümleri icabındandır.

Şu kadar ki, bu şahsın babası da sadece neseb yolu ile Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığını kazanmış ise bu maddenin hükümlerine göre kendisi, aşağıdaki istisnalar haricinde, Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olmayacaktır:

- (a) O şahıs veya onun babası bir protektorda, himaye altındaki bir devlette, mandaya tâbi bir memlekette, vesayetle idare olunan bir ülkede veya herhangi bir yabancı memlekette doğmuş olup da bu gibi yerlerdeki İngiliz tebaaları üzerinde Majeste Kırallın muahede, kapitülâsyon, anlaşma, teamül veya diğer herhangi bir hukukî vasıtaya istinaden hakimiyet hakkı bulunmuş ise veya,
- (b) Doğum yukarıki fıkrada sayılan yerler dışındaki yabancı bir memlekette vuku bulmuş olup da o doğum, vukuu tarihin-

den itibaren bir sene zarfında, veya Devlet Vekilinin müsaadesiyle daha sonra, Birleşik Kırallık Konsoloshanelerinden birinde tescil edilmiş ise, veyahut

- (c) O şahsın babası doğum tarihinde Birleşik Kırallığın tâç hizmetlerinden birinde çalışmakta bulunmuş ise, veyahut
- (d) O şahıs, bu kanunun 1 inci maddesinin(3)numaralı fıkrasında sayılan memleketlerden herhangi birinde doğmuş olup da o memlekette o vakit yürürlükte bulunan Tabiiyet Kanunu kendisini o yer vatandaşı telâkki etmemişse,
- (2) Doğum vakasının tescili Devlet Vekilinin müsaadesi alınmadan yapılmış olsa bile, kendisinin bu husustaki emri inzıam ettiği takdirde, o tescil bu madde hükümlerine uygun olarak yapılmış telâkki edilir.

TESCİL SURETİYLE VATANDAŞLIK

**1 inci maddenin 3
üncü fıkrasında sözü
edilen memleketler
tebaası ile İrlanda
tabiiyetinde olanla-
rın tescili, İngiltere
Kıralığı ve müstem-
lekeler vatandaşları-
nın kanlarının tescili**

6 — Bu kanunun 1 inci maddesinin 3 numara lı fıkrasında sayılan memleketler tebaasından biri veya bir İrlanda tebaası, reşit olmak ve tam hukukî ehliyet sahibi bulunmak kaydıyle, aşağıdaki hususlardan biri üzerinde Devlet Vekilini ikna edebilecek surette ve şekli önceden belirli olan yazılı bir beyan nameyi Devlet Vekiline verecek olursa, o şahıs bu madde hükümleri muvacehesinde Birleşik Kırallık ve Müstemlekeler vatandaşı unvanını kazanacaktır:

- (a) Beyannameden önce mutaden Birleşik Kırallıkta mukim bulunmuş veya en az 12 aydan beri bu suretle mukim bulunmakta devam etmişse, ikamet müddetinin bundan daha kısa olduğu hallerde Devlet Vekilince bunu gerektiren hususî hal ve şartlar kabul olunmuşsa,
- (b) Majeste Kırıl hükümetinin herhangi bir tâç hizmetinde bulunmakta ise.

- (2) Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olan bir kimse ile evli bulunan bir kadın şekli önceden belirli yazılı bir beyannameyi Devlet Vekiline vermekle ve şayet bu kadın İngiliz himayesi altında olan bir kimse veya bir yabancı ise bu kanuna bağlı 1 numaralı ekde şekli muayyen bulunan andı içmekle, kendisinin ehil veya reşit olup olmadığına bakılmaksızın, Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olarak tescil olunur.
- (3) Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığını terkeden veya bu vatandaşlıktan ıskat olunan bir şahsın, yeniden tesciline bu madde hükümleri bir hak bahşetmez. Kendisinin yeniden tescili Devlet Vekilinin takdirine bağlıdır.

Küçüklerin tescili

— (1) Usulü önceden belirli bir müracaatın ebeveyn veya vasi tarafından yapılması üzerine Devlet Vekili Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlarından herhangi birinin reşit olmayan çocuğunu Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olarak tescil ettirebilir.

(2) Devlet Vekili, hususî hal ve şartları nazara alarak herhangi bir küçüğü Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olarak tescil ettirebilir.

1 nci maddenin 3 üncü fıkrasında sayılan memleketlerde tescil

8 — (1) Yukarıdaki en son iki maddede Devlet Vekiline verilen hizmetler, herhangi bir müstemlekedeki, protektorada, Birleşik Kırallık vesayeti altındaki bir yerde Vali tarafından ifa olunur ve bahsi geçen bu maddelerdeki Devlet Vekiline ait hükümler Valilere matuf imiş gibi ve Birleşik Kırallığa ait mutad ikamet hükmü de sözü geçen yerlere matuf imiş gibi tatbik ve icra olunacaktır.

(2) Devlet Vekili, son iki maddede kendisine verilen vazifelerin, bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında sayılan yerlerdeki tatbikatını Majeste Kralın Birleşik Kırallık Hükümeti Yüksek Komiserine devretmek üzere gerekli tertibatı alabilir.

**Vatandaş olarak
tescilin hükümleri.**

9 — Son üç maddeden herhangi biri dairesinde vatandaş olarak tescil edilmiş bulunan herkes, tescil tarihinden itibaren, Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin tescil yolu ile vatandaş olur.

TELSİK YOLU İLE VATANDAŞLIK

**Yabancıların ve İngiliz
himayesindeki
kimselerin telsiki.**

10 — (1) Bu kanuna bağlı 2 numaralı ekte belirtilen şartları haiz bulunduğu dair Devlet Vekilini tatmin eden bir yabancı veya İngiliz himayesindeki bir şahıs, reşit olmak ve kanunî ehliyet sahibi bulunmak şartıyla usulü dairesinde müracaatta bulunacak olursa, Devlet Vekili kendisine bir tabiiyet vesikası verebilir. Kendisine böyle bir vesika verilmiş olan kimse, bu kanunun 1 numaralı ekinde belirtilen yemini yapmak suretiyle, tabiiyet vesikası tarihinden itibaren Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin telsik yolu ile vatandaş olur.

(2) Yukardaki fıkra hükümleriyle Devlet Vekiline verilen vazifeler herhangi bir müstemlekedeki, protektorada veya İngiliz vesayeti altındaki bir yerde Vali tarafından ifa olunursa da tabiiyet vesikasının itası Devlet Vekilinin tasvibine bağlıdır.

ARAZİ İLHÂKİ YOLU İLE VATANDAŞLIK

**Arazi ilhâkında
kabinenin karar-
name ile vatandaş-
lığı tayin ve tesbit
etme yetkisi.**

11 — Herhangi bir toprak, Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin bir parçası haline geldiği takdirde, o arazi ile olan alâkalan nazara alınarak, kimlerin Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olacağını Majeste Kırallık kabine karnamesiyle tayin ve tesbit eder. Bu kimseler kararnamede belirtilen tarihten itibaren Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olurlar.

İNTİKAL DEVRESİ HÜKÜMLERİ

**Bu kanunun
meriyete girişinden
önce İngiltere
Kırallığı ve**

12 — (1) Bu kanunun meriyete girişinden hemen önce İngiliz tebaası olan bir kimse aşağıdaki vasıflardan herhangi birini haiz bulunduğu takdir-

müstemlekeler ve tandışlığına girmiş bulunan İngiliz tebaası. de bu kanunun meriyete girmesiyle beraber Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olur :

- (a) Bu kanunun meriyete girdiği tarihte Birleşik Kırallık ve müstemlekeler dahilindeki memleketlerden birinde doğmuş olup da kendisinin doğumu anında bu kanunun 4 üncü maddesi o şahsı vatandaş kılmaya müsait bulunmuş ise,
- (a) Bu kanunun meriyete girdiği tarihte Birleşik Kırallık ve müstemlekeler dahilindeki memleketlerden birinde doğmuş olup da kendisinin doğumu anında bu kanunun 4 üncü maddesi o şahsı vatandaş kılmaya müsait bulunmuş ise,
- (b) Birleşik Kırallık ve müstemlekeler dahilinde telsike tâbi tutulmuş ise,
- (c) Bu kanunun meriyete girdiği sırada herhangi bir arazinin Birleşik Kırallık ve müstemlekeler meyanına ilhak edilmiş olmasından ötürü İngiliz tebaası olmuş ise,
- (2) Bu kanunun meriyete girdiği tarihten hemen önce İngiliz tebaası olan bir şahsın babası o kimsenin doğumu anında İngiliz tebaası olmakla beraber, aynı zamanda yukarıki fıkrada sayılan vasıfları da haiz bulunmuş ise bu kanunun meriyeti tarihinden itibaren Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olur.
- (3) Bu kanunun meriyete girdiği tarihten hemen önce İngiliz tebaası olan bir şahıs, bu kanunun meriyete başlangıcı anından Birleşik Kırallığa dahil bir protektorado, himaye altındaki bir devlette veya Birleşik Kırallık vesayetine tâbi bir memlekette doğmuş ise, bu kanunun meriyeti tarihinden itibaren Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olur.
- (4) Bu kanunun meriyete girdiği tarihten hemen önce İngiliz tebaası olup da bu maddenin yukarıki fıkralardan hiç birine göre Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olmayan bir şahıs aşağıdaki haller müstesna olmak üzere, Birleşik Kırallık. ve müstemlekeler vatandaşı olur :
- (a) Bu kanunun 1 inci maddesinin üçüncü fıkrasında sayılan memleketlerden her-

hangi birinin, o tarihte mer'î bulunan kanuna göre o memleketin veya İrlandanın vatandaşı bulunmuş ise, veya

- (b) Bu kanunun 1 inci maddesinin üçüncü fıkrasında sayılan memleketlerden herhangi birinin, o tarihte fillî vatandaşı bulunmuş ise,
- (5) Bu kanunun meriyete girdiği tarihten hemen önce İngiliz tabiiyetinde bulunmuş olup da, o tarihten evvel şayet ölmeseydi bu maddenin yukarıki fıkraları dahilinde Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığına girmiş olacak bulunan bir kimse ile evlenmiş olan bir kadın, bu kanunun meriyeti tarihinden itibaren Birleşik Kırallık ve İngiliz vatandaşı olur.
- (6) Bu maddenin dört numaralı fıkrasına göre Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olmağa bu kanunun meriyeti tarihinden itibaren müstahak bulunan bir şahıs, bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında sayılan yerlerin hukukî veya fiilî vatandaşı iken ve 1950 yılının İkincikânun ayının birinci gününden evvel Devlet Vekiline usulü dairesinde müracaat edip de kendisinin ve küçük olan çocuklarının tescilini talep ederse aşağıdaki hususlarda Devlet Vekilini tatmin etmesi şartıyla, yani :
 - (a) Bu maddenin birinci fıkrasında sayılan vasıfları haiz bir erkekten meydana geldiğini, ve
 - (b) Mutad ikametgâhını Birleşik Kırallık ve müstemlekeler dahilinde bulundurmak niyetinde olduğunu-

isbat ederse, bu takdirde Devlet Vekili onun yakın alâkasını nazara alarak kendisinin ve müracaatla ilgili küçük çocuklarının dileği veçhile tesciline emir verebilir ve kendileri bunun üzerine Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olurlar.

- (7) Devlet Vekili, yukarıki fıkra ile kendisine verilen vazifelerin, 1 inci maddenin üçüncü fıkrasında sayılan yerlerde Majeste Kırallık hükümetinin Yüksek Komiseri tarafından tatbikini mümkün kılacak tertibatı ittihaz edebilir.
- (8) Bu maddenin münhasıran (2), (4) ve (6) ncı fıkralarına göre Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığını kazanan erkek bir şahıs, bu kanunun 5 inci maddesinin birinci fıkrasına müteallik şartın icabından olarak, yalnız neseb yolu ile, Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olur.

Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte vatan-daşlığı tayin e-dilmemiş bulunan İngiliz tebaası.

13 — Bu kanunun meriyete başladığı sırada İngiliz tebaası iken o tarihte, bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında sayılan memleketlerden birinin fiili vatandaşlığım haiz bulunmaktan ötürü Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olmayan veya sözü geçen fıkra da belirtilen memleketlerin veya İrlandanın da vatandaşı bulunmayan bir kimse, o tarihten itibaren bu sayılan yerlerin vatandaşı oluncaya kadar veya bir yabancı tebaa durumuna girinceye kadar vatandaşlık hukuku olmayan bir İngiliz tebaası kalır ve bu kanuna bağlı 3 numaralı ek hükümlerine tâbi olur.

(2) Yukarıda belirtildiği şekilde vatandaşlık hukuku olmaksızın İngiliz tebaasından olan bir kimse, bu kanunun 1 inci maddesinin üçüncü fıkrasında sayılan yerlerden birinin fiili vatandaşı bulunduğu sırada bu yerlerde bir vatandaşlık kanunu yürürlüğe girmesi üzerine Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olur, meğer ki kendisi o tarihten önce ya bu sayılan yerlerin veya Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin veya İrlandanın vatandaşı olmuş veyahut bir yabancı tebaa durumuna

(3) Yukarıki fıkra hükümlerine istinaden Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olmuş bulunan erkek bir kimse bu kanunun 5 inci maddesinin 1 inci fıkrasına ait şartın hükümleri muktezası olarak yalnız neseb yolu ile vatandaş olmuş sayılır.

**Evlenme sebebiyle
İngiliz tabiiyetinden
çıkılmış bulunan
kadınlar.**

14 — Bu kanunun meriyete girmesinden önce evlenmiş olmaktan ötürü veya evliliğin devamı sırasında İngiliz tebaalığından çıkmış bulunan bir' kadın, bu kanunun meriyete başlamasından hemen önce ve bu kanunun tatbikatı bakımından İngiliz tabiiyetinde bulunmuş sayılır.

**İngiliz tabiiyetinde
kalma beyanında
bulunmadıklarından
dolayı İngiliz tabiiyetini
kaybeden kimseler**

15 — (1) İngiliz tabiiyetinde oluşu doğumundan mütevellit bulunan bir şahıs Majeste Kiralın Konsolosluklarından birinde, bu kanunun meriyete başlamasından önce tescil edilmiş iken, reşit olduktan sonra İngiliz tabiiyetini muhafaza beyanında bulunmadığından ötürü İngiliz tabiiyetinden ayrılmış ise, kendisinin bu durumu sırf beyanda bulunmamaktan ileri gelmiş olup da beyanda bulunmuş olsaydı İngiliz tabiiyetinde bulunmuş olacak idiyse, bu kanunun tatbikatı bakımından o şahıs bu kanunun meriyete girmesinden hemen önce İngiliz tebaası bulunmuş sayılır.

(2) Yabancı ile evli bir kadının sadece İngiliz tabiiyetini muhafaza beyanında bulunmamış olmasından ötürü İngiliz tabiiyetini gaip etmiş olup olmadığı, bu maddenin tatbiki bakımından, tayin edilirken evlilik hali nazara alınmaz ve kendisi bu kanunun meriyete başlamasından hemen önce İngiliz tabiiyetinde bulunmuş sayılır.

**Ebeveyninin İngiliz
tabiiyetini kaybetmeleri
yüzünden İngiliz
tebaalığı zeval bulan
kimseler.**

16 — (1) Bu maddenin hükümleri aşağıda yazdı kimselere, yani :

- (a) İngiliz tabiiyeti ve yabancıların hukukî durumu hakkındaki 1914 tarihli kanunun 12 nci maddesinin 1 inci fıkrası gereğince İngiliz tabiiyetini (ki 1914 tarihli kanun bazı istisnalar hariç olmak üzere İngiliz tebaası olan bir şahsın yabancı olduğunu beyan etmesiyle veya diğer bir sebeple İngiliz tabiiyetini kaybetmesi halinde böyle bir kimsenin küçük olan çocuğunun da İngiliz tabiiyetini kaybetmesini mucipti) kaybedenlere, ve

- (b) Sözü geçen fıkra hükümleri tatbik edilmemiş olsaydı bu kanunun 13 üncü maddesine göre Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı veya vatandaşlık hukuku bulunmayan bir İngiliz tebaası bulunmuş olacaklara şâmindir.

Yabancı ile evli bir kadının sadece yukardaki fıkralar muvacehesinde İngiliz vatandaşlığını veya İngiliz tabiiyetini kaybetmiş olup olmadığı tayin edilirken, evlilik nazara alınmaz.

(2) Bu madde hükümlerine tâbi bir kimse, bu kanunun tatbiki girişinden veya o şahsın 21 yaşına basışından itibaren - hangi hadise muahhar ise o tarihten itibaren - bir yıl içinde veya Devlet Vekilinin müsaade edebileceği daha uzun bir müddet zarfında İngiliz tabiiyetine rücu hakkındaki arzu ve maksadını usulü dairesindeki bir beyanla bildirecek olursa, Devlet Vekili bu beyanı tescil ettirir ve bunun üzerine o şahıs, Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin ya vatandaşı veya halin icaplarına göre vatandaşlık hukuku bulunmayan bir İngiliz tebaası olur ve bu sonuncu hal tahakkuk ederse, kendisi hakkında bu kanunun 13 üncü maddesi tatbik olunur.

**Bu kanunun
meri-yetinden
önce tescil edilmiş
olan doğumlar**

17 — İngiliz tabiiyeti ve yabancıların hukukî durumu hakkındaki 1943 tarihli kanunun işbu' kanunla ilga edilmiş olmasına bakılmıyarak işbu kanunun meriyete girmesinden önce doğmuş olan bir kimsenin doğumu o tarihten sonra bile olsa, bahsi geçen mülga kanun hükümleri dairesinde Majestelerinin bir İngiliz Konsolosluğunda tescil olunabilir ve doğum hadisesi şayet o kanunun 1 inci maddesinin (2) nci fıkrasındaki şartlar dairesinde vuku bulmuşsa, o şahıs bu kanunun tatbiki bakımından, bu kanundan önce İngiliz tebaası imiş sayılır.

**Bu kanunun
meriyete gir-
mesine bağlı
bulunan vatan-
daşlığa alınma
talepleri**

13 — (1) Vatandaşlık vesikası verilmesi hakkındaki herhangi bir müracaat veya böyle bir vesikaya küçük çocuk adının ilâvesine ait bir dilek, bu kanunun meriyete giriş tarihinden önce vuku bul-

muş olup da henüz tasvibe iktiran etmemiş ise, Devlet Vekili veya Vali veyahut müracaatı kabul eden diğer herhangi bir vazifeli, müracaat sahiplerinin lüzumlu evsafı haiz bulunduklarına kanaat getirdiği takdirde, o dileğin vatandaşlık vesikası verilmesi için yapılmış veya küçüğün Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olarak tescili için vuku bulmuş olduğunu kabul ve ona göre muamele ifasını temin eder.

(2) Vatandaşlık vesikası bu kanunun meriyetinden önce verilmiş olup ta sadakat yemini meriyet tarihinden sonra vuku bulmuş ise, vesika bu kanuna göre verilmiş sayılır.

VATANDAŞLIKTAN ÇIKMA VE

VATANDAŞLIKTAN ISKAT

Çifte tabiiyeti! olmaktan ötürü vatandaşlıktan

19 — (1) Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin reşit ve ehil bulunan herhangi bir vatandaşı aynı zamanda :

(a) Bu kanunun 1 inci maddesinin (3) üncü fıkrasında sayılan yerlerden birinin veya İrlanda'nın da vatandaşlığını taşıdığı veyahut,

»

(b) Yabancı bir memleket milliyetini haiz bulunduğu takdirde Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığını terk hususunda usulü veçhile beyanda bulunacak olursa Devlet Vekili beyanın tescilini sağlar ve o şahıs, böyle bir tescili müteakip Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin vatandaşı olmaktan çıkar.

Şu şartla ki, böyle bir beyan yabancı bir memleket milliyetini haiz bir kimse tarafından Majeste Hükümdarın katılmış bulunduğu bir harp içinde vuku bulmuşsa Devlet Vekili tescili durdurabilir.

(2) Sırf bu maddenin tatbikatı bakımından evli olan bir kadın reşit telâkki olunur.

Vatandaşlıktan ıskat

- 20 — (1) Birleşik Kırallık ve müstemlekelerin tescil yoluyla vatandaşı olmuş (Bu kanunun 12 nci maddesinin (6) ncı fıkrasına göre tescil olunanlar dahil) veya telsik suretiyle vatandaşlığa alınmış bulunan bir kimse, aşağıdaki fıkralarla, müteakip madde hükümlerine istinaden Devlet Vekili tarafından verilen bir emir üzerine Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığından ıskat olunur.
- (2) Tescilin veya vatandaşlık vesikalarının hile, sahte hüviyet beyanı veya maddi bir hakikatin gizlenmesi suretleriyle elde edilmiş olduğuna Devlet Vekili kanaat getirecek olursa, bu gibi yollara tevessül eden şahsın vatandaşlıktan ıskatına bu madde hükümleri dairesinde emir verebilir.
- (3) Telsik suretiyle vatandaşlığa alınmış bir kimsenin bu madde hükümleri dairesinde Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığından ıskatına, aşağıdaki şartlardan birinin tahakkuku halinde, Devlet Vekili emir verebilir.
- (a) O şahıs, kavlen veya fiilen Majeste Hükümdara sadakatsizlik göstermişse; veya
- (b) Majeste Hükümdarın katıldığı bir harp içinde düşmanla kanunsuz bir şekilde, muhabere eder veya malûmat teatisinde bulunursa veyahut düşmana yardım maksadiyle böyle bir harekete bilerek girişir veya katılırsa; veyahut
- (c) Telsikten itibaren beş yıl zarfında herhangi bir memlekette 12 aydan az olmayan bir hapis cezasıyla mahkûm olursa.
- (4) Devlet Vekili, yabancı bir memlekette 7 senedenberi devamlı ve mutad olarak ikamet etmekte ve bu müddet zarfında ne :
- (a) Majeste Hükümdarın herhangi bir hizmetinde veya Majeste Hükümdar dominyonlarının âza bulundukları beynelmilel bir teşekkülde vazife almamış; ve ne de

- (b) Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığını muhafaza hususundaki arzu ve dileğini Birleşik Kırallık konsolosluklarından herhangi biri nezdinde usulüne uygun olarak her sene tescil ettirmemiş olan bir kimseyi, lüzumuna kanaat getirdiği takdirde Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığından emirle ıskat ettirebilir.
- (5) Devlet Vekili, Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığında kalışının umumi menfaata uygun olmadığına kanaat getirmedikçe herhangi bir kimseyi bu maddeye dayanarak vatandaşlıktan ıskat etmeyecektir.
- (6) Devlet Vekili, bu maddeye istinaden vereceği ıskat emrinden önce, vatandaşlıktan ıskat edilecek şahsa yazılı bir ihbarda bulunacak ve bunda ıskat sebeplerini açıklayacaktır. ıskat emri, bu maddenin (2) ve (3) üncü fıkralarında yazılı sebeplere istinaden verilecek olursa Vekilin soruşturmada bulunabileceği de ihbarnameye dercolunacaktır.
- (7) ıskat emri bu maddenin (2) ve (3) üncü fıkralarında yazılı sebeplere istinaden verilip de bununla alâkalı şahıs usulü dairesinde soruşturma açılması talebinde bulunacak olursa bu takdirde Devlet Vekili mecburî olarak vesair ahvalde ise ihtiyarî olarak talebi bir soruşturma komitesine havale eder. Komitenin Başkam Devlet Vekili tarafından tayin olunur. Bu zatın adli işlerde tecrübesi olmak şarttır. Diğer âzaları Devlet Vekili münasip göreceği kimselerden tayin eder.

Başlıca memleketlerde Vatandaşlıktan ıskat Edilenlerin Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığından da ıskatları

21 — (1) Evvelce telsik olunan şahıs bu kanunun 1 inci maddesinin (3) üncü fıkrasında sayı lan memleketlerden birinin veya İrlandanın vatandaşı olup da o vatandaşlıktan ıskat edilmiş ve bu ıskat keyfiyeti de, Devlet Vekilinin kanaatine göre yukardaki maddenin (2), (3) ve (4) üncü fıkralarında zikrolunan bir sebepten dolayı vuku bulmuşsa, bu takdirde Devlet Vekili, o şahsın Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığında kalmasını umumi

menfaatlere faydalı telâkki etmediği takdirde bir emirle kendisini Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığından da ıskat edebilir.

(2) Bu maddeye istinaden ıskat emri vermeden önce Devlet Vekili ıskatla alâkalı şahsa yazılı bir ihbarda bulunarak kendisini ıskat sebeplerinden haberdar eder ve meseleyi yukardaki maddeye göre soruşturma komitesine havale edilir.

Müstemlekelerde ve İngiliz İmparatorluğunun diğer yerlerinde ıskat.

22 — Devlet Vekilinin yukarıdaki en son iki maddede yazılı vazifeleri her hangi bir protektorado veya İngiliz vesayeti altındaki bir yerde Vah tarafından icra olunur; fakat her hangi bir kimsenin Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığından ıskat edilmesi ancak Devlet Vekilinin tasvibi ile mümkündür.

KISIM III

MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

Nesebi tashih olunan çocuklar.

23 — (1) Evlilik rabatası dışında doğmuş olup ta ebeveyninin sonradan evlenmeleri ile nesebi sahih olan bir kimsenin Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olup olmadığının ve bu kanunun meriyetinden hemen önce bir İngiliz tebaası bulunup bulunmadığının tayini gerektiği takdirde evlilik tarihi ile bu kanunun yürürlüğe girişi tarihinden hangisi muahhar ise o tarihten itibaren kendisi sahih/nesebli doğmuş sayılır.

(2) Bu maddenin tatbikatı bakımından bir kimsenin muahhar evlilik rabatası ile nesebinin tashih edildiği kabul edilebilmek için babasının evlilik anında mukim bulunduğu yer kanunlarının da muahhar evlenme ile nesebin tashihine mesağ vermesi şarttır.

Babanın ölümünden sonra doğan çocuklar

24 — Her hangi bir kimsenin doğumu anında babasının haiz bulunduğu hukukî duruma veya niteliklere bu kanunda vaki atıflar kendisi doğmadan

evvel babası ölmüş olan kimselere taallük ettiği takdirde babanın ölüm tarihindeki hukukî durum ve nitelikleri nazara alınır; bahis mevzuu şahsın doğumu bu kanundan önce ve babanın ölümü de bu kanunun meriyetinden sonra vuku bulmuşsa babanın hukukî durumuna bu kanunun meriyetinden önce kabili tatbik olan hükümler bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra da aynen tatbik edilir.

Tereddüt ve şüphe halinde verilecek vatandaşlık vesikası

25 — Her hangi bir kimsenin Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşlığında maddî veya hukukî bir meseleden dolayı şüphe ve tereddüde düşülen hallerde o şahsın müracaatı üzerine Devlet Vekili uygun bulduğu takdirde kendisinin Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olduğunu tasdik edebilir; ve bu maddeye istinaden verilmiş olan bir vesika hile, sahte unvan, kullanılması veya maddî bir vakıanın gizlenmesi suretiyle elde edildiği isbat edilmedikçe o tarihteki vatandaşlığın kat'î beyyinesini teşkil eder; ve fakat aynı vatandaşlığın bu tarihten evvel mevcudiyetine halel getirmez.

Devlet Vekilinin, Valinin veya Yüksek Komiserin takdir hakkı.

26 — Devlet Vekili, Vali veya halin icabına göre Yüksek Komiser, takdir hakkı kendisine mevdu bulunan bir meselede bu kanuna göre yapılan bir müracaatı kabul veya reddetmesinden dolayı esbabı mucibe ser dine mecbur tutulamaz ve buna dair kararı da her hangi bir mahkemede tetkik ve iptal konusu olamaz.

Beyyine

27 — (1) Gerek bu kanun hükümlerine göre gerekse 1914 ilâ 1943 tarihli İngiliz Vatandaşlığı ve yabancılardan hukukî durumları hakkındaki kanunlara göre veya bu kanunlarla ilga olunan diğer her hangi bir kanuna istinaden verilmiş, bahşolunmuş veya tanzim edilmiş bulunan bir muhtıra, şahadetname, emir veya beyanname, veya her hangi bir sicile işlenen meşruhat veya bir sadakat yemini gibi, hususlara taallük eden her vesika muteber bir beyyine olarak kabul edilir ve aksi sabit olmadıkça, teallük ettiği şahıs için

(2) Yukarda bahsi geçen beyyineye ait vesikanın sureti ibraz olunduğunda bunun salâhiyetli kimse tarafından usulüne uygun olarak tasdik edilmiş olması lâzımdır.

(3) Gerek bu kanun hükümlerine göre gerek 1914 ilâ 1943 tarihli İngiliz Vatandaşlığı ve yabancıların hukukî durumları hakkındaki kanunlara istinaden veyahut bu kanunlarla ilga olunan diğer her hangi bir kanuna dayanılarak bir sicile işlenmiş olan meşruhat ihtiva ettiği hususlara ait bir beyyine telâkki olunur.

(4) Her hangi bir kimsenin Birleşik Kırallık Majeste Hükümdar hükümetinin muayyen bir anda taç hizmetinde bulunduğunu belirten ve Devlet Vekili tarafından veya onun adına verilmiş olan bir vesika, bu kanun muvacehesinde, o hadiseye ait kati bir beyyine teşkil eder.

Bu kanuna aykırı hareketler.

28 — (1) Her hangi bir hususun bu kanuna göre yapılmasını veya yapılmamasını temin maksadiyle her hangi bir şahıs maddî bir vakıaya ait yalan olduğunu bildiği bir beyanda bulunur veya o hi- lâfi hakikat beyanı, yalan olduğunu bilmese dahi ihmal ve dikkatsizlikle bildirirse, Birleşik Kırallıkta sür'atli muhakeme usulü ile 3 ayı geçmiyen bir hapis cezasına mahkûm edilir.

(2) Bu kanuna istinaden yapılan nizamnameler hükümleriyle vaz'olunan mecburiyetlerden vatandaşlık vesikalarının itası ile alâkalı hususlara riayette kusur gösterenler Birleşik Kırallıkta sür'atli muhakeme usulü ile, 100 İngiliz lirasını aşmayan para cezasına çarptırılır.

Kabine kararnamele-ri» nizamname ve talimatnameler

29 — (1) Devlet Vekili, bu kanunun hedef ve gayelerini gerçekleştirmek için umumî olarak ve aşağıdaki maksatlar için de hususî mahiyette olmak üzere nizamnameler çıkararak hükümler vaz'edebilir :

(a) Bu kanuna göre nizamlanması gereken, hususların tanzimi için ;

- (b) Bu kanunla tescili gereken veya tesciline mesağ verilen her hangi bir hususun tescili için ;
- (c) Bu kanuna göre alınacak sadakat yeminlerinin idaresi için ve sadakat yeminlerinin yapılacakları zamanın tesbiti için ve bu yeminlerin tescili için ;
- (d) Her hangi bir kimseye bu kanun icabından olarak verilmesi gereken veya verilmesine mesağ bulunan bir ihbarnamenin tanzimi için ;
- (e) Bu kanuna göre vatandaşlıktan iskat edilenlerin tabiiyet tescillerinin iptali ve tabiiyet vesikalarının iptal ve tadili için, ve bu gibi vesikaların yukarıki maksatlar dolayısıyla iadelerinin temini için ;
- (f) Birleşik Kırallık Majeste Hükümdar hazretlerinin hükümetleri hizmetindeki konsolosluk memurları tarafından, himaye altındaki bir devlet topraklarında doğmuş veya ölmüş bulunanların doğum ve ölümlerinin tescili için ;
- (g) Birleşik Kırallık Majeste Hükümdarının diplomatik ve konsolosluk memurları bulunmayan her hangi bir memlekette doğmuş veya ölmüş bulunanların doğum veya ölümlerinin tescilini mümkün kılmak üzere o memlekette temsil olunan diğer devletlerden birinin diplomatik veya konsolosluk memurları tarafından veya Devlet Vekilinin salahiyyetli kılacağı bir kimse eliyle tescillerinin icrası için ;
- (h) Bu kanuna göre Devlet Vekiline vaki müracaatlardan alınacak harçların vaz'ı ve tahsili için ve bunların tescili için, veya beyanların yapılması için veya her hangi bir şahadetnamenin itası için, veya bu kanuna göre yapılması gereken veya ya-

pılmasına mesağ verilen hallerde sadakat yemininin yapılması için, veya yukarıda belirtildiği veçhile bu kanuna istinaden verilen, bahşolunan veya tanzim kılman bir ihbarname, şahadetmane, emir, beyanname, meşrukat vesairenin tasdikli veya alelâde suretlerinin temini hususunun tanzimi için ve bunlara mütedair harçların tatbiki için, hâzinenin de muvafakati alınarak, nizamnameler yapılır ve hükümler vaz'olunur.

(2) Majeste Hükümdar, Kabine kararnamesi çıkartmak ve lüzumlu tadil ve ilâveleri yaptırmak suretiyle, yukarıdaki fıkranın (f) ve (g) bentlerine istinaden tescil edilmiş olan doğum ve ölümlerle Majeste Hükümdar konsolosluklarından birinde 1914 ilâ 1943 tarihli İngiliz Vatandaşlığı ve Yabancıların Hukukî Durumları Hakkındaki kanunlara göre tescil olunan doğum ve ölümlere veyahut Devlet Vekilinin talimatına veya 1838 ilâ 1947 Doğum ve Ölüm Tescili Hakkındaki kanunlara uygun olarak tescil edilmiş doğum ve ölümlere 1854 ilâ 1938 tarihli (İskoçya) Doğum ve ölüm, ve evlenmelerin tescili kanunlarının veya muayyen bir zamanda Şimalî İrlandada doğum ve ölümlerin tesciline mütedair olarak yürürlükte bulunan (ve bu kanunun meriyetinden evvel veya sonra Şimalî İrlanda Parlâmentosunca kabul edilen sair kanunlar dahil) her hangi bir Şimalî İrlanda Kanunu hükümlerinin tatbikini karar altına alabilir ve böyle bir kararname, yukarıdaki tarifât dahilinde tescil olunan doğum ve ölümleri bu kanunun 27 nci maddesi hükümlerinden istisna edebilir.

(3) Devlet Vekili veya hadisenin icaplarına göre, her hangi bir müstemlekenin, protektoranın, Birleşik Kırallık vesayeti altındaki bir yerin Valisi, bu kanunda soruşturma komitesine müteallik atıflar bulunan hallerde bu komiteye takip edilecek usul hakkında talimat yapabilirler ve bu gibi talimat,, bahis konusu komiteye bir mahkemenin salahiyyet

kuvvet ve imtiyazlarını hassaten bahşedebilir ve bu gibi salahiyet ve imtiyazların komite âzalarından biri veya bir kaç tarafından uygulanmasını mümkün kılabılır.

- (4) Devlet Vekilinin bu kanuna göre salahiyetli olarak isdar edeceği talimat kanunî mevzuat hükmünde yürütülür.
- (5) Bu kanuna göre ittihaz olunacak kabine kararnameleri muahhar bir kabine kararnamesiyle ref olunabilirler.

Protektoralar ve İngiliz himayesi altındaki devletler.

30 — (1) Majeste Hükümdar, kendi vesayet ve himayeleri altındaki devletlere mütedair olarak hükümetinin kabine kararı alması yolu ile muayyen devletlerden hangilerinin vesayet altında ve hangilerinin himaye altında bulunan devletlerden olduklarını bu kanunun tatbikatı maksadı ile ilân edebilir.

(2) Majeste Hükümdar, bu kanun hükümlerinin Yeni Hebrides ve Canton adalarında da (sanki bu yerler himaye altındaki devletlerden imişler gibi) tatbik edilmelerini kabine kararnamesiyle temin edebilir.

(3) Majeste Hükümdar, kabine kararnamesi ittihazı suretiyle, bu kanunda himaye altındaki devletlere mütedair olarak mevcut bulunan atıfları muayyen bir devlete ve Valilere müteallik atıfları da muayyen bir şahsa tevcih ve teşmil edebilir.

**Vatandaş olarak doğanlarla diğer İngiliz teb'ası şahısların mevcut kanunlar muvacehesindeki hukuki durum-
Tefsirler.**

31 — Bu kanuna bağlı 4 numaralı ek maddenin 1 inci kısmında zikrolunan hükümlere göre, vatandaş olarak doğanlarla diğer İngiliz tebaasının hak ve vecibelerinin tayini için bahsi geçen 1 inci kısmın 3 üncü sütununda belirtilen hususlar dairesinde olmak üzere 1 inci kısma dahil hükümler yürürlükten kaldırılmıştır.

32 — (1)Aşağıdaki tabirler, bu kanunda aksine bir sarahat bulunmadıkça karşılarında verilen manada anlaşılacaklardır :

«Yabancı» : İngiliz tebaası olmayan, İngiliz hi-

mayesi altında bulunmayan veya İrlanda tebaasından olmayan bir şahsı ifade eder.

«Avustralya» : Papua ve Norfolk adası topraklarını da içine alır.

«İngiliz himayesindeki şahıs» : tabiri ile bir protektora, veya himaye altındaki bir devlet veya mandaya tâbi bir arazi veyahut vesayet altındaki bir memleket ile alâkalı olarak Kabine kararnamesiyle alınan bir kararda, bu gibi yerlerle olan bağ ve alâkalarından dolayı muayyen bir zümre veya sınıfın mensubu olan kimseleri ifade edeceği beyan ve ilân olunabilir.

«Müstemleke» : Bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında zikrolunan yerlerin şümulüne girmez.

«Majeste Hükümdarın Birleşik Kırallık dahilindeki hükûmetine bağlı Taç hizmeti» Birleşik Kırallıkta Şimalî İrlandada, her hangi bir müstemlekedeki, himaye altındaki bir devlette, Birleşik Kırallık mandası veya vesayeti altındaki bir memlekette yapılan tâç hizmetini ifade eder ve bu hizmetin Majeste Kral dominyonlarında veya başka yerlerde ifası mümkündür.

«Yabancı memleket» : Birleşik Kırallık, Müstemleke, bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında zikrolunan bir memleket İrlanda, bir protektora, himaye altındaki bir devlet, manda veya vesayet altındaki bir yer dışındaki bir memleket demektir.

«Vali» : Bir müstemleke, protektora veya Birleşik Kırallık vesayeti altındaki bir yere mütedair olarak o yerin o an için hükûmetini idare eden kimseyi ifade eder ve İngilizlerle mukim Zengibar'ın idare hizmetlerini ifa eden şahsı da içine alır.

«Manda altındaki yer» : Majeste Kral dominyonları hükûmetinin her hangi bir şubesi tarafın-

dan Birleşmiş Milletlerce verilen bir manda hükümlerine uygun olarak irade edilen bir yer demektir.

«Küçük» : Henüz 21 yaşına basmamış bir kimse demektir.

«Telsik edilmiş kimse» : Şahsına bir tabiiyet vesikası verilerek veya böyle bir belgeye ismi ithal edilmek suretiyle İngiltere veya İrlanda tabiiyetini kazanmış olan kimse demektir.

«Birleşik Kırallık ve müstemlekeler dahilinde telsik olunan kimse» :

(a) Bu kanunun meriyetinden sonra telsik olunan bir şahsa mütedair olarak bir müstemlekenin, protektoranın veya Birleşik Kır allığın vesayeti altındaki bir yerin Valisi tarafından kendisine tabiiyet vesikası /erilmiş olan kimse,

(b) Bu kanunun meriyetinden önce telsik olunan bir şahıs için de:

1 — Devlet Vekili tarafından veya 1914 tarihli İngiliz Tabiiyeti ve Yabancıların Hukukî Durumları Hakkındaki kanunun 8 inci maddesine göre, bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında sayılan yerler dışındaki bir İngiliz idaresi tarafından kendisine tabiiyet vesikası verilmiş bir kimse demektir veyahut;

2 — 1914 tarihli sözü geçen kanunun 27 nci maddesinin 2 nci fıkrasına göre tabiiyet vesikası almış telâkki olunan kimse demektir. Ancak, bu şahsın ismini ihtiva eden vesika Devlet Vekili tarafından veya yukarıda bahsi geçen yerlerdeki İngiliz idaresince verilmiş olmak veyahut kendisi telsike tâbi İngiliz Vatandaşı sayılmış ise bu muamele o kimsenin babası veya anası ile birlikte o yerde ikameti dolayısıyla yapılmış olmak lâzımdır.

«Muayyen usul» : Bu kanuna istinaden yapılan nizamname ve talimat ile muayyen olan usul demektir.

«Protektora ve himaye altındaki devlet» : Bu kanunun 30 uncu maddesiyle teayyün eden manayı taşırlar.

«Vesayet altındaki yer» : Majeste dominyonları hükümetinin her hangi bir şubesi tarafından Birleşmiş Milletler Vesayet usulüne göre idare olunan bir yer demektir.

«Birleşik Kırallık Konsoloslugu» : Birleşik Kırallık Majeste Hükümetinin doğum sicilleri tutulan bir konsoloshaneyi ifade eder veya böyle bir daire yoksa, muayyen usul dahilinde belirtilecek başka bir daire demektir.

«Birleşik Kırallık Mandası altındaki yer» veya «Birleşik Kırallık vesayeti altındaki yer» : Birleşik Kırallık Majeste hükümeti tarafından idare olunan manda veya vesayet altındaki bir yer demektir.

- (2) Bu kanunun 23 üncü maddesi hükümleri dolayısıyla, bu kanunda çocuklara ait her hangi bir atf nesebi sahih olan çocuklar manasına gelir ve «baba» «ced» ve «nesil» tabirleri de ona göre mana alır.
- (3) Bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında sayılan yerlere ait atıflar bu yerlerin tevabiine de şamil olur.
- (4) Bu kanunda Hindistana ait olarak geçen bu her hangi bir atf, 1947 senesinin 15 Ağustos tarihinden önceki işlere ait olacağı cihetle, bundan 1935 tarihli Hindistan idaresi hakkındaki kanunun 311 inci maddesinde belirtilen İngiliz Hindistanına ait bir atf olarak kabul edilecektir.
- (5) Bu kanunun tatbikatı maksadı ile, müseccel bir gemide veya tayyarede doğmuş olan bir kimse o vasıtanın kayıtlı bulunduğu yerde doğmuş telâkki olunur. Bu vasıtalar devletin gayri müseccel vasıtaları ise bu takdirde doğum o devlet topraklarında vuku bulmuş sayılır.

- (6) Bu kanunun tatbikatı dolayısıyla, her hangi bir müstemleke veya protektorada bu kanunun mer'iyetinden hemen önce yürürlükte olan bir kanuna göre telsik imtiyazlarından faydalanmış bulunan bir kimse, bu kanunun mer'iyete girişinden önce İngiliz tebaası olmuş sayılır, ve Birleşik Kırallık ile Müstemlekelerce telsik edilmiş farz olunur.
- (7) Bu kanunun mer'iyet tarihi sıralarında vatandaşlık kanunu mevcut olmayan ve bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında sayılan yerlerden biri ile alâkalı bulunan erkek bir şahıs, bu kanun muvacehesinde o yerin fiili vatandaşı addolunur. Ancak bu kimse, veya onun erkekler kolundan olan en yakın ceddî, hısımlıktan gayri bir sebepte İngiliz vatandaşlığını kazanmış olmalıdır; Yani aşağıdaki sebeplerden biri ile İngiliz vatandaşlığını kazanmalıdır :
- (a) Bu kanunun meriyete girişi sırasında o memlekette doğmuş veya,
- (b) O memleket hükümetince bir tabiiyet vesikası verilmiş veyahut ;
- (c) O tarihte sözü geçen memlekete dahil araziden her hangi parçasının ilhak edilmiş olması ile..

Kadınlar için de, yukarıdaki şartlardan maada ayrıca, bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında satılan yerlerden birinin tebaası ile evlenmiş olmak veya kocasının ölümü vaki olmasaydı bu kanun muvacehesinde o yer tabiiyetine geçmiş telâkki olunmak lâzımdır.

- (8) Bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında bahsi geçen memleketlerle alâkalı olarak «Vatandaşlık kanunu» tabiri o memleket teşrii uzvundan çıkmış ve o yer hükümetinin talebi üzerine Devlet Vekilinin emriyle ilân olunmuş bulunup o yer vatandaşlığı hakkında hükümler vazeden bir kanun demektir; ve işbu kanunun tatbikatı dolayı-

siyle o kanun Devlet Vekilinin ilân ettiği yürürlük tarihinden itibaren mer'iyete girmiş olur.

- (9) Bu kanun muvacehesinde 21 yaşım doldurmuş bulunan bir kimse ergin, ve akıl hastalığına müptelâ olmamış ise ehil telâkki olunur.
- (10) Bu kanunun tatbiki bakımından, doğum yılının başlangıç günü olan aynı günün hülûlünden önce muayyen bir yaşa basmamış sayılır.
- (11) Bu kanunda diğer bir kanuna ait her hangi bir atıf, metinde aksine bir sarahat olmadıkça, o kanunun muaddel şekillerine de şamil olur.

**Kanal adaları ve
Man adası.**

33 — (1) Bu kanunda müstemlekelerle ait olarak geçen atıflar Kanal adaları ile Man adasına da şâmil olur ve bu adalardaki tatbikatı bakımından «Vali» lere ait atıflar bu adaların «Vali» lerine yapılmış gibi tefsir olunur.

(2) Birleşik Kırallık ve Müstemlekeler tebaası olan bir şahıs, Kanal adaları veya Man adası ile olan irtibatından dolayı arzu ederse, Birleşik Kırallık, Adalar ve Müstemlekeler Vatandaşı olarak anılabilir.

**Kanunun kısa adı,
meriyete girişi ve
kaldırılan kanunlar**

34 — (1) Bu kanun 1948 tarihli İngiliz Vatandaşlığı Kanunu olarak anılabilir.

(2) Bu kanun 1949 yılının Ocak ayının 1 inci günü yürürlüğe girer.

(3) Bu kanunun 17 nci maddesi ve 3 numaralı eki hükümlerinin icabından olarak, 4 numaralı ekin II nci kısmındaki hükümler aynı kısmın 3 üncü sütunundaki sarahat hudutları dahilinde hükümsüzdür. Ancak, 1914 ilâ 1943 tarihli İngiliz Vatandaşlığı ve Yabancıların Hukukî Durumları Hakkındaki kanunlar Newfounland ve Cenubî Rhodesia'da kabili tatbik oldukları nisbette, bu yerlerin teşrii uzuvlarınca aksine bir hüküm alınıncaya kadar, yürürlükte devam edeceklerdir.

—EK MADDELER—

Alakalı maddeler 6

1 NUMARALI EK

ve 10.

Sadakat Yemini

Ben, A. B., Allahıma yemin ederim ki, Majeste VI. George ile onun Varislerine ve Haleflerine kanuna uygun olarak sadakat ve hakikî bağılılık göstereceğim.

Madde 10

2 NUMARALI EK

Telsik için lüzumlu vasıflar

Yabancılar Hakkında

1 — Müteakip paragraf hükümleri dairesinde olmak üzere telsik talebinde bulunan bir yabancının haiz olacağı vasıflar aşağıdadır :

- (a) Kendisi müracaat tarihinden itibaren en az on iki aydan beri fasılasız olarak Birleşik Kırallıkta mukim bulunmak veya Birleşik Kırallık Majeste hükümetinin Tâç hizmetinde çalışmak veya bunlardan kısmen birine ve kısmen diğerine yer vermiş olmak; ve
- (b) Sözü geçen on iki aylık süreden hemen önceki yedi sene zarfında kendisi Birleşik Kırallıkta veya bir müstemleke, bir manda veya bir vesayet ülkesinde cem'an dört seneye varan bir müddet için ya ikamet etmiş veya bahsi edilen taç hizmetinde bulunmuş olmak veya bu iki şarttan kısmen birini ve kısmen diğerini ifa etmiş olmak ve
- (c) İyi ahlâk sahibi olmak; ve
- (d) İngilizceye kâfi vukufu bulunmak; ve
- (e) Kendisine tabiiyet vesikası verilecekse :

(1) Birleşik Kır allıkta veya bir protektorado, veya Birleşik Kırallık vesayeti altındaki bir yerde, veyahut İngiliz - Mısır Sudanında ikamet etmeyi; veya

(2) Birleşik Kırallık Majeste hükümeti

nin Tâç hizmetinde veya İngiliz - Mısır Sudan hükümetinin hizmetine, veyahut Birleşik Kıratlığın âza bulunduğu beynelmîlel bir teşekkülün hizmetine girmeyi veya bu gibi hizmetlerde devamlı çalışmayı, veyahut Birleşik Kırallıkta teessüs etmiş ve ya her hangi bir müstemleke, protektorado veya Birleşik Kırallık vesayetindeki bir yerde kurulmuş olan bir cemiyet, bir şirket veya müessesede çalışmayı tasarlayıp kararlaştırmış olmak.

2 — Devlet Vekili, muayyen bir hadisenin özel şartlarını nazara almak suretiyle münasip gördüğü takdirde :

(a) Müracaat tarihinden evvelki altı aydan daha geri bir tarihte hitama ermeyecek olan 12 aylık devamlı bir müddetin, yukarıdaki (a) işaretli talî paragraf muvacehesinde, hemen müracaat tarihinden evvel başlamış hesaplanmasına müsaade edebilir ;

(b) Bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında yazılı memleketlerde veya İrlanda'da, veya her hangi bir manda veya vesayet altındaki bir yerde, veya İngiliz-Mısır Sudanında, veya 4 Ocak 1948 den evvel Burmada vuku bulan ikametlerin, yukarıdaki (b) işaretli paragraf dolayısıyla, kabulüne müsaade edebilir ;

- (c) Yukarıda sözü geçen 3 üncü fıkradaki memleketlerden birinin devlet, vilâyet veya diğer resmî daire işlerinde, veyahut İngiliz - Mısır Sudan hükümetinin işlerinde, veya 4 Ocak 1948 den evvel Burma hükümetinin işlerinde geçen hizmetlerin, yukarıdaki (b) işaretli paragraf dolayısıyla, Birleşik Kırallık Majeste Hükümetinin Tâç hizmetinde geçmiş sayılmasına izin verebilir ;
- (d) Müracaat tarihinden itibaren sekiz yıldan daha önce vuku bulmuş olan ikamet veya hizmetler mecmuunun da sözü geçen (b) işaretli paragraf dolayısıyla, hesaplanmasına müsaade edebilir.

İNGİLİZ HİMAYESİNDEKİ ŞAHISLAR

HAKKINDA

3 — İngiliz himayesindeki bir şahsın telsik talebinde bulunabilmesi için haiz bulunacağı vasıflar aşağıdadır :

- (a) Müracaat tarihinden hemen önce o şahsın on iki aydan beri fasılasız olarak, veya Devlet Vekilinin muayyen hadiseye ait hususî vaziyetleri nazara alarak tensip edeceği daha kısa bir müddetten beri ve mutad olarak Birleşik Kırallıkta mukim bulunmuş olması; veya
- (b) Birleşik Kırallık Majeste Hükümetinin Tâç hizmetinde çalışmakta olması ve bu ek maddenin 1 inci paragrafının (c), (d) ve (e) işaretli talî paragraflarında yazılı şartları haiz bulunması lâzımdır.

Müstemlekeler, protektoralara ve vesayet altındaki yerlere bu Ek madde hükümlerinin tatbiki

- 4 — Bu ek maddenin yukarıdaki hükümleri, her hangi bir müstemlekeye, protektora veya Birleşik Kırallık vesayeti altındaki bir yere tatbiklerinde, aşağıdaki şekillere göre hüküm ifade edeceklerdir :
- (a) Devlet Vekiline ait atıflarla, müstemleke, protektora veya vesayet altındaki yer Valisi kastedilir.
- (b) 1 numaralı paragrafın (a) işaretli talî paragrafı ile 3 numaralı paragrafın (a) işaretli talî paragrafında geçen Birleşik Kırallıkta ikamete müteallik hükümden o müstemleke, o protektora veya o vesayet ülkesinde vaki ikamet anlaşılacak; ve
- (c) Sözü geçen bu ek maddede İngiliz diline ait atıf, İngiliz himayesi bir şahsa mütedair olarak, bahis mevzuu müstemleke, protektora veya vesayet ülkesinde carî olan dile taallûk edecek ve bir yabancı şahsa mütedair olarak ta ya İngiliz diline veya o müstemleke, protektora, vesayet ülkesinde İngilizceye eşit sayılan diğer bir dile müteallik bulunacaktır.

Alâkalı madde 13

3 üncü EK Madde

BU KANUNUN 13 ÜNCÜ MADDESİNE GÖRE VATANDAŞLIK HUKUKUNU HAİZ BULUNMAYAN İNGİLİZ TEBAASI

1 — Bu kanunun meriyetinden önce İngiliz Vatandaşlığına dair olarak yürürlükte bulunmuş olan Kanun, vatandaşlık hukukunu haiz bulunmayan İngiliz tebaasına, işbu kanunun 13 üncü maddesi hükümleri mer'iyete hiç girmemiş gibi, tatbik olunmağa devanı edecektir.

Ancak,

- (a) Bahis mevzuu kimse bir erkek ise, bu paragrafın hiç bir hükmü, o şahsın vatandaşlık hukuku olmayan bir İngiliz tebaası bulunduğu sırada evlenmiş olduğu kadına veya o müddet içinde doğan çocuklarına İngiliz vatandaşı olma hakkım bahşetmez;
- (b) 1914 tarihli İngiliz Vatandaşlığı ve Yabancıların Hukukî durumları hakkındaki kanuna göre kendisi, yabancı bir memleket- tarafından tabiiyete alınmış olduğundan ötürü, İngiliz tebaası olmaktan çıkmış sayılmamalıdır ;
- (c) Yukarıda belirtildiği gibi Vatandaş olmayan bir kadın İngiliz tebaası kaldığı müddetçe bir yabancı ile evlenerek İngiliz tabiiyetini kaybetmemiş bulunmalıdır.

2 — Bu kanunun 13 üncü maddesine göre Vatandaş olmadan İngiliz tebaası olmakta devam eden bir kimse, bu kanunun 6 ilâ 9 uncu maddelerine göre Birleşik Kırallık ve Müstemlekeler Vatandaşlığına tescil olunma hususunda yapacağı her hangi bir müracaatından ötürü bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında sayılan memleketlerden birinin vatandaşı imiş gibi bir muameleye tâbi tutulur.

3 — Bu kanunun 13 üncü maddesine göre vatandaş olmadan İngiliz tebaası bulunduğu bir sıra-

« da her hangi bir erkek kimsenin dünyaya gelen çocuğu, daha evvelden Birleşik Kırallık ve Müstemlekeler vatandaşı veya bu kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında sayılan memleketlerden birinin veya İrlanda'nın vatandaşı olmamışsa, babasının Birleşik Kırallık ve Müstemlekeler vatandaşı olduğu anda veya babasının ölümü halinde dahi bu hakkı bulunduğu takdirde, Birleşik Kırallık ve Müstemlekeler vatandaşı olur; ve bu paragrafa göre Birleşik Kırallık ve müstemlekeler vatandaşı olmuş bulunan bir erkek, bu kanunun 5. maddesinin 1. fıkrasındaki şarttan dolayı neseb yolu ile bu vatandaşlığı almış telâkki olunur.

IV. ÜNCÜ EK

Alâkalı madde : 31 KALDIRILAN KANUNLAR

KISIM 1

Vatandaş doğan İngiliz tebaası ile ilgili kanunlar

Oturum ve Fasil	Kısa ad v.s.	İlganın Şümülü
n. Will 3.C.7.	Korsanlığın daha müessir tenkili Hk. kanun	7 nd maddedeki: «Vatandaş doğan» veya «Bu Kırallığın yerlileri» kelimeleri
12 ve 13 Will. 3.C.2.	Yerleşme ve ikamet kanunu	3 üncü maddedeki : «ki sözü geçen takyidin meriyetinden sonra,» ile «onun lehine» ibareleri İngiliz tebaasına ve İrlanda vatandaşlarına sari oldukları takdirde.
18 Geo. 2.C.30	1744 Korsanlık kanunu	1 inci maddedeki : «Vatandaş doğan» veya «bu Kırallığın yerlileri» kelimeleri
21 ve 22 Vict. C.93	1858 Nesebin beyanı kanunu	9 uncu maddedeki : «Vatandaş doğan» kelimeleri
31 ve 32 Vict. C.20	1868 Nesebin beyanı kanunu «İrlanda»	1 inci ve 2 nci maddelerdeki : «Vatandaş doğan» kelimeleri her nerede geçerse.
33 ve 34 Vict. C.77 *	1870 Jüriler kanunu	8 inci maddedeki : «Vatandaş doğan» kelimeleri zuhur ettikleri her iki yerde.
57 ve 58 Vic, C.60	1894 Ticareti bahriye kanunu	1 inci maddedeki : «Vatandaş doğan» kelimeleri ilk görüldükleri yerde ve (b), (c) paragraflarıyla (şart) maddesi.
15 ve 16 Geo. 5.C.49	1925 Temyiz Mahkemesi (Tevhidi Mahakim) kanunu	188 inci maddedeki «Vatandaş doğan» kelimeleri her nerede geçerse.

KISIM II
DiĞER KANUNLAR

Oturum ve Fasl	Kısa Ad. v.s.	İlganın Şumulü
4 ve 5 Ann. C.16	Ekselansları Prenses Sophia Electress ile Hanover Düşesi Dowager ile ahfadının telsiki Hk. kanun	Kanunun tamamı
35 ve 36 Vict. C.39	1872 Telsik Kanunu Ordu Kanunu	Kanunun tamamı 95 inci maddedeki : «Vatandaş doğan» kelimeleri
4 ve 5 Geo. 5.C.17	1914 tarihli İngiliz vatandaşlığı ve yabancıların hukukî durumu hakkında kanun	1 ilâ 16 ncı maddeler ile 17 ve 18 inci maddelerdeki: «Vatandaş doğan» kelimeleri her nerede geçerlerse ve 19 ilâ 26 ncı maddeler, 27 nci madde, ancak bu maddenin «Yabancıyı» tarif eden kısımları hariç. 28 nci maddedeki: «İngiliz Vatandaşlığı ve» kelimeleri ve EK maddeler
8 ve 9 Geo. 5.C.38	Hava Kuvvetleri Kanunu	95 inci maddedeki : «Vatandaş doğan» sözü
12 ve 13 Geo. 5.C.44	1918 tarihli İngiliz vatandaşlığı ve yabancıların hukukî durumu hakkında kanun	Kanunun tamamı.
16 ve 17 Geo. 5.C.60	1922 tarihli İngiliz vatandaşlığı ve yabancıların hukukî durumu hakkında kanun	Kanunun tamamı.
23 ve 24 Geo. 5.C.4	1926 Neseb kanunu	2 nci maddedeki : «Vatandaş doğan» kelimeleri
23 ve 24 Geo. 5.C.49	1933 tarihli İngiliz Vatandaşlığı ve yabancıların hukukî durumu hakkında kanun	2 nci madde
6 ve 7 Geo. 6.C.14.	1933 tarihli İngiliz vatandaşlığı ve yabancıların hukukî durumu kanunu	Kanunun tamamı.
11 ve 12 Geo. 6.C.7	1947 Seylanın İstiklâli kanunu	2 nci EK'in 1 inci paragrafı

FRANSA'DA UMUMÎ MECLÎSLER VE BUNA AİT
— (10 Ağustos 1871 Tarihli Kanun)

ÇEVİRENLER
Tetkik Heyeti Müşavirleri
Selahattin A. KORKUD
Ferid GÜRYÜCEL

FASIL I.
. UMUMÎ HÜKÜMLER

Madde 1 — Her Vilâyette bir umumî meclis vardır.

Madde 2 — Umumi Meclis bünyesinden bir Vilâyet Encümeni seçer.

Madde 3 — Vali, Vilâyette hükûmetin mümessilidir.

Bundan başka Vilâyeti alâkadar eden işlerde ilk tahkikat yapmak keza bu kanunun hükümleri mucibince umumî meclis ile Vilâyet Encümeni kararlarını tatbik etmekle mükelleftir.

FASIL III.
UMUMÎ MECLÎSLERİN TEŞEKKÜLÜ

Madde 4 — Vilâyetin her kantonu umumî meclise bir âza gönderir.

Madde 5 — Seçim, her komünde belediye intihabatı için hazırlanmış listelere göre umumi reye müracaat suretiyle yapılır.

Madde 6 — Bir seçim listesinde yazılı yahut seçim gününden evvel yazılmak hakkına sahip olduğunu isbat eden, 25 yaşını ikmal etmiş ve Vilâyette ikamet edenlerle, ikamet etmeyip de seçimin yapıldığı senenin Ocak ayının 1 nci günü vasıtasız vergilerden birinin vergi defterinde ismi kayıtlı bulunan yahut bu tarihte kaydedilmesi lâzım geldiğini yahut Vi-

lâyette aynı tarihten itibaren bir gayrimenkule tevarüs ettiğini isbat eden bütün vatandaşlar umumi mecliste âza seçilmek hakkım haizdir.

Mamafih, ikametgâh sahibi olmayan umumi meclis âzası adedi meclisi teşkil eden âza yekûnunun dörtte birini tecavüz edemez.

Madde 7 — Kendisine bir vasi tayin edilmiş bulunan vatandaşlar umumi meclise intihap edilemezler.

Madde 8 — Umumî meclis veya kaza meclisi âzalığine :

1. Valiler, kaymakamlar, umumi kâtipler ve valilik müşavirleri vazife gördükleri vilâyette,

2. İstinaf mahkemesi birinci reisleri ile daire reisleri ve âzası müddeiumumiler ve istinaf müddeiumumi muavinleri ve müddeiumumi muavinleri, mahkemenin dairei kazası sahasında,

3. Asliye mahkemesi reisleri, reis vekilleri, ve hakimleri, sorgu hakimleri ve bidayet mahkemesi mensupları, dairei kazaları içinde,

4. Sulh hakimleri kendi kantonlarında,

5 ve 6. Mahalli bir kumandanlık sıfatiyle icrayı vazife eden kara, deniz ve hava subayları, altı ay geçmedikçe, askerî mıntaka sahasından birine dahil olan kendi kumandanlık bölgesinde,

7. Komiserlerle polis memurları kendi mıntakalarının kontrollerinde,

8. Vilâyet başmühendisleri ile kaza mühendisleri vazife gördükleri vilâyette,

9. Maden mühendisleri kendi mıntakalarının kantonlarında,

10. Akademi rektörleri, akademi bölgelerinde,

11. Akademi müfettişleri, ilk mektep müfettişleri vazife gördükleri vilâyette,

12. Mülğadır.

13. Her dereceden muhasebe memurları, vasıtalı, vasıtasız vergilerin tahsil ve tahakkuk memurları ve vilâyetin her nevi umumi masraflar tediye memurları vazife gördükleri vilâyette,

14. Posta ve Telgraf, Tütün imalâthaneleri müdür ve müfettişleri vazife gördükleri vilâyette,

15. Su ve orman muhafızları, müfettişleri ve diğer memurları kendi mıntakalarının kantonlarında

16. Ölçü ve ayar kontrolörleri kendi mıntaka kantonlarında seçile-

Madde 9 — Umumi âzalık sıfatı, bütün Fransa için, sekizinci maddenin 1 ve 7 nci numaralarında tadat edilen memuriyetler ve kanunî müddet imtidadınca faal hizmette bulunan muharip ve gayri muharip sınıftaki askerlerin vazifeleri ile içtima edemez.

Madde 10 — Umumî Meclis âzalık sıfatı, vilâyette, vilâyet mimarlığı, nafia memurluğu, valilik veya bir kaymakamlıkta büro memurluğu yahut vilâyet fonundan tahsisat veya ücret alan bilumum memurların vazifeleri ile içtima edemez.

Aynı hal vilâyet servislerinin müteahhitleri hakkında da caridir.

Madde 11 — Hiç bir kimse birden fazla umumî mecliste âza olamaz.

Madde 12 — Seçim heyetleri hükümet tarafından vazifeye çağrılır.

Toplantıya çağırma ile daima bir Pazara rastlayacak seçim günü arasında tam 15 günlük bir fasıla bulunmalıdır. Oy verme sabahın sekizinden başlayıp akşam altıda biter. Sandıkların açılması hemen yapılır.

İkinci bir tur için oy verme icabederse gelecek Pazara yapılır.

İç Mayıs 1869 tarihli Mebus Seçimlerine müteallik Kararnamenin 1 ci maddesi hükümleri Umumî meclis ve kaza meclisleri seçimleri için de kabili tatbiktir.

Madde 13 — Reylerin tadadı biter bitmez her komünün seçim mazbataları, hazırlanıp imzalandıktan sonra intihap bürosunun iki memuru vasıtasıyla kanton merkezine götürülür. Reylerin umumi sayımı kanton merkezindeki büro tarafından yapılır, ve icmalî büro reisi tarafından ilân edilip bütün seçim mazbataları ile evrakı valiye gönderilir.

Madde 14 — İlk seçim turunda aşağıdaki gösterilen kadar rey alamayanlar umumi meclis âzalığine seçilemez :

1. Verilen reylerin mutlak ekseriyetini ;
2. Seçim listesinde yazılı müntheipler sayısının 1/4 üne müsavi rey tutturamayan.

Seçimin ikinci turunda rey verenlerin adedi ne olursa olsun seçim

İzafî ekseriyetle yapılır. Eğer bir kaç namzet müsavi sayıda rey alırsa en yaşlısı seçilmiş sayılır.

Madde 15 — Seçimlerin butlanı, kantonun bütün seçmenleri ,namzetler ve umumi meclis âzaları tarafından dermeyan edilebilir.

Madde 16 —

Madde 17 — Bir kaç kantondan seçilmiş olan umumî meclis âzası içtima devresini takip eden üç gün içinde ve itiraz halinde Şûrayı Devlet kararının tebliği tarihinden itibaren umumi meclis riyasetine hangisini tercih ettiğini bildirmeye mecburdur.

Bu müddet zarfında tercihini bildirmezse umumi meclis alenî celsede kura çekimi meclisin iki içtima zamanı arasında vilâyet encümeni tara-

Vilâyet dahilinde ikametgâhı olmayan âza adedi meclisin 1/4 ünden fazla olursa umumi meclis hangisinin seçiminin hükümsüz olduğunu tesbit için yemin usulü tatbik eder. Eğer ikametgâh hakkında karara bağlanması lâzım gelen bir mesele .zuhur ederse umumi meclis işi tâlik eder ve kura çekimi meclisin iki içtima zamanı arasında vilâyet encümeni tarafından yapılır.

Seçim bölgelerine ayrılmış bir kantonun mümessili olan umumi meclis âzası eski kanton dahilinde teşkil edilen seçim bölgelerinden birini kanunun ilânını müteakip 10 gün içinde tercih etmek hakkına maliktir.

Madde 18 — Seçimden evvel hâdis olmuş bir sebep dolayısıyla 7, 8, 9 ve 10 ncu maddelerde bahsi geçen ahvalden birisine uygun durumda bulunan yahut seçmenlik sıfatını kaldıran ehliyetsizliklerden birine uğramış bulunan umumi meclisin herhangi bir âzası umumi meclis tarafından resen yahut herhangi bir seçmenin talebi üzerine müstağfî sayılır.

Madde 19 — Bir umumî meclis âzası meclis tarafından kabul edilmiş meşru bir mazereti olmaksızın meclisin mutad bir içtima devresinde bulunmazsa içtimanın son celsesinden umumî meclisçe müstağfî addedilir.

İşverenler, iş yerlerindeki bir umumî meclis âzası olan ücretlilerine bu meclisin umumi heyet toplantılarına veyahut ona bağlı komisyonlarına iştirak etmek için lüzumlu müddet kadar müsaade etmeye mecburdur.

Meclisin ve ona bağlı komisyonların muhtelif celselerinde ücretliler tarafından geçirilmiş zaman için onlara iş başında imiş gibi ücret ödenmez. r 1 zamanda işçinin yerine başkası istihdam edilebilir.

Bu maddede mevzuubahis olan muvakkaten işten ayrılma, işveren tarafından işe alınma mukavelesine göre işten uzaklaştırmaya bir sebep teşkil edemez. Aksi halde işçi lehine zarar ve ziyan ödemeye mecburdur.

Madde 20 — Umumî meclis âzasından biri istifa etmek istediği takdirde umumî meclis reisine yahut vilâyet encümeni reisine müracaat eder, o da derhal Valiyi haberdar eder.

Madde21 — Umumî meclis ile kaza meclisi âzaları 6 sene için seçilirler, her üç sene için yarısı yenilenir ve tekrar yeniden intihap edilebilirler.

Seçimler Ekim ayında yapılır. Bütün vilâyetlerdeki intihap heyetleri aynı günde toplantıya davet olunurlar. Âzanın tamamının yenilenmesi halinde bu yenilemeyi takip eden müzakere devresinde umumî meclis vilâyetin kantonlarını, her kazanın kantonları serilerden birine mümkün olduğu kadar müsavi bir nisbette girmek üzere, iki seriye ayırdıktan sonra hangi seri âzasının önce yenileneceğini tesbit için bir kura çeker.

Madde 22 — Ölüm, tercih hakkını kullanmak, istifa dolayısıyla ve 17, 18 ve 19 uncu maddelerde tadat olunan sebeplerden biri veya diğer herhangi bir sebeple münhal vukuunda seçmenler üç ay içinde toplanmış olacaktırlar.

Her halde kura isabet eden serinin seçiminin yenilenmesi umumî meclisin gelecek mutad toplantısından önce yapılmalıdır, kısmî seçim de aynı müddet içinde yapılır.

Vilâyet encümeni bu madde hükmünün yerine getirilmesini mürakabe ile mükelleftir. Bu konudaki dileklerini valiye gerekirse Dahiliye Nazırına bildirir.

FASIL III.

UMUMÎ MECLİSLERİN TOPLANTILARI

Madde 23 — Umumî meclisler her sene iki mutad toplantı yaparlar.

Birinci toplantı umumî meclis tarafından geçen senenin ikinci toplantısında 15 Nisan ile 15 Mayıs arasındaki tesbit edilen günde açılır. Toplantı en çok 15 gün sürer ve 20 Mayıs'tan evvel kapanması lâzımdır.

İkinci ' toplantı umumî meclis tarafından birinci toplantısında, 15 Ağustos ile 1 Ekim arasındaki tesbit edilen günde açılır. Toplantı en çok 1 ay devam eder ve en geç 8 Ekimde kapanması lâzımdır.

Umumî meclis bu hususta karar alamadığı takdirde iki toplantıdan her birinin açılış tarihini vilâyet encümeni tesbit edip valiye malûmat verir.

Eğer umumî meclis yahut vilâyet encümeni karar almamışlarsa kanunen birinci toplantının açılışı Nisan ayının sonndan bir evvelki Salı günü, ikinci toplantının açılışı 15 Ağustostan sonra gelen ilk Sah günü yapılır.

Nisan ayının sonundan bir evvelki Sah tatil gününe rastlarsa birinci toplantı açılışı ertesi günü yapılır.

Umumî meclislerin üç senede bir âzasının yarısının yenilenmesi yapıldığı yıllarda ikinci toplantı kanunen birinci seçim turunu takip eden ikinci Çarşamba günü açılır. Toplantı 10 günden fazla devam edemez.

Madde 24 — Umumî Meclisler bunun dışında aşağıdaki hallerde toplanırlar:

- 1 : Kararname ile;
- 2 : Vali tarafından;
- 3 : Azanın üçte ikisinin reise yazılı müracaatları ile ;
- 4 : Vilâyet encümeninin talebi üzerine.

Son iki halde umumî meclis reisi yahut vilâyet encümeni reisi derhal Valiyi haberdar eder. O da acele meclisi toplantıya çağırır.

Bu toplantıların müddeti 15 günü geçemez.

Madde 25 — Ağustos toplantısının açılışında umumî meclis en yaşlısının başkanlığında toplanır. En genç âzası sekreterlik yapar, gizli rey ve mutlak ekseriyetle Reisini, bir veya müteaddit reis vekili ile kâtiplerini seçer.

Bunların vazifeleri gelecek senenin Haziran toplantısına kadar devam eder.

Madde 26 — Umumî meclis çalışma programını yapar.

Madde 27 — Vali umumî meclise girer, isterse konuşur, kendi hesaplarının rüyet ve tetkiki bahis konusu olduğu zaman müstesna müzakeratta hazır bulunur.

Madde 28 — Umumî meclis celseleri alenidir. Mamafih beş âzanın reisin yahut Valinin isteği üzerine umumî meclis müzakere açmaksızın ayağa kalkmak suretiyle gizli celse yapmaya karar verir.

Madde 29 — Reis bizzat meclisin inzibatını sağlar.

İnzibatı bozanı salondan dışarı çıkarabilir.

Cürüm (cinayet ve cünha) işlenmesi halinde reis zabıt varakası tanzim eder ve Cumhuriyet Müddeiumumisi derhal işe el koyar.

Madde 30 — Umumî meclis, âzasının yarısından bir fazlası hazır olmadıkça müzakere yapamaz.

Bununla beraber kanun, toplanmaya davet kararnamesi veya Valinin daveti ile tesbit edilen günde eğer umumî meclis müzakere için yeter sayıda âza ile içtima edemezse, toplanma kanunen daha ertesi güne bırakılarak derhal Vali tarafından hususî bir davet yapılır. Bu takdirde toplantıda mevcut âza adedi ne olursa olsun müzakere açılır. Toplantının kanunî süresi ikinci içtima için tesbit edilen günden başlar.

İçtimain devamı esnasında mevcut âza meclisin ekseriyetini teşkil etmiyorsa müzakereler ertesi güne talik edilir ve o zaman rey sahibi âza adedi ne olursa olsun müzakere yapılır.

Bu iki halde de namevcut âzanın isimleri zabıt varakasına yazılır.

Mevcut âzanın altıda biri istediği takdirde reyler açık oy ile toplanır. Müsavat halinde reisin bulunduğu taraf tercih olunur.

Mamafih tayinler hakkında reye müracaat daima gizli oyla yapılır.

Açık oy pusulası ile verilen reylerin neticesi rey verenlerin isimleri yazılarak zabıt varakasında gösterilir.

Umumî Meclisler, oturumlarının günlük olarak tutacakları mücmel ve resmî zabıt hülâsalarını celseyi takip eden 48 saat içinde vilâyetin bütün gazetelerinin itilâına amade bulundurulur.

Madde 32 — Celselerin kâtiplerden biri tarafından tutulan müzakere zabıtları her oturum başlangıcında tertiplenir ve reisi ile kâtip tarafından imzalanır.

Müzakere zabıtları münakaşaya iştirak etmiş olan âzanın takrirlerini, isimlerini ve onların görüşlerinin tahlilini ihtiva eder.

Vilâyetin her seçmen veya mükellefinin umumî meclisin bütün müzakere zabıtlarını, keza alenî celselerin müzakere zabıtlarını ikamet ettiği yerden yazı ile istemeye ve kopyalarını almaya ve onları matbuat vasıtasıyla yaymağa hakkı vardır.

Madde 33 — Bir umumî meclisin kanunen kendi salahiyetleri dahilinde olmayan mevzulara müteallik her tasarrufu ve müzakeresi hükümsüz ve tesirsizdir.

Butlan umumî idare usulleri dahilinde alınan bir karar ile belirtilir.

Madde 34 — Kanunun önceden belirttiği veya salahiyetli kıldığı meclis toplantıları haricinde alınan her karar hükümsüz ve tesirsizdir.

Vali esbabı mucibeli bir kararla içtimain kanunsuz olduğunu ve tasarrufların butlanını belirterek meclisin derhal dağılması için gerekli bütün tedbirleri alır ve eğer icabediyorsa Ceza Kanununun 258 inci maddesiyle tesbit edilen muayyen cezaların tatbiki için kararını yetkili müddeiumumiye gönderir. Mahkûmiyet halinde mahkûm olan azanın meclis âzalık sıfatının zail olduğu ve mahkûmiyeti takip eden 3 sene zarfında seçilemeyeceği verilen hükümle tasrih edilir.

Madde 35 — Umumî meclisin içtima devreleri esnasında hükümet reisi tarafından bir umumî meclisin feshi ancak mümkün olan en kısa zaman içinde meclise malûmat vermek şartıyla yapılabilir. Bu halde bir kanun yeni seçimin tarihini tesbit ederek yeni umumî meclis toplanıncaya kadar vilâyet encümeninin vazifesine devam etmesini kararlaştırır. Yahut hükümete muvakkat olarak diğer bir komisyon teşkil etmek için salahiyet verir.

Madde 36 — Milli Meclisin içtima devreleri arasında hükümet reisi bir umumî meclisi ona ait hususî sebepler yüzünden feshedebilir.

Fesih karan esbabı mucibeye dayanmalıdır.

Bu karar asla umumî tedbirler yüzünden alınamaz. Karar aynı zamanda vilâyet seçmenlerini fesih kararı tarihinden sonra gelen dördüncü Pazar için seçime çağırır. Yeni umumî meclis seçimi takip eden ikinci Salı günü kanunen toplanır ve vilâyet encümenini seçer.

FASIL IV.

UMUMÎ MECLİSLERİN SELÂHİYETLERİ

Madde 37 — Umumî meclis her sene Ağustos içtima devresinde, kanunlarla mevzu usuller dairesinde vasıtasız vergilerin tevziini yapar.

Bu tevzi yapılmadan evvel, vergi hisselerinden tenzilâta dair yetkili mercilerce tezekkür edilmiş talepler hakkında karar verir.

Madde 38 — Umumî meclis komünler tarafından yapılp daha önce yetkili meclislere arzedilmiş bulunan vergi hisselerinden tenzilât hakkındaki talepler üzerine nihaî kararlar verir.

Madde 39 — Eğer herhangi bir sebeple kazalar arasında menkulât vergisinin tevziatı bütçe yılma takaddüm eden senenin 1 Kasım tarihinde yapılmamış olursa vergi hisselerinin tediye emirleri kanunların tatbikatı dolayısıyla vergi hisselerinde yapılacak tadilâta riayet şartıyla, bir sene önceki tevziat esasları dahilinde Vali tarafından verilir.

Madde 40 — Umumî meclis kanunlarla tahsiline salahiyet verilmiş olan mutad kesri munzamları tasdik eder.

Umumî meclis normal ve fevkalâde menbalardan 30 seneyi geçmeyecek bir müddet içinde ödenmek üzere vilâyetlerin yapacakları istikrazları da kabul ve tasdike yetkilidir.

Madde 41 — Umumî meclis tarafından yukarıki madde ile tesbit edilen muayyen nisbetler dışında kabul edilen her fevkalâde vergi alınması, bu vergilerle 30 seneyi geçmeyen bir müddet içinde ödenecek istikrazlar yapılması için kararname ile salahiyet alınması lâzımdır. 30 seneden fazla bir müddet için kabul edilmiş her vergi ve 30 seneyi aşan bir müddette ödenecek her istikraz ancak Devlet Şûrasından geçen bir kararname ile yapılabilir.

E ununla beraber umumî meclislerin, 30 seneden fazla müddette itfa edilecek istikrazların ödenmesi için vilâyetçe kefalet kabul eden ve resmî daireler yahut ucuz kirali mesken şirketleri veyahut gayrimenkul kredi şirketleri tarafından yapılmış istikrazlarla bu taahhüdü karşılamak için gerekli kaynakları kabul eden keza 24 Mayıs 1938 tarihli kararnamenin 15 inci maddesiyle tadil edilmiş olan 13 Temmuz 1928 tarihli kanunun 7 nci maddesinin tatbikatı dolayısıyla alınmış ve yukarda gösterilen teşekküller tarafından yapılmış istikrazların itfasına vilâyetin de katılmasını derpiş eden anlaşmaları 8 Ağustos 1947 tarihli kanunun 86 ncı maddesiyle ahiren tadil edilen 22 Kasım 1940 tarihli kanunun 4 üncü maddesiyle tesbit edilmiş şartlar dahilinde Nezaret veya ilgili Nezaretlerin karariyle tasvip edilir.

Madde 42 — Umumî meclis her sene Ağustos içtîma devresinde Gelir Kar-im ile senelik olarak tesbit edilen nisbetler dahilinde belediye meclislerinin komünün yararına fevkalâde masraflara tahsis etmek hususunda karar vermeye salahiyetli bulunduğu fevkalâde kesri munzamların azamî miktarını tesbit eder.

Eğer umumî meclis bu tesbiti yapmadan dağılmış ise geçen sene için tesbit edilmiş azamî miktar müteakip senenin Ağustos içtimai devresine tatbik olunur.

Madde 43 — Her sene Ağustos içtima devresinde umumî meclis vilâyetin komünlerinin hepsini ihtiva eden bir umumî defterden seçim dairelerinin revizyonunu yaparak cetvelini tanzim eder.

Madde 44 — Umumî meclis köyler arasındaki büyük muvasalalı ve umurun faydalandığı yolların bu sınıf yollardan sayılmasını; genişliğini tayin edip açılmasını ve tesviyesini kararlaştırır.

Bu konuda aldığı kararlar 21 Mayıs 1836 tarihli kanunun 15 ve 16 ncı maddelerinde işaret edilen neticeleri hasıl eder.

Madde 45 — Umumî meclis, ilk mektepler için müdür ile murakabe komisyonunun, liseler yahut kolejler için mektep müdür ile idare kaleminin, muhtar tedrisat müesseseleri için müessese başkanının esbabı mucibeli teklifi üzerine vilâyet tahsisatı ile temin edilen burslardan istifade edecekleri veya bunlardan mahrum edilecekleri kararlaştırır.

Acele hallerde üniversite makamları yahut muhtar müesseselerin başkanları bursun kaldırılmasına karar verebilir; Vilâyet encümeni reisine hemen haber verir ve sebeplerini bildirir.

Umumî meclis münhasıran vilâyet tahsisatı ile ücreti karşılanmayan hizmetlere girecek namzetlerin haiz olmaları lâzım gelen şartlarıyla tayinlerinin tâbi olacağı müsabaka usullerini tesbit eder.

Ancak 4 Şubat 1850 tarihli kararname ile nizamlandığı şekilde eski yazılardan anlayan arşivcilerin hukuku mahfuzdur.

Madde 46 •— Umumî meclis aşağıda belirtilen mevzular hakkında nihaî olarak karar verir şöyle ki:

- 1 : Vilâyete ait menkul veya gayrimenkul mülkiyetinin iktisabı, ferağı ve mübadelesi,
- 2 : Vilâyet emlâkinin idare şekli,
- 3 : Müddeti ne olursa olsun işletmeye veya kiraya verilmiş veyahut kira ile tutulacak emlâkin kiralınması,
- 4 : Vilâyet emlâkinin ve menabisinin tahsis maksadının değiştirilmesi,

5 : Bağışlayanın mirasçıları ile uzlaşmaya umumî meclisin karar vermesi haricinde vilâyete yapılmış hibenin ve vasiyetin kabulü ve diğer bütün hallerde bu bağışlamaların reddi,

6 : Vilâyet yollarının sınıfının tesbiti işi ve geçeceği istikameti, sözü geçen yolların inşa, tamir yahut bakımını temin edecek çalışma proje, plân ve keşifnameleri, inşa veya bakımı ile vazifelendirilecek teşkilâtın tesbiti,

7 : Muvasalası fazla ve umumun istifade ettiği müşterek menfaatti köyler arası yolların, sınıfının tesbiti ve geçeceği istikametini tayini,

Bu yolların inşa ve bakımına iştirak etmesi gereken komünlerin tayini ile mecmuu yetkili meclislerin mütalâası üzerine hesaplanacak meblâğdan her komünün senelik vereceği miktarın tesbiti,

Her nevi köyler arası yollara devlet ve vilâyet tahsisatından yapılacak yardımların tevzii, muvasalası çok müşterek menfaatti köyler arası yollarda yapılacak işlerin yapılmasının verileceği teşkilâtın tesbiti ve vilâyetin bütçesindeki işlerin ne suretle ifa edileceği,

Yol mükellefiyeti iş günlerinin paraya çevrilme nisbeti,

8 : Vilâyet yollarının köyler arası mühim muvasalalı ve müşterek menfaatli yolların sınıfının değiştirilmesi,

9 : Vilâyetlere ait fonlardan yapılacak diğer bütün işler için proje, plân ve keşifnameler ile bu işler için hangi dairelere verileceğinin tesbiti,

10 : Vilâyete müteallik bir işin bazı masraflarına iştirak için komünler, cemiyetler yahut hususî şahıslar tarafından yapılan teklifler,

11 : Vilâyetle ilgili işlerde cemiyetlere, şirketlere yahut hususî şahıslara verilen işletme ruhsatları,

12 : Mahallî şimendiferi erin istikameti ve onların inşa usulü ile şartları, işletme işini sağlamak için gerekli anlaşma ve mukaveleler,

13 : Vilâyetin uhdesinde bulunan yollar üzerinde sallar ve su geçitleri tesisi ile idaresi ve mürur tarifelerinin tesbiti,

14 : Vilâyete ait binaların sigortaları, ~

15 : Acele hallerde vilâyet encümeninin karar verebileceği ahval haricinde vilâyet adına dâva açma veya müdafaa yapma tasarrufları,

16 : Vilâyetlerin hukukuna müteallik uzlaşmalar,

17 : Vilâyetlere bağılı akıl hastahanelerinin her türlü varidat ve masrafları, vilâyetteki akıl hastalarının tedavisi için umumî veya hususî müesseselerle yapılmış mukavelelerin tasdiki,

18 : Yardıma muhtaç çocuklar teşkilâtı,

19 :

20 : Vilâyetle ait âme yardım müesseseleri ile Vilâyet müesseselerinde umumî yardım teşkilâtı kurulması,

21 :

22 : Vilâyetle beraber komünleri de ilgilendiren işlerin masraflarına karşı vilâyetin iştirak hissesi,

23 : Vilâyetin bir kaç komünü ilgilendiren işlerin masraflarının taksimine dair meydana gelen güçlükler,

24 : Panayır ve pazarların tesisi, ilgası veya değiştirilmesini istihdaf eden belediye meclisleri karan,

25 : (13 Ağustos 1926 tarihli kanunun 2 ve 7 nci maddeleriyle kaldırılmıştır.)

26 : Belediye meclisleri arasında mutabakat varsa aynı kantonun komünlerinin mülkî taksimatında değişiklikler,

27 : Devlet tarafından yapılmış işlerde vilâyeti» ilgilendirenler için vilâyetçe ayrılacak iştirak nisbeti,

28 : Kanunlar ve nizamnamelerle karar vermesi derpiş olunan diğer her türlü mevzularda ve bilhassa gerek Valinin bir teklifi gerek meclis üyelerinden birinin talebi ile yahut vilâyet encümeni tarafından tetkik için kendisine getirilen vilâyetle ilgili diğer bütün mevzular,

29 : Yakardaki 41 inci madde hükümlerinin kaldırılması münasebetiyle,

a) Komünler yahut komün sendikaları tarafından,

b) Bir umumî idare nizamnamesi tarafından tesbit edilen şartlar dahilinde ucuz kiralı meskenler teşkilâtı ve gayrimenkul kredi şirketleri tarafından akdolan istikrazların ödenmesi için vilâyetçe kefalet verme,

Madde 47 — Umumî meclislerin nihaî olarak tezekkür ettiği kararlar eğer içtima devresinin son bulduğu tarihten 10 gün müddet içinde se-

lâhiyet dışı verildiği yahut bir kanunun veyahut bir umumî idare nizamnamesinin bir hükmünü ihlâl ettiği için Vali iptalini istememiş ise mevkiî tatbika konur.

Vali tarafından yapılan itiraz umumî meclisin ve vilâyet encümeninin reislerine bildirilir. Eğer tebliğden itibaren 6 hafta müddet içinde hükümsüzlük kararı verilmemiş ise karar yürürlüğe girer.

Bu iptal kararı ancak umumî idare nizamnamesinin tâbî olduğu usul dahilinde istihsal edilen bir kararname ile verilebilir.

Madde 48 ve 49 — (5 Kasım 1926 tarihli kararname ile kaldırılmıştır).

Madde 50 — 1) Vilâyetin, kazaların, kanton ve komünlerin arazisinin idari taksimatına dair teklif olunan değişiklikler ile merkezlerinin tesbiti hakkında,

2 ve 3) (30 Aralık 1941 tarihli kanunla kaldırılmıştır).

Umumiyetle de kanunlar ve nizamnameler mucibince mütalâasını bildirmesi istenen yahut Nazırlar tarafından kendisine müracaat olunan bütün mevzular hakkında,

Umumî meclis mütalâasını bildirir.

Madde 51 — Umumî meclis vilâyetin hususî menfaati dahilinde yapacak olduğu dilekleri keza muhtelif âmme hizmetlerinin ihtiyaçları ve durumuna dair noktai nazarını yetkili Nazıra reisinin delâletiyle doğrudan doğruya bildirebilir.

Kendi salahiyetleri dahiline giren işler hakkında karar vermek için mahallinde lüzumlu malûmat toplamak maksadiyle âzasından bir veya bir kaçını memur edebilir.

Her türlü siyasî isteklerde bulunmak memnudur. Ancak her türlü iktisadi ve umumî idare mesailine dair arzularını beyan edebilir.

Madde 52 — Vilâyetteki âmme idarelerinin daire başkanları umumî meclisler tarafından vilâyetini ilgilendiren mesaili hakkında kendilerinden istenecek bütün malûmatı şifahî veya tahrirî olarak vermekle mükelleftirler.

Madde 53 — Vali, vilâyete hibe ve vasiyetleri umumî meclis başış sahibinin mirasçıları ile anlaşmaya karar verdiği zaman meclisin kararı yahut bir uzlaşma yapılmış olduğu takdirde müsaade kararnamesi mucibince kabul veya reddeder.

Vali, hıfz etmek üzere bağışları ve vasiyetleri her zaman kabul edebilir. Umumî meclisin veya hükümetin bilâhare verdikleri karar bu kabulün yapıldığı tarihten itibaren hüküm ifade eder.

Madde 54 — Vali, umumî meclisin kararı mucibince dâvaları açar, vilâyet encümeninin reyine uygun şekilde müdafaa yapabilir.

Her türlü ihtiyatî ve hakkın sukutunu önleyen tedbirleri alır.

Devlet ile vilâyet arasında ihtilâf halinde dâva vilâyet encümeni tarafından gösterilen bir âzası tarafından vilâyet adına açılır veya müdafaa edilir.

Vali vilâyet encümeninin mütalâasına uygun şekilde mukavelenameleri vilâyet adına akteder.

Madde 55 — Zilyetlik dâvalarından maada herhangi bir dâva, müddei daha önceden Valiye iddiasının mevzuu ve esbabını bildiren bir muhtıra verdikten sonra açılmadığı takdirde hükümsüzdür.

Muhtırayı verene makbuz verilir.

Dâva, mahkemelerde ihtiyatî tedbirlere müracaata hâlel getirmeme¹* üzere, makbuz tarihinden ancak iki ay sonra açılabilir.

İstida, verildikten üç ay içinde dâva açılmış ise müruruzamanı keser.

Madde 56 — Ağustos içtima devresinde Vali hususî ve mufassal bir raporla vilâyetin vaziyetinden ve muhtelif âmmе hizmetlerinin ahvalinden umumî meclise bildirir.

Diğer mutad içtima devresinde vali bu devrede meclisin tasvibine arzolanacak işler hakkında umumî meclise bir rapor verir.

Bu raporlar bastırılarak içtima devresinin açılmasından en âz sekiz gün önce bütün umumî meclis âzasına dağıtılır.

FASIL V.

VİLÂYETİN BÜTÇESİ VE HESAPLARI

Madde 57 — Vilâyet encümenine evrakı müsbitesiyle beraber vermekle mükellef olduğu Vilâyet bütçe tasarısı Vali tarafından hazırlanıp Ağustos içtima devresinin açılmasından en az 10 gün evvel takdim edilir.

Bütçe umumî meclis tarafından tasdik olunur ve kararı bu kanunun 47 nci maddesinde derpiş edilen şartlar dahilinde yürürlüğe girer.

Bununla beraber eğer derpiş edilen adı veya fevkalâde varidattan bir daha yüksek makamların tasdikini gerektiriyorsa bütçe nihaî olarak kararname ile tekemmül eder.

Bütçe adı ve fevkalâde kısımlara taksim olunur.

Madde 58 — Adî bütçe varidatı :

- 1 : Kesri munzam hasılatından,
- 2, 3, 4 ve 5 :
- 6 : Vilâyet emlâkinin gelir ve hasılatından,
- 7 : Arşivlere emanet edilen dosyalar ve eski evrak irsâlâtının hasılatından,
- 8 : Vilâyetin idaresinde bulunan yollar üzerindeki sallarla su geçitlerinin müruriyelerinin, diğer müruriyeler ve kanunlarla vilâyete bırakılmış diğer resimlerin gelirinden,
- 9 : Dahiliye Nezareti bütçesinde her sene tesbit olunan fonlardan ayrılıp Bütçe Kanununa bağlı bir cetvel mucibince malî vaziyetleri nisbetinde devlet fonlarından bir aidat alması lâzım gelen vilâyetler arasında tevzi edilen vilâyete muhassas hisselerden,
- 10 : Akıl hastaları ve yardıma muhtaç çocuklar teşkilâtı için devletin ve komünlerin ayırdığı paylarla akıl hastalarının bakımı için ailelerin verdiği miktarlardan,
- 11 : Küçük yaşlardaki çocukları himaye teşkilâtı masrafları için devlet vergisinden,
- 12 : Parasız tıbbî yardım, umumî sıhhat ve ihtiyarlara, aliller ve fakir gayrı kabili tedavi hastalara yardım teşekkülleri masrafları için komünlerin ayırdığı hisselerle devlet vergisinden,
- 13 : Komünlerin ve diğer arızî varidatın payları yol idaresinin senelik masraflarını karşılayan menbalardan,
- 14 : Mahallî şimendiferler, vilâyet tramvayları ile otobüs idarelerinden temin edilen varidattan,
- 15 : Devlet yardımlarından ve vilâyet hesabına senelik ve daimi masrafların karşılamak için komünlerle halktan alınan vergilerden,

16 : Adı bütçenin varidat menbalarından yapılan avans tediyelerinden... terekküp eder.

Madde 59 — Fevkalâde bütçenin varidatı :

1 : Fevkalâde masraflar için Bütçe Kanunu ile gösterilmiş yahut mahsus kararnamelerle salâhiyetli kılındıkları hudutlar dahilinde umumî meclis tarafından her sene kabul edilen fevkalâde kesri munzamların gelirleri,

2 : İstikrazlar hasılatından,

3 Devlet yardımlarından ve fevkalâde masraflar için komünlerle halktan alınan vergilerden,

4 : Bağışlar ve vasiyetlerden,

5 : Satılan emvalin hasılatından,

6 : Vadesi gelmiş senetlerle satın alınan eshamdan elde edilen para,

7 : Her türlü arızî varidattan... terekküp eder.

16 Aralık 1811 tarihli kararname ile veya daha sonradan bakımı vilâyetlerin uhdesine verilmiş üçüncü sınıf eski devlet yolları kati olarak vilâyet emlâkine dahildirler.

Madde 60 — Adı bütçe vilâyete ait senelik ve daimî olarak mecburiyeti ve ihtiyarî masrafları ihtiva eder.

Madde 61 — Aşağıdaki masraflar vilâyet için mecburidir :

1 : Vilâyet ve kaymakamlık hükümet konakları kirası, mefruşatı ve bakımı,

2 : İlk mektepler hakkındaki 9 Ağustos 1879 tarihli kanunun 1 inci ve 2 nci maddeleriyle vilâyetin uhdesine verilmiş masraflar,

3 : 19 Temmuz 1889 tarihli kanunu tadil eden 25 Temmuz 1893 tarihli kanunun 3 üncü maddesiyle vilâyet uhdesine verilmiş ilk öğretime müteallik masraflar,

4 : 8 Ağustos 1885 tarihli kanunun 25 inci maddesiyle vilâyetlerin uhdesine verilmiş ana mekteplerin vilâyet kadın müfettişlerinin aylıklarını ve devri teftiş masraflarının yarısı,

5 : Jandarma birliklerinin mutad kışla masrafları,

6 : Ceza, hukuk ve ticaret mahkemelerinin kira, bakım, mefruşat ve müteferrik masrafları, sulh mahkemelerinin müteferrik masrafları,

7 : (Mülgadır).

8 : Kısa müddetli cezalılar hapishanelerinin ıslahına dair 4 Şubat 1893 tarihli kanunun 1, 3, 4, 6 ve 7 nci maddelerinin Vilâyete bırakıldığı masraflar,

9 : Vilâyet hayvan sarı hastalıkları teşkilâtı masrafları,

10 : 11 Şubat 1950 tarihli kanunun 19 uncu maddesiyle zımnen kaldırılmıştır.

11 : Meccani tıbbî yardım hakkındaki 15 Haziran 1893, umumî sıhhatin muhafazası hakkındaki 15 Şubat 1902, terkedilmiş çocuklar hakkındaki 27 ve 28 Haziran 1904, tediye kudretinden mahrum alil ve iyi olmaz hastalarla ihtiyarlara yardım hakkındaki 14 Haziran 1905 tarihli kanunların adî ve fevkalâde masraflardan vilâyet için mecburî kıldığı masraflar,

12 : Vadesi gelmiş borçlar.

Madde 62 — Eğer bir umumî meclis alelâde veya fevkalâde mecburî masrafların ödenmesi yahut vadesi gelmiş borçların tediyesi için bütçeye yeter bir tahsisat koymayı ihmalı veya reddederse, gerekli tahsisat Dahiliye ve Maliye Nazırlarının raporu üzerine alınmış bir kararname ile gerek adı gerek fevkalâde bütçeye resen konur.

Resen konulmuş masrafların ödenmesi temin edilmiş bir fazla varidat ile gerek gayrı melhuz masraflar tahsisatı ile ve böyle bir tahsisat yoksa yukardaki fıkra derpiş edilen kararname ile yürürlükteki kanunların hududu dahilinde resen tesis edilen fevkalâde vergi vasıtasıyla temin edilen tahsisat ile karşılanır.

Başka hiç bir masraf bütçeye resen konamaz. Ve umumî meclis tarafından bütçeye konmuş muhassasat bu maddenin ikinci fıkrasında gösterilen hal dışında ne değiştirilebilir ne de tadil edilebilir.

Bir vilâyetin bütçesi malî sene başlamadan evvel herhangi bir sebeple çıkarılmadığı takdirde son bütçeye konmuş olan varidat ve masarif tertiplerinin tatbiki devam eder.

Madde 63 — Geçen seneki bütçenin ve içinde bulunan malî yılın serbest fonları ile istikraz, tahsil edilmiş veya cari malî sene içinde tahsil edilecek adı ve fevkalâde kesri munzamlardan elde edilen varidat ile tekmiil diğer varidat, tatbikine başlanan cari malî senenin gelirleriyle birlikte evvelki malî yılın ödenecek borç bakiyelerinin tediyesine lüzumlu tahsisatın muhafazası herhalde gözönünde bulundurulmak şartıyla cari malî senenin ek bütçesinde umumî meclis tarafından ve onlara verilebilecek yeni tahsisi kabul etmek için menbalarının nevine göre toplanacaktır.

Ek bütçe umumî meclis tarafından senelik mecburî birinci içtima devresinde tasdik edilerek bu kanunun 47 nci maddesiyle derpiş edilen şartlar dahilinde yürürlüğe girer. Bununla beraber eğer derpiş edilen adı veya fevkalâde gelirlerden biri üst makamın tasdikini gerektiriyorsa tek bütçe nihaî olarak kararname ile tekemmül eder.

Umumî meclis bütçeye gayrı melhuz masraflar için bir tahsisat koyabilir.

Madde 64 — Tahakkuku tahsiline tâbi gelirlerin tahsili ile vazifeli muhasebe memuru mesuliyeti altında bu gelirlerin elde edilmesi için lüzumlu bütün say ve gayreti göstermekle mükelleftir.

Tahsilât defterleri ve listeleri vali tarafından mevkii muameleye konur ve onun tarafından muhasebe memuruna tevdi edilir.

İtirazlar, mahiyeti adliye mahkemelerinin salahiyetinden olduğu hallerde basit muhakeme usulüne tâbi işler gibi hükme bağlanır.

Madde 65 — Vilâyete ait masraflar işi ile vazifeli muhasebe memuru sadece Vali tarafından verilmiş tediye emirleri üzerine vilâyet bütçeleriyle açılmış kredilerin hudutları dahilinde tediye yapabilirler.

Madde 66 — Umumî meclis Vali tarafından kendisine arz edilen vilâyete müteallik bütçenin masraflarile varidatını ihtiva eden bütçe hesaplarını tetkik ve tezekkür eder.

Hesaplar, vilâyet encümenine evrakı müsbitelerle birlikte Ağustos içtima devresinden hiç olmazsa 10 gün evvel gönderilmelidir.

Tetkikine sunulan hesaplara dair umumî meclisin mütalâaları, reis tarafından doğrudan doğruya Dahiliye Nazırına bildirilir.

Bu hesaplar umumî meclis tarafından karara bağlanır. Mamafih eğer mevzuubahis malî senenin asıl veya ek bütçeleri bir kararname ile kabul edilmiş ise bu hesaplar nihaî olarak kararname ile tasdik olunur.

Ağustos içtima devresinde Vali, umumu alâkadar eden büyük muvasala yollarına muhassas belediye gelir kaynaklarının kullanılmasına müteallik senelik hesapları umumî meclise takdim eder.

Madde 67 — Kati olarak kabul edilen vilâyet bütçeleriyle hesabı katiler, neşir yolu ile umumun itilâına arz edilir.

Madde 68 — Kiliselerde papaz evlerinin faaliyetine ait yardımlar, hayır müessese ve cemiyetlerine yapılan umumî yardımlar,

Mektep binaları, çocuk yuvaları edinmek, yapmak ve tamir etmek için komünlere yapılan yardım,

Ziraî teşekkül ve cemiyetlere yapılan yardımlar yetkili Nazır tarafından ancak vilâyet umumî meclisinin teklifi üzerine kabul ve tahsis olunabilir. Bu hususta umumî meclis onları öncelik sırasıyla tasnif eden umumi bir tablo tanzim eder.

FASIL VI.

VİLÂYET ENCÜMENİ

Madde 69 — Vilâyet encümeni her sene Ağustos içtima devresinin sonunda seçilir. En az 4 ve en çok 7 âzadan mürekkeptir. Encümende mümkün olduğu kadar her kasadan seçilmiş veya ikametgâh sahibi âzalardan alınmış bir üye bulunur.

Encümen âzaları müteaddit defa seçilebilirler.

Madde 70 — Vilâyet encümen âzalığın vazifeleri Vilâyet merkezi belediye reisliği, mebus ve âyan âzalığın sıfatlarıyla içtima edemezler.

Madde 71 — Vilâyet encümeni, reisi ve sekreterini intihap eder. Encümen ancak vilâyet konağında toplanıp umumî meclisin tasvibi ve Valinin muavenetiyle hizmetini ifa için bütün gerekli tedbirleri alır.

Madde 72 — Vilâyet encümeni eğer âzasının ekseriyeti hazır değilse müzakere yapamaz.

Kararlar reylerin mutlak ekseriyetiyle verilir.

Müsavat halinde reisin bulunduğu taraf tercih olunur.

Müzakerelerin zabıtnameleri tutulur. Zabıtnamelerde hazır bulunan âzanın isimleri gösterilir.

Madde 73 — Vilâyet encümeni, reisi ile Valinin encümeni fevkalâde olarak toplantıya çağırarak hak ve salahiyetine halel getirmeksizin, kendisinin tayin ettiği zamanlarda ve günler adedince ayda en az bir defa toplanır.

Madde 74 — Vilâyet encümeninin her âzası meşru bir mazerete dayanmaksızın celselere iki ay müddetle devam etmezse müstağfi addedilir.

Yerine başkasının getirilmesi umumî meclisin en yakın toplantı devresinde yapılır.

Madde 75 — Umumî meclis âzaları ücret almazlar.

Madde 76 — Vali veya temsilcisi encümenin toplantılarında bulunur, istedikleri zaman söz verilir.

Vilâyet dahilinde bulunan âmme idarelerinin daire başkanları encümenin salahiyetleri dahilinde bulunan işler hakkında vilâyet encümenince kendilerinden istenecek bütün bilgileri şifahî veya tahrirî olarak vermekle mükelleftirler.

Madde 77 — Vilâyet encümenini umumî meclis tarafından tevdi edilen işleri kendisine tanınan temsil yetkisi hudutları dahilinde intaâ eder.

Kendisine kanunla verilmiş bütün işleri müzakere eder ve Valinin kendi tetkikine arzettiği yahut Valinin dikkatini çekmek lüzumunu vilâyetin menfaati dahilinde gördüğü bütün mesail hakkındaki mütalâasını bildirir.

Madde 78 — Vali, vilâyet bütçesine müteallik geçen ay içinde aldığı ödeme havalenameleri ile verdiği tediye emirlerinin mufassal bir listesini vilâyet encümenine her ayın başlangıcında bildirmekle mükelleftir.

Vali tarafından umumî meclisin müzakeresine arzolunacak bütün işler ve teklifler, vilâyet meclisine acele arzedilecek işler müstesna, içtima devresinden en az 10 gün evvel vilâyet encümenine bildirilmelidir. Ancak eğer faydalı olduğuna kanaat getirirse her birine dair mütalâasını tesbit ve raporunu umumî meclise arzeder.

Aynı mükellefiyet salahiyetli tediye âmir yardımcısı olan baş mühendisler için de vardır.

Madde 79 — Umumî meclisin mutad her içtima devresinin açılışında vilâyet encümeni, işlerinin tamamı hakkında meclise bir rapor verir ve faydalı telâkki ettiği bütün teklifleri umumî meclisin tetkikine arzeder.

Ağustos toplantısının açılışında Vali tarafından teklif edilen bütçe hakkındaki mütalâalarını basit bir raporla bildirir.

Bu raporlar encümen aksine bir karar vermedikçe bastırılıp dağıtılır.

Madde 80 — Her sene Ağustos toplantısında vilâyet encümeni bir evvelki Ağustos toplantısından beri kabul ve tasdik edilmiş olan bütün komün istikrazlarının ve komüne müteallik fevkalâde vergilerin listesini, fevkalâde kesri munzamların ve her komünün deruhte ettiği borçların yekûnu gösterilmek suretiyle, umumî meclise sunar.

Madde 81 — Vilâyet encümeni, Valinin mütalâa veya tekliflerini anladıktan sonra :

1 : Bütçeye konmuş ve umumî meclisin tevziini yapmamış olduğu muhtelif yardımları dağıtır,

2 : Umumî meclis tarafından tesbit edilmediği takdirde Vilâyetin uhdesindeki işlerin öncelik sırasını tesbit eder.

3 : Umumî meclis tarafından belirtilmediği takdirde vilâyet istikrazlarının münakaşa ile ihale ve icrası zaman ve tedbirlerini tesbit eder,

4 : Vilâyete faydalı işlerin münakasa zamanını tesbit eder.

Madde 82 — Vilâyet encümeni umumî meclis âzasının her birine ve diğer seçimle teşkil edilmiş encümenlerin âzalarına askerî yoklama komisyonundan namına iştirak edecekleri kantonu tayin eder.

Madde 83 — Vilâyet encümeni, vilâyete ait arşiv ile mefruşatın durumunu kontrol eder.

Madde 84 — Vilâyet encümeni, âzasından birini veya bir kaçını kendi salâhiyetlerine dahil mevzulara müteallik bir işle vazifelendirebilir.

Madde 85 — Vilâyet encümeni ile Vali arasında ahenksizlik halinde iş, kati olarak hüküm verecek umumî meclisin en yakın toplantısına aksettirebilir.

Vilâyet encümeni ile Vali arasında ihtilâf halinde keza encümenin salâhiyetlerini tecavüz etmiş olması halinde de umumî meclis bu kanunun 24 üncü maddesi hükümleri mucibince derhal toplantıya çağırılır ve kendisine havale olunacak hadiseler üzerine hüküm verir.

Umumî meclis münasip görürse yeni bir vilâyet encümeni teşkiline teşebbüs edebilir.

Madde 86 — Vilâyet encümeni belediye meclislerinin mütalâası üzerine yol mükellefiyeti ilânını, adı köy yollarının sınıfının tayinini, açılış ve tesfiyesini, genişliğini ve güzergâhını kararlaştırır.

21 Mayıs 1836 tarihli kanunla Valiye tanınmış yetkileri bu maksatla kullanır.

Aynı kanunun 14 üncü maddesinin son fıkrası mucibince köy yollarının sınıfının indirilmesi için hususî yardımlara müteallik taksitleri tasdik eder.

Madde 87 — Vilâyet encümeni, kadastroya müteallik takdiri kıymet cetvellerini tasdik eder, 15 Eylül 1807 tarihli kanun ve 15 Mayıs 1827 tarihli nizamname ile Valiye tanınmış salahiyetleri bu konuda Vilâyet meclisi olarak kullanır.

Madde 88 — Bu kanunun 86 ve 87 nci maddelerinde sayılan mevad hakkında vilâyet encümeni tarafından alınmış kararlar Valilere aynı zamanda belediye meclisleri ve alâkalı diğer taraflara bildirilir.

Bu kararlara gerek Vali gerek belediye meclisleri tarafından veya diğer bütün ilgili taraflarca icapsızlık, yahut hadiselerin yanlış takdiri sebepleriyle umumî mecliste itiraz olunabilir.

İtiraz kararın tebliğinden itibaren bir ay müddet içinde encümen reisine yapılmalıdır.

Umumî meclis en yakın toplantısında nihaî hükmünü verir. Bu kararlara karşı salahiyetli tecavüz yahut kanuna veya umumî idare nizamnamesine aykırılık sebebiyle Şûrayı Devlet Deavi Dairesine de dâva açılabilir.

Şûrayı Devlete yapılan itiraz dâvaya sebep olan kararın tebliğinden itibaren iki ay müddet içinde yapılmalıdır.

İtiraz maksatsız yapılır ve her ahvalde kararın tatbikini tehir eder.

FASIL VII.

MÜTEADDİT VİLÂYETLER ARASINDA MÜŞTEREK MENFAATLER

Madde 89 — İki ve daha fazla umumî meclisler aralarında, reislerinin vasıtasıyla ve Valileri haberdar ettikten sonra, salahiyetlerine dahil ve aynı zamanda mensup oldukları vilâyetleriyle ilgili vilâyete faydalı mevzularda bir iş birliği yapabilirler.

Müşterek menfaatli işleri ve müesseseleri ortaklaşa devam ettirmek veya yeniden kurmak maksadiyle anlaşmalar yapabilirler.

Madde 90 — Müşterek menfaat meseleleri her umumî meclisin ya kendi Vilâyet encümeni veya bu maksatla teşkil edilmiş bir hususî komisyon tarafından temsil edileceği bir konferansta kararlaştırılır.

İlgili vilâyetlerin Valileri bu konferanslarda her zaman bulunabilirler.

O konferansta alınacak kararlar ancak ilgili bütün umumî meclisler tarafından tasdik edildikten sonra ve bu kanunun 47 ve 49 uncu maddelerinde bildirilen kayıt ve şartlar altında tatbik edilir.

Madde 91 — Eğer 89 uncu maddenin derpiş ettiklerinden başka meseleler müzakere edilecek olursa konferansın yapıldığı Vilâyetin Valisi toplantının mefsub olduğunu ilân eder.

Bu ilândan sonra alınmış her karar bu kanunun 3 4üncü maddesinde gösterilmiş ahkâmın ve kanunî cezaların tatbikini intaç eder.

HUSUSÎ VEYA GEÇİCÎ HÜKÜMLER

Madde 92 — 22 Haziran 1883 tarihli kanunun I ve II nci fasılları, 10 Mayıs 1838 tarihli kanunun I inci faslı, 18 Haziran 1866 tarihli kanun ve umumiyetle kanun ve nizamnamelerin bu kanuna muhalif bütün hükümleri kaldırılmıştır.

Madde 93 — Bu kanunun 86 ve 87 nci maddeleriyle 23 üncü maddenin ikinci paragrafı ancak 1 Ocak 1872 den itibaren tatbik edilir.

Madde 94 — Bu kanunun 2, 4, 21, 23, 29, 45, 63, 68 inci maddeleri ve altıncı fasıl (vilâyet encümeni) dışındaki hükümleri Seine vilâyetinde de tatbik edilir.

Mamafih Seine vilâyetinin umumî meclisinin kararlarının bu kanunun 46 ncı maddesinin 28 inci fıkrasında gösterilenler arasında bulunanları eğer Seine Valisinin teklifi üzerine ve bu teklif muktezasınca alınmış iseler kati ve nihai addolunurlar.

TERCÜMELER

**BU MAKALE 28 — 29 MART 1957 TARİHİNDE TERTİPLENEN
«YÜKSEK İDARECİLER KONFERANSI» NDA BİRLEŞMİŞ
MİLLETLER TEŞKİLÂTI EKSPERLERİNDEN M. CHAILLOUX —
DANTEL TARAFINDAN YAPILAN KONUŞMA METNİDİR.**

ÂMME İDARESİNDE ARAŞTIRMA

ÇEVİREN:
Doğan AVCIOĞEU

Araştırma şubeleri, devlet dairelerinde en son kurulan organlardan biridir. Fakat hakikatte «araştırma» kelimesi, medeniyet kadar eski, bir zihnî davranışı ve entelektüel faaliyeti kavramaktadır. Şöyle ki, âmme idaresinde araştırmadan bahsederken, felsefî bakımdan çoktan tanınan bir bütünün bir bölümüne atıfta bulunmuş oluyoruz: O halde, bizim için, İdarî araştırma şubelerine nüfuz etmek, onların hususiyetlerini ve vazifelerini anlamak güç değildir. Fakat evvelâ nisbeten yakın zamanlarda bütün dünyada hızla gelişen «İdare İlmi» üzerinde durmak, bilâhare araştırma şubelerinin hangi şartlar içinde faydalı bir şekilde çalışabileceğini hatırlatmak lüzumlu olacaktır.

I. İdare ilminin mevcudiyetinin idraki ve gelişmesi

«İdare İlmi», diğer bir çok insan bilgisi gibi, zaruretlerin tazyiki altında gelişti.

1) Avrupada, idare, kelimenin organik mânasıyla, eski zamanlardan beri, ikinci derecede işleri ifa için, hükümdarın etrafında toplanmış hizmetkârların tamamını ifade ediyordu. Ne hakikaten kendine mahsus bir mevcudiyeti vardı, ne görüş yüksekliğine, ne siyasî veya İçtimaî bir ehemmiyete sahipti. Olsa olsa vergileri toplayan bir organ ve âmme nizamının bir âmili idi. XIX uncu asırda devlet mefhumunun «liberalleştiği» görülmektedir, fakat o zamanın ekonomik sistemi, devletin faaliyetlerini genişletmesine mâni olmuştur. («Bırakınız yapсын» hususî teşebbüse atfedilen kudsî mâna, jandarma devlet nazariyesi.). Bununla beraber

idareyi ilmi bir tarzda anlamak için son derece ciddi, fakat nadir gayretler sarf edildiği müşahade edilmektedir; en iyi misal herhalde, İngiltere’de idarenin istikbaldeki istikametini tâyin eden meşhur Northcote - trevelyan raporudur. Mamafih idarenin ehemmiyet kazanması için serbest mübadelenin muhtelif darbelere maruz kaldığı ve âmme hayatının altın kaidesi gözükmemeğe başladığı XIX. asrın sonunu beklemek lâzımdır. 13ü tarihten itibaren idare sayıca genişlemekte, teşkilâtlanmakta ve usullerini tesbit etmektedir. Eski durumdan yeni duruma geçiş meseleler ortaya çıkarmış ve «İdarî ıslahat» tan konuşulmaya başlanmıştır. Fakat hukukçu zihniyetinin hâkim olduğu o zamanın Avrupasında, meseleler bilhassa hukuk zaviyesinden incelenmiştir. Sadece bir kaç adam idareyi teknik bir fonksiyon olarak görmekte ve bu bakımdan incelemektedir. Fransa’da Fayol’un durumu budur. Hususî teşebbüslerde idarecilikle geçen 25 yıllık müşahade ve düşünce mahsulü olan, Birinci Dünya Harbi sırasında neşredilen «Sanayiye ve Genel Olarak İdare» adlı eseri bu tip bir incelemedir. Fakat ne kadar değerli olursa olsun, bunlar münferit gayretlerdir; âmme idaresini, âmme hukukunun bir kolu olarak görmeye devam edilmektedir.

Bir çok bakımdan modern devletin doğurucusu olan 1929 - 32 yıllarının büyük İktisadî buhranı devletin vazifelerinin artması, otoriter bir hükümet anlayışına dönülmesi, idarenin gelişmesi ve «İktidar» mertebesine yükselmesi gibi neticelere müncer oldu. Bu durumda idarenin tam mânasiyle rolünü oynayabilmesi için yeni bir «İdarî ıslahat» zarureti belirmektedir. Fakat ikinci dünya harbi dolayısıyla, hiç bir meseleyi ciddi şekilde tetkik etmeye ve teşkilâtlandırmaya vakit bulunamadı. Hakikî bir İdarî ıslahatı mümkün kılacak vasıtalar ancak 1946 dan sonra ortaya konuldu.

2) Kuzey Amerika’da da, tarihlerde fark olsa bile, Avrupa’daki büyük safhalardan geçilmiştir. Amerika’da, 1929 yılının büyük buhranından evvel idare bizatihi incelemeye başlanmıştır. (Bilhassa Woodrow Wilson, 1897 den itibaren, idare ilmini siyasî ilimden ayrı olarak ortaya koymuştur; R. W. Taylor’un «İlmî Sevkü İdarenin Esasları» 1911 yılında yazılmıştır. Bundan başka hususî sermayenin desteklediği ve vergi mükelleflerinin noktaî nazarından idareyi kontrole mâtuf, 1906 dan sonra açılan Belediye Araştırma Büroları da zikredilmelidir.) 1929 un müthiş buhranından sonra memleketi tekrar teşkilâtlandırmak zorunda kalan Roosevelt hükümeti kısmı ve cesur reformlar hazırlamış ve tatbikine geçmiştir. İkinci Dünya Harbi çalışmaları durdurmamış, bilâkis hızlandırılmıştır. Zira 1914-1918 de Avrupa’da olduğu gibi, idare harp za-

maninin sayısız meselelerini hal zorunda kalmıştır. Bu sebeple son derece kıymetli ve sistemli eserlerin çoğaldığı görülmektedir, ilk hız verilmiştir, artık çabucak durulmayacaktır. Muhtelif seviyede muvakkat veya daimi hususî komisyonların, üniversitelerin, hususî öğretim ve araştırma merkezlerinin, hususî teşebbüslerin iştirak ettiği, muhtelif kaynaklardan gelen mühim malî imkânlarla sahip Amerika'daki incelemeler sayesinde idare ilmi birdenbire derlemiştir.

3) Dünyanın diğer taraflarında diğer zaruretler İdarî ıslahatı gerektirmektedir: İktisadî kaynakların değerlendirilmesi, savunma plânları, İktisadî istiklâlin elde edilmesi, Devlet dairelerine muktedir elemanlar ve aksiyon imkânları temini ve yeni vazifelerine intibak ettirmek için devletin yeniden "teşkilâtlanması gayesiyle hemen her tarafta büyük temel kanunlar ortaya konulmaktadır.

4) Bu şartlar altında devlet adamları, kanun yapıcısı ve idare edenler değerini idrak ettikleri takdirde, âmmeye idaresinde araştırmanın büyük bir rağbet görmesi ve mühim bir istikbale sahip olması tabiidir. Olayların müşahadesi umumiyetle ilgililerin hepsinin, araştırma şubelerinin temin edeceği faydayı takdir ettiklerini göstermektedir, zira yavaş yavaş bütün memleketlerde, bu şubeler kurulmuştur. Türkiyede meselâ birçok Vekâlet belli mevzularda çalışan araştırma servislerine sahiptir; bu servislerin bazı incelemeleri çok yüksek kalitededir. Zira, ihtisaslaşmış bir faaliyet olan araştırma, asıl mânasıyla alınırsa, idareden müstakildir, fakat aynı zamanda idareye son derece bağlıdır.

II. Araştırma ancak bir grup çalışması olabilir ve idareci araştırmada mühim bir rol oynar

1) Araştırma mevzuları sayısızdır; bununla beraber gerek Kuzey Amerika'da, gerek Avrupa'da araştırmaların oldukça vazih bir istikamete yöneldiği müşahade edilebilir. Aşağıdaki tasnif bir çok araştırma mevzuuna tatbik edilebilir :

a) Aktüel olan ve vatandaşların dikkatini çekebilecek mevzular üzerinde yapılmış büyük anketler: Sosyal güvenlik, sıhhat, tahsil, ziraî istihsal, sanayi istihsali, plânlamalar, millî muhasebe vs...

b) idare tarihine dair monografiler : - Vekâletlerin veya millî teşekküllerin tarihi - mahallî tarih - İdarî usullerin tarihi - nazarı dikkati çeken devirlerin tarihi (meselâ harp veya İktisadî buhran zamanları) vs..

c) «İdare İlmi» nin büyük nazariyeleri hakkında sistematik araştırma serileri - idare hukuku - personel - maliye - İktisadî devlet teşekkülleri - kazaî idare - devlet ihaleleri ve mukaveleleri vs..

d) Evvelâ Amerika’da (1937 den itibaren), İkinci Dünya Harbinden sonra diğer memleketlerde görülen «örnek olay raporlar», örnek olay, mevzuları canlı bir şekilde aksettiren etüdlerdir. Merkezî veya mahallî idarenin dairelerinde, sevislerin teşkilatlanması ve yürütülmesi, personelin idaresi, bütçe, vergi, ikmal vs. mevzularında yapılabilir.

2) Kolayca görülmektedir ki, bu araştırma kategorileri münhasıran nazariyecileri ilgilendirmez. Ne kitaplara dayanan etüdler, ne fildişi bir sarayda düşünceye dalma idarenin tanınmasını bir adım ileriye götürebilir. Fakat her terakkinin anahtarı idareci ve ihtisaslaşmış araştırmacı arasındaki temasta bulunur. Bu işte mühim bir hisse, ilk çalışma dokümanlarının kaynağı olan idareciye düşmektedir. Bu tarz bir işbirliğinin zarureti ancak zamanımızda üzerine son derece ağır vazifeleri düşen idareci, gönüllü olarak şevkle bilgi ve tecrübesini getirirse, durumunun ve faaliyetinin canlı bir uzviyetin bir unsuru olduğunu ve yaşamak için ilerlemenin gerektiğini idrak ederse, araştırmacının mümkün olacağını göstermektedir. Fakat aynı zamanda araştırmacının bir ihtisas işi haline geldiğini, günlük İdarî işlerle karıştırılmaması gerektiğini müşahade etmek kolaydır. Araştırma ancak münasip teşekküller içinde tam mânasiyle gelişebilir: Devlet dairelerinde kurulan araştırma servisleri (Vekâletlerin araştırma şubeleri gibi) veya üniversiteler, milletlerarası teknik yardım teşekkülleri gibi müstakil merkezler (Ankara Âmme İdaresi Enstitüsünün teknik yardım ve araştırma şubesinin durumu budur. Enstitünün çalışmalarına Birleşmiş Milletlerin teknik yardım idaresi iştirak etmektedir.)

ARAŞTIRMA TEKNİĞİ NEDİR?

III. Âmme İdaresinde Araştırma Tekniği

Araştırma tekniği, birbirini takip eden iki safhaya tekabül eden iki faaliyete dayanır: Evvelâ İdarî olayı idrak, bilâhare bu idrak üzerine prensipler inşa etme.

1) Zaruretlerin tazyiki altında yavaş yavaş teşekkül eden idare, ekseriya yerleşmiş itiyatlardan kurtulamamaktadır. Dairelerin havasını teneffüs eden kimselerin bir kısmı, kâfi zamana sahip olsa bile, günlük

endişelerinin üstüne çıkmaya her zaman istekli değildirler, idrak etmek, evveleminde, olaylar hakkında zihnî bir huzursuzluğa sahip olmaktır. Bir camianın, bir milletin vs. bünyesini ve işleyişini incelemek gayesiyle birçok teşekkül kurulmuştur. Meselâ İçtimâî etüd merkezleri, İktisadî ve malî etüd büroları, istatistik ofisleri vs. bunlar arasındadır. Fakat idare sahasında, idarenin morfolojisine dair, İdarî araştırma şubeleri kuruluncaya kadar, sistematik hiç bir şey mevcut değildi. O halde araştırma sebeplerinin yapacağı ilk iş, vesika üzerinde veya mülâkat yoluyla soruşturma gibi hâlen klâsik olmuş metodları kullanarak, münasip bir dokümantasyon toplamaktan ibarettir. Fakat daha bu noktada, ilk güçlükler gözükmeye başlar. Bir taraftan, araştırma şubelerinin soruşturma imkânına, yani harekete geçebilme yetkisine sahip olması lâzımdır; bu yetki idaredeki bir şefin, vekilin, başvekilin ve hatta anayasanın müsaade ettiği hallerde kanun vazının salâhiyet devretmesi üzerine inşa edilebilir. Diğer taraftan, soruşturmaya tâbi tutulanlarda; çok geçmeden tezahür edecek mukavemetleri yenmek gerektir. Hatta salâhiyet hiyerarşisi bazı mukavemetleri - ki en tesirlisi pasif mukavemettir - yenmeye muvaffak olamayacaktır. O halde soruşturmayı yapan ve soruşturmaya tâbi tutulanlar arasında bir anlayış havası yaratmak lüzumludur. Bahis mevzuu noktanın, iki şahıs arasındaki münasebetten ziyade bir bünye meselesi olduğunu kabul etmeliyiz; zira daimî bir müfettiş heyetine sahip memleketlerde, idareciler, gönüllü olarak soruşturmayı kabullenmektedirler.

Dokümantasyon toplandıktan sonra, bunun üzerine iklim kurulması işi kalır. Tek başına idrâk, bilgi değildir, ancak müşahede edilen olayların tanzimi hakikî bilgiye müncer olur. Soruşturma, bilhassa insanlarla temasta kâfi tecrübesi olan kimselere tevdi edilebilir: elde edilen neticelerin tefsiri, bu neticeleri gruplar halinde toplayarak umumî «kanunlar» ortaya çıkartabilecek mütehassısların işidir.

2) Araştırmancının ikinci vazifesi birincinin neticesidir: «Daha iyi icraat için tanımak» meşhur sözüne uygun olarak ıslahat için tanımak. Burada idare ilminin müsbet değil, normatif bir ilim olduğunu söylemek gerekir, idare ilmi, o halde, ne mutlak, ne değişmez bir ilimdir. Bu ilim, bir taraftan İdarî olayların bütününe tatbik edilmeyen umumî kanunlar ortaya koymakla iktifa etmek zorundadır; diğer taraftan bu kanunlar belli bir muhiti ve belli bir zamanı ilgilendirir, idare ilmi tarih ilerledikçe teşekkül eder; katiyen ebedî olmak iddiasında değildir. Daha basit bir ifade ile, âmme idaresi sahasında, araştırmacı, hali hazırda ve zarurî meselelerle yetinmelidir, hiç bir zaman çalışmasını «pratik gaye gütmeyen araştırmalara» yöneltmez. Bundan başka pratik sebepler, araştırmacı-

nın emellerini tahdit eder. Hakikaten aktüel ve belirli meseleler bahis mevzuu olmadıkça, araştırmacı idarecilerin alâkasını uyandırmaya muvaffak olamayacaktır; diğer taraftan araştırmacının emrindeki para ve personel mahduttur, bilhassa İdarî bütçe araştırmacının en korkunç rakiplerinden biridir.

Burada beliren güçlük araştırma projesinin tahdidi meselesidir: Sahası, incelendiği realiteden çok dar, yani tahrif edilmiş bir fikir vermemek için kâfi miktarda geniş tutulmalıdır. Fakat aynı zamanda, araştırmanın sahası mümkünün, zarurinin ve aktüelin dışına çıkmamak için yeteri kadar dar seçilmelidir. Bu iki kutup arasında muvazeneyi temin, araştırmacının daimî endişesi olmalıdır.

*

**

Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Araştırmacının yukarıda zikredilen iki vazifesinden, yani İlmî şekilde tanımak ve terakkiye hizmet etmekten, mes'ul idareciyi ve devlet adamını tabiidir ki ikincisi ilgilendirecektir. Her iki vazife için de, devlet parasının uygun şekilde sarfına dikkat edeceklerdir. Esasen ekseri halde, birinci vazifenin ehemmiyeti üzerinde düşünmeyi de ihmal edemeyeceklerdir. Belli bir vekâlete tahsis edilmeyen bir araştırma şubesine - ki bu Enstitünün durumu budur - tevdi edilecek pratik gayeler umumiyet itibariyle şunlardır :

1. İkmal ve personel sistemlerini düzelterek, bir İdarî teşekkülün iyi işleminin teminine çalışmak.

2. Vasıtalarından iktisadın temini veya kullanılan vasıtaların randımanının artırılması. - Dar mânada alınmış «Organizasyon ve Metoda mütehassıslarının getirdiği hal çareleri bir kenara bırakılırsa -, bu, devletin umumî bünyesinin, Anayasa usullerinin ve başlıca İdarî teşekküllerin ıslahıyla ilgili bir meseledir.

3. idarenin bulunduğu memlekete, bilhassa İktisadî, psiko - sosyal ve teşekkülüyle ilgili hususiyetlerine en uygun şekilde intibakının temini. (Bu gayeye tetabuk eden ve tahsil, haberleşme v.s. vetirelerini bahis mevzuu eden bu hususî disiplinin henüz doğuş devresindeyiz.)

4. Elde edilen neticeleri, mevzu ile ilgilenen araştırmacıların azamî istifadeyi temin etmesi için, kullanılmalarına hazır bulundurmak. Fakat bu âmme idaresi sahasındaki araştırmaya mahsus bir vazife değildir. Bütün araştırmalar - belki sadece millî savunmayı ilgilendirenler hariç - herkese duyurulmalıdır. Bu müşahade, bütün İdarî araştırma merkezlerinin, müşterek menfaatleri için, birbirine bağlı olması ve bundan başka sosyal ilimler, bilhassa normatif ilimler sahasında, araştırma yapan merkezlerle sıkı münasebetler tesis etmesi gerektiğini söylemeyi mümkün kılar.

YOLLAR ÜZERİNDEKİ KATLİAMI DURDURMAK İÇİN AMERİKADA TATBİK EDİLEN MODERN USULLER

ÇEVİREN:
Naci BABACAN
Şenkaya Kaymakamı

İki seneden beri Washington Eyaleti Valisi Arthur Langlie, yol katillerine karşı tam bir harp açmış bulunmaktadır. Daha şimdiden elde edilmiş olan neticeler, öldürücü seyrüsefer kazalarının geniş mikyasta azaltılabileceğini ikna edici bir surette isbat etmektedir. Bunun için, sürücülerin şümulünü anlayabilecekleri ve onlara uyulmasının âcil bir zaruret olduğunu kavrayabilecekleri şekilde, çok iyi hazırlanmış nizamların şiddetle tatbiki kâfidir.

1953 Ekiminde, Vali Langlie şöyle beyanatta bulunuyordu :

«— Son yirmidokuz gün içinde elli vatandaşımız otomobil kazasında öldüler. En tehlikeli aylar, Kasım ve Aralık ayları bizi bekliyor. Son sene tatil mevsiminde 131 kişi öldü. Bu rakama korkunç 3.366 kırılmış kafa, bozulmuş çehre ve sakatlanmış vücut miktarını ilâve ediniz. Buna kırık kalbleri, harap olmuş ocakları ve babaları istatistiğin sessiz unsurları haline gelmiş yetim çocukları da ilâve ediniz. İçimizden yol kanununun her hangi bir hükmünü bilerek ihlâl eden herkes bütün bu sefaletlerin ağırlığını sırtında taşır.

Bu öldürücü kazaların dosyalarını karıştırdığım zaman, onların içinde sürücünün sarhoşluk hali, fazla sürat, sıraya riayetsizlik, dikkatsizlik gibi daima kanunun açık ihlâli hallerini bulmaktayım. Eğer kanuna bu riayetsizlikler ikna yolu ile önlenemezse zora müracaat icap edecektir.

Kanunî tatbikle vazifeli bütün devlet mümessillerini nizamlara riayetsizlik edecek sürücülere karşı amansız bir mücadele açacaklarım ve suçluları tevkiif etmek için bütün kanunî vasıtalardan faydalanılacağını ilân ederim. Bu vasıtalar, hiç bir âlâmet taşımayan vasıtalarla dolaşan sivil memurlar, radar istasyonları ve küçük keşif uçakları kullanılmasını ihtiva etmektedir. Bir çok insanlar vardır ki sırf bir üniformanın görülmesi onları kanuna hürmete sevk eder. Bu çeşit bir mücadele yanlış anlayışa ve halkın garaz ve şikâyetini tahrike sebep olabilir. Ben bütün bunları kabule hazırım ve öyle zannediyorum ki bu insan hayatının muhafazasını daha ucuza mal etmek olacaktır.»

Bu beyanatın sonunda, Washington Eyaleti yolu kanununun hülâsası bütün gazetelerde ilân edilmiştir. Hususî yayınlar mücadelelerinin başlangıcını radyo ve televizyonda bildirdiler. On günlük bir ihtar devresinden sonra büyük mücadele ciddi surette başladı. Bir çok büyük yolların üzerine radarlı kontroller yerleştirildi. Yoldan biraz uzakta bulunan bir radar istasyonu ve iki devriye arabası bir hamlede fazla süratten suçlu 10 ilâ 15 otomobilden ibaret bir zinciri durdurmaya muvaffak olmaktaydı. Açıkça görülebilen (Radarla kontrol edilen yol) ibaresini taşıyan levhalara rağmen, mücadelenin ilk onaltı ayında 10.480 otomobil sürücüsü bu şekilde yakalandılar.

150 ilâ 300 metre yükseklikte uçan helikopterler ve keşif uçakları her türlü seyrüsefer nizamlarına riayetsizlikleri yerdeki telsizli arabalara bildiriyorlardı.

Suçun meydana geldiği sırada fotoğraf alan ve aynı anda, suçlu arabayı takip eden, devriye arabasının kilometre saatine sürati ve saati kaydeden film makinalarından da faydalanıldı.

Her hangi bir mıntakada kaza miktarı artmaya başlayınca mahallî polis devlet polisi ile (Takviyeli Devriye) ismi verilen devriyeler meydana getirmek üzere işbirliği ediyordu.

Polis memurları hiç bir alâmet taşımayan değişik renkli arabalar kullanıyorlardı. Bu yüzden sürücüler kendilerini takip eden arabaların polis arabası olduklarından nadiren şüphe ediyorlardı. Bir gün bir polis evine kamyonetle gitmişti. Ertesi gün bütün yol polisinin kamyonet kullandığı dedikodusu yayılmıştı.

Washington devleti yol devriye servisi Ivresometre (bir kimsenin nefesinde mevcut alkol miktarını ölçmeye yarayan alet) satın alacak her mahallî polise bu aletten kanunî şekilde faydalanma ve bu cihazın laboratuvarında kullanılması hakkında bir haftalık kurs açtı. Bu teşebbüs canlı bir başarı kazandı. O zamandan beri sürücünün sarhoşluğu üzerinde anlaşmazlığın mevcut olduğu hallerde tevkif nisbeti %50 den % 90 a çıktı. Ivresometre o zamana kadar bir- çok defa tevkif edilmiş olduğu halde cezadan kurtulmuş olan mahallî bir siyasî şahsiyeti mahkûm ettirmişti. Bu sefer, sanığın yanında meşhur bir avukat olduğu halde ve bazı siyasî baskılara rağmen jüri mahkûmiyet hükmü vermişti.

Girişilmiş olan bu mücadelede en kıymetli yardımlardan birisi mahkemelerin desteklemesi olmuştur. Bu mücadeleler açılmazdan evvel kurt avukatlar müşterilerini hafif cezalarla veya basit ihtarlarla işin içinden çıkarıyorlardı. Trafik suçlarını yakalamak için 100 Km. fazla süratle

hayatlarını tehlikeye atan polislerin şevk ve cesaretleri kırılıyordu. Şimdi zaman değişmiş, şifahi ihtarlar kalkmıştır. Yol üzerinde durdurulmayı icap ettirecek kâfi suç işleyen her sürücü hakkında derhal kanuna riayetsizlikten dolayı zabıt tutuluyor ve eğer suçlu ise mahkeme ciddi surette cezalandırıyor.

Washington eyaleti, diğer bir çokları meyanında, fazla sürati, sarhoşluk halinde araba sürmeyi, seyrüsefer işaretlerine riayetsizliği fena puvanlar vermek suretiyle müeyyideye bağlamaktan ibaret bir sistem kabul etmiştir. 8 fena puvan olgun yaşta bir şoföre bir ihtar cezası verdirdiği halde, genç bir şoföre aynı cezayı 5 puvan veririr. Bir kaç fena puvan daha alınır, sürücü ehliyetini, altı aydan bir seneye giden bir devre için kaybettirir. 1953 yılında tecilli şoför sayısı 1200 iken 1954 de 4300 olmuştu, 1953 de 367 kişinin şoför ehliyeti alınmış olduğu halde 1954 de bu rakam 1822 ye yükselmiştir.

Washington eyaleti, diğer bir çokları meyanında, fazla sürati, saryor, zira onlar hayatlarının şimdi daha az tehlikeye maruz bulunduğunu biliyorlar. 1942 - 1952 devresinde devlet yolları üzerinde otomobil kazası neticesi ölenler vasatısı, katedilmiş 160 milyon kilometreye 7,9 kişi olarak gözükiyordu. Bütün Amerika için bu vasatı 8,8 idi. 1954 de katedilmiş aynı kilometre için ölenlerin vasatısı 4,4 e düşmüştü. Ve 1955 yılının ilk altı ayı içinde bu nisbet 3,8 den ibaretti.

Bugün malzeme ve memur masrafı olarak ödenen fazla masraf 10000 dolardan biraz azdır. Keşif uçakları ve helikopterler sivili havacılık ve Millî Muhafaza ve av servisi tarafından temin edilmiştir. Gerek insan hayatı ve gerek dolar bakımından elde edilmiş olan tasarruf hakiki bir muvaffakiyettir. İlk yıl, daha evvelki yıla nazaran ölümle neticelenen kaza sayısı 113 eksilmiştir. Ve hastahane masrafları ve tabip ücretleri kazanılmış olan iş saatlerine ve tenzil edilmiş olan sigorta primlerine ilâve edilirse 15 milyon dolar tasarruf sağlanmış olduğu anlaşılır. Izdıraplar, göz yaşları ve facialar üzerinde sağlanmış olan paha biçilmez tasarruflara ne denir?

Washington eyaletinde girişilmiş olan tecrübe büyük yollar üzerinde vukubulan faciaların ortadan kaldırılması için biricik yolun cebir istimalinden ibaret olduğunu isbat etmektedir. Bu iş halkın yetiştirilmesini, kanunun sıkı bir surette tatbikini ve direksiyon çılgınlıklarını yakalamaya yarayan bütün modern usullerin kullanılmasını icap ettirmektedir. Washington eyaleti tarafından alınmış olan tedbirlerin aynı şekilde başka yerlerde de, gerek yayaların, gerek otomobil sürücülerinin menfaatlerine olmak üzere, tatbik edilmemesi için hiç bir sebep yoktur.

DIŞ MEMLEKETLERDE YENİ OLAYLAR

Lağım müzahrafatından istihsal edilen vitaminler :

Amerikan bayındırlık işleri birliği, Milwaukee'de lağım sularını tasfiye işletmesinin müzahrafat'dan elde edilen ve hayvan beslenmesine yarayan B -12 vitaminini istihsal etmeğe başlamış olduğunu bildirmektedir.

Vitamin istihsaline yarayan yeni tesisat bu işletmenin müesseseler] arasında bulunmakta olup kendi benzerlerinin de birincisini teşkil edecektir. Milwaukee işletmesinin istihsalâtı, bu vitamini besi ve kümes hayvanları yemlerine karıştıracak olan, bir et konserve fabrikasına satılacaktır. Bu vitamin hayvanlarda olduğu gibi insanlar tarafından da kullanılmağa elverişli olup olmayacağının anlaşılması konusunun, beslenme ve tıbbî müstahzarat federal bürosu tarafından halledilmesi lâzım gelmektedir.

Vitamin, Milorganit ticarî adı altında gübre olarak kullanılan kurutulmuş lağım müzahrafatından istihsal edilmektedir. Vitamin istihsalinin bu gübrenin verimlilik değerini azaltmayacağı da belirtilmektedir.

Mali anlaşma şu suretledir: Bir hususî şirket vitamin istihsaline yarayan tesisatın sahibi olup onu işletir. Diğer taraftan şehir lağım lar komisyonu iptidai maddeyi temin eder ve satıştan, vergiler ödenmeden elde edilen, safî kârın % 35 ini alır.

Suya (Flüor) gazı katılması ve dış çürümesinin önlenmesi :

Avustralya'da New South Wales eyaleti dış çürümesini önlemek için suyun flüorlanması fikrini tatbik başlamıştır. İçme suyunun bu muameleye tâbi tutulması bundan evvel tecrübe edilmiş ve Birleşik Amerika ile Kanada gibi memleketlerde tatbik edilmeye başlanmış; Büyük Britanya'da bir çok bölgelere yayılmıştır. Suyun flüorlanmasından maksat içme suyuna kabili inhilâl Flüorit katmaktır. Flüorit mahlûlü suya tamamiyle karışacak surette ana boruya akıtılmaktadır. Birleşik Amerika'da ve Büyük Britanya'da içme sularında 1/1.000.000 nisbetinde Flüorit bulunan bölgelerde doğup büyümüş çocuklar üzerinde büyük mikyasta yapılan incelemeler, sularında yeter miktarda Flüor bulunmayan bölgelerde yetişen çocuklardakinden % 50-60 kadar daha az nisbette dış çürümesi görüldüğünü meydana koymuştur. Flüorit'in çocukların büyümesi ve diş-

lerinin teşekkülü devresi olan ilk 8 sene içinde daha faydalı olduğu anlaşılmıştır.

Birleşik Amerika'da 24 milyon kadar halk, umumî sıhhat için hiç bir fena tesiri görülmezsizin, şimdi tabii veya sun'î olarak flüorlanmış su içmektedirler.

Finlandiya'da İki Yeni Bahçeşehir :

Finlandiya'da Helsinki civarındaki Tapiola'da, işlenmemiş tabiat ortasında, enteresan bir mimarî harikası olarak, tecrübe mahiyetinde bu yakınlarda tesis edilen bahçe - şehir'in benzeri iki yeni* şehir daha kurulacaktır.

(Jyvaskyla) şehri, civarında bulunan güzel (Tuomiojarvi) gölü sahilinde böyle bir yer kurmak için, bir inşaat şirketi ile anlaşma yapmıştır. Apartman şeklinde binalarla birkaç hususî evden teşekkül edecek bu mahalle 2.000 - 2.200 kişi barındırabilecektir.

Diğer bir bahçe - şehir de Laponya'nın merkezi olup harpten sonra sür'atli inşaaatla rağmen mesken darlığı daima % 10 u bulan Rovaniemi şehri civarında kurulacaktır. Mahallî şartların tetkiki sonunda bu teşebbüs için gayet güzel bir yer seçilmiştir. Bu yeni mahallenin kurucusu aynı zamanda Rovaniemi amenajmanının tatbikatını uygulayan Prof. Alvar Aalto olacaktır.

Sokakların temizliği :

Büyük Britanya'da Stevenage belediye meclisi, aradaki farkı mukayese amacıyle yine tekrar etmek üzere 1956 nisanında sokakları bir hafta müddetle süpürmeğe karar vermiştir. East Grinstead belediye meclisi de umumiyetle süprüntülerin kaldırılması mevzuuna halkın dikkatini çekmek için, bu yolu tutmak istemişse de belde sakinleri ile tacirlerin protestoları sebebiyle buna dair karar iptal edilmiştir.

İDARİ COĞRAFYA

ÇÜNGÜŞ KAZASI İD AKI COĞRAFYASI

YAZAN:
Durmuş ERKALE
Çüngüş Kaymakamı

Hudut ve Mesahası :

Çüngüş Kazası, Kuzeyden, Sivrice ve Maden kazaları, Doğu ve Doğu Güneyinden Ergani ve Çermik kazaları ile Batı ve Batı Güneyinden Fırat nehri ile çevrilmiştir. Fırat nehri vasıtasıyla Pütürge ve Gerger kazaları ile münasebeti vardır. Yüz ölçümü 2200 Km². dir.

Kaza merkezi 1060 metre Rakımlı bir tepe yamacında kayalık bir zemin üzerine kurulmuş bir Güney Doğu Anadolu kasabasıdır.

İldim :

Yazları kısmen serin, kışları soğuk geçer. Kar, fazla bir kalınlık teşkil etmez. Kışın havada sık sık sis görülür. Gece ve gündüz arası sühnet farkı fazladır. Yağışlar daha ziyade ilk ve sonbaharda fazla olur. Yaz ortalama ısı derecesi +38°, kış ortalama ısı derecesi —5° dir.

Avarız :

Mıntaka çok arızalıdır. Arazi, dere ve çaylarla parçalanmış tamamen dağ ve vadilerden müteşkil bir manzara arz etmektedir. Düzlükler, dere ve çay civarında ve dağ yamaçlarında yer yer teşekkül etmiş küçük sahalardan ibarettir. Bunlar da, zamanla dağların aşınmasından ve akar suların teressübatından meydana gelmiştir. Bu sebeple bazan heyelanlar görülür. Mıntaka, 1000 ilâ 2500 metre irtifada değişen bir avarıza sahiptir. En yüksek dağlar Hazar Baba, Sovucak ve Piran dağlarıdır. Dağlar umumiyetle çıplak olmakla beraber üzerlerinde yer yer seyrek meşeliklerle Geven denilen dikenli nebatlar mevcuttur.

Akarsular :

Mıntakanın en büyük akar suyu kazayı Batı ve Batı Güneyinden ihata eden ve Gerger ile Pütürge kazalarıyla hudut teşkil eden Fırat nehridir.

Fırat nehri üzerinden yazın kurak aylarında Keleklilerle muayyen yerlerden karşıya geçilebilmektedir. Diğer dere ve çayların hemen tamamı nihayet Fırat nehrine dökülür. Bunların en mühimleri Mansuran ve Ermiye çayları, Mahmudan çayı, Çüngüş çayı ve Midye çayıdır. Bu çaylar dağlardaki karın erimesiyle ekseriyetle ilkbaharda çoşarlar, yaz aylarında bir kısmı kuruduğu gibi bazılarında da çok az su kalır.

Fırat nehri yatağı kenarında Lido köyünün Tillek mezarında kaza merkezine altı saat mesafede kükürtlü bir sıcak su çıkmaktadır. Yaz aylarında banyo yapılmak suretiyle istifade edilen bu sudan kış aylarında Fırat suyunun içinde kaldığından istifade edilememektedir.

Tarihçesi :

Çüngüş, Hicrî 880 tarihlerinde birisi şimdiki kasabanın bulunduğu yerdeki Kala mevkiinde, birisi bunun Kuzeyinde Pekler ve diğeri de Doğu kısmında Kömağaç mevkiinde olmak üzere ayrı ayrı yaşayan üç mahalle iken Hicrî 1010 senesinde bir kısım maiyetiyle yerleşmek maksadiyle buraya gelen Kapıkıran Mehmet Ali Paşa namındaki şahsın teklif ve yardımı ile bu üç mahalle halkı birleşerek bu günkü kaza merkezi meydana gelmiştir. Bu şahıs ve evlâtları kasabaya künk boru ile içme suyu getirtmiş, hamam yaptırmış, çarşı camiini inşa ettirmiş ve kasabaya giriş yolu üzerindeki Çüngüş çayı üzerine bir köprü yaptırmışlardır. Halen bu eserler mevcut ve istifade edilmektedir.

1880 tarihlerinde, civardan gelen Ermenilerin yerleşmesiyle kasaba çok daha kalabalıklaşmış, halen harabeleri mevcut bir manastır ve iki kilise onlar tarafından inşa edilmiştir. Bu suretle nüfusun artmasıyla 1888 tarihinde Nahiye olarak kasabada Belediye teşkilâtı kurulmuştur. Çüngüş bu tarihlerde Elâzığ vilâyetinin Siverek Sancağına bağlı bulunuyordu.

Balkan Harbi ve Birinci Cihan Harbi sıralarında Ermenilerin kasabayı terki ve nüfusun azalması sebebiyle kasaba küçülmüş ve nihayet 926 yılında belediye lâğvedilmiştir.

1935 yılında Çüngüş Nahiye olarak Elâzığ'dan ayrılıp bir köy halinde Diyarbakır vilâyetinin Çermik kazasına bağlanmıştır. Akabinde tekrar Nahiye haline getirilmiş ve 1949 yılında da tekrar belediye teşkilâtı kurulmuştur.

6068 sayılı kanunla 1953 yılında da Kaza haline getirilmiştir.

Nüfus ve iskân durumu :

1955 nüfus sayımına göre kazanın 5214 erkek, 5707 kadın olmak üzere-

re 10921 nüfusu olup bunun 1598 i kaza merkezinde oturmaktadır. Umumî yıllık artış nisbeti binde 33 tür.

Kaza merkezi iki mahalleden müteşekkil toplu bir vaziyettedir. Köyler umumiyetle dağınık olup bir çok mezralardan meydana gelmiştir. 32 muhtarlığa mukabil bunlara bağlı 35 mezra mevcuttur. Bu nisbette de nüfus dağılmış vaziyettedir. Ekile bilecek arazi kıt ve verimsiz olduğundan köylülerin çoğu büyük şehirlerimizde çalışmaya gitmektedirler.

Kaza teşkilâtı ve memurları

Dahiliye :

Bir Kaymakam, bir Tahrirat Kâtibi, bir Nüfus Memuru, bir Nüfus Kâtibi ve bir odacı.

Jandarma :

Bir Jandarma Kumandanı Üstteğmen, bir Assubay Çavuş, üç Onbaşı, yirmi yedi Er. c

Adalet :

Bir Cumhuriyet Müddeiumumisi, iki Hâkim, bir Başkâtip, iki Zabıt Kâtibi, bir Mübaşir, iki Gardiyan ve bir Odacı.

Askerlik şubesi :

Askerlik Şube Reis V. bir Teğmen ve dört Er.

Maarif :

Kaza merkez ilkokulunda dört öğretmen, köylerde yedi Öğretmen, üç Eğitmen.

Sağlık :

Bir Hükümet Tabibi, bir Gezici Sağlık Memuru ve bir Odacı.

Maliye :

Bir Malmüdürü, iki Vergi Memuru, bir Veznedar, bir Tahsildar ve bir Odacı.

Ziraat :

Bir Ziraat Muallimi.

Veteriner :

Bir Hayvan Sağlık Memuru.

Tapu :

Bir Tapu Sicilli Memuru.

Diyanet İşleri :

Bir Müftü, iki imam ve bir Müezzin.

PTT :

Bir Müdür, iki Müvezzi.

Hususi Muhasebe :

Bir Hususî Muhasebe Memuru, bir Varidat Memuru, bir Tahsildar ve bir Odacı.

Belediye :

Bir Belediye Reisi, bir Muhasip, bir Zabıta Memuru, iki Tahsildar ve bir Odacı.

Bayındırlık :

Kazanın yegâne yolu, Çermik kazası ile irtibatını sağlayan 22 km. lik tesviye edilmemiş bir yoldur. Ancak yaz ve kurak aylarda motorlu vasıtaların çalışabileceği bu yolda, yağışlı ve kış aylarında motorlu vasıtalar işleyemez. Kazanın hayatyeti ile ilgili olan bu yolun yapım ve ikmaline hızla çalışılmaktadır.

Mıntakanın çok dağlık olması hasebiyle, köy yolları patika halindedir. Ancak hayvanlarla gidilebilir. Köylünün imece suretiyle çalışması ve yapılan yardımlarla bir kısım köylere ancak, Jeep'in gidebileceği yollar yapılmış olup bunlar zamanla ıslah edilecektir.

Şehrin halihazır haritası yapılmış olup henüz imar plânı yapılmamıştır.

Şehir fennî, temiz içme su tesisatına kavuşmuştur. Elektrik tesisatı yoktur.

Binalar tamamen toprak damlıdır.

Hükümet binası eski ve ihtiyaca kâfi değildir. Yeni bir Hükümet konağına ihtiyaç vardır. Bazı kazalarda görülen Kaymakam evi ve memur evleri yoktur.

Ziraî durum :

Mıntakanın dağlık olması sebebiyle ekilebilecek arazi kıt, küçük ve verimsizdir. Tarlalar dağ yamaçlarında, dere kenarlarında teşekkül etmiş küçük düzlükler şeklindedir. Ziraat iptidai şekilde, sabanla yapılmakta olup modern bir ziraat aleti kullanılmamaktadır.

Tarlaların verimini artırmak için hayvan gübresi atılmakta ve sulanarak ekim yapılmaktadır. En çok buğday, mısır, dan ve bir miktar da arpa ekilmektedir.

Bir müddetten beri bu mıntakaya arız olan Süne haşeresi hububatı henüz sütü iken yediğinden mahsul alınamamaktadır. Bu yüzden köylüler çok zarar görmektedir. Bu haşerenin yok edilmesi için devamlı şekilde mücadele yapılmaktadır.

Bağ, bahçe ve sebzecilik :

Köylerde ve bilhassa kaza merkezinde bağcılık çok eskiden beri mevcuttur. Tatlı üzümlelerinden yapılan pestil ve sucukları meşhurdur. Bir zaman bakımsız kalan bağlara son zamanlarda daha fazla ehemmiyet verilmeğe başlanmıştır.

Bahçecilik ve sebzecilik azdır. Sulanabilen araziye ekseriyetle hububat ekilmesi bu ziraat nev'ine fazla yer bırakmamıştır. Bazı köylerde yetiştirilen meyve ve sebzeler ancak mahallî ihtiyaçları karşılamaktadır.

Kasabaya 5 kilometre mesafedeki Hoya köyü, Fırat nehri kıyısında ve etrafı dağlarla çevrili olduğundan mıntakada ilk defa Turfanda sebzeyi yetiştirir. Kaza merkezinde Ziraat teşkilâtınca temin edilen meyve fidanlarının dikilmesine son zamanda bir heves uyanmıştır.

Hayvancılık :

Mıntakada en çok keçi beslenir koyun ve sığır çok azdır. Eklilmeyen yerler mer'a olarak kullanılır. Kışın ekseriyetle yem olarak, zamanında kesilmiş ve istifi edilmiş meşe yapraklarıyla daha az miktarda kurutulmuş yonca ve ot verilir. Arazinin dağlık, mer'a vasfını haiz sahaların azlığı, yemin nev'i ve miktarının azlığı hayvancılığın daha fazla inkişafına meydan vermemektedir.

Kültür durumu :

Kazanın 32 köyünden 9 unda okul mevcut olup bunun yedisi öğretmenli ikisi eğitmenlidir.

Kaza merkezinde bir ilkokul mevcut olup, bir de orta, okul açılması için cemiyet kurulmuş ve teşebbüse geçilmiştir.

Köy okullarında 317 erkek, 118 kız olmak üzere 435 talebe okumaktadır. Merkezde 144 erkek, 42 kız olmak üzere 186 talebe mevcuttur. Okullarda devamsızlık çok azdır.

Kaza merkezinde açılan biçki-dikiş kursu çok faydalı olmuş ve halkın yakın alâkasını çekmiştir.

Sağlık durumu :

Kazada hastahane, sağlık merkezi, dispanser gibi sağlık müesseseleri ve serbest tabip yoktur. Bir sağlık merkezinin açılmasına şiddetle ihtiyaç vardır.

Mıntakada sari hastalık yoktur. Kasabanın içme suyu temiz ve fennî olup köylerde de temiz menba suları vardır.

Kasaba içerisinde eskiden mevcut olup bilâhare bozulan kanalizasyon şebekesinin ıslah ve yapılması lâzımdır.

Kasaba haricinde bir hayvan kesim yeri vardır. Mezarlıklar kasaba dışında ve gayri muntazamdır.

Sosyal durum :

Kaza halkının hemen tamamı imkânları nisbetinde ziraat ve hayvancılıkla iştigal ederler. Geçim zorluğu sebebiyle Hasat mevsimi dışında bir kısım köylüler büyük şehirlere işçilik için giderler. Evler toprak damlı olup odaları malî imkânlarına göre döşenmiş vaziyettedir. Arazi itibariyle tekerlekli vasıtaların işlemesine müsait olmadığından nakil vasıtası olarak katır, at ve merkep kullanılır.

Lisanları, Türkçe ve Kürtçe (Zazaca) dır. Fakat hepsi de Türkçeyi düzgün olarak konuşurlar.

Çok evlilik azdır. Evlenmede medenî nikâh kadar dinî nikâha da ehemmiyet verilir, kaçırarak evlenme enderdir, tarafların anlaşmasıyla başlık verme usulü vardır.

Mahallî bir folklor yoktur, Elâzığ ve Diyarbakır folkloru tesiri altındadır.

Umumiyetle halkın yaşayışı sakin geçer.